VIII. ÉVFOLYAM, 2019/1. SZÁM

BÜNTETŐJOGI SZEMLE

hvgorac
Lap- és Könyvkiadó Kft.

Tartalom

DR. BAKONYI MÁRIA:
A kényszervallatás Janus-arcúsága / 3

DR. CZÉDLI GERGŐ:
A bírósági eljárást gyorsító és fékező rendelkezések az új büntetőeljárási törvényben / 15

DR. DOMÁN AUGUSZTA:
Az igazságügyi orvosszakértő feladatának nehézségei a beszámítási képességet illetően / 35

DR. FÁBIÁN PÉTER:
A titkos információgyűjtésre vonatkozó szabályok jogfejlődésének büntetőjogi értékelése / 39

DR. FICSÓR GABRIELLA:
Összbüntetésbe foglalás a 10/2018. (VII. 18.) AB határozat után / 45

PROF. DR. GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ:
Korrelációs kapcsolatok a gazdasági mutatók és a bűnözés között / 56

DR. HÁGER TAMÁS:
Gondolatok a megalapozatlanságról és a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezésről / 68

DR. HIDEG MILÁN ISTVÁN:
Kedvezmények és szigorítások a szabadságvesztés végrehajtása során / 77

DR. KELEMEN JÓZSEF:
Az Amerikai Egyesült Államok polgári jogi vagyonelkobzásának fejlődéstörténete / 87

DR. NAGY MELÁNIA:
Nők a terrorizmusban mint öngyilkos merénylők / 98

PROF. DR. SZILOVICS CSABA:
Az adócsalás elleni küzdelem új eszközéről / 102

DR. TÓTH DÁVID:
Kockázatelemzés egyes gazdasági bűncselekmények kapcsán / 108

DR. ZSIROS BETTINA:
Recenzió Tóth Andrea Noémi: A távoltartás jogintézménye című monográfiájáról / 115

DR. BÁRÁNDY GERGELY:
Emberkereskedelem vagy gyermek sérelmére elkövetett kerítés? / 118

Szerkesztői előszó

Tisztelt Olvasó!

A Büntetőjogi Szemle 2019. évi első számában ismét tapasztalt kutatók, gyakorlatban dolgozó szakemberek, bírák és fiatal ügyészek, valamint ifjú magyar büntetőjogászok tanulmányait gyűjtöttük össze. Külön megtiszteltetés a Szerkesztőbizottság számára, hogy a jelen számban a büntetőjogász kollégák mellett egy kiváló (saját szubjektív véleményünk szerint a legkiválóbb) magyar pénzügyjogász, Szilovics Csaba professzor úr tanulmánya is szerepel, amelyben pénzügyjogász szemmel elemzi a költségvetési csalás elméletét és gyakorlatát. A Szerkesztőség továbbra is várja a bűnügyi tudományokban és ennek határterületein jártas fiatal és a tapasztaltabb kutatók, oktatók és gyakorlati szakemberek írásait. A 2019-es évben várhatóan még két számot fogunk megjelentetni.

Budapest, 2019. április 29.

Prof. Dr. Gál István László
főszerkesztő

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Gál István László
A szerkesztőbizottság titkára: Dr. Kőhalmi László
A szerkesztőbizottság tagjai: Dr. Bárándy Gergely, Dr. Belovics Ervin, Dr. Elek Balázs, Dr. Molnár Gábor, Dr. Tóth Mihály, Dr. Vókó György
ISSN 2063-8183
Kiadja HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
Cím: 1037 Budapest, Montevideo u. 14.
Telefon: 340-2304, 340-2305, Fax: 349-7600
E-mail: info@hvgorac.hu
Internet: www.hvgorac.hu
Felelős kiadó: dr. Frank Ádám, a kft. ügyvezetője
Felelős szerkesztő: dr. Gábor Zsolt
Műszaki szerkesztő: Harkai Éva
Tördelő: Balás Zsuzsa
Korrektor: P. Berka Antónia Mária

Tájékoztató a folyóiratban való publikálásról

A szerkesztőség a megjelentetni kívánt tanulmányokat a gal.istvan@ajk.pte.hu vagy a gabor.zsolt@hvgorac.hu e-mail címre várja.
A megjelentetésről a lektorálást követően a Szerkesztőbizottság dönt.
A Szerkesztőbizottság fenntartja a jogot a kéziratok korrigálására, szerkesztésére.
A tanulmányokat MS Word formátumban, Times New Roman betűtípussal, 12 pontos betűnagysággal, másfeles sorközzel írva, sorkizárt igazítással és lábjegyzetmegoldással kell elkészíteni.
A kéziraton kérjük a szerzőktől a név, az esetleges tudományos fokozat, a foglalkozás valamint a munkahely feltüntetését.
A szerkesztőbizottság másodközlésre nem fogad el kéziratot. Terjedelmi korlát – lévén elektronikus folyóiratról van szó – nincsen.

A Szerkesztőbizottság és a Kiadó

Dr. Bakonyi Mária*

A kényszervallatás Janus-arcúsága

Bevezetés

Tóth Mihály több mint 10 évvel ezelőtt egy tanulmányában[1] azt írta, hogy a kényszervallatás – jelentős múltja ellenére – nem tartozik a gyakran vizsgált törvényi tényállások közé.

Finszter Géza a *Heti Világgazdaság*nak pár évvel ezelőtt adott interjúban[2] azt nyilatkozta, hogy „a kényszervallatások nem kutathatóak" és a statisztikákban ezen bűncselekményeknek a száma – a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazáshoz hasonlóan – döbbenetesen alacsony. A kényszervallatások magas látenciája miatt úgy tűnik, mintha a bűncselekmény „előfordulása" nem lenne jelentős. Finszter az interjúban megemlítette azt is, hogy Nyugat-Európában a kényszervallatást is a korrupcióhoz hasonlóan ítélik meg, mert mindkettő a szervezet rombolásához, az eredeti céloktól – a rend, a közbiztonság és a törvényesség fenntartásától – való eltéréshez járul hozzá, és amíg „tűzzel-vassal" írtjuk a vesztegetést, szemérmesen hallgatunk a kényszervallatásokról meg a rendőrök által elkövetett bántalmazásokról.

Tóth Mihállyal és Finszter Gézával is egyetértek: a kényszervallatás kapcsán ritkán fordulnak elő olyan esetek, amelyeket vizsgálni lehetne, és a látencia következtében valóban úgy tűnik, mintha kevés ilyen bűncselekmény fordulna elő. Ez azért is tűnik érdekesnek, mert a bírósági tárgyalásokon gyakran hivatkozik arra a vádlott, hogy a vallomását erőszakkal, fenyegetéssel – a leggyakrabban őrizetbe vétellel és letartóztatásba helyezéssel, vagy ennek kilátásba helyezésével – kényszerítették ki. A bíróság az ilyen közlésekkel nem igazán tud mit kezdeni, korlátozottak a rendelkezésére álló eszközök: beidézi a kihallgatást foganatosító hivatalos személyt, és ha a vallomása ellentétes a vádlott elmondásával, szembesítésre kerül sor, amely – az esetek túlnyomó többségében – nem vezet eredményre.

Tanulmányomban a kényszervallatás bűntettének szabályozását tekintem át, és arra keresem a választ, miért van az, hogy a kényszervallatásokat sérelmező állításokat a gyakorlatban eleve bizonyos fenntartással, kétkedéssel fogadják, a vádlottak szokványos hivatkozásának tekintik. Amikor azonban mégis kiderül, hogy egy személyt kényszer hatására tett beismerő vallomása alapján ítéltek el, akkor nyomban az emberi méltóság tiszteletben tartásának megsértésére, a tisztességes eljárás elvére szabályainak be nem tartására, az ártatlanság vélelmére, az ENSZ és az Európai Unió emberi jogi és kínzás, elleni egyezményeire, valamint a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteire hivatkozunk. Ilyenkor felvetődik azt is, hogy „Magyarország rendőrállam, elharapózott a rendőri brutalitás, az emberi jogokat lábbal tiporják" stb.

A deliktum Janus-arcúságának oka azonban az is, hogy nem múlt el nyomtalanul a terhelti beismerő vallomás primátusa: az ügyet nyomozó szervek/személyek a beismerő vallomás jegyzőkönyvbe foglalásával – látszólag teljesen jogosan – úgy vélik, hogy az ügyben teljesen felesleges a többi bizonyíték beszerzése, hiszen már mindent tudunk, elvégre a terhelt mindenre kiterjedő, őszinte beismerő vallomást tett.

A kétségnek azonban mindig fenn kell állnia. E kétségeket ugyan gyakorta felülírja a magától értetődőnek tűnő válasz: a terhelt aláírta a jegyzőkönyvet, ezt a tényt elvitatni nem lehet! Ám lehet-e állítani, hogy mindez valóban olyan perdöntő tény, amellyel szemben ellenbizonyításnak, magyarázatnak nincs helye?

A „sötét" középkor és az újkor tortúrája

A kínvallatás alapját a középkor kötött bizonyítási rendszere képezte, azaz a bírónak mindenáron törekednie kellett a bizonyítékok megszerzéséhez, nem mérlegelhetett, a bizonyítékok matematikai értékéhez szigorúan kötve volt,[3] a „bizonyítékok királynőjévé" pedig a vádlott beismerő vallomása vált. Az elítéléshez „teljes" bizonyítottság kellett, amit vagy a vádlott be-

*Címzetes fellebbviteli főügyészségi ügyész, Siklósi Járási Ügyészség

[1] Tóth Mihály: A kényszervallatás bűncselekményének hagyományos formái és újabb határesetei, In: Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára, Pécs, 2004, 283–294.

[2] hvg.hu/2013.04.11: Az aljasok, az igazságosztók, a túlmotiváltak és a gyengék, Letöltés ideje: 2016. 09. 29.

[3] Válogatott kínvallatások a múltból In: Múlt-kor történelmi magazin Letöltés ideje: 2016. 03. 06.

ismerő vallomása, vagy két kifogástalan tanú egybehangzó vallomása jelentett. Bizonyíték nélkül kínvallatást nem volt szabad alkalmazni, ám ha a jogi előfeltételei fennálltak, a bíró jogosult, sőt köteles volt azt elrendelni.[4]

A magyar bizonyítási eszközök valamelyest humánusabbak voltak. Hazánkban a bizonyítási eszközök közé tartoztak a *tisztító eskük*: a vádlott a saját igazára esküdött Isten előtt, amibe eskütársakat is bevonhatott. Őseink az istenítéletekben (ordalia) – vízpróba, tüzes-vas próba, párbaj, tetemrehívás, szent falat – hittek. Ebben a korban Magyarországon elsősorban a racionális bizonyításhoz – tanúk, okiratok – fordultak a törvénykezők és csak azok hiányában az eskükhöz vagy istenítéletekhez.[5] A XIII. századtól az istenítéletek már nem mentesítették a vádlottat, egyre inkább kikoptak az eljárásjogból: először a városokban, később vidéken is megjelent a kínvallatás, a tortúra intézménye.

Magyarországon a kínvallatás nem volt rendszeresítve: sem a központi államhatalom, sem az egyház nem volt elég erős, hogy a büntető igazságszolgáltatást a maga céljaira felhasználja.[6] *Werbőczy Hármaskönyve*[7] alapján – 1514 óta – tudjuk, hogy Magyarországon csak olyan személy ellen alkalmazhatták a kínvallatást, akit a tanúk vagy más bizonyítékok alapján a bűnösség gyanúja terhelt,[8] a nemeseket pedig a bűntett helyén kívül (exra delicti locum) kínvallatásnak alávetni nem lehetett.[9]

A kínzást a per folyamán, a bizonyítási eljárás során folytatták le. A büntetés-végrehajtásnak is volt kínzás jellege, de annak már csak a kivégzés teatralitása, a nézősereg elrettentése volt a célja. Ilyen büntetés volt az úgynevezett minősített halálbüntetés, ami Magyarországon a kerékbetörést, a karóba húzást, a felnégyelést és a megégetést jelentette. Különösen súlyos büntetéseknél alkalmazták a lófarokra kötést. Ekkor az elítéltet egy deszkára vagy zsákba kötözték és a város utcáin végig vágtatva húzták a vesztőhelyig.[10]

Törekvések a tortúra eltörlésére

A felvilágosodás korában utat tört az a felismerés, mely szerint a bizonyítási eljárás során alkalmazott tortúra *káros* (lényegében büntetés, amelyet a bíró már akkor alkalmaz gyanúsítottal szemben, amikor még kétséges a bűnössége). Emellett *igazságtalan* is (a nagy erejű gonosztevő, ha „kiállja a próbát" megszabadul a büntetéstől, a gyenge fizikumú ártatlant viszont, aki a szenvedések hatására „beismerést" tesz, elítélik). A kínvallatás *felesleges* is (statisztikai adatok alapján kimutatták, hogy az esetek túlnyomó többségében eredménytelen a „csigázás", nem tesz vallomást a gyanúsított). Ha a bírónak joga lenne a beismerés kicsikarására, akkor a gyanúsítottnak kötelessége volna közölni a saját bűnösségére vonatkozó adatokat.

De lehet-e pozitív törvényekkel olyan magatartásra kötelezni az egyént, amely ellentétes a természeti törvényekkel?[11] Filangieri – és hozzá hasonlóan Beccaria is – a feltett kérdésre azt a választ adják, hogy *nem*, és kiegészítik azzal, hogy az önfenntartásra vonatkozó természeti törvények és pozitív törvények összeütközése esetén, amikor két kötelezettség kerül ellentétbe és egyiknek sem lehet eleget tenni a másik megsértése nélkül, a társadalmi (pozitív) törvény érvénytelen. Ha nem így lenne, akkor általánosan kötelezni lehetne mindenkit arra, hogy az igazságszolgáltatási szerveknél jelentkezzen, ha bűntettet követett el. A vizsgálat során alkalmazott kínvallatás tehát nemcsak *embertelen, az igazság kiderítésére alkalmatlan*, hanem *jogellenes eszköz* is.[12]

A felvilágosult gondolkodók hatására XVIII. század közepén Európa több államában sorra megértek a feltételek kínvallatás felszámolására:

Poroszországban Nagy Frigyes az 1740. évi rendeletével csak általában tiltotta el a kínvallatást, de felségsértés, hűtlenség és több emberen elkövetett gyilkosság esetében mégis megengedte az alkalmazását.[13] Szászországban 1772-ben, Ausztriában 1776-ban, Franciaországban 1780-ban, Magyarországon 1790-ben, Bajorországban 1807-ben adtak ki törvényrendeletet a kínvallatás eltörléséről, a cári Oroszországban I. Sándor 1801-ben.

Mária Terézia büntető törvénykönyve – a *Constitutio Criminalis Theresiana* – 1768. december 31. napján lépett hatályba, mely az osztrák örökös tartományokban a kínvallatást korlátozta, azonban akkor még nem szüntette meg teljesen. 1776. március 22. napján Mária Terézia rendeleti úton vonta ki a Lajtán túli területeken, vagyis az „osztrák birodalomfélben" büntetőjogból ezt a brutális eljárást: Ez a rendelkezés átment II. József 1787-es büntető rendtartásába, a Sanctio Criminalis Josephina-ba.[14]

A kínvallatás eltörlését indokolta az is, hogy az ennek hatása alatt tett *beismerő vallomást a bíróságok minden esetben döntő bizonyítéknak tekintették, még akkor is, ha az a józan ésszel ellentétben állt.*

[4] Bócz Endre: Kihallgatás, kényszervallatás, Belügyi Szemle 2013/5. 6.

[5] Válogatott kínvallatások a múltból In: Múlt-kor történelmi magazin Letöltés ideje: 2016. 03. 06.

[6] Az 1843. évi büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye, szerkesztő: Dr. Fayer László, a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából kiadva, Budapest, 1902, IV. kötet, XVI. o.

[7] Eredeti latin címe: „Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae", magyarul: „Nemes Magyarország szokásjogának Hármaskönyve".

[8] Werbőczy Hármaskönyve, előszó 16:4. §

[9] Werbőczy Hármaskönyve III. rész 20.

[10] Válogatott kínvallatások a múltból In: Múlt-kor történelmi magazin Letöltés ideje: 2016. 03. 06.

[11] Beccaria: Dei dellitti e delle pene, Firenze, 1965,184–185, Idézte: Hajdú Lajos: A felvilágosodás büntető eljárásjogi követelései In: Büntető eljárásjogi olvasókönyv, Szerkesztő: Tóth Mihály, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 19.

[12] Gaetano Filangieri: La scienza della legislazione. T. III. 127–129. Idézte: Hajdú Lajos: A felvilágosodás büntető eljárásjogi követelései In: Büntető eljárásjogi olvasókönyv, Szerkesztő: Tóth Mihály, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 19–20.

[13] Magyar Jogi Lexikon, IV. kötet, Budapest, 1903.

[14] Az 1843. évi büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye, szerkesztő: Dr. Fayer László, a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából kiadva, Budapest, 1902, IV. kötet, XVI. o.

A visszaélések az akkori körülményekhez képest, természetesen gyakoriak voltak.[15]

Kísérletek az első magyar büntető törvénykönyv megalkotására és a kínvallatás szabályozására

1790-es országgyűlés volt az, amely bizottságot küldött ki a büntetőtörvény kidolgozására, amely a javaslat alapján klasszikus elveket követett volna. Átfogó szabályozás lett volna az egész országra, de ekkor még bizonyos rendi különbségek fennmaradtak volna.[16] Az 1792. évben összehívandó országgyűlésen tárgyalták volna a kínvallatás kérdését, és a létrehozott kilenc bizottságból az egyik, az országbíró elnöklete alatt álló húsz tagból álló jogügyi bizottság volt, melynek feladata többek között a büntetőtörvény tervezetének elkészítése volt.[17]

A jogügyi bizottság ülésein a tortúra kérdésében szenvedélyes vitákra került sor: voltak, akik bizonyos körülmények fennforgása esetében a kínvallatást megengedhetőnek tartották, mások viszont – ellenérveik kifejtésével – határozottan ellenezték. Az 1795. február végére elkészült tervezet a tortúra ellen foglalt állást, amikor is alapelvként szerepelt benne, hogy minden bűntettnél ugyanazokkal az eszközökkel kell az igazságot megállapítani, ezért a súlyosabb bűntettek kinyomozására sem vehetők igénybe erre alkalmatlannak bizonyult eszközök.[18]

Az 1843. évi Büntetőjogi Javaslat a vádlott kihallgatásával kapcsolatban azt tartalmazta, amit 27 évvel később Pauler Tivadar az 1870. évben kiadott Büntetőjogtan könyvében[19] lerögzített: *„A vizsgáló bírónak illedelemmel, szelídséggel, szenvedelem nélkül kell eljárni. A bámulat, harag, bosszankodás érzelmeinek kijelentése helyén nincs, gyakran a vallomásra kártékony hatással van. A vádlottat sem megeskettetni, sem ígéretek, ámítások, kecsegtetések annál kevésbé akármiféle testi fenyegetések, kényszerítő eszközök bántalmazások által vallomásra vagy bármely nyilatkozatra bírni nem szabad, az utóbbiak alkalmazása legszigorúbban hivatalvesztés terhe alatt alkalmaztatik."*[20]

Az 1848/49-es szabadságharc előtt Szlemenics Pál azon a véleményen van – amelyet tankönyve is tartalmaz –, hogy *„azt semmi sem tilalmazza, hogy a vallató bíró a felelni nem akaró, dühösködést színlelő, feleleteivel csínytalankodó, vagy ellentmondásait megegyeztetni nem akaró rabnak makacsságát mértékletes veretéssel meg ne zabolázza"*.[21]

Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok (a továbbiakban: ITSZ) mindössze kilenc §-ban foglalkoztak a büntetőjog, azon belül pedig a bűnvádi eljárás kérdéseivel[22] és a tortúrát illetően megállapították, hogy: „a vallatásnál bármi kínzás vagy testi bántalmazás alkalmazását már az 1790/1791. évi XLII. törvénycikk[23] eltiltotta, ezért „e törvényi tilalom megszegésével netalán történő visszaélésének megszüntetése iránt újabb intézkedések szüksége fenn nem forog." [24]

Az első magyar írott büntetőtörvény előtt 1870. augusztus 11. napján kelt 12270. igazságügy-miniszteri rendelet a következőket rendelte el: „[...] *Mindannyiszor határozottan kárhoztatandó azon eljárás, melynél a törvényeink ellenére a régi vallató rendszerrel egybekötött kínzó mód alkalmaztatik*. [...] Még mindig többfelé fordulnak elő esetei a kínzó vallatásnak, ezennel felhívom a közönséget, hogy *gondosan őrködjék a felett, hogy ezentúl közegei a testi bántalmazással járó vallatási rendszertől szigorúan tartózkodjanak, továbbá, hogy azok, kik e tekintetben hivatalos hatalmukkal visszaélnek, szoros feleletre vonassanak, s érdemlett büntetéssel fenyítessenek."*[25]

A kényszervallatás XIX. századi első, írott törvényi szabályozása Magyarországon

Az 1878. évi V. törvénycikk[26] – a Csemegi-kódex – XLII. fejezetének 477. §-ában a hivatali és ügyvédi bűntettek és vétségek között – külön nevesítés nélkül –, a hivatali visszaélés egyik formájaként szabályozza a mai büntetőjogi terminológia szerint kényszervallatás néven ismert bűncselekményt:

„Öt évig terjedhető börtönnel büntetendő azon közhivatalnok, a ki azon czélból, hogy a vádlottól, ta-

[15] Az 1843. évi büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye, szerkesztő: Dr. Fayer László, a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából kiadva, Budapest, 1902, IV. kötet, XVII. o.

[16] http://cograf.hu/tudastar/az-1843-evi-bunteto-torvenyjavaslatok-es-a-csemegikodex, Letöltés ideje: 2017. 05. 11.

[17] Nagy Sándor: Kínvallatás a hajdúvárosok és hajdúkerületi törvényszék előtt indított bűnügyekben III. fejezet Letöltés ideje: 2016. 06. 29.

[18] Hajdú Lajos: Az első /1795-ös/ magyar büntetőkódex tervezet, Alapelvek 7. pont Budapest, 1791, 394. o.

[19] Ebben a zavaros helyzetben rendkívül nagy jelentőségű volt egy elméleti munka megjelenése Pauler Tivadar két kötetes munkája, mely nélkülözhetetlenné vált e korban majd minden bíró számára.

[20] Pauler Tivadar: Büntetőjogtan, Anyagi büntetőjog különös része. Alaki jog, Második javított és bővített kiadás, Kiadja: Pfeifer Ferdinánd, 1870, 393. o.

[21] Szlemenics Pál: Fenyítő törvényszéki magyar törvény, Pest, 1936, 177–178. o.

[22] Képessy Imre: Büntetőjogi kérdések az Országbírói Értekezleten, In: Emberek őrzője, Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére Átdolgozott kiadás, Szerkesztők: Hack Péter – Koósné Mohácsi Barbara, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 43–44.

[23] II. Lipót 1790/1791. évi dekrétumának XLII. törvénycikkelye szerint: „A kínvallatás, mivel nem alkalmas eszköz az igazság kiderítésére, hanem inkább büntetést képez, addig is, míg országos bizottság útján végleges intézkedés történik, egyszerűen tiltva lesz."

[24] ITSZ II. Bűnvádi eljárás 8. §

[25] Fayer László: A magyar bűnvádi perrendtartás vezérfonala. Budapest, Franklin, 1899.

[26] 1878. évi V. törvényczikk: a magyar büntetőtörvénykönyv, a bűntettekről és vétségekről.

nútól, vagy szakértőtől vallomást vagy nyilatkozatot csikarjon ki, ezek valamelyike ellen bármily törvényellenes kényszereszközt alkalmaz vagy alkalmaztat."[27]

Csemegi Károly értelmezésében „(...) úgy az erőszak, valamint a fenyegetés jelentősége a „kényszer" eszméjében találja jogi jelentőségét, s mint a kényszer létrehozatalának két külön eszköze jő tekintet alá, s foglalja el helyét mind a büntető, mind a polgári törvényekben (...)"[28]

A Csemegi-kódexben szabályozott „kényszervallatást" alapul véve, annak törvényi tényállásában szereplő „törvényellenes kényszereszköz" fogalmát az 1896. évi XXXIII. törvénycikk, a Bűnvádi Perrendtartásról (a továbbiakban: Bp.) 135. §-a tölti ki, így: *„az ígéret, a biztatás, az ámítás, a fenyegetés, az erőszak, vagy a kényszer alkalmazását tiltotta, továbbá tilalmazta az éjszakai kihallgatást és a terhelt más módon való kifárasztását beismerő vallomás megtétele céljából. További szabály volt a terhelt kihallgatására nézve, hogy nem volt szabad a terhelthez határozatlan, homályos, többértelmű, fogásos, vagy olyan kérdést intézni, mely feleletre útmutatást tartalmaz, vagy melyben valamely be nem ismert tény beismertnek vagy be nem bizonyított tény bebizonyítottnak van véve. A lehetőségig kerülni kellett minden kérdést, mely csak a terhelt feleleteivel megállapítandó ténykörülményt foglal magába."*[29]

Ugyanakkor a Bp. 137. §-a előírta azt is, hogy „Ha a terheltnek későbbi vallomása a korábbitól eltér, különösen ha beismerését visszavonja, az eltérés illetőleg a visszavonás okát mindig meg kell tőle kérdezni."[30]

Az 1886. évi igazságügy-miniszteri körrendelet (86.42123.) a következőket tartalmazta:

„Ismételve fordult elő azon eset, hogy vádlottak a végtárgyalás során korábbi beismerő vallomásaikat azon indokolással vonták vissza, miszerint a beismerésre a csendőrség részéről szenvedett bántalmazások által kényszeríttettek. A csendőrök ellen ez alapon megindított vizsgálat rendszerint a vádaknak az alaptalanságát derítette ki, habár a fogházak és börtönök kezelése tárgyában 2106/80. sz. alatt kiadott szabályrendeletnek 111. §-a elrendeli, hogy valamely letartóztatott betegen vagy testi sérülésnek nyomaival kísértetik a fogházba, a fogházorvos által azonnal megvizsgálandó, mégis egyrészt, hogy az alaptalan és közbiztonsági közegeknek tekintélyét is sértő vádaknak eleje vétessék, másrészt pedig mellőzhetővé váljék minden új vizsgálat, mely egyébként az ily alaptalan vádakat követni szokta, a fogházrendtartás fentebb idézett §-a rendelkezéseinek fenntartása mellett utasítom a (címet), intézkedjék hogy minden egyes esetben, midőn a csendőrség részéről valaki fogházba bekísértetik – ha csak az illető letartóztatottnak az egyénisége a későbbi alaptalan vádaskodást a priori kizártnak nem tünteti föl – ugyanaz tekintet nélkül arra, hogy az átadáskor emel panaszt vagy nem, az őt bekísért közegek bánásmódja ellen, a bíróság egyik bírói tisztet viselő tagjának, járásbíróságnál pedig magának a bíróság vezetőjének személyes jelenlétében kihallgattassék,[31] *és ha a rendőri közegek részéről történt bántalmaztatását panaszolná, a fogházorvos által azonnal és tüzetesen megvizsgáltassék."*[32]

A kényszervallatás szabályozása a II. világháborút követően, a kezdeti szocializmus időszakában

A háború után Visinszkij és a korabeli szovjet jogtudósok[33] tanai rányomták bélyegüket a magyar igazságszolgáltatásra.

Az 1951. évi III. törvény 94. § (4) bekezdése rendkívül lakonikus tömörséggel csupán a következőket rögzítette a terhelt kihallgatása során alkalmazandó szabályokat illetően: *„Erőszakkal, fenyegetéssel, vagy más kényszerítő eszközzel* a terheltet vallomástételre kötelezni nem lehet."[34]

A törvény nyomán kialakult gyakorlatot azonban a politikai indíttatású koholt perekben az jellemezte, hogy „az önvádolás további terhelő tények beszerzését feleslegessé tette, a hitelt érdemlőséget sohasem vizsgálták, megelégedtek a beismerés tényével, ahhoz azonban olyan mértékben ragaszkodtak, hogy kieszközléséig a nyomozást be sem fejezték. [...] A beismerés megszerzése érdekében minden módszert megengedhetőnek tartottak. Szinte általános volt a naponta ismétlődő többórás kihallgatás, melynek eredményét sokszor csak néhány soros feljegyzésben rögzítették. A beismerő vallomások hitele sokszor pusztán azon az alapon megkérdőjelezhető, hogy sem szóhasználatukat, sem tartalmukat tekintve nem származhattak a kihallgatott személyektől."[35]

[27] Codex Hungaricus 1876–1880, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1911, 329. o.

[28] Az 1878. évi V. törvény a magyar büntetőtörvénykönyv, a bűntettekről és vétségekről indokolása. A 335. §-hoz. Forrás: Corpus Juris Hungarici

[29] Codex Hungaricus 1894–1896, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1911, 294. o.

[30] Codex Hungaricus 1894–1896, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1911, 295. o.

[31] A kihallgatás során az alábbi kérdésekre kell választ adni: 1. Mi a neve? mikor, hol és ki tartóztatta le? 2. Volt-e eddig elzárva? Hol?

[3.] Egészségi állapota milyen? 4. Vannak-e testén sérülések vagy sebhelyek, s ha igen, hogyan és mikor keletkeztek azok?

[32] Fayer László: A magyar bűnvádi perrendtartás vezérfonala. Budapest, Franklin, 1899.

[33] Feofanov J., Pasukanisz, Sargorodszkij, Pointkovszkij, Beljajev, Bujusev, Golcev V., Sisov O. F., Karpec I.l.

[34] Hatályos jogszabályok gyűjteménye 1945–1958, I. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1960, 74. o.

[35] Tóth Mihály: A „koncepciós perek" egykori hétköznapjai és megismétlődésük veszélyei, A tudós ügyész, tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2017, 204. o. Tóth Mihály idézi az egyik vallomásrészletet is: „A pálos rend a felszabadulás előtt a Horthy rendszer kiszolgálója volt. A rendtagok beállítottsága a felszabadulás után sem

Az mindamellett tény: nem a törvény tehet arról, hogy a koncepciós perek időszakát a kényszervallatás legújabb kori „fénykorának" tekinthetjük.[36]

A beépített, letartóztatottak álcázott (vagy más ügyekben tényleg fogvatartott) személyek besúgókénti alkalmazása többé-kevésbé közismert, [...] legfeljebb felhasználásuk gyakorisága volt szembetűnő. Feladatuk az volt, hogy férkőzzenek a megfigyelt személy bizalmába, puhatolják ki, mi a vizsgált üggyel a tényleges kapcsolatuk, melyek a sebezhető „gyenge" pontjai és számoljanak be magatartásáról. Ezt – látszólag kihallgatásra történő előállításuk során – le is írták, és jelentésük olvasható a házi iratokban. Az ügynökök – saját alkalmasságukat bizonyítandó – jelentéseikben igen részletesen leírták azt is, mit mondott nekik a megfigyelt gyanúsított. E jelentések tehát a megfigyelt személlyel szemben alkalmazott módszerek tekintetében hézagpótló és hitelt érdemlő bizonyítéknak tekinthetők. A fogdaügynököknek ugyanis semmi szín alatt nem állt érdekében, hogy a hatóság tevékenységéről (mai szemmel nézve) kompromittáló valótlanságokat foglaljon a jelentéseibe.

Néhány részlet az ilyen jelentésekből: „Azt mondta, hogyha megmondanák neki a bűnöket, ő boldogan aláírná, csak ne bántsák többet." (Budapesti megyei Bíróság B.III.001249/1951.) „Elmondta, hogy eleinte durván beszéltek vele, a körmére ráütöttek, a talpát is kezdték ütni. [...] pofont is kapott. Igen, attól tart, hogy megverik. Egyik kihallgatója kérdezte, hogy volt már lent. Ez valami különleges bunyós zárkára értette. Főleg az bántja, hogy nem tud semmit mondani, és így vereti meg magát." „A kihallgatás szépen indult, de később sokat kellett egy lábon állva vallania. Egy ízben el is esett, a kihallgató emelte fel. (Budapesti megyei Bíróság B.III.002169/1952.)"[37]

További idézetek a „vamzerek" jelentéseiből: „nem a nem alvásra a legérzékenyebb", „a felesége és az anyja sorsa izgatja a legjobban", vagy „még nem puhult meg teljesen", „további kemény módszerek szükségesek", ez alapján pedig a szükséges „intézkedések" be is következtek.[38]

Az „érett" szocializmus időszakának szabályai a kényszervallatásról

Az *1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről* XI. fejezetében „az államigazgatás és az igazságszolgáltatás elleni bűntettek", és „a hivatali bűntettek" cím alatt a 146. §-ban szabályozta a kényszervallatást: *„Az a hivatalos személy, aki abból a célból, hogy vallomást vagy nyilatkozatot csikarjon ki törvényellenes eszközt alkalmaz hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő."*

A Csemegi-kódexben található törvényi tényállásához képest *változás:* „azon" helyett *„abból" a célból*, az elkövető személyének meghatározása: a közhivatalnok helyett *hivatalos személy*, azonban nincs részletezve a törvényben, hogy a vallomást, illetve nyilatkozatot vádlottól, tanútól vagy szakértőtől lehet kicsikarni. A Csemegi-kódexben meglévő felsorolásból egyszerűen a *„valakit"* passzív alany került meghatározásra – bár nincs is nevesítve – a „törvényellenes kényszereszköz" szóösszetételből pedig *„törvényellenes eszköz"* kifejezés maradt és a „vagy alkalmaztat" is törlésre került a szövegből.[39]

A törvényellenes eszköz pedig a korabeli Büntető eljárásjogi törvény szabályait alapul véve: az erőszak, a fenyegetés, illetve más kényszerítő eszköz.[40]

A módosítást azzal indokolták, hogy a felsorolás „a cselekmény elkövetési területét a büntetőügyekre szorítja le", és ez Bócz Endre szerint indokolatlan, a műveltetői igealakkal jellemzett elkövetési magatartás pedig a felbujtás és a közvetett tettesség fogalomrendszerét feleslegessé tette.[41]

A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény a Bp.-ben a gyanúsított kihallgatására vonatkozó kérdésfeltevési módszerek tilalmainak felsorolását mellőzte, elegendőnek tartotta az általános szabályok körében rögzíteni a kényszervallatás tilalmát. Ezt követően az 1989. évi XXVI. törvény[42] hozott lényeges változást, amely megtiltotta valamennyi, a törvény rendelkezéseivel ellentétesen lefolytatott bizonyítás eredményeképpen szerzett bizonyíték felhasználását.[43] A gyakorlat azonban nem tudott a törvénymódosítással mit kezdeni, mert az nem tett érdemi különbséget formális és tartalmi szabályszegések között, és a kihallgatási szabályok törvényi részletezésének hiányában sem fordulhatott elő, hogy e tilalomra a kihallgatás-taktikai módszer törvénysértőnek állított volta miatt hivatkozhattak volna.[44]

változott meg. Kolostorainkat felhasználtuk gyilkosok, fasiszták, és más népellenes bűnösök rejtegetésére. […] A hatóságok elől bujkáló személyek rejtegetésével és külföldre csempészésével igyekeztem ártani a népi demokratikus rendszernek, miután demokrácia-ellenes, szovjetellenes beállítottságú voltam. Demokrácia-ellenes beállítottságunk folytán egymás bűntársai lettünk. (Budapesti megyei Bíróság B.I.001249/1951.) Ilyen és hasonló vallomásokat a vádlottak önként nem tehettek – jegyezte meg Tóth Mihály.

[36] Tóth Mihály: A kényszervallatás bűncselekményének hagyományos formái és újabb határesetei, In: Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára, Pécs, 2004, 286. o.

[37] Tóth Mihály: A „koncepciós perek" egykori hétköznapjai és megismétlődésük veszélyei, A tudós ügyész, tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2017, 203. o.

[38] Tóth Mihály: A kényszervallatás bűncselekményének hagyományos formái és újabb határesetei, In: Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára, Pécs, 2004, 286.

[39] Bócz Endre: Kihallgatás, kényszervallatás, Belügyi Szemle 2013/5. 15. o.

[40] 1951. évi III. törvény 94. § (4) bekezdése.

[41] Bócz Endre: Kihallgatás, kényszervallatás, Belügyi Szemle 2013/5. 15. o.

[42] 1989. évi XXVI. törvény 1990. január 1. napján lépett hatályba.

[43] 1989. évi XXVI törvény 5. § a Be. 60. § (3) bekezdéssel egészítette ki: „Az e törvény rendelkezéseivel ellentétesen lefolytatott bizonyítás eredménye bizonyítékként nem vehető figyelembe."

[44] Tóth Mihály: A kényszervallatás bűncselekményének hagyományos for-

Az 1978. évi IV. törvény „Az államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet elleni bűncselekmények" között, a IV. cím alatt „A hivatali bűncselekmények" között a 227. § (1) bekezdésében szabályozta a kényszervallatás bűntettét, mely szerint *„az a hivatalos személy, aki annak érdekében, hogy más vallomást vagy nyilatkozatot tegyen, illetőleg ne tegyen, erőszakot, fenyegetést, vagy más hasonló módszert alkalmaz, bűntettet követ el és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő."* A (2) bekezdés az előkészületet, mint vétséget rendeli büntetni 2 évig terjedő szabadságvesztéssel.

A kényszervallatás bűntette az 1989-es rendszerváltást követően

A Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 77. § (2) bekezdése szerint: „A bizonyítási cselekmények végzésekor az *emberi méltóságot,* az érintettek *személyiségi jogait* és a *kegyeleti jogot* tiszteletben kell tartani, és biztosítani kell, hogy a *magánéletre vonatkozó adatok* szükségtelenül *ne kerüljenek nyilvánosságra*."

Általános tilalomként – visszatérve az 1896-os Bp. szelleméhez – a Be. rögzíti, hogy *nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg.*[45]

Ez a szabályozás azonban a kényszervallatás tilalmát szó szerint nem rögzíti, az 1973. évi I. törvényben foglaltaktól eltérően, melynek 60. § (2) bekezdése szerint „erőszakkal, fenyegetéssel vagy más hasonló módon senkit sem szabad vallomásra kényszeríteni."[46]

A 2013. július 1. napján hatályba lépett legújabb Büntető Törvénykönyvünk, a 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) XXVIII. fejezetében „A hivatali bűncselekmények" között, a 303. §-ban szabályozza immár legújabban a kényszervallatást:

(1) Az a hivatalos személy, aki annak érdekében, hogy más vallomást vagy nyilatkozatot tegyen, illetve ne tegyen, erőszakot fenyegetést vagy más hasonló módszert alkalmaz, bűntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1) bekezdésben maghatározott bűncselekményt csoportosan követik el.

(3) Aki kényszervallatásra irányuló előkészületet követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(4) Korlátlanul enyhíthető annak a büntetése, aki a (2) bekezdésben maghatározott bűncselekmény elkövetésének körülményeit a vádirat benyújtásáig a hatóság előtt feltárja.

Újdonság valamennyi korábbi szabályozáshoz képest a *csoportosan elkövetett kényszervallatás* bűntettének minősített esetként való szabályozása, valamint ezen minősített eset kapcsán a büntetés korlátlan enyhítésének lehetősége a törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén.

Végignézve a „legújabbkori" szabályozást és összehasonlítva a korábbiakkal, látható, hogy amíg a Csemegi-kódex részletezi, hogy *„vádlottól, tanútól, vagy szakértőtől"* lehet vallomást vagy nyilatkozatot kicsikarni, addig az 1961. évi V. törvény ezt a „valaki" passzív alanyban határozza meg, míg az 1978. évi VI. törvény és a 2012. évi C. törvény is úgy nevesíti a passzív alanyt, hogy „más".

mái és újabb határesetei, In: Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára, Pécs, 2004, 287. old.

[45] Be. 78. § (4) bekezdés

[46] Tóth Mihály: A kényszervallatás bűncselekményének hagyományos formái és újabb határesetei, In: Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára, Pécs, 2004, 287. old.

A kényszervallatás szabályozásának összehasonlítása

A *kényszervallatás* törvényi tényállás szövegének változásai:

	célzat	aktív alany (elkövető)	passzív alany (sértett)	módszer	büntetés
1878. évi V. törvény	vallomás vagy nyilatkozat kicsikarása	közhivatalnok	vádlott, tanú, szakértő	törvényellenes eszköz alkalmazása, vagy alkalmaztatása	5 évig terjedő szabadságvesztés
1961. évi V. törvény	vallomás vagy nyilatkozat kicsikarása	hivatalos személy	„valaki" (nincs nevesítve)	törvényellenes eszköz alkalmazása	6 hónaptól 5 évig terjedő szabadságvesztés
1978. évi IV. törvény	vallomás vagy nyilatkozat kikényszerítése	hivatalos személy	más	erőszak, fenyegetés, vagy más hasonló módszer alkalmazása	5 évig terjedő szabadságvesztés
2012. évi C. törvény	vallomást vagy nyilatkozatot tegyen illetve ne tegyen	hivatalos személy	más	erőszak, fenyegetés, vagy más hasonló módszer alkalmazása	1 évtől 5 évig terjedő szabadságvesztés

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény rendelkezései a kihallgatásról

A 2018. július 1. napján hatályba lépett új Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) a bizonyítékok értékelésénél a 167. § (1) bekezdésében rögzíti, hogy „a büntetőeljárásban szabadon felhasználható a törvényben minden bizonyítási eszköz, és szabadon felhasználható minden bizonyítási cselekmény. A törvény azonban elrendelheti egyes bizonyítási eszközök igénybevételét."

A Be. 167. § (2) bekezdése a büntetőeljárás megindítása előtt vagy azzal egyidejűleg készített, illetve beszerzett tárgyi bizonyítási eszközöknek a felhasználására ad jogosultságot, amelyek valamely hatóság – jogszabályban meghatározott feladatainak ellátása során – birtokába kerültek.

Az 1998. évi XIX. törvény „a bizonyítás törvényessége" cím alatt tartalmazta azt, hogy „a bizonyítási cselekmények végzésekor az *emberi méltóságot*, az érintettek személyiségi jogait és a *kegyeleti jogot* tiszteletben kell tartani, és biztosítani kell, hogy a *magánéletre vonatkozó adatok* szükségtelenül ne kerüljenek nyilvánosságra". A 2017. évi XC. törvény 166. §-ának (1) és (2) bekezdései a bizonyítás törvényességének szabályai között ezt a kitételt nem szerepelteti.

Álláspontom szerint a legújabb büntetőeljárási törvény indokolatlanul vonta szűkebbre a fentiekben felsorolt jogok biztosításának kötelezettségét, és azokat csupán a kényszerintézkedéssel érintettekre nézve tartja betartandónak, annak ellenére, hogy azok minden büntetőeljárásban résztvevő személyt megilletnek.

A jogi tárgy és a „kényszer" mint a bűncselekmény központi eleme

A bűncselekmény elsődleges jogi tárgya a hivatali apparátus törvényes bizonyítékszerző tevékenységébe, törvényes működésébe vetett bizalom. Másodlagos jogi tárgya a hivatalos személy előtti eljárásban, az abban résztvevők emberi méltósága, az eljárás során gyakorolható akaratszabadsága.[47]

A kényszervallatás védi az állampolgárok azon jogát, hogy nyilatkozataikat a saját akaratukból tegyék meg. Amit nem lehet eléggé kihangsúlyozni: a bűncselekmény akkor is megvalósul, ha a valóságnak megfelelő vallomás, illetve nyilatkozat kerül rögzítésre, azonban azt a törvényi tényállásban meghatározott „tiltott" módon szerezték be.[48]

[47] Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz, szerkesztette: Karsai Krisztina, Közigazgatási és Jogi Kiadványok, Complex Kiadó, Budapest 2013, 629. o.

[48] Kőhalmi László: A hivatali bűncselekmények XXVIII. fejezet Új BTK kommentár 5. kötet, 218. oldal, Különös rész, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó, Budapest, 2013. Főszerkesztő: Dr. Polt Péter

Általános eljárásjogi alapelv, hogy nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a hatóság bűncselekmény útján szerzett meg,[49] e szabályt egyébként a Be. 77. §-a szabályozza, ezen túl pedig több nemzetközi egyezmény[50] is tiltja a kínzás, embertelen, valamint megalázó bánásmódok alkalmazását. Az Emberi Jogok Európai Bírósága is komolyan veszi azokat a bejelentéseket, amelyek arra engednek következtetni, hogy a bejelentő emberi méltóságát a kihallgatás során megsértették, kínzást vagy más kegyetlen, embertelen, vagy megalázó bánásmódot alkalmaztak, illetve büntetést szabtak ki vele szemben.

A bűncselekményi tényállás elemzése előtt indokolt néhány megállapítás a bűncselekmény elnevezésével, először a „kényszer" szóval kapcsolatban.

A kényszer és a fenyegetés büntethetőséget kizáró okok, és az elkövető beszámítási képességét zárják ki, amelynek „külső oka" lehet a kényszer vagy a fenyegetés. Ez a két ok a beszámítási képesség egyik elemét, *az akarati képességet* (azt, hogy képes-e az akaratának megfelelő cselekmény tanúsítására) befolyásolják.

A kényszer fogalmát sem a jelenlegi Btk. és a két korábbi Btk. (1978. évi IV. törvény, valamint az 1961. évi V. törvény) sem határozta meg. Az 1961. évi Btk. nagykommentárja *kényszer alatt az emberi testre gyakorolt fizikai ráhatást, erőszak alkalmazását értette, ami kifejeződhet* bántalmazásban, lekötözésben, fájdalomokozásban. Az ezzel ellentétes álláspont szerint azonban a kényszer nem merül ki pusztán a fizikai erő, az erőszak alkalmazásában, hanem felölel minden olyan fizikailag érezhető behatást, mely képtelenné teszi a hatása alá került személyt az akaratának megfelelő magatartásra.[51]

A kényszer nem azonosítható az erőszak fogalmával, annál – álláspontom szerint is – tágabb fogalmat ölel fel, ahogy azt Györgyi Kálmán is meghatározta. Szerinte az erőszak és a fenyegetés a kényszerítés két formája, és a kényszer megnyilvánul a gyakorta egymásba fonódó testi erőszakban vagy pszichikai ráhatásban.[52]

A legújabb Btk.-hoz fűzött kommentár[53] szerint a kényszer a fenyegetés kivételével minden olyan ráhatás, amely a kényszerített személy cselekvési akaratát befolyásolja.

Tehát a „kényszer" hatására vallomást tett vagy vallomást nem tett személy, nem az akaratának megfelelő magatartást tanúsította, ebből kifolyólag vallomása, bizonyítékként nem vehető figyelembe. Ugyanakkor a kényszervallatásnál nem a sértett magatartása a döntő, nem az ő magatartása ütközik a Btk. ezen tényállásba, hanem az elkövetőé, aki törvényellenes módon szerzi be a bizonyítékot. Tehát kényszervallatás esetében a kihallgatásra feljogosított hivatalos személy „kényszer" (erőszak, fenyegetés vagy más hasonló módszer) alkalmazásával olyan jellegű „vallomáshoz", illetve „nyilatkozathoz" jut – választása függvényében, hogy azt akarja-e, hogy a kihallgatott tegyen, illetve ne tegyen vallomást – amely nem a kihallgatott akaratát tükrözi. A lényeg azonban a „törvényellenes módszer" a kényszer alkalmazása.

A célzat

Kényszervallatásnál tehát a sértett – a bűncselekmény passzív alanya – olyan vallomást tesz, vagy nem tesz, amelyet egyébként az őt ért kényszer – erőszak, fenyegetés vagy más hasonló módszer – nélkül nem tenne.

A kényszervallatásnál az *erőszak, a fenyegetés és a más hasonló módszer alkalmazása a lényeg,* nem a vallomás, nyilatkozat stb. kikényszerítése, ugyanis ez a cél.[54] A hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazástól való elhatárolása abban rejlik, hogy kifejezetten vallomás vagy nyilatkozat *kikényszerítése céljából* kerül alkalmazásra.[55]

Az elkövetési magatartás *a kényszerítés,* amely a büntetőjogban mindig *valamilyen magatartás megtételére* való kötelezést jelent. A kényszervallatásnál ez a vallomás vagy nyilatkozat megtételének – vagy éppen ellenkezőleg a vallomás meg nem tételének – kikényszerítése. A törvény szövege részleges taxációval határozza meg az elkövetési magatartásokat így *az erőszakot, a fenyegetést vagy a más hasonló módszert.*

A bűncselekmény *csak szándékosan és kifejezetten egyenes szándékkal – célzatosan* – követhető el, az elkövető célja annak a kikényszerítése, hogy valaki – akaratával ellentétesen – vallomást, vagy nyilatkozatot tegyen, illetőleg ne tegyen.

Elkövetési magatartások

Az *erőszak* fogalmát a Btk. nem adja meg. A Btk. értelmező rendelkezése[56] azonban az erőszakos magatartásra nézve azt a meghatározást adja, hogy *„a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás,*

[49] Belovics Ervin, Molnár Gábor, Sinku Pál: Büntetőjog II. Különös rész a 2012. évi C. törvény alapján, Második, hatályosított kiadás, szerkesztő-lektor: Busch Béla, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2013, 476. oldal.

[50] ENSZ Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya, kínzás elleni egyezmény, Római Konvenció.

[51] Kádár Miklós – Kálmán György: A büntetőjog általános tanai Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963, 129. o.

[52] Wiener A. Imre: Elméleti alapok a Büntetőtörvény Általános Része kodifikálásához MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 2000, 97. o.

[53] Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz, szerkesztette: Karsai Krisztina, Közigazgatási és Jogi Kiadványok Complex Kiadó, Budapest, 2013, 80. o.

[54] Kőhalmi László: A hivatali bűncselekmények XXVIII. fejezet Új BTK kommentár 5. kötet, Különös rész, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó Főszerkesztő: Dr. Polt Péter Budapest, 2013, 218. o.

[55] Kőhalmi László: A hivatali bűncselekmények XXVIII. fejezet Új BTK kommentár 5. kötet Különös rész, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó Főszerkesztő: Dr. Polt Péter Budapest, 2013, 218. o.

[56] Btk. 459. § 4. pont

abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására".

Törvényi meghatározás hiányában az általános bírói gyakorlat szerint az erőszak a sértett testére való fizikai ráhatás, tettleges bántalmazás,[57] amely lehet akaratot bénító (vis absoluta) vagy akaratot hajlító (vis compulsiva). Akaratot bénító erőszak esetében a sértettnek az akarat elhatározásra lehetősége sincs, míg akaratot hajlító erőszak esetében objektív lehetősége van az akarat elhatározásra, de a fizikai ráhatás olyan mérvű, amelynek eredményeképpen mégis az elkövető által kívánt magatartást tanúsítja.[58]

Az *erőszak* – a jogértelmezés általános síkján maradva – Bócz Endre szerint az emberi testre való olyan ráhatás, amelynek közvetlen célja vagy az, hogy nyomban fizikai fájdalmat, vagy lelki gyötrelmet okozzon, avagy olyan helyzetet teremtsen, amelyben a tevőleges ellenszegülés automatikusan testi fájdalommal jár (például a kar kicsavarásán stb. alapuló úgynevezett „elvezető fogások" és hasonlók). Az erőszak „működési mechanizmusa" az, hogy a passzív alany a szenvedést igyekszik elhárítani, éspedig az első változatnál elejét venni azzal, hogy felhagy az (aktív tevőleges vagy mentális) ellenszegüléssel, és tevőleges együttműködésbe kezd, és ezzel elkerüli a további fizikai szenvedést, vagy úgy, hogy nem is kezd tevőleges ellenszegülésbe, amivel elejét veszi annak.[59]

Fenyegetés a Btk. 459. § (1) bekezdés 7. pontja szerint – amely már az 1978. évi IV. törvényben is ugyanilyen meghatározással szerepelt – eltérő rendelkezés hiányában *súlyos hátrány kilátásba helyezése, mely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen.* A fenyegetésnél – ugyanúgy, mint az előzőekben részletezett erőszaknál is – elegendő az akaratot hajlító fenyegetés használata, nem feltétel, hogy az akaratot megtörje és lenyűgözze.[60]

Az akaratot bénító, cselekvési szabadságot megszüntető erőszak, illetve fenyegetés esetében, miután ez az állapot véget ér (például a bántalmazástól eszméletét vesztő gyanúsított magához tér), lehet csak arról szó, hogy a „kihallgatásáról" készített jegyzőkönyvet ismertessék, és azt aláírassák vele, hiszen – logikusan eszméletlen állapotában – erre nem képes.

A fenyegetés meghatározásában szereplő hátrány *testi* vagy *lelki szenvedés*, amelynek (további) ellenszegülés esetére való ígérése a meghatározásbeli *kilátásba helyezés*. A kilátásba helyezett „ígéret"valóra váltásának gondolati (képzeletbeli) átélése, a testi szenvedés elképzelés maga is „lelki szenvedéssel" jár, és ez váltja ki a félelmet.[61]

Egyetértek Bócz Endrével abban, hogy az erőszak alkalmazásával okozott testi szenvedés mindig együtt jár az emberi méltóság megsértésével, és az egyértelműen *súlyos hátrány*nak minősül.[62]

Más hasonló módszeren a pszichés és morális kényszer „enyhébb" eszközeit kell érteni, például a fogvatartott személy kifárasztását, éheztetését, kedvezményeinek jogtalan megvonását a vallomás megtagadása vagy a bűncselekmény elkövetésének be nem ismerése esetén, különféle előnyök ígérését a beismerés fejében stb.[63]

Egy másik meghatározás szerint ezek „minden olyan, az erőszakon és a fenyegetésen kívüli módszerek, amelyek a passzív alanyban pszichés, biológiai, fiziológiai hatásokat idéznek elő, amelyek alkalmasak akaratának befolyásolására. Ez utóbbiakba szintén a jogtalan juttatások, kedvezmények, előnyök ígérete az emberi méltóságot sértő kihallgatás, olyan kihallgatás, amelyből a gyanúsított menekülni igyekszik (éheztetik, szomjaztatják, éjszaka felébresztik a fogdán és kihallgatásra kísérik stb.) tartoznak.[64] Ebbe a kategóriába tartozik még a kihallgatandó személy gyógyszerétől való megfosztása, meg nem felelő ruházat engedélyezése stb.[65]

A törvényi tényállásban szereplő mindhárom módszer sajátossága az, hogy *a sértett olyan vallomást tesz, amilyet egyébként nem tenne.*

A kényszervallatás csak olyan hivatali eljárásban valósulhat meg, amelyben a hivatalos személy előtt vallomás vagy nyilatkozat megtételére kerül sor. Ilyen eljárás elsősorban a büntető- és a szabálysértési eljárás, de megvalósulhat polgári, közigazgatási, munkajogi és fegyelmi eljárásban is.[66]

A bűncselekmény tárgyi elemei közül a *hely és az idő* grammatikailag együttes értelmezése emelendő ki: a kényszervallatás csak azokban a hivatalos eljárásokban valósulhat meg, amelyekben a hivatalos személy előtt teendő vallomás vagy nyilatkozat megtételére sor kerülhet,[67] más esetekben a vallomásra kényszerítés hivatali visszaélésként értékelendő.

Az aktív alany, az elkövető

A kényszervallatást tettesként csak *speciális alany* követheti el: olyan *hivatalos személy*, akinek feladatkörébe tartozik a vallomás felvétele, illetve rögzítése va-

[57] Kőhalmi László: A hivatali bűncselekmények XXVIII. fejezet Új BTK kommentár 5. kötet, Különös rész, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó Főszerkesztő: Dr. Polt Péter Budapest, 2013, 218. oldal

[58] Magyar büntetőjog, Különös rész, Szerkesztők: Tóth Mihály – Nagy Zoltán, Osiris Kiadó, Budapest, 2014, 119. o.

[59] Bócz E: Kihallgatás, kényszervallatás, Belügyi Szemle 2013/5. 16. o.

[60] Blaskó–Miklós–Pallagi–Polt–Schubauer: Büntetőjog, Különös rész, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2013, 411. o.

[61] Bócz E: Kihallgatás, kényszervallatás, Belügyi Szemle 2013/5. 16. o.

[62] Bócz E: Kihallgatás, kényszervallatás, Belügyi Szemle 2013/5. 17. o.

[63] Dr. Mészár Róza: XXVIII. Fejezet A hivatali bűncselekmények Magyar Büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára, 3. kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2016, 1158. o.

[64] Kőhalmi László: A hivatali bűncselekmények XXVIII. fejezet Új BTK kommentár 5. kötet, Különös rész, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó, Főszerkesztő: Dr. Polt Péter, Budapest, 2013, 218. oldal.

[65] Dr. Mészár Róza: XXVIII. Fejezet A hivatali bűncselekmények Magyar büntetőjog, Különös rész, Szerkesztők: Tóth Mihály – Nagy Zoltán, Osiris Kiadó, Budapest, 2014, 119.

[66] Dr. Mészár Róza: XXVIII. Fejezet A hivatali bűncselekmények Magyar Büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára, 3. kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2016, 1156.

[67] Magyar büntetőjog, Különös rész, Szerkesztők: Tóth Mihály – Nagy Zoltán, Osiris Kiadó, Budapest, 2014, 314.

lamint felhívhat „mást" hogy vallomást, nyilatkozatot tegyen.[68]

A hivatalos személy fogalmát a Btk. 459. § (1) bekezdés 11. pontja határozza meg, azonban a hivatalos személy fogalma alatti felsorolásból csak azok lehetnek e bűncselekmény tettesei, elkövetői, akiknek kihallgatási joguk van.

A 2012. évi C. törvény kommentárja[69] szerint *közvetett tettese* is lehet a kényszervallatásnak, ő pedig olyan személy lehet, aki nincs tisztában azzal, hogy az erőszakot, fenyegetést, illetve más hasonló módszert vallomás, nyilatkozat stb. kikényszerítése céljából alkalmaztatják vele. Amennyiben a célzattal tisztában van, társtettesnek minősül.

Társtettességet illetően kétféle nézet ismert: az egyik szerint a bűncselekmény társtettese csak hivatalos személy lehet,[70] míg a másik nézet szerint nem kell, hogy a társtettes is hivatalos személy legyen (e nézet egyébként az elfogadhatóbb, bár a joggyakorlat nem ezt a nézetet tükrözi), mert ha a hivatalos személy célzatának ismeretében vele szándékegységben cselekszik, az a bűncselekmény megvalósulásához tökéletesen elegendő.[71]

Bűnrészes bárki lehet, bűnsegéd az a hivatalos személy, aki az elöljárója által foganatosított kényszervallatásnál jelen van, nem emel ellene szót, sőt a bántalmazáshoz a tettesnek ütleget ad.[72]

A passzív alany, a „sértett"

Vallomást tehet különösen a terhelt, a szabálysértési vagy fegyelmi eljárás alá vont személy, a tanú, nyilatkozatot tehet a peres fél (alperes–felperes), a sértett, a tanú, de az eljárások más résztvevője is.[73]

A bűncselekmény passzív alanya a kihallgatásra, illetve nyilatkozat tételre kötelezett személy,[74] egyébként „bárki" lehet, akivel szemben a hivatalos személy az elkövetési magatartást kifejti.[75]

A kényszervallatás törvényi tényállásait áttekintve megállapítható, hogy csupán a Csemegi-kódex tartalmazta – nevesítve – kivel szemben elkövethető a kényszervallatás.

Minősített eset: a csoportosan elkövetett kényszervallatás

A Btk. újdonsága, hogy a *csoportos elkövetést* büntetni rendeli, és a minősített eset 2 évtől 8 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A büntetés korlátlan enyhítésének indoka – a törvényhozó bizodalma szerint – az, hogy a résztvevők érdekegységének megbontásával az eljáró hatóságok számára a bűncselekmény elkövetési körülményeinek bizonyítása könnyebb lesz.[76]

A Btk. ezzel egy hiányt pótolt, és eléggé súlyosan rendeli büntetni ezen megvalósulási formát, azaz valóban a súlyának megfelelően értékeli azt.

Tekintettel arra, hogy az 1978. évi IV. törvény 227. §-ában szabályozott kényszervallatásnak nincs minősített esete, a 2013. július 1-je előtt elkövetett csoportos elkövetés esetén az 1978. évi IV. törvény rendelkezései szerint öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő a csoportos elkövetés. Igaz, hogy az elbíráláskori új törvény egy évtől öt évig, a csoportos elkövetéssel megvalósuló minősített eset pedig két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett, de a Btk. 303. § (4) bekezdésében írt korlátlan lehetőség azt jelenti, hogy bármely büntetési nem legkisebb mértéke is kiszabható [Btk. 82. § (5) bekezdés]. Ezért az elbíráláskori új törvény kedvezőbb a csoportos elkövetőkre, amennyiben a (4) bekezdésben írt feltételek megvalósulnak. Ilyenkor a hatályos törvény visszaható hatályú alkalmazására kerülhet sor. Ha a Btk. 303. § (4) bekezdése nem alkalmazható, akkor a csoportos elkövetés esetén az elkövetéskori „régi" törvényt kell alkalmazni, hiszen az elbíráláskori súlyosabb lenne.[77]

[68] Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz, szerkesztette: Karsai Krisztina, Közigazgatási és Jogi Kiadványok, Complex Kiadó, Budapest, 2013, 630. oldal.

[69] Kőhalmi László: A hivatali bűncselekmények XXVIII. fejezet Új BTK kommentár 5. kötet Különös rész, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó. Főszerkesztő: Dr. Polt Péter, Budapest, 2013, 218. o.

[70] Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz, szerkesztette: Karsai Krisztina, Közigazgatási és Jogi Kiadványok, Complex Kiadó, Budapest 2013. 631. o. A társtettességnél megemlítendő, hogy csak hivatalos személy lehet az elkövető, de nem feltétlenül olyan hivatalos személy, akinek hatáskörébe tartozik a vallomás, nyilatkozat felvétele. Például az eljárásban résztvevőt a rendőr nyomozó hallgatja ki, ennek során a szolgálatban lévő rendőrjárőr egyik tagjával szándékegységben bántalmazzák azért, hogy vallomást tegyen. In: Belovics Ervin, Molnár Gábor, Sinku Pál: Büntetőjog II. Különös rész a 2012. évi C. törvény alapján, Második, hatályosított kiadás, szerkesztő-lektor: Busch Béla, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2013, 476. o. A szerzők álláspontja szerint, ha az elkövetési magatartás célja a vallomás vagy a nyilatkozat meg nem tétele, bármelyik hivatalos személy a bűncselekmény önálló tettese.

[71] Kőhalmi László: A hivatali bűncselekmények XXVIII. fejezet Új BTK kommentár 5. kötet Különös rész, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó, Főszerkesztő: Dr. Polt Péter, Budapest, 2013, 218. o.

[72] BH 1983.223.

[73] Dr. Mészár Róza: XXVIII. Fejezet A hivatali bűncselekmények Magyar Büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára, 3. kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2016, 1156.

[74] Belovics Ervin, Molnár Gábor, Sinku Pál: Büntetőjog II. Különös rész a 2012. évi C. törvény alapján, Második, hatályosított kiadás, szerkesztő-lektor: Busch Béla, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2013, 476.

[75] Kőhalmi László: A hivatali bűncselekmények XXVIII. fejezet Új BTK kommentár 5. kötet Különös rész, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó, Főszerkesztő: Dr. Polt Péter, Budapest, 2013, 217. o.

[76] Magyar büntetőjog, Különös rész, Szerkesztők: Tóth Mihály – Nagy Zoltán, Osiris Kiadó, Budapest, 2014, 313. o.

[77] Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz, szerkesztette: Karsai Krisztina, Közigazgatási és Jogi Kiadványok, Complex Kiadó, Budapest 2013, 630. oldal.

Egység, többség, halmazat

A halmazati kérdéseket illetően a kommentárok szerint *természetes egység*, ha ugyanazon személytől egyazon vallomás kikényszerítése céljából különböző (erőszak, fenyegetés, más hasonló módszer) a törvényi tényállásban szereplő módszereket alkalmaznak, azonos módszerek ismételt alkalmazása – rövid időközökkel, tehát több napon – folytatólagos egységként értékelhető.[78]

Több ügyben ugyanannak a személynek a sérelmére vagy *több személynek* akár ugyanabban az ügyben elkövetett kényszervallatása bűnhalmazat.[79]

A kényszervallatás a bántalmazás hivatalos eljárásban bűncselekményéhez és a hivatali visszaéléshez képest *speciális tényállás*; találkozásuk esetén a kényszervallatás valósul meg.[80]

A már ismertetett jogeset szerint a kényszervallatás és a jogellenes fogvatartás bűnhalmazatot alkot.[81]

Abban az esetben azonban, ha a bántalmazás testi sérülést is okoz, a hivatali bűncselekménnyel halmazatban a testi sértés bűncselekményét is meg kell állapítani, könnyű testi sértésnek minősülő cselekmény esetében azonban csak akkor, ha a sértett magánindítványt terjesztett elő.[82] (Az ezzel kapcsolatos bírósági határozatot[83] már ismertettem.)

A tettleges becsületsértés beleolvad a hivatali bűncselekménybe, ahogy a szóban elkövetett becsületsértés is, mind az első eset alaki, mind a második eset anyagi halmazata látszólagos, így a halmazat megállapításának nincs helye.[84]

Ha a hivatalos személy büntetőügyben olyan vallomást kényszerít ki, amelyről tudja, hogy hamis, és a vallomásról készült jegyzőkönyvet az iratok közé csatolja, bűnhalmazat létesül a Btk. 268. § (1) bekezdésének b) pontja szerinti hamis váddal.[85] A bírói gyakorlat egyébként töretlennek mondható abban a tekintetben is, hogy ha a kikényszerített valótlan tartalmú vallomás alapján a sértettel szemben alaptalanul folyik büntetőeljárás, a kényszervallatással nem állapítják meg halmazatban a régi Btk. 233. § szerinti (a Btk. 268. § szerinti) hamis vád bűncselekményét.[86]

Ha a kényszervallatás vallomás vagy nyilatkozat meg nem tételére irányul, úgy a hatósági eljárás akadályozása látszólagos alaki halmazat, figyelemmel arra, hogy a kényszervallatás a speciális törvényi tényállás.[87]

A mindennapok problémái

A tanulmány címe arra utal, hogy a kényszervallatás Janus-arcú, több szempontból is, ami a gyökereit jelenti a máig ható problémáknak is. Ezek – a teljesség igénye nélkül – a következők:

- Egy folyamatban lévő büntetőügyben az igazságszolgáltatásban dolgozóknak – és a társadalomnak is – az az érdeke, hogy a bűncselekményt elkövető személy minél előbb elfogásra és felelősségre vonásra kerüljön. Az elkövető érdeke ezzel ellentétes: ne derüljön ki, hogy ő volt az adott bűncselekmény elkövetője. Ha egyedüli elkövetőről van szó, és nincs különösebb tárgyi és személyi bizonyíték, a kényszervallatás jellemzően „enyhébb formái" – mint „egyedüli üdvözítő" eszközök – gyakran felmerülnek.
  Az így nyert beismerő vallomás bírósági szakban visszavonható ugyan, ez azonban, mint láttuk, ritkán eredményes.
- Ha az ügyben több elkövető van, még tágabb tér áll a kihallgatók rendelkezésére: eldönthetik, kit lehet a leginkább „megpuhítani" a törvényi tényállásban írt módszerekkel, majd felhasználni kikényszerített vallomását a tettestársak befolyásolására is. A jórészt jegyzőkönyvben rögzítetteken kívül történtek bizonyítása úgyszólván lehetetlen.
- A jogalkalmazók – és itt különösen az ügyészekre és a bírákra gondolok – a kényszervallatás nyomozása és az ügyek tárgyalása alkalmával „két ellentétes tábor" – a sértett és a hozzá kapcsolódó személyek (általában hozzátartozók vagy bűntársak), illetve a hivatalos személy elkövető köré csoportosuló kollégák, parancsnokok – vallomásait mérlegelik. Utóbbiak állításainak természetesen eleve több hitelt tulajdonítanak. Nem sokszor fordul elő, hogy konkrét tárgyi bizonyíték – videón, hangszalagon vagy CD-n rögzített kép- és hangfelvétel – áll a rendelkezésükre, vagy olyan orvosi látlelet, amely kétséget kizáróan – a sértett vallomásával egyezően – olyan sérüléseket dokumentál, amelyekről az igazságügyi orvosszakértő a keletkezési mechanizmust illetően is azt támasztja alá, amit a sértett következetesen, egyértelműen és mindig ugyanúgy mond el.

[78] Mészár Róza: XXVIII. Fejezet A hivatali bűncselekmények Magyar Büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára, 3. kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016, 1158.

[79] Mészár Róza: XXVIII. Fejezet A hivatali bűncselekmények Magyar Büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára, 3. kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016, 1156.

[80] Mészár Róza: XXVIII. Fejezet A hivatali bűncselekmények Magyar Büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára, 3. kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016, 1156.

[81] Mészár Róza: XXVIII. Fejezet A hivatali bűncselekmények Magyar Büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára, 3. kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016, 1156.

[82] Mészár Róza: XXVIII. Fejezet A hivatali bűncselekmények Magyar Büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára, 3. kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016, 1158.

[83] BH 1980.314.

[84] Magyar Büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára, 3. kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016, 1158.

[85] BH 1982.38. In: Kőhalmi László: A hivatali bűncselekmények XXVIII. fejezet Új BTK kommentár 5. kötet Különös rész, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó. Főszerkesztő: Dr. Polt Péter, Budapest, 2013, 220.

[86] Legf. Bír. Katf.III.346/1981. In: Blaskó–Miklós–Pallagi–Polt–Schubauer: Büntetőjog, Különös rész, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2013, 411.

[87] Belovics Ervin, Molnár Gábor, Sinku Pál: Büntetőjog II. Különös rész a 2012. évi C. törvény alapján, Második, hatályosított kiadás, szerkesztő-lektor: Busch Béla, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2013, 477. oldal.

- A bíróság az érdemi döntés során szintén mérlegeli a bizonyítékokat, s ennek során gyakran beéri azzal a következtetéssel, hogy „törvénysértő módszerek alkalmazása a nyomozóknak nem állt érdekében".
- Egyetértek Bócz Endrével abban, hogy a vallomásra vagy nyilatkozatra kényszerítés érdekében az erőszak bármely formájának alkalmazása tilos,[88] nem tehető tehát különbség egy pofon, ököllel való ütés, rugdosás, vagy eszközzel, például gumibottal történő ütlegelés között. Egy fiatalkorú gyanúsítottat már egy verbális fenyegetés is megtörhet, míg a „vagányabb bűnelkövetőnél" ez esetleg csak a folyamatos, súlyos bántalmazás hatására következhet be. Az alkalmazott eszközök testre szabott „relatív" alkalmasságnak megítélése bonyolult feladat.

***

A zárszó nem feltétlenül optimista.

Ma „társadalomvédelmi okokból", a demokrácia bölcsőjének tartott országban, kormányzati jóváhagyással ismét megengedetté vált a kényszervallatás, ezzel megnyitva annak lehetőségét, hogy megismétlődjék mindaz, amiben nekünk egyszer már részünk volt.

Az Amerikai Egyesült Államokban a 2001. szeptember 11. napján történt terrortámadást követően a kínzás tilalmának elvét félretéve egyre nagyobb számban alkalmazták a kényszervallatást, kifejezetten olyan személyekkel szemben, akik terror(gyanús) cselekményt követtek el.

Kiderült, hogy Afganisztánban és Irakban az Egyesült Államok felügyelete alatt álló börtönökben történt kínzások csak a „jéghegy csúcsát jelentik". Az amerikai biztonsági szervek által akár meg nem erősített gyanú alapján lefogott személyeket titkos börtönökben vallatták információk szerzése érdekében. 2002-től hivatalosan is megengedhetőnek tartották bizonyos esetekben a kínzást, ami „továbbfejlesztett nyomozási módszer" néven él tovább.

Az Egyesült Államokban „bocsánatos bűn" kategóriába tartozik, ha egy olyan terroristát kínoznak, aki (feltehetően) nyilvános helyen bombát rejtett el, mert az ő kínzással beszerzett vallomása alapján a bombát hatástalanítani lehet, ezáltal ártatlan emberek menekülnek meg. Ez a szemlélet álláspontom szerint felcseréli a fogalmakat: nem foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy a kínzás maga elfogadható eszköz lehet-e, hanem csakis azzal, hogy a hatására az adott pillanatban és körülmények között el lehet-e érni valamely üdvösnek vélt eredményt. Amennyiben a kínzás erkölcsileg megengedett volna, tágabb tere lenne a törvényességéről folyó vitáknak.

Eközben Európában sincs még meg minden okunk a büszkeségre. Az EU Tanácsának emberi jogi biztosa Thomas Hammarberg 2007 decemberében tartott beszédében a vizsgálati tapasztalatait összegezve megállapította: *„A rendőrség agresszív fellépései gyakran nem elszigetelt példák, hanem mentalitás termékei. Néhány átalakulóban lévő országban megmaradt az a korábbi hit, hogy az a jó rendőrség, amely beismerő vallomás megszerzésével »megoldja a ügyet«. Ugyanakkor a bíróságok rendkívüli módon támaszkodnak az így aláírt vallomásokra ahelyett, hogy másfajta bizonyítási eszköz beszerzéséről gondoskodnának."*[89] ■

[88] Bócz E.: i. m. 16.

[89] Hammarberg, Thomas. „There must be no impunity for police violence" (Nasilje policije ne smije proći nekažnjeno – A rendőrségi erőszak nem maradhat büntetlen.) Internet stranica Savjeta Evrope, In: Borba protiv mučenja, iskustva OSCE-a 22. o. Kiadja: Kancelarija OSCE-a za demokratske institucije i ljudska prava OSCE Office for Demokratski Institucije and Ljudska prava (ODIHR) Al. Ujazdowskie 1900-557 Warsaw Poland www.osce.org/odihr

Dr. Czédli Gergő*

A bírósági eljárást gyorsító és fékező rendelkezések az új büntetőeljárási törvényben

1. Előszó

Gyorsan, legalábbis belátható időn belül, hatékonyan és törvényesen szolgáltatni igazságot örök társadalmi igény. Jóllehet a szakma számára nyilvánvaló a megalapozottság és az időszerűség között feszülő, időről időre testet öltő ellentét, nem lebecsülendő a széles laikus közönség – a társadalom – részéről jelentkező igény a mind gyorsabb ítélkezés iránt.

Jelen tanulmány az új Be. (2017. évi XC. törvény, a továbbiakban: „Be.") hatálybalépése óta eltelt rövid időszak tapasztalataira, a jogalkalmazás eddigi nehézségeire és a kialakulóban lévő, egyes esetekben még hangsúlyosan nem letisztult bírói gyakorlatra fókuszálva elemzi a törvény tételes rendelkezéseit.

Az mindenképp előre bocsátandó, hogy amellett, hogy gyors vagy lassú egy eljárás csak valamihez képest lehet, időszerűségét illetően a magyar bírósági rendszer évek óta az uniós átlag felett teljesít.[1] Egyetlen nagyon rövid és vázlatos statisztikai kitekintés kívánkozik ide: 1931-ben a Budapesti Királyi Ítélőtábla illetékességi területének egyes bírái előtt az ügyek 1,1%-a fejeződött be két éven túl, és összesen mintegy 4,5% tartott tovább egyetlen évnél,[2] mely számokkal ma is kiegyeznénk, akkoriban mégis az eljárást gyorsító megoldások keresésére ösztönözte a közgondolkodást. Ehhez képest a rendszerváltást követően a helyi bíróságok szintjén az egy éven túli ügyek aránya 2000-re, vagyis 10 év alatt 3,85%-ról a tízszeresére, 37,65%-ra nőtt,[3] onnan tért vissza 2017-re 13% köré.[4] Ez utóbbit tekinthetjük tehát kiindulópontnak, ehhez képest vár mindenki az új törvénytől pozitív elmozdulást.

A mérhető eredmények mellett meggyőződésem, hogy a kérdés külső, ügyfelek általi, szubjektív megítélése lényegesen roszszabb, mint a valóság. Ez természetes is: a felet nem az átlagos pertartam érdekli, hanem a saját peréé.

Az időszerű ítélkezés nem csak jogos társadalmi igény, de normatív alapokkal is bír. Az Alkotmánybíróság szavaival a „büntetőeljárás szabályozásával szemben a jogállamiság normatív tartalmából és a tisztességes eljáráshoz való alkotmányos alapjogból levezethető alkotmányos követelmény az állami büntetőigény megfelelő időn belüli érvényesítése és elbírálása."[5] Az ügyek részrehajlás nélküli, tisztességes módon és észszerű határidőn belüli elbírálásának általános kötelezettsége az Alaptörvényből is következik,[6] ahogy az Emberi jogok európai egyezménye ugyanezt a tisztességes tárgyaláshoz való jog keretében kifejezetten a büntetőügyekben eljáró bíróságokra vonatkozóan tartalmazza.[7] Az elbíráláshoz szükséges észszerű idő természetesen nem határozható meg egy egzakt számban, az különösebb – terjedelmi okokból mellőzött – nemzetközi kitekintés nélkül is leszögezhető, hogy ezen időtartamot az EJEB is az ügy egyedi sajátosságai, bonyolultsága, a panaszos és a hatóságok magatartása alapján állapítja meg.[8]

Egy eljárás idejét számos jogon kívüli körülmény is befolyásolja, így a szervezetrendszer személyi, anyagi helyzete, felkészültsége, leterheltsége, hogy csak a legnyilvánvalóbbakat említsük.[9] A legmeghatározóbbak azonban az eljárási keretek. A Be. kodifikációjának

* *Bíró, Szegedi Járásbíróság*

[1] https://birosag.hu/media/aktualis/igazsagugyi-eredmenytabla-magyarorszag-az-elso. Megjegyzem, az EU pont a büntetőügyeket csak részben, a pénzmosásokra vetítve vizsgálta, e téren pedig a legutolsó eredménytáblán is az utolsó harmadba estünk (The 2018 EU Justice Scoreboard. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2018, 21. o.).

[2] Mendelényi László: A büntetőeljárás gyorsításának módjairól. In: Jogtudományi Közlöny 67. évf. 47. sz. (1932.) 269–270. o.; 48. sz. 276–277. o., 49. sz. 285–286. o., 286. o.

[3] Hack Péter – Farkas Ákos – Bodor Tibor – Láng László – Bánáti János: A büntetőeljárás reformja. In: Fundamentum 6. évf. 2. sz. (2002) 49–69. o.; 50. o.

[4] Az ítélkezés időszerűsége 2017. I. félévben (Az ítélkezés időszerűsége 2017. I. félévben (az Országos Bírósági hivatal tájékoztatója, https://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/stat-tart-file/idoszeruseg_2017_i_felev_komm.pdf) 2. o.

[5] 14/2004. (V. 7.) AB határozat.

[6] Alaptörvény XXIV. cikk (1) bek.

[7] Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikk (1) bek.

[8] Lásd: Edel, Frédéric: The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights. 2nd Ed. Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2007., 33–34. o.

[9] Az ügy elhúzódására vezető tipikus okokat illetően lásd pl.: Kiss Anna, Mészáros Ádám: A nyomozások időszerűsége, a nyomozás gyorsítása. OKRI, Budapest, 2012. (http://www.bm-tt.hu/cuccok/letolt/rendtudtar/be_gyorsitas_kutjel_meszaros_kiss_2011%20doc.pdf) (letöltési idő: 2018. augusztus 6.) 4–5. o.

egyik fő indoka volt az „eljárások időszerű befejezése” iránt mutatkozó „jelentős társadalmi igény”.[10] Ugyanezen célkitűzés a törvény preambulumának legelején is visszaköszön. Tóth Mihály szavaival igazi „örökzöld” indok ez.[11] Hogy a régi cél ezúttal mennyiben teljesül, annak végső mérlege csak évek, évtizedek múltán vonható majd meg, jelen tanulmány így elsődlegesen arra a kérdéskörre keresi a választ, hogy büntetőeljárásunk egyes változásai mennyiben járulhatnak hozzá az ügyek minél gyorsabb befejezéséhez. Minthogy az éremnek két oldala van, nem hallgatható el az sem, ha egyes megoldások – nem ritkán más, fontos érdekből persze – éppen ezen általános cél ellenében hatnak.

Noha a büntetőeljárás teljes idejét alapvetően befolyásolja a nyomozás hossza és minősége, avagy épp az ügyész és a nyomozó hatóság kapcsolata,[12] a tanulmány némi részrehajló megközelítéssel kifejezetten a bírósági eljárásra fókuszál. Ebből a nézőpontból viszont a bírósági eljárás konkrét szabályai előtt a törvény Be. általános szabályait is górcső alá veszi, keresve a választ arra a kérdésre, hogy várhatóan mennyiben válik (válhat) gyorsabbá és egyszerűbbé az eljárás a korábbi Be.[13] ismert, „kitaposott” szabályaihoz képest.

2. A Be. statikus része

2.1. A büntetőeljárás általános szabályairól

Az új jogszabály a korábbi Be.-nél valamivel áttekinthetőbben, logikusabban tartalmazza az eljárás legkülönfélébb általános szabályait. Magát a jogszabályt követve látható, hogy változik a járási (kerületi) bíróságok, illetve a törvényszékek hatásköre is,[14] azonban ennél jelentősebb és ellentmondásosabb hatásokat hozhat a bíróságok összetételének változása.

Egyrészről az elsőfokú bíróság immár főszabályként egyesbíróként jár el,[15] ami egy régi tendencia betetőzése, és figyelemmel arra, hogy az ülnökök a gyakorlatban eddig is kevéssé vettek részt az érdemi döntéshozatalban, helyeslendő. Ez az eljárás sebességére elhanyagolható hatással bírhat, emellett valamennyi napidíj is megtakarítható, bár ez a szakértők, védők díjához képest jelképes.

Másrészről viszont sokkal ellentmondásosabb azon teljesen új irány, miszerint az elsőfokú bíróság a gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmények miatti ügyekben három hivatásos bíróból járó tanácsban jár, mely tanács egyik tagja ráadásul gazdasági (polgári) ügyszakos bíró.[16] Ezen ügycsoportba tényszerűen a legmunkaigényesebb ügyek tartoznak, nem ritkán sok vádlottas, hatalmas vagyoni hátrányokat okozó költségvetési csalások stb., így érthető, hogy a jogalkotó az ilyen ügyeket tárgyaló bíráknak valamiféle segítséget próbál nyújtani. Egy hivatásos bíró a tanács tagjaként nyilvánvalóan érdemibb segítséget jelenthet a tanács elnökének, mint egy ülnök, ily módon az adott ügy szerencsés esetben valamivel előbb befejeződhet. Tény viszont az is, hogy eddig egy törvényszéki bíró tárgyalt egy ilyen ügyet, a jövőben viszont három bíró ül adott esetben napokon át a tárgyalóteremben, ami a tanács tagjai egyéb ügyei időszerűségének aligha tesz jót. Egy teljes bíróság szempontjából ezen módosítás kizárólag akkor „éri meg” tehát, ha a kiemelt jelentőségű gazdasági ügy kevesebb, mint harmadannyi idő alatt véget ér, mint korábban – ez a feltevés azonban illuzórikus. Nem beszélve arról, hogy kisebb törvényszékeken 2-3 elsőfokú büntetőbíró tárgyal összesen, akik ügyeinek mintegy fele esik ezen új kategóriába.[17]

Minekutána a bíróság összetételére vonatkozó utóbbi rendelkezést csak a Be. hatályba lépését követően érkezett ügyekben kell alkalmazni,[18] és ilyen ügyek azért nem érkeznek tömegével, az átfogó gyakorlati tapasztalatok még váratnak magukra. Az ülnököktől főszabályként ugyanakkor a folyamatban lévő ügyekben is elbúcsúzhatunk.[19]

Az eljárás résztvevői a vagyoni érdekelt – egyéb érdekelt új fogalomkörével némiképp módosultak, ami a szabályozást nézetem szerint áttekinthetőbbé tette. E tanulmány tárgya szempontjából a legjelentősebb változás azonban a *védőt* érinti, egészen pontosan annak kirendelési módját. Ez ugyanis egy olyan pont, ahol a jogalkotó a két rossz közül végül a lassabb, de megnyugtatóbb megoldást választotta. Hosszú ideje érte részben jogos kritika a korábbi Be. azon rendelkezését, miszerint a védőt az a hatóság rendelte ki, mely előtt a büntetőeljárás folyamatban van.[20] Elvi síkon tehát abszolút helyes, hogy a hatályos törvény szerint a védő személyét a területileg illetékes ügyvédi kamara jelöli ki.[21]

Gyakorlati szempontból ugyanakkor említést érdemel, hogy a nyomozó hatóságok kirendelési gyakorlata, főleg régebben, olykor tényleg arra látszott utalni, hogy minél „passzívabb” védő kerüljön az eljárásba, azt azon-

[10] 2017. évi XC. tv. indokolása (a továbbiakban: „Miniszteri indokolás”) II. Fejezet.

[11] Tóth Mihály: Néhány megjegyzés az új büntetőeljárási törvényhez. In: Belügyi Szemle 66. évf. 3. sz. (2018) 55–71. o., 57. o.

[12] Mindezek kiemelt jelentőségét már 90 évvel ezelőtti reformtörekvések is felismerték. Mendelényi László, néhai kúriai bíró is megjegyezte, hogy „a rendőri hatóságok (…) túlbuzgóságukban a nyomozást valami öncélú intézménynek tekintik és nyomoznak, nyomoznak és nyomoznak.” (Mendelényi i. m. 286. o.)

[13] 1998. évi XIX. tv.; a továbbiakban korábbi Be.

[14] Lásd: Be. 20. § (1) bek.

[15] Be. 13. § (1) bek.

[16] Be. 13. § (3) bek.

[17] A gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekményeket a Be. 10. § (1) bek. 3. pontja sorolja fel.

[18] Be. 868. § (2) bek.

[19] Be. 868. § (3) bek.

[20] Korábbi Be. 48. § (1) bek.; pl. Hack Péter: A védelem és a védő szerepének aktuális kérdései. In: Magyar Jog 58. évf. 2. sz. (2011) 87–92. o.; 89–90. o.

[21] Be. 46. § (1) bek. Nem meglepő módon az ügyvédi kar üdvözölte is ezen változást [Bánáti János: Védői szemmel az új büntetőeljárási törvényről. In: Belügyi Szemle 66. évf. 3. sz. (2018) 85–99. o.; 89. o.].

ban erősen kétlem, hogy a bíróságok nem kompetens védőt próbáltak mindig is biztosítani a terheltnek. A kamara véletlenszerű kijelölései ehhez visszalépést is hozhatnak. Másrészt éppen az egyszerűbb ügyekben okoz majd gondot, hogy a kamara egy órán belül köteles visszaigazolni a védőt,[22] akit a bíróság ezt követően tud idézni rövid úton, és még ennek eredményessége esetén is, igény esetén további legkevesebb egy órát kell neki felkészülésre biztosítani, illetve további szabály, hogy idézni (értesíteni) a védőt az eljárási cselekményről még sürgősség esetén is legkevesebb 2 órával az eljárási cselekmény megkezdése előtt kell.[23] Mindez a véletlenül épp a bíróság épületében tartózkodó ügyvéd kirendeléséhez képest oly mértékű késedelem, hogyha egy egyébként egyszerű ügyben bármely okból hirtelen válik szükségessé a védő részvétele – ami azért időről időre mindig is előfordul akár meghatalmazás visszavonása, akár mondjuk a kóros elmeállapot lehetőségének felmerülése okán –, akkor a tárgyalást bizonyosan el kell halasztani.

Ha a kamara egy órán belül nem jelöl ki ügyvédet, vagy az nem elérhető, akkor a kijelölés joga ugyan a bíróságra „száll vissza",[24] azonban a fentiekkel analóg módon ekkor is igaz, hogy mire a bíróság tárgyalni tudna, már rég a következő tárgyalását kell megkezdenie.

A Be. kodifikációja során az egyik kiemelt cél volt a *sértett* pozíciójának erősítése, és a jogalkotó korábban „megfontolandónak" tartotta egy új sértett-fogalom bevezetését,[25] de utóbbi végül elmaradt. Ily módon a sértett fogalma változatlanul nem feleltethető meg maradéktalanul a 2012/29/EU irányelv rendelkezéseinek. A korábbi Be. ezen túlmenően sem implementálta teljeskörűen az áldozatok védelméről szóló említett irányelvet, és éppen a különös bánásmódot igénylők szenvedtek leginkább csorbát.[26] Ezt orvosolandó, a jogalkotó érdekes megoldást választott, ugyanis az irányelv ugyan csak különös bánásmódot igénylő (pontosabban különösen kiszolgáltatott) sértettek jogairól szól, ezen szabályanyagot azonban a Be. a sértetten kívül a tanúkra is kiterjeszti.[27] A szándék elvitathatatlanul nemes, viszont a fölös részletektől sem mentes, bürokratikus szabályok alkalmazása nem az eljárás gyorsítása felé mutat. Ez különösképpen igaz arra, hogy a törvény az eljárási cselekményekről való kép- és hangfelvétel készítését, telekommunikációs eszköz használatát ilyen esetekben legalábbis preferálja,[28] olykor egyenesen kötelezővé teszi.[29] Ezen szabályok szélesebb körű alkalmazásának tárgyi, technikai feltételei mindazonáltal egyelőre hiányoznak.

Az eljárási cselekményekre irányadó egyes rendelkezéseket illetően üdvözlendő, hogy a költségkedvezményről immár a jogi segítségnyújtó szolgálat dönt, azonban ha erre a döntésre várni kell, az az eljárás elhúzódására vezethet.[30] Hasonlóképpen helyes, és jól példázza az új törvény megváltozott fókuszát, hogy az elkésett, kizárt, nem jogosulttól származó, sőt a korábbival azonos tartalmú alaptalan indítvány érdemi indokolás nélküli elutasítását a Be. immár főszabállyá teszi.[31] Odáig ugyanakkor nem jutott el, hogy az ilyen határozat elleni jogorvoslatot is általánosan kizárná, ami pedig erősen megfontolandó lenne.

Teljes mértékben ügyfélbarát azon új rendelkezés, hogy az idézést és az értesítést az eljárás valamennyi résztvevőjének immár oly módon kell kézbesíteni, hogy azt a címzett legkevesebb 5 nappal az eljárási cselekményt megelőzően megkapja,[32] ám ez a különféle okból sürgős eljárási cselekmények szabályszerű lebonyolítását aligha segíti elő. Hátráltathatja a hatóságok munkáját azon új rendelkezés is, hogy az idézéssel szembeni mulasztás jogkövetkezményei telefonon történt idézés esetén kizárólag akkor alkalmazhatóak, ha a beszélgetést a büntetőügyben eljáró hatóság rögzítette.[33] Ezen szabály értelme megkérdőjelezhető, hiszen az idézésről készült feljegyzés közokiratként eddig is tartalmazta a beszélgetés tényét és tartalmát.

Érdemes kitérni röviden a legkülönfélébb technikai vívmányok alkalmazására. Létezhet egyfajta általános idegenkedés, ami önmagában is fékezi a különféle telekommunikációs eszközök alkalmazását. A szélesebb alkalmazás eljárásjogi feltételei ezzel együtt is adottá váltak bizonyos esetekben, mégpedig elsősorban a fogvatartottak esetén. Amikor majdan mind a tárgyalótermek, mind a bv. intézetek erre technikailag képessé válnak, főszabályként immár videókonferencia útján kell lebonyolítani a letartóztatás ülésen történő meghosszabbítását.[34] Ez, feltéve és remélve, hogy a technika gördülékenyen fog működni, a bíróságok számára voltaképpen közömbös, elvileg se egyszerűbb, se bonyolultabb nem lehetne egy ily módon megtartott ülés – az elkülönített helyiségben elegendő a bv. alkalmazottjának jelenléte a személyazonosság igazolása érdekében.[35] Az összességében költségkímélő rendszer egyedül a védekezéshez való jogot kezdi ki: amennyiben a védő nem megy ki a bv.-intézetbe – ami, ha a bv. nincs a szomszédban, igen valószínű –, akkor az ügyfelével való közvetlen eszmecsere elma-

[22] Be. 47. § (1) bek. a) pont.
[23] Be. 49. § (6) bek.; 113. § (4) bek.
[24] Be. 47. § (1) bek. a) és c) pont; 49. § (4) bek.
[25] Czédli Gergő: The Protection of Particularly Vulnerable Victims in Hungarian National Law. In: Acta Juridica Hungarica 57. évf. 3. sz. (2016), 305–321. o.; 319. o.
[26] Uott. 318. o.
[27] Be. 81. § (1) és (2) bek., 82. §.
[28] Be. 85. § (1) bek. j) és k) pont, (2) bek. a) és b) pont, 87. § (1) bek. a) pont.
[29] Nemi erkölcs elleni bűncselekmények 18. életévét be nem töltött sértettje esetén [Be. 89. § (4) bek. b)–e) pont].
[30] Be. 77. § (1) bek. Korábban lehetőség volt arra, hogy az eljárás befejezése érdekében a bíróság a vádlott költségmentességét a tárgyaláson akkor is engedélyezze, ha a szükséges űrlapot és mellékleteit az nem prezentálta. [9/2003. (V. 6.) IM–BM–PM együttes r. 6. § (2) bek.]
[31] Be. 80. § (1) bek.
[32] Be. 113. § (3) bek.
[33] Be. 116. § (6) bek.
[34] Be. 121. § (3) bek. c) pont
[35] Más kérdés, hogy ez esetben az ügyész aligha fogja az ülés előtt, a folyosón kézbesíteni indítványát a gyanúsítottnak [vö. Be. 469. § (2) bek.].

rad, még ha legalább a kettőjük közti hangkapcsolatot biztosítani is kell.[36] Összességében, főleg utóbbi esettől eltekintve azért erős túlzásnak érzem a távmeghallgatást az infrastruktúra javításával együtt is eljárást gyorsító megoldásnak tekinteni.[37]

A telekommunikációs eszközök alkalmazásának másik fő esetköre az eljárás valamely résztvevőjének védelme, ebben különösebb változás nem következett be.

A másik terület, ahol épp a technika ördöge miatt élesen válik el az elmélet a gyakorlattól, az az elektronikus ügyintézés. E terület annyiban kakukktojás, hogy a 2018. január 1. napjától kezdve indult büntetőeljárásokban kell alkalmazni,[38] így némi gyakorlati tapasztalat már felhalmozódhatott. Ez abban foglalható össze, hogy a januári félkész állapottól a technikai feltételek ugyan sokat javultak, de az optimálistól távol esnek. Az önmagában tény, hogy a postához képest az elektronikus kézbesítés összehasonlíthatatlanul gyorsabb. Minekutána azonban a résztvevők jelentős része, mindenekelőtt a terhelt és a tanú elektronikus kapcsolattartásra továbbra sem köteles – nem is várható el tőlük –, és gondok a kézbesítéssel egyébként is az ő esetükben merülnek fel jellemzően, tényleges gyorsítást az eljárásba a félig elektronikus ügyintézés nem hoz. Mindemellett a védőkkel való kapcsolattartás is döcögős, indulásakor lényegében csak annak volt képes a rendszer elektronikus iratot kézbesíteni, aki ezt megelőzően már küldött ily módon beadványt a bíróságnak.[39] Végül ismeretlen és jogon kívüli okból az ügyészséggel való kapcsolattartás gépezetébe is került bőven porszem: egyes esetekben a vádirathoz, (vád)indítványhoz mellékelt nyomozati irat nem, hiányosan vagy olvashatatlan formátumban érkezik meg, ami az idő szorításában az iratok visszaküldéséhez, kényszerintézkedés hosszabbítása iránti indítványok elutasításához is vezethet.[40]

Az elektronikus kapcsolattartás tételes rendelkezéseit ismertetni ehelyütt szükségtelen, az időszerűségi kérdéseket illetően az igényel hangsúlyozást, hogy a kötelező elektronikus út megsértésével benyújtott beadvány hatálytalan, a jogorvoslati nyilatkozatot pedig érdemi indokolás nélkül el *kell* utasítani.[41] Arról előbbi esetben a jogszabály továbbra is hallgat, hogy van-e a bíróságnak a beadvány figyelmen kívül hagyásán kívül bármilyen egyéb feladata. A tisztességes eljárás a beadvány tartalmától, jelentőségétől is függően azt azért véleményem szerint megkívánhatja, hogy az eljárás adott résztvevőjét az első ilyen irat érkezését követően a hatálytalanság puszta tényéről egy átiratban a hatóság tájékoztassa. Ennél aggályosabb a jogorvoslati nyilatkozat kérdése, ha ugyanis a vádlott a védőt bízza meg a fellebbezés beadásával az ítélet kihirdetésekor fenntartott 3 munkanapos határidőn belül, akkor az elektronikus út megsértésével a terhelt a jogorvoslati jogától teljes mértékben elesik. Eltérő rendelkezés hiányában az ilyen fellebbezés (egyéb jogorvoslati nyilatkozat) elutasításáról rendelkező végzés elleni további fellebbezés ugyan nem kizárt, a felülbírálat azonban teljes mértékben formális, és így értelme is kétséges, hiszen az semmilyen mérlegelést nem igénylő ténykérdés, hogy az irat papír alapon vagy elektronikusan érkezett-e.

A kézbesítés kapcsán az a változás említendő, hogy egyrészről immár a vádirat esetén is van helye kézbesítési fikciónak (korábbi nevén vélelemnek), másrészt e fikció beálltáról a címzettet mind előbbi esetben, mind az ügydöntő határozat esetén – egyszerű küldeményként való megküldéssel – még külön tájékoztatni is kell.[42] Teljesen új és reményteli intézmény a kézbesítési megbízott, aki a terhelt esetén a védő, és aki esetében a küldeményt a megbízott általi átvételtől számított 15. napon kézbesítettnek kell tekinteni.[43] Szerepére a vádlott jelenléte kapcsán még visszatérünk, az azonban már itt megemlítendő, hogy a védő, és ez elsősorban a kirendelt védőnél bír jelentőséggel, semmilyen módon nem kötelezhető ezen megbízatás elvállalására. Arra a kérdésre a gyakorlat sem adott egyelőre választ, hogy mi a teendő, ha attól a kirendelt védő elzárkózik.[44]

Részben változtak a határidőszámítás szabályai, és ami fontosabb: az igazolási kérelem előterjesztésének objektív határideje 3 hónapra rövidült.[45] Bevezetett továbbá a törvény egy egy hónapos általános ügyintézési határidőt,[46] mely elmulasztásának igazi *lex imperfecta*ként nincs és nem is igazán lehet jogkövetkezménye.

2.2. A bizonyítási eljárás

Az egyes változó részletszabályokon túl kétirányú, igen jelentős koncepcionális változás érte a bizonyítási eljárás szabályait. A korábbi Be. is akként rendelkezett, hogy a bűnösséget alátámasztó bizonyítékot a bíróság nem köteles beszerezni és megvizsgálni, ha a vádló nem indítványozza.[47] Ezzel a szabállyal azonban éles ellentétben állt a bíróság azon kötelezettsége, hogy a tényállásnak a valósággal megegyező tisztázására köteles.[48] A bírói gyakorlat ugyan évek óta a tisz-

[36] Be. 124. § (3) bek.

[37] Kiss Anna: A hazai büntetőeljárás hatékonyságáról. In: Kriminológiai Tanulmányok 53. (2016) 81–97. o., 83. o.

[38] Be. 868. § (6) bek., korábbi Be. 606/C. §.

[39] Ez a BIIR rendszer valamiféle informatikai korlátja, kézbesíteni ún. kapcsolati kód alapján tud. Ennek hiányában a bíróság papír alapon kézbesít.

[40] Szegedi Járásbíróság 6.Be.1666/2018/2.; 6.Bny.296/2018/2. Az is előfordul, hogy kizárólag egy nyomozati irat érkezik, vádirat nélkül, amikor pedig még azt is csak vélelmezni lehet, hogy az ügyész vádat kívánt emelni. Utóbbi esetben érdemi határozatot nem kell hozni, mert nincs miről.

[41] Be. 161. § (2) bek.

[42] Be. 132. § (4) bek.

[43] Lásd Be. 136. §

[44] Az egyik megoldást a védő kizárása jelentheti, a terheltével ellentétes magatartás tanúsítása miatt (bár kérdés, mi a terhelt valós érdeke). A másik megoldás, hogy a terhelt indokolt esetben új védő kirendelését kérheti. További álláspont szerint ilyenkor a vádlott köteles jelen lenni, a bíróságnak teendője nincs. (2018. november 12. és 14. napja közötti országos kollégiumvezetői értekezlet; Szegedi Ítélőtábla 2018. december 7-i ülése.)

[45] Be. 139. § (2) bek.

[46] Be. 142. §

[47] Korábbi Be. 75. § (1) bek. 2. mondata.

[48] Uott.

tább funkciómegosztás talaján állva az ügyészi tétlenség esetén nem tekintette megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezés okának a senki által nem indítványozott terhelő bizonyíték beszerzésének elmulasztását, de a kérdést mindig valamelyes bizonytalanság övezte.

Ehhez képest a hatályos Be. tovább mozdul a funkciómegosztás irányába, mert ugyan a bíróság a döntést továbbra is valósághű tényállásra köteles alapozni, de világossá teszi, hogy a vádat alátámasztó bizonyítékok prezentálása a vádlót terheli; indítvány hiányában a bíróság bizonyíték megvizsgálására nem köteles.[49] Ha az ítélet „nyilvánvalóan" azért lesz részben vagy egészében megalapozatlan, mert a vádló nem terjesztett elő bizonyítási indítványt, úgy a megalapozatlanság következményei – részbizonyítás alapján eltérő tényállás megállapítása vagy hatályon kívül helyezés – nem alkalmazhatóak.[50] Nagy kérdés, és erre a szerző sem tud ez idő tájt választ adni, hogy mikor „nyilvánvaló", hogy ez a megalapozatlanság oka, illetve miként határolható el a nem nyilvánvaló esetkörtől. Előzetesen akkor látszik a vádló tétlensége mellett is megállapíthatónak a megalapozatlanság, ha a bíróság az egyébként indítványozott bizonyítást *sem* folytatta le, vagy értékelte logikailag tévesen, de emellett egyéb bizonyítás is szükségesnek mutatkozott volna, amire viszont indítvány se érkezett.

Látni kell azt is, hogy bár a bíróság indítvány hiányában elvileg semmilyen – se terhelő, se mentő – bizonyítást nem köteles lefolytatni, a megalapozatlanság alól csak a terhelő bizonyítás mellőzése esetén mentesül. Másként megfogalmazva tehát a terhelt javára továbbra is kötelesek maradtak a bíróságok hivatalból is bizonyítást felvenni, viszont mivel teljesen egyértelművé vált, hogy a terhére nem, ez a jövőben elejét veheti egyes esetekben a szükségtelen „túlbizonyításnak."

A hatályos Be. mindemellett nem is tiltja meg semmilyen irányba a hivatalbóli bizonyítást, ami így egy furcsa, vegyes rendszert eredményez, hiszen nem köti meg a bíró kezét, azonban talán még a korábbinál is nagyobb jelentőséghez juttatja az egyéni bírói hozzáállást, szerepfelfogást. Ez a gondolatsor odáig vezet, hogy elméletileg elképzelhető, hogy ugyanazon ügyben egy aktivistább szemléletű bíró beszerzi még – csak a példa kedvéért – a szükséges szakvéleményt, kihallgatja a nyilvánvalóan számba jöhető tanúkat, majd bűnösítő ítéletet hoz; egy ilyen értelemben passzívabb, a vádlói szerepkörtől idegenkedő bíró viszont hivatalbóli bizonyítás nélkül a felmentésig jut. Mivel mindkettő megoldás törvényes, megítélésem szerint másodfokon mindkét ítéletet helyben kellene hagyni. A kérdés már csak az, hogy ez mennyiben felel meg a törvény előtti egyenlőségnek. Egyet kell érteni Tóth Mihállyal is abban, hogy ez a kettősség arra vezethető vélhetően vissza, hogy a jogalkotó két ellentétes igényt is ki akart elégíteni, a funkciómegosztás melletti „kiskaput" nyitva hagyva.[51]

Ez a rendszer nyitva hagyja továbbá a „vegyes" bizonyítékok kérdését. Egyes bizonyítékok természetüknél fogva egyszerre terhelőek és mentőek is bizonyos részleteikben, köteles-e a bíró ezeket beszerezni, tárgyalás anyagává tenni? Továbbá gyakran lehetetlen előre látni, hogy az ítéleti tényállás szempontjából a jövőben egy bizonyíték mely részének milyen súlya lesz. Mivel a megalapozatlanság mindenképpen kerülendő – már csak épp az időszerűség miatt is –, a válasz az, hogy ezen bizonyításokat is le kell folytatni. Ugyanez mondható el természetesen azon bizonyításról, aminek várható eredménye előzetesen megjósolhatatlan (pl. egy számba jöhető tanút a nyomozás során egyáltalán nem hallgattak ki).

Mindezek miatt talán szerencsésebb lenne (lett volna), a teljesebb funkciómegosztás felé lépni az új Be.-vel. Az időszerűségnek csak javára válhatott volna.

Minden kritikai megjegyzés nélkül üdvözlendő azonban azon új, a polgári eljárásból átszivárgott szabály, miszerint a hivatalból ismert és a köztudomású tényeken túl nem kell bizonyítani azon tényeket sem, melyek valóságát a felek együttesen elfogadják.[52] A gyakorlatban ez az ügyek igen jelentős hányadában jelentheti a bizonyítási eljárás kisebb-nagyobb részének megspórolását, hiszen a bűnösség tagadása esetén is, a minimális terhelti kooperációt feltételezve. Számtalan esetben pl. csupán a tudattartalom képezi a bizonyítás tényleges tárgyát (a csalástól a kábítószer birtoklásán át az embercsempészésig).

Ezen könnyítés kiaknázása szintén bizonyos mérvű bírói aktivitást igényel: semmi akadálya nem mutatkozik, hogy akár az előkészítő ülésen, akár később a tanács elnöke arra terelgesse a feleket, hogy felismerjék az ügy azon részeit, amiben semmilyen vita nincsen közöttük. Fontos látni, hogy bár ezen bizonyítás lefolytatása a bíróságnak immár nem kötelessége, de arra továbbra is lehetősége van, így a szabály alkalmazása megint csak bírói hozzáállás kérdése is. Egyetértek mindemellett Erdei Árpád azon megjegyzésével is, hogy a felek egyező állításának elfogadása inkább a formális, mint az anyagi igazság megállapításához vezethet,[53] ami egyébiránt a funkciómegosztás fenti változásaira is igaz.

A bizonyítás egyes részletszabályait illetően inkább kisebb, de olykor jelentős pontosítások jellemzik az új jogszabályt. Hogy a terheltet figyelmeztetni kell a kegyeleti jog megsértésére is, nem eget rengető változás. Némi zavart okozott ugyanakkor az a rendelkezés, hogy a terhelti figyelmeztetés szerint tájékoztatni kell jogairól, ugyanis ezek igen számosak, így az ismertetésük aligha gyorsítja a kihallgatást.[54] A bírói gya-

[49] Be. 163. § (2) bek., 164. § (1) és (3) bek.
[50] Be. 592. § (4) bek.
[51] Tóth: i. m. 65. o.
[52] Be. 163. § (4) bek. c) pont; vö.: 1952. évi III. tv. (a korábbi Pp.) 163. § (2) bek.
[53] Erdei Árpád: Újítások, találmányok, felfedezések a büntetőeljárási bizonyításban. In: Belügyi Szemle 66. évf. 3. sz. (2018) 5–21. o.; 12–13. o.
[54] Be. 185. § (1) bek.; Be. 39. § (1), (2) és (4) bek.

korlat arra az álláspontra helyezkedett, hogy mivel az idézés e jogokat már kimerítően tartalmazza, így a tárgyaláson való ismételt felsorolásuk szükségtelen.[55]

Az új tanúzási figyelmeztetés ellenben meglehetősen sutára sikerült. Abban ugyanis nincs változás, hogy a kihallgatás elején tisztázni kell a vallomástétel lehetséges akadályait, a tanú esetleges elfogultságát.[56] Esetleges akadály esetén az eljárás teljesen értelemszerű is; viszont ha egyszer éppen tisztáztuk, hogy a tanúnak nincs joga a vallomástételt megtagadni, akkor az igazmondási kötelezettség és a hamis tanúzás, vallomás jogosulatlan megtagadása következményei mellett *lege lata* mégis fel kell hívni a tanú figyelmét arra, hogy a vallomást megtagadhatja, ha az azt megalapozó okok akár a jelenben, akár a cselekmény idején állnak fenn; vallomása pedig akkor is felhasználható, ha később a vallomástételt megtagadja.[57] Ez elég biztos receptje a tanú összezavarásának, és nem látni mögötte a jogpolitikai indokot. Természetesen teljesen más a helyzet akkor, ha fennáll valamely vallomásmegtagadási ok, és a tanú ezzel élni nem kíván, úgy a fenti figyelmeztetés adekvát, és szorosan össze is függ azon további nóvummal, hogy a jövőben a korábbi vallomás akkor is felhasználható, ha a vallomást utóbb jogosan tagadja meg a tanú.

A korábbi Be.-nek a szakértő bevonására vonatkozó rendelkezései a gyakorlatban nem igazán váltak be, helyette jelenik meg a magánszakértő jogintézménye, melyet a jogalkotó épp az eljárás parttalanná válása érdekében viszonylag szigorú mederbe próbál terelni. Hogy ez az eljárások elhúzódásának mennyiben veszi elejét, egyelőre kétséges, mert a fő problémát eddig is a vélemények késedelmes előterjesztése jelentette, ami ugyan szankcionálható, de bizonyos szakterületeken egyszerűen nem áll elég igazságügyi szakértő rendelkezésre.

2.3. A vádlott jelenléte

Nagyot ugorva, térjünk át a bírósági eljárás általános szabályaira. Valódi, forradalmi változásokat láthatunk a vádlott tárgyalási jelenlétének kérdésében. Régóta megfigyelhető törekvések eredményeként a tárgyaláson való jelenléte immár jogként és nem kötelezettségként jelenik meg.[58] Ezzel csak egyet érteni lehet: korábban, főként a bonyolultabb, több vádlottas ügyekben az eljárás elhúzódásának egyik markáns oka volt vádlottak jelenlétének biztosítása.

Mindezek mellett, amiként azt a bizonyítási rendszernél is láthattuk, a jogalkotó nem akart vagy nem mert végleg szakítani a korábbi Be. rendszerével. A részletszabályok szintjén ugyanis a vádlott jelenléte a tárgyaláson továbbra is kötelező.[59] Amihez joga van, az ezen jelenléti kötelezettségéről (a törvény szóhasználatával „jogáról") való kifejezett lemondás. Ez a jog viszont – ha részben eltérő tartalommal is – egy ideje már egyébként is megillette.[60]

Tévedés lenne azonban azt hinni, hogy érdemi változás nem történt. A hatályos törvény szerint ugyanis kötelező a jelenlétről való lemondás mellett a védőt a kézbesítési feladatok ellátásával megbízni.[61] Ezen szabályozás összességében pozitívként értékelendő, meglátásom szerint ugyanakkor elegendő lenne a kézbesítési megbízott kötelező alkalmazása azon esetekben, amikor a vádlott magyarországi tartózkodási hellyel nem rendelkezik. Magyarországi cím esetén ugyanis a kézbesítési megbízott ronthatja is az időszerűséget, hiszen mint láthattuk, az értesítés az előbbi általi átvételtől számított 15. napon számít kézbesítettnek a terheltnek, amihez hozzá kell adni a kötelezővé vált 5 napos időközt, így praktikusan tárgyalást csak úgy lehet tűzni, hogy a vádlott értesítését a védő legalább 20 nappal a határnap előtt bizonyosan megkapja.

A megváltozott hangsúlyt hűen tükrözi azon változás, hogy amennyiben a vádlott a tárgyaláshoz való jogáról szabályszerűen lemondott, úgy távollétében a tárgyalást kötelező megtartani, míg korábban erre csupán lehetőség volt.[62] Mindazonáltal a vádlottak jelenlétének biztosítása iránti küzdelem nem ért véget, hiszen teljes passzivitásuk esetén – megjelenés és lemondó nyilatkozat hiányában – a helyzet gyakorlatilag változatlan. Odáig ugyanis nem ment el a jogalkotó, hogy ha megfelelő eljárásjogi bástyákkal biztosítva is, de bármiféle mulasztási ítéletet lehessen hozni büntetőügyben. (Hacsak azt nem tekintjük ilyennek a büntetővégzés esetén a tárgyalás tartását kérő fél meg nem jelenését.)

Természetes, hogy a vádlott lemondása nem tekinthető végérvényesnek, bármikor bejelentheti, hogy a tárgyaláson jelen kíván lenni.[63] Az viszont túlzó óvatosság, hogy amennyiben a vádlott vallomást és főleg amennyiben észrevételt tesz, ezt annak kellett tekinteni, hogy a tárgyaláson mégis jelen kíván lenni; ezután ráadásul a jelenléti „jogáról" ezt követően már csak a bíróság engedélyével mondhat le ismét.[64] Érthetetlen ugyanis, hogy pl. egy régebb óta húzódó, sok vádlottas ügy egyébként jelen lenni nem kívánó valamely vádlottja esetenként miért ne tehetne minden további eljárási jogkövetkezmény nélkül írásban észrevételt bármely korábbi tárgyalási jegyzőkönyv őt érintő részére. Annál is inkább, mert könnyen lehet, hogy a lefolytatott bizonyítás túlnyomó részének

[55] 2018. november 12. és 14. napja közötti országos kollégiumvezetői értekezlet.

[56] Be. 179. § (1) bek.

[57] Be. 176. § (1) bek. a)–d) pontjai. Értelme annak lenne, ha az a) és főleg a d) pontra akkor kellene figyelmeztetni a tanút, ha előzetesen felmerül bármely vallomásmegtagadási ok, de a törvény nem ezt tartalmazza. Bízzunk benne, hogy ez átmeneti állapot.

[58] Hegedűs István: Merre tovább büntetőeljárás gyorsítás? In: Bírák Lapja 21. évf., 1–2. sz. (2011), 145–154. o., 147. o., Bánáti: i. m. 90–91. o.; Be. 39. § (1) bekezdés h) pont.

[59] Be. 428. § (1) bek.

[60] Korábbi Be. 281. § (9) bek., 2010. évi CLXXXIII. tv. 151. §

[61] Be. 430. § (1) bek.; a megbízás részleteit – kissé talán túlzó részletességgel – ugyanezen § (2)–(6) bekezdései tartalmazzák.

[62] Be. 430. § (7) bek., illetve a korábbi Be. már hivatkozott 281. § (9) bekezdése.

[63] Be. 431. § (1) bek.

[64] Be. 431. § (2) és (3) bek.

semmi köze nincs saját cselekvőségéhez, így nyilvánvalóan nem akar jelen lenni azon.

Amennyiben a vádlott jelenléte kötelező, úgy annak biztosításának szabályai nagyjából változatlanok.[65] Apró, de a mindennapokban módfelett hasznos változás, hogy nem kötelező megkísérelni a vádlott azonnali elővezetését ahhoz, hogy a bíróság a megjelent tanúkat kihallgassa, és a tárgyalást elnapolja. Erre korábban csak akkor volt mód, ha a vádlott elővezetésére nem volt lehetőség, pl. másik településen tartózkodott.[66] A tárgyalási őrizet intézményét, korábban sem alkalmazta a gyakorlat túl gyakran, azonban bizonyos ügyekben egyéb kényszerintézkedés elrendelése helyett (szerencsétlen esetben előtt) hasznosnak bizonyult.[67] Erre a továbbiakban már nem lesz lehetőség, a tárgyalási őrizet ugyanis jogutód nélkül megszűnt.

Végül az új törvény érintetlenül hagyta a szabályszerűen idézett vádlott távollétében való tárgyalás egyéb esetköreit: lefolytatható a tárgyalás azon része, mely nem érinti; elrendelhető kényszergyógykezelése, illetve felmentő ítéletet is lehet hozni; továbbá végső soron ítélettel fejezhető be a tárgyalás a vádlott szűnni nem akaró rendzavarása esetén.[68] A távollétben történő felmentés kétlem, hogy gyakran előfordulna, mivel nem kevés prejudikációt sejtet a bizonyítási eljárást befejezetté nyilvánítani úgy, hogy a vádlott távollétében való eljárásnak semmilyen más elképzelhető oka nincs...

2.4. Jegyzőkönyvezés és a bírósági eljárás néhány további általános szabálya

Jelentősen változnak a jegyzőkönyvezés szabályai is. Tartalmi oldalról igen szerencsétlennek tartom az egyetlen nóvumot, hogy tudniillik immáron az ügydöntő határozat szóbeli indokolását is le kell jegyzőkönyvezni.[69] Egyrészt könnyű belátni, hogy így több munkával, lassabban készül el a jegyzőkönyv. Másrészt sem a hatályos, sem a korábbi törvény nem tartalmazza, hogy a szóbeli indokolásnak pontosan *mit* kell tartalmaznia, ezért aztán a jegyzőkönyv ezen részével a felülbírálat során se lehet majd mit kezdeni: akármit is tartalmaz vagy nem tartalmaz a jegyzőkönyv, az írásba foglalt határozatot kell felülbírálni, a jegyzőkönyvből pedig az eljárási szabályok megtartását lehet és kell ellenőrizni.[70] Emiatt, még ha az indokolás jegyzőkönyvezése egészében el is marad, az is csupán relatív eljárási szabálysértés.

Az indokoláskor elhangzottakat – mint minden egyéb tárgyalási nyilatkozatot – „röviden", ám a „szükséges részletességgel" kell leírni.[71] Külön kérdés, hogy milyen fokú részletesség szükségeltetik, hiszen a szóbeli indokolás nem bizonyíték, észrevétel vagy perbeszéd, amelynek később rekonstruálhatónak kell lennie.

A szóbeli indokolás egy közvetlenebb műfaj, és mint ilyen, nagyon erősen ügy- és ügyfélfüggő. Nagyon részletes jegyzőkönyvezése egyfajta sajnálatos öncenzúrára is vezethet. Elvárható, hogy a tanács elnöke a vádlottnak oly módon és nyelvezettel magyarázza el a jogkövetkezményeket, amit utóbbi megért, de ez nem ritkán távol tud esni a jogi szaknyelvtől.

A formai változások már egyértelműen az eljárás modernizálását és gyorsítását célozzák. Írásbeli jegyzőkönyv *mellett* lehetőség van hangfelvétel készítésére, míg előbbi *helyett* kép- és hangfelvétel készítésére.[72] Mindkettő alkalmas a jegyzőkönyvek hitelességébe vetett bizalmat erősíteni, ugyanakkor mindkettőt néhány előzetes aggály övezi.

A hangfelvétel az írásbeli jegyzőkönyvet nem helyettesíti, csak kiegészíti. A jegyzőkönyv javítása sok munkával jár, és nagy rutint igényel a jegyzőkönyvvezető részéről is. Ha a hangfelvétel és az írásbeli jegyzőkönyv közt eltérés mutatkozik, ennek okát „tisztázni kell".[73] A tisztázás módjáról a törvény szemérmesen hallgat, illetve arról sem rendelkezik, hogy az írott jegyzőkönyv vagy a hangfelvétel tekintendő hitelesnek. Az egészen biztos, hogy ha valami egyértelműen és érdemben másként hangzik el a felvételen, akkor a jegyzőkönyvet megfelelően javítani kell. Az is módfelett valószínű, hogy hangfelvétel készülte esetén az ilyen irányú indítványok meg fognak szaporodni, és az ezekkel való foglalatoskodás, a felvételek visszahallgatása csak a hatékony munka elől veheti el az időt. Végül a technikai részletekben is megbújhat az ördög: kapcsolódó képfelvétel hiányában elképzelhető az is, hogy nem az válik kérdésessé, hogy mi hangzott el, hanem – pl. egy szembesítés vagy egy egyszerű közbeszólás kapcsán – hogy *kinek a részéről*.

Ami a kép- és hangfelvétel egyidejű készítését illeti, ezen esetben a jegyzőkönyvvezető nem is kell, hogy jelen legyen az eljárási cselekményen, amiről írásbeli jegyzőkönyv helyett ún. kivonat készül.[74] A kivonat lényegileg a jegyzőkönyvek általános adatait (eljárási cselekmény helye, ideje, jelenlévők stb.) és a meghozott határozatokat tartalmazza, valamint azt, hogy az egyes kihallgatások, perbeszédek stb. mikor kezdődnek, illetve érnek véget. Utóbbi egyfajta tartalomjegyzéke a felvételnek, ha az ember utóbb kizárólag pl. a II. r. vádlott vallomására kíváncsi, akkor tudja, hogy azt a felvételen hány óra hány perckor kell keresnie. A szükséges technikai háttérrel a tárgyalók többsége még nem rendelkezik, ez fokozatosan változni fog. Ami viszont állandó az az, hogy egy folytatólagos tár-

[65] Be. 432–433. §.
[66] Be. 432. § (2) bek., 429. § (3) bek., illetve korábbi Be. 281. § (5) bek.
[67] A korábbi Be. 281. § (6) bekezdése alapján erre akkor volt lehetőség, hogy ha a már megkísérelt elővezetés eredményre nem vezetett.
[68] Be. 429. § (1), (2) és (4) bek., illetve 440. § (5) bek.
[69] Be. 445. § (2) bek. g) pont
[70] A Be. 455. § (2) bekezdése szerint szóban az indokolás „lényegét" kell „ismertetni", és „szükség esetén meg kell magyarázni". Ebből továbbra sem tudni, hogy az írásbeli határozat pontosan meghatározott tartalmához képest mit és milyen részletességgel kell ismertetni, így ebben változatlanul a kialakult gyakorlat az irányadó.
[71] Be. 445. § (2) bek.
[72] Be. 444. § (2) és (3) bek.
[73] Be. 446. § (6) bek.
[74] Be. 446. § (1) bek., 445. § (9) bek.

gyalásra fel kell készülni, a felülbírálat során pedig a jegyzőkönyveket át kell nézni – nyilvánvaló, hogy egész napos tárgyalásról készült hagyományos jegyzőkönyv elolvasása töredék annyi időbe kerül, mint egy újabb egész nap alatt újranézni a felvételt. Épp ezért bírói utasításra kép- és hangfelvétel készítése esetén is „rendes" tárgyalási jegyzőkönyv készül.[75]

Adott így a kérdés, hogy mi értelme a kép- és hangfelvétel készítésének, ha úgyis az írásbeli jegyzőkönyvvel kvázi azonos kivonat készül? A videofelvételek alapvetően két szempontból lesznek hasznosak: egyrészről szükségtelenné teszik a jegyzőkönyv készítését az első fokon jogerős határozattal véget ért ügyekben (konkurálva a rövidített jegyzőkönyvvel, ami nagyjából azonos adattartalmú), valamint a másodfokon jogerős határozattal véget ért ügyekben, sőt harmadfokú eljárásban is.[76] Másrészről a jelenlegi személyzeti helyzetben nem lebecsülendő szempont, hogy vélhetően a jegyzőkönyvvezetőnek is kényelmesebb és hatékonyabb a tárgyalótermen kívül, a saját ütemében leírni a jegyzőkönyvet, mint végigülni a tárgyalást, adott esetben holtidőkkel, majd utána még egyszer nekilátni a javításnak. Ami miatt mégis nehéz szívvel válna meg a bíró a jegyzőkönyvvezetőtől mindezek ellenére, az a gyakorlatban felmerülő számtalan értesítőlap, utalvány, bv. előállító megszerkesztése és kitöltése, a kézbesítendő rendelkező rész nyomtatása, amire egyelőre nem látni a megoldást.

A bíróság határozataira vonatkozó általános szabályok kevés releváns változást rejtenek. Annak csekély a jelentősége, hogy 30, illetve 60 nap helyett az írásba foglalásra 1, illetve 2 hónap áll rendelkezésre, az pedig gyakorlatilag a realitások belátása, hogy ezt a határidőt a bíróság elnöke további legfeljebb két hónappal meg is hosszabbíthatja.[77] Ennél sokkal fontosabb, és kifejezetten a bírói munkát segíti, hogy ezen határidőt onnantól kell számítani, amikor valamennyi jogosultra irányadó jogorvoslati határidő eltelt, illetve valamennyi jogorvoslati nyilatkozat megérkezett.[78] Ezzel összhangban a Be. kissé indirekt módon azt is kimondja, hogy a jelen nem lévő fellebbezésre jogosulttal írásban elegendő előbb a rendelkező részt közölni,[79] vagyis arra is figyelemmel, hogy rövidített, sőt immár részben rövidített indokolásnak is helye lehet, praktikusan csak azt a határozatot, illetve a határozat azon részét kell részletesen indokolni, melyet sérelmeznek.[80]

A jogerő és véglegesség megkülönböztetése dogmatikailag helyeselhető. Jelentéktelennek tűnő, de a mindennapi ügyvitelben mégis igen fontos változás, az az, hogy a törvény taxatíve meghatározza azon nem ügydöntő végzéseket, melyeket véglegesítő záradékkal kell ellátni.[81] A könnyebbséget az itt fel nem sorolt, de tömegével előforduló végzések, elsősorban a különféle díjmegállapító határozatok jelentik.

A Be. igen kurta LXIX. fejezetét vizslatva továbbá egyből szembetűnik, hogy a bírósági titkár eljárásának esetköreit az új jogszabály lényegében a korábbival egyezően nevesíti, illetve a rendbírság kiszabása lehetőségének megszüntetésével még szűkíti is.[82] Noha azt a jövőben is feltétlenül fenntartandónak tartom, hogy tárgyalást és nyilvános ülést kizárólag bíró tarthat, vélhetően nagyobb munkaszervezési rugalmasságot jelentene a bíróságnak olyasféle szabályozás, hogy bíró helyett – ha a törvény kivételt nem tesz – titkár is eljárhat, azonban tárgyalás és nyilvános ülés tartására nem jogosult.

3. A bírósági eljárás hatékonyságát szolgáló új szabályozás

3.1. A nyomozási bíró eljárása

A bírósági eljárás konkrét szabályait a törvény – helyesen – a nyomozási bíróra vonatkozó rendelkezésekkel kezdi. A személyi szabadságot korlátozó új kényszerintézkedésként bevezetett bűnügyi felügyelet alkalmazása a nagyfokú egyéniesítésre figyelemmel, főleg kezdetben, nagyobb körültekintést igényel, egyebekben azonban a változások apró, de következetes rendszere kifejezetten a bíróságok tehermentesítése irányába mutatnak.

A letartóztatás többször hangsúlyozott *ultima ratio* jellege koncepciós változásnak tűnhetik, de valójában csak a korábbi jogszabály rendelkezései jelennek meg cizelláltabban.[83] A nyomozási bíró eljárása összességében egyszerűsödni látszik, ennek egyik – távolról sem legfőbb – oka, hogy a házi őrizet helyébe lépett bűnügyi felügyelet immár 4 hónapra rendelhető el, és ugyanennyi időre hosszabbítható.[84]

A nyomozási bíró hatásköre érdemben változatlan azzal a fontos kivétellel, hogy a vádemelés előtt a zár alá vétel elrendelése megoszlik a nyomozó hatóság,

[75] Be. 445. § (10) bek.

[76] Ezenkívül a távmeghallgatás esetén a felvételt szintén meg kell őrizni [Be. 125. § (2) bek.], így mivel ez esetben a technika adott, mindenképp megfontolandó az egész eljárási cselekményt kép- és hangfelvétellel jegyzőkönyvezni.

[77] Be. 452. § (1) bek.

[78] Be. 452. § (2) bek.

[79] Be. 455. § (5) bek.

[80] Abban nagy vita volt, és részben van is, hogy a távollévő terhelt esetén is elegendő-e a rendelkező részt kézbesíteni, és ha senki nem fellebbez, készíthető-e rövidített indokolás, de a 2018. november 12. és 14. napja közötti országos kollégiumvezetői értekezlet egyelőre arra az álláspontra helyezkedett, hogy elegendő.

[81] Be. 462. § A két fő csoportot a halasztó hatályú fellebbezéssel sérelmezhető és a személyi szabadságot érintő kényszerintézkedésekről rendelkező végzések jelentik.

[82] Be. 426. § vö. korábbi Be. 235. § (2) bek. Emellett változatlanul eljárhatnak egyes egyéb ügyekben, pl. büntetővégzés (régebben tárgyalás mellőzése) esetén, ha a különeljárást az ügyész indítványozta.

[83] Be. 276. § (1) bek., b) pontja és 277. § (4) bekezdése, illetve korábbi Be. 60. § (2) bek.

[84] Be. 289. § (1) és (2) bek.

az ügyész és a bíróság között.[85] E hatásköri megosztást illetően, a bíróság hatáskörében marad a polgári jogi igény biztosítására irányuló zár alá vétel elrendelése, amely teljesen egyértelmű szabály, más kérdés – és erre az indokolás sem ad támpontot –, hogy miért nem kerülhetett ez is az ügyész hatáskörébe. Az mindenesetre aligha segíti a jogi képviselő nélkül eljáró sértetteket, hogy pontos, a bíróság döntésére irányuló konkrét kérelmet kell előterjeszteniük.[86] A bíróság rendeli el továbbá a zár alá vételt akkor, ha az érintett vagyon értéke a 100 millió Ft-ot meghaladja. Utóbbi esetben az a kérdés, hogy ezt honnan lehet tudni, hiszen a készpénzt kivéve ez olyan szakkérdés, melyre a nyomozó hatóság bizonyítást rendszerint nem folytat.[87] Itt említendő továbbá, hogy a gyermekkorú tanú kihallgatása szintén megszűnt nyomozási bírói hatáskör lenni.

Korábban vitatott volt, hogy a vádemelést megelőzően a házi őrizet ideiglenes feloldására az ügyész vagy a bíróság rendelkezett hatáskörrel, melyet végül a Kúria döntött el tavaly, és utóbbi álláspontját átvéve az új jogszabály is világosan kimondja, hogy a bűnügyi felügyelet, illetve a nem a sértett által indítványozott távoltartás szabályaitól való ideiglenes eltérés esetén az ügyésznek kell intézkednie.[88]

A nyomozási bíró eljárása változatlanul ülésen vagy az iratok alapján történik. A nóvum az, hogy ülés tartására ritkábban van szükség, mely egyértelműen a munkaterhet csökkenti. A letartóztatás elrendelése, meghosszabbítása mindenben a korábbi törvénynek megfelelően történik, a Be. által eleve erősen preferált enyhébb kényszerintézkedés esetén viszont kizárólag az elrendelésre kerül sor az ülésen, a hosszabbítás minden esetben az iratok alapján történhet.[89]

A jogalkotónak arra is gondja volt, hogy az ülés tartásának kötelező esetei közül gondosan kigyomlálja mindazokat, amikor az ülésnek eddig sem volt különösebben értelme, illetve az pusztán formális volt. Ilyen eset a kizárt, elkésett vagy nem jogosulttól származó indítvány, illetőleg ha a távoltartást a sértett indítványozza, de annak feltételei nem állnak fenn (pl. a feljelentésében megjelölt személyt ki sem hallgatták gyanúsítottként).[90] Nem kell továbbá ülést tartani személyi szabadságot a fennállónál enyhébb fokban korlátozó új kényszerintézkedés elrendelésekor, ideértve azt a kissé nehezen elképzelhető esetet is, ha az ügyészi indítvány egyébként a letartóztatás meghosszabbítására irányul, de a bíróság már előzetesen – a terhelt meghallgatása nélkül – az enyhébb kényszerintézkedés mellett dönt.[91]

Amennyiben az indítványt az ügyész terjesztette elő, és a bíróság az ülésen azt állapítja meg, hogy az ülés megtartásának feltételei hiányoznak, úgy a bíróság az indítvány elutasítása helyett az iratokat határozathozatal nélkül visszaadja az ügyésznek.[92] Ez kétségkívül kényelmes megoldásnak ígérkezik a bíróság számára, ha viszont az ügyész vitatja, hogy hiányoznának az ülés feltételei, akkor semmiféle jogorvoslat nem illeti meg.

A jogorvoslat szabályai egyebekben nagyjából változatlanok. A törvényszék a fellebbezést főszabályként továbbra is tanácsülésen bírálja el, azonban köteles ülést tartani a letartóztatás elrendelésére irányuló indítvány elutasítása esetén, ha a felek bármelyike ezt indítványozza.[93] Ezt előrelépésként kizárólag ahhoz képest értékelhetjük, hogy a törvény tervezete szerint ilyenkor minden esetben, indítvány nélkül is kötelező lett volna az ülés. Egyebekben viszont mindez a nélkül növeli a törvényszékek munkaterhét, hogy reális hozadéka lenne. Igen kétséges ugyanis, hogy milyen újdonság hangozhat el egy ilyen ülésen, amely mindössze néhány nappal az elsőfokú bíróság ülését követően történik. Az természetesen elképzelhető, hogy az elsőfokú bíróság valamely jelentős kérdésre elmulasztja nyilatkoztatni a gyanúsítottat, viszont ennek pótlására ez esetben a törvényszék saját elhatározása alapján is tarthat ülést.[94] Ezen utóbbi megoldást tehát elegendő lenne fenntartani az ülés tartására irányuló kötelezettség eltörlése mellett.

3.2. A tárgyalás előkészítése

A bírósági eljárást érintő legjelentősebb, az egész eljárás dinamikáját átformáló változások a tárgyalás előkészítésére, a kötelező előkészítő ülésre koncentrálnak, melytől a jogalkotó az eljárások érdemi gyorsulását, a szükségtelen bizonyítás megelőzését várja.[95]

Maga az előkészítő ülés távolról sem új jogintézmény, kötelező azonban csak akkor volt, ha a kényszerintézkedés fenntartása alapjául az ügyész új okra hivatkozott, vagy ha a vádlott közvetítői eljárás lefolytatását kérte.[96] Ehhez képest – egyes különeljárásoktól eltekintve – előkészítő ülést minden ügyben, meglehetősen szigorú határidők közé terelten, kötelezően tartani kell: az ülés vádirat kézbesítésétől számított három hónapon belül, de bizonyos esetekben a védő indítványára egy hónapon túl, és minden esetben oly módon kell tartani, hogy az idézések és az értesítések kézbesítése a határnapot megelőzően legalább tizenöt

[85] Be. 464. §, 327. § (2) bek.

[86] Lásd: Be. 325. §; a pontos, a zár alá venni kért vagyontárgyak megjelölését is tartalmazó petitum megkövetelése éppen hogy az ügyésznek és a nyomozó hatóságnak spórolja meg a gyanúsított vagyoni helyzetének kimunkálását.

[87] A harmadik eset a teljesség kedvéért a kevert vagyon, melynek egy részére nincs helye vagyonelkobzásnak – a gyakorlatban minden bizonnyal ez fordul elő majd a legritkábban.

[88] 4/2018. BJE, Be. 292. § (1) bekezdés a) pontja.

[89] Vö.: Be. 466. § (1) bek.

[90] Be. 466. § (2) bek. a) és e) pontja.

[91] Be. 466. § (2) bek. c) és d) pont.

[92] Be. 477. § (1) bek.

[93] Be. 480. § (3) bek. Ilyen indítványt nem csak a fellebbező terjeszthet elő.

[94] Be. 481. § (4) bek.

[95] Lásd a Be. 499. §-ához fűzött miniszteri indokolást.

[96] Korábbi Be. 272. § (2) bek. b) pont. Utóbbi esetben viszont teljesen diszfunkcionális módon akkor is kötelező volt az előkészítő ülés, ha a közvetítői eljárás törvényi előfeltételei egyebekben hiányoztak.

nappal történjék meg.[97] Bármennyit javult is a bíróságok időszerűsége az elmúlt években, az kérdésesnek tűnik, hogy a megfelelő időpont mennyiben lesz kisakkozható, a három hónapos határidő elmulasztásának mindazonáltal jogkövetkezménye nincs.

Hogy milyen mélyen átszövi az új törvény szövetét a terhelti beismerés elősegítése, az külön tanulmány tárgya lehetne. Az azonban bizonyos, hogy a beismerő vallomáshoz fűződő előnyök a legmarkánsabban az előkészítő eljárásban jelennek meg. Az előkészítő ülés kulcsmomentuma ugyanis az, hogy a bíróság részletes írásbeli, majd szóbeli figyelmeztetéseket követően kérdést intéz a vádlotthoz, hogy bűnösségét beismeri-e.[98]

Utóbbi kérdésre értelemszerűen alapvetően kétféle válasz adható. Amennyiben a vádlott magát bűnösnek vallja, és emellett a tárgyaláshoz való jogáról lemond (és ebben a vonatkozásban valóban jogról beszélhetünk), úgy a bíróság a vádlott kihallgatása alapján kizárólag e beismerés aggálytalanságát vizsgálja, és ha kételye nem merül fel, a nyilatkozatot egy nem fellebbezhető végzéssel elfogadja.[99] A vizsgálat tárgyát egyrészről az képezi, hogy a vádlott nyilatkozata egyértelmű-e, önkéntes-e, annak természetét és következményeit érti-e – ez nem okozhat gondot. Kérdés viszont, miként értelmezendő az, hogy a vádlott beszámítási képessége iránt sem mutatkozik észszerű kétely. Elfogadható-e a bűnösség beismerése, ha a vádlott a beszámítási képességét érintően kóros elmeállapotú? Amennyiben beszámítási képessége teljes egészében hiányzik, úgy a válasz nemleges, de ez egyébként is büntethetőségi akadály. Miként kezelendő viszont az a helyzet, ha a vádlott beszámítási képessége a vád tárgyává tett cselekményt illetően korlátozott? Attól még ugyanis, ha valakinek – a példa kedvéért – a személyiségzavara megkönnyítette a terhére rótt indulati cselekmény elkövetését, és a felismerésnek megfelelő magatartás tanúsításában enyhe fokban korlátozta, még könnyen elképzelhető, sőt valószínű, hogy a beismerés következményeit az ülésen megértette. Ugyanez erősen kétséges, ha pl. a felismerési képességet a vádlott gyengeelméjűsége korlátozza súlyos fokban. Ha tehát senkit nem akarunk kizárni az előkészítő ülésen tett beismeréshez fűződő vitathatatlan előnyökből, akkor csak az a válasz adható, hogy ilyen esetekben a beismerő vallomás elfogadhatósága a bíró élettapasztalatára, emberismeretére hagyatkozva, különös gonddal vizsgálandó.

Előnyök ugyanis akadhatnak. Az előkészítő ülésen tett beismerő vallomásra az ügyész a vádiratban a büntetéskiszabást illetően konkrét indítványt tehet, melynél hátrányosabb jogkövetkezményt a bíróság a beismerés elfogadása esetén nem alkalmazhat.[100] Bár ritka az, hogy a bíróság az ügyészi indítványban foglaltaknál súlyosabb büntetést szab ki, látni kell, hogy ez esetben az ügyészi indítvány a magyar büntetőeljárás eddigi hagyományaival szakítva, a bíróságot is köti.[101] Ezen indítvány az ügyésznek nem kötelessége, csupán lehetőség számára, ha azonban nem él vele, az előkészítő ülés részben kiüresedik.[102]

A vádlott a saját szempontjából nézve tehát egy nagyjából konkrét ajánlattal áll szemben, hiszen a vádirat kézbesítésétől fogva tisztában lehet azzal, hogy beismerése esetén milyen maximális szankcióval számolhat. Ez nem kevés felelősséget ad az ügyésznek. Ha ugyanis az ügyész abból indul ki, hogy „az enyhébb büntetésnek is meg kell felelnie a társadalom védelmének, (...) az állam büntető igényének érvényesítése nem szenvedhet csorbát",[103] akkor félő, hogy a vádlott úgy érzi, semmit sem „nyerne" a beismeréssel: a büntetőeljárás maradéktalan lefolytatásával, sőt elhúzódásával azonos vagy akár enyhébb szankcióban bizakodhat. Annak eldöntésében, hogy a vádlott az adott konkrét ügyben beismeréssel vagy tagadással jár jobban, a korábbiakban is jelentősebb szerep jut továbbá a védőnek.

A beismerés esetére kilátásba helyezett szankciónak mindenképpen méltányosnak illik lennie, ugyanis a beismerésnek ára is van: a bíróság által elfogadott beismerésre alapítottan a bűnösség megállapítása, a váddal egyező tényállás és minősítés miatt nincs helye fellebbezésnek.[104] Praktikusan tehát ez esetben kizárólag a büntetéskiszabás és a járulékos kérdések sérelmezhetőek.

Ami a további eljárási kérdéseket illeti, a vádlott beismerését elfogadó végzés kihirdetését követően a bíróság kihallgatja a vádlottat a büntetéskiszabási kérdésekre is,[105] mely kissé nehezen értelmezhető, hiszen a végzést a bíróság eleve a vádlott kihallgatását követően hozza meg, a kihallgatás pedig szükségszerűen éppen a vádlott releváns személyi körülményeivel kezdődik. Ezt követően mindenesetre felszólalások következnek, majd a bíróság az érdemi tárgyalás lefolytatása nélkül, az előkészítő ülésen ítéletet hoz,[106] mely ellen ráadásul a fellebbezési jog a fentebb írtak szerint korlátozott.

Ha a vádlott a bűnösségét nem ismeri be, vagy annak elfogadását a bíróság megtagadja, úgy az előkészítő eljárás célja a későbbi bizonyítás irányának meghatározása. Bár a törvény miniszteri indokolása szerint az elfogadást megtagadó végzés ellen sincs helye fellebbezésnek – így ez lehetett a jogalkotó eredeti szándéka –, a törvényszöveg ténylegesen ezt csak a beismerést elfogadó végzésnél mondja ki.[107] Előbbi esetben a fellebbezés nem halasztó hatályú, de ettől még

[97] Be. 499. § (2) és (3) bekezdés, 500. § (4) bek.
[98] Be. 500. § (2) bekezdés, 502. § (3) és (5) bek.
[99] Lásd részleteiben: Be. 504. § (1)–(3) bek.
[100] Be. 422. § (4) bek., 565. § (2) bek.
[101] Ezt a szabályt kikerülni, finoman szólva sem elegáns módon, a beismerés elfogadásának megtagadásával lehetne.
[102] Tapasztalatom szerint az eddig érkezett vádiratok az indítványt kivétel nélkül tartalmazzák.
[103] Oláh Edit: A fehér holló esete, avagy lemondás a tárgyalásról a büntetőeljárás gyorsítására szolgáló eszközök tárházában. In: Ügyészek lapja 22. évf. 6. sz. (2015) 71–78. o., 73. o.
[104] Be. 580. § (2) bek.
[105] Be. 504. § (4) bek.
[106] Be. 504. § (5) és (6) bek.
[107] Be. 504–505. §-ához fűzött miniszteri indokolás; illetve Be. 504. § (3) bek.

kérdéses, hogy elbírálásáig célszerű-e érdemi tárgyalásba bocsátkozni. Utóbbi esetben viszont arról hallgat a törvény, hogy ezen végzést a bíróság köteles-e indokolni.[108]

Amennyiben tehát nincs elfogadott beismerő vallomás, akkor a vádlott – már ha egyáltalán tesz vallomást – továbbra is megjelölhet olyan tényeket, melyek valóságát elfogadja, sőt előbbi vagy a védő indítványára az ügyész is elfogadhat a vádlott vagy a védő által állított egyes tényeket.[109] Mivel a bizonyítási eljárás azon általános szabályai szerint, mint láthattuk, a felek által egyezően elfogadott tényekre nem kell a bizonyítást lefolytatni, célszerűnek mutatkozik ezen ténykérdések minél teljesebb körű tisztázása az előkészítő ülésen.

A vádlott és a védő bizonyítási indítványt, illetve bizonyíték kirekesztésére irányuló indítványt is itt terjeszthet elő.[110] A bizonyítási indítvány előterjesztésének jogát a törvény további rendelkezései kötelezettséggé szigorítják. A perkoncentráció jegyében bizonyítási indítvány a tárgyaláson ugyanis már csak jelentős korlátokkal terjeszthető elő, mégpedig akkor, ha az indítvány alapjául szolgáló tények vagy bizonyítási eszköz az előkészítő ülést követően keletkezett, illetve arról az indítványozó önhibáján kívül később szerzett tudomást; avagy az indítvány valamely más bizonyítási eszköz cáfolatára szolgál, és ez csak a már lefolytatott bizonyításból vált az indítványozó számára felismerhetővé.[111] Előzetesen ezen szabályokat nem túl meglepő módon a védők tartják a leginkább aggályosnak: Bánáti János szerint az előkészítő ülésen pl. a védő gyakran nincs abban a helyzetben, hogy felmérje, hogy védence érdekében szükséges-e egy adott bizonyítási indítvány előterjesztése. Elképzelhető ugyanis, hogy a védő saját indítványa előterjesztését attól tenné függővé, hogy a vád által indítványozott bizonyítás hatására milyen módon, milyen irányban fejlődik az eljárás.[112]

Ha tárgyalást kell tartani – és ez járulékos kérdések körében még teljes beismerés esetén is előfordulhat –, a tárgyalást a bíróság nyomban kitűzheti, illetve egyszerűbb ügyekben nyomban meg is tarthatja.[113]

Az eddigiek a legegyszerűbb „felállásra" vonatkoznak. Ha a vád tárgyát több bűncselekmény képezi, és a vádlott bűnösségét csak azok egy részében ismeri be, akkor az egyéb feltételek fennállta esetén a bíróság ezen nyilatkozatot szintén végzéssel fogadja el. Ilyenkor a bíróság fő szabályként a vádról egységesen, tárgyaláson határoz, azonban a beismeréssel érintett tényállásokra bizonyítást nem folytathat le,[114] és ezen cselekmények kapcsán a fellebbezési jog a fentiek szerint korlátozott. A törvény emellett lehetőséget ad arra is, hogy ha „egyéb feltételei fennállnak", a bíróság a beismert bűncselekmények vonatkozásában az ügyet elkülönítve ítéletet hozzon.[115] A halmazati büntetéskiszabási szabályokra figyelemmel utóbbi realitása igencsak kétséges.

Több vádlottas ügyben az előkészítő ülés egyben is, vádlottanként külön-külön is, akár az ügyeket elkülönítve, akár anélkül megtartható.[116] Erre a nagyfokú rugalmasságra szükség is lesz, hiszen az előkészítő ülésen a vádlott és védő jelenléte kivétel nélkül kötelező,[117] márpedig a vádlottak számával egyenes arányban növekszik annak valószínűsége, hogy valamelyikük igazoltan vagy anélkül távol marad. Az ülésen az adott vádlott saját védője jelenléte kötelező, más vádlottak védője pedig jelen lehet.[118]

A vádlottak számával exponenciálisan nő a lehetőségek száma is: egyikük pl. beismer, a másik részben, a harmadik egészében tagad, míg a negyedik meg sem jelenik... Ilyenkor a bűnösségét maradéktalanul beismerő vádlottal szemben ítélet hozható, és bár az eljárás későbbi szakaszában tanúként a vallomástételt megtagadhatja, korábbi vallomása a bizonyítás során felhasználható marad.[119] A dolog lehetséges hátulütője az, hogy egyrészt így egy ügyben több (sok) ítélet születik, mely az áttekintést nem fogja megkönnyíteni, ahogy az sem, ha több vádlottal szemben a tárgyalás már megkezdhető, azonban egyiküknek az előkészítő ülésen való jelenlétét még nem sikerült biztosítani.

Az előkészítő ülést összességében értékelve, további ellenérvként az jelölhető meg, hogy bármennyire is gyorsíthat a jogintézmény egyes konkrét ügyeken, akár azok „leszalámizásával", más ügyekben időpocsékolásnak tűnik. A bűnösségét következetesen tagadó, emellett vallomást esetleg egyáltalán nem tevő, és az előkészítő ülésen semmilyen együttműködést nem tanúsító terhelt esetén megtartott előkészítő ülés ugyanis egyik funkcióját sem töltheti be, hiszen sem a bizonyítás kereteit nem jelöli ki, sem az ügy egyszerűsített elbírálása nem történik meg. A helyes egyensúly megtalálása kritikus fontosságú. Így megfontolandó lenne olyan szabályozás, hogy amennyiben a terhelt a vádemelésig érdemi vallomást nem tett, és az ügyész sem indítványozza, előkészítő ülést a bíróság kizárólag akkor köteles tartani, ha azt a vád kézbesítésétől számított észszerű határidőn belül a vádlott vagy védője indítványozza. Ebben az esetben a bizonyítási indítványok előterjeszthetőségét az első tárgyalásra kellene korlátozni, ily módon megspórolva a formálissá váló előkészítő ülésre fordított hónapokat.

A tárgyalás előkészítésének egyéb szabályai közül

[108] Nézetem szerint megfeleltethető lenne akár a pervezető végzés fogalmának; a 2018. június 6–8. közötti országos kollégiumvezetői értekezlet e kérdés kapcsán csupán annyit rögzített, hogy a beismerés elfogadását megtagadó végzés nem tekinthető pervezető jellegűnek.

[109] Be. 506. § (3) és (6) bek.

[110] Be. 506. § (4) és (5) bek.

[111] Be. 520. § (1) bek.

[112] Bánáti: i. m. 92. o.

[113] Be. 508. § a) pontja, illetve 505. § (4) bek.

[114] Be. 503. § (1) bekezdés, 521. § (1) bek.

[115] Be. 503. § (2) bek.

[116] Be. 499. § (6) bek.

[117] Be. 499. § (5) bek.

[118] 2018. november 12. és 14. napja közötti országos kollégiumvezetői értekezlet. Az álláspont az továbbá egyelőre, hogy minden vádlottól csak a saját védője kérdezhet (2018. november 12. és 14. napja közötti országos kollégiumvezetői értekezlet; Szegedi Ítélőtábla 2018. december 7-i ülése).

[119] Be. 175. § (5) bek.

annyi emelendő ki, hogy amennyiben a vádirat nem felel meg a törvényes vád legalapvetőbb, taxatíve meghatározott feltételeinek, úgy a bíróság immár köteles felhívni az ügyészséget a vádirat hiányosságainak pótlására, és az eljárást csak ezt követően szüntetheti meg.[120] Ez sem a tisztább funkciómegosztást nem szolgálja, sem az eljárást nem gyorsítja.[121] A vádirat egyéb kellékeit illetően a bíróság az ügyészt hiánypótlásra immáron kizárólag a bizonyítási eszközök megjelölésének elmulasztása esetén hívhatja fel, és arra is, kizárólag az előkészítő ülés megkezdését megelőzően,[122] a vádirat esetleges egyéb hiányosságait pedig el kell fogadnia.

3.3. Az elsőfokú tárgyalás

A tárgyalás előkészítéséhez képest magának a tárgyalásnak a szabályai kevesebbet változtak. Az előkészítő ülés megváltoztatja az egész eljárás dinamikáját, így a reformok nagyobb része ehhez kapcsolódik, a kötelezővé vált előkészítő ülés és a tárgyalás megfelelő összekötését szolgálja. Emellett több kisebb, az eljárást gyorsabbá, észszerűbbé tévő egyéb változásra is sor került.

A tárgyalás megnyitása, a jelenlévők számbavétele stb. az ismert és jól megszokott módon történik,[123] a fő változást a már írtak szerint az jelenti, hogy a vádlott a tárgyalási jelenléte – szemben az előkészítő ülésel – nem minden esetben kötelező. Bár a bíróságnak erre normatív kötelezettsége nincs, de célszerűnek látszik az előkészítő ülésen azt is tisztázni, hogy a vádlott az eljárás későbbi szakaszában személyesen részt kíván-e venni.[124]

A tárgyalás megkezdése annyiban alakul eltérően, hogy mivel az előkészítő ülésen a vád már ismertetésre került, azt ismertetnie az ügyésznek kizárólag akkor kell, ha az ülésen erre mégse került sor, vagy az ott jelen nem volt sértett a tárgyaláson ezt indítványozza. Előbbi esetben az ismertetés a vádlott, vagy hozzájárulásával a védő indítványára – amiképpen az előkészítő ülésen is – mellőzhető.[125] Ha az előkészítő ülésen a bíróság elfogadta a bűnösség beismerését, akkor az erről hozott végzést kell a vád helyet ismertetni.[126] A részbeni beismerésről a törvény kifejezetten nem rendelkezik: ilyenkor a végzés ismertetését követően a vádnak csupán azon tényállásait és azokhoz kapcsolódó jogi minősítését kell ismertetni, melyeket a beismerés nem érint.

Abban önmagában nincs változás, hogy a bizonyítási eljárás a vádlott kihallgatásával kezdődik. Mivel azonban ez az előkészítő ülésen is megtörténik, a felesleges ismétlések elkerülése érdekében a vádlott kihallgatása mellőzhető, amennyiben az előkészítő ülésen már tett vallomást.[127] Ezzel a szabállyal kapcsolatban két dolgot szükséges kiemelni. Egyrészről a kihallgatás mellőzése is csupán lehetőség, nem kötelesség, a bíróság bármikor dönthet úgy, hogy a vádlottat ismételten kihallgatja. Másrészt a törvény megfogalmazása szerint viszont a kihallgatása csak akkor mellőzhető, ha a vádlott korábban vallomást tett. Amennyiben viszont a vallomástételt megtagadta, úgy ezek szerint újra meg kell próbálni kihallgatni – más kérdés, hogy a vallomástételt természetesen ismételten megtagadhatja. Ami a vádlott figyelmeztetését illeti, magát a terhelti figyelmeztetést eljárási szakonként egy alkalommal kell közölni,[128] mely az előkészítő ülésen már megtörtént, a többlet-elem – ahogy eddig is – a tárgyaláson a kérdésfeltevési, indítványozási jogra, és korábbi vallomása ismertethetőségére való figyelmeztetés. Ehhez képest ugyanakkor a vádlott kihallgatásánál az új Be. is úgy fogalmaz, hogy a terhelti figyelmeztetésen ***kívül*** kell figyelmeztetni vádlottat az utóbbiakra.[129] Ez kisebb kohéziós zavarnak tűnik, mintha a korábbi törvényből átvett szabályozást a jogalkotó elmulasztotta volna az új jogintézményekhez csiszolni.[130]

Előfordulhat, hogy a vádlott az előkészítő ülésen nem, de a tárgyaláson beismeri bűnösségét – erre legfőképpen az átmenet ideje alatt, a már kitűzött, folyamatban lévő ügyekben kell számítani. Ilyenkor az előkészítő ülés szabályainak „értelemszerű" alkalmazásával kell a beismerő nyilatkozatot végzéssel elfogadni.[131] Az egyébként elég kazuisztikus jogszabály itt talán nem a legszerencsésebb helyen használ utaló normát. Az világos, hogy a vádlottól a tárgyalási szakban már nem kell és nem is lehet megkövetelni, hogy a tárgyaláshoz való jogáról lemondjon, illetve egyebekben a nyilatkozat egyértelműségét, önkéntességét stb. a már ismertetettek szerint kell vizsgálni. A kérdés az, hogy szükség van-e valamilyen további figyelmeztetésre, figyelemmel a jogkövetkezményekre. A jogkövetkezmény ugyanis a tárgyalási szakban az, hogy a vádlott kihallgatása után a bíróság, ha az ügy befejezésének nem látja akadályát (pl. nincs még egy másik, kihallgatásra váró vádlott), a bizonyítási eljárást befejezettté nyilvánítja,[132] másrészt a tényállást itt is az elfogadott beismerésre alapítja, és a váddal egyező tényállás és jogi minősítés a fentiek szerint fellebbezésben sem

[120] Be. 493. § (1)–(3) bek.

[121] Kiváltképp, hogy a vádirat hiányosságait az ügyész az új szabályok szerint két hónapon belül pótolhatja.

[122] Be. 493. § (4) bek.

[123] Lásd részleteiben: Be. 514–516. §-ai.

[124] Erről természetesen írásban is tájékoztatást kap, de az ismétlés és a szóbeli magyarázat ez esetben aligha árthat.

[125] Be. 517. § (2) és (3) bek.; 502. § (2) bek.

[126] Be. 517. § (4) bek. Ez az eset feltételezi, hogy valamiért az előkészítő ülésen mégsem lehetett az ügyet befejezni, illetve így kell eljárni részleges beismerés esetén is.

[127] Be. 522. § (1) bek.

[128] Be. 185. § (2) bek.

[129] Be. 523. § (1) bek.

[130] Mindenesetre jelen jogszabályi környezetben egyelőre célszerű a vádlottat újfent teljeskörűen figyelmeztetni, a vallomása esetleges kirekesztése miatti megalapozatlanság elkerülése érdekében. Az, hogy a korábbi vallomás ismertetésére a vádlottat csak a tárgyaláson kell figyelmeztetni, arra is utalni látszik mindemellett, hogy az előkészítő ülésen a nyomozati vallomás ismertetésének nincs helye.

[131] Be. 524. § (1) bek.

[132] Be. 524. § (2) bek.

vitatható. *Nem* köti ilyenkor ugyanakkor már a bíróságot az ügyész büntetéskiszabási indítványa, hiszen az kifejezetten az előkészítő ülésen történő beismerésre vonatkozik. Mármost ha volt előkészítő ülés, akkor mindezekkel a vádlottnak tisztában kell lennie. Folyamatban lévő ügyben viszont a törvény kötelező rendelkezése ellenére is megkívánja a *fair* eljárás, hogy beismerése esetén a bíróság a vádlottat ezekre figyelmeztesse.

Az előkészítő eljárás kapcsán már említettük, hogy az előkészítő ülést követően a bizonyítási indítvány csak a megjelölt korlátokkal terjeszthető elő. Egy szabály mit sem ér szankciók nélkül, melyek ez esetben elég ambivalensre sikerültek, hozzátéve, hogy a processzuális igazság felé történő további elmozdulás nélkül sokkal jobb megoldás nem is igazán képzelhető el. Két lehetőség van:

Amennyiben az indítványozott bizonyítás a tényállás tisztázásához nem szükséges, az indítványt a bíróság „érdemi indokolás nélkül *is* elutasíthatja."[133] Valljuk be, ez nem érdemleges szankció, hiszen a szükségtelen bizonyításra irányuló indítványt akkor is el kell utasítani, ha az az előkészítő ülésen érkezett. Másrészt a megfogalmazás is kicsit zavaró, hiszen a bizonyítási indítványokról a bíróság pervezető végzéssel határoz, amit nemhogy érdemben, de sehogy sem kell indokolni (csak majd az ügydöntő határozatban).

Ha viszont az indítványozott bizonyítás lefolytatása nélkül a tényállás nem tisztázható, a bíróság a bizonyítást továbbra is köteles lefolytatni, az egyetlen – immáron a valódi – jogkövetkezmény az, hogy ha az indítvány az eljárás elhúzására alkalmas, tájékoztathatja az ügyészség vezetőjét, míg más indítványozó rendbírsággal sújtható.[134]

Hogy a késedelmes bizonyítási indítványokat a bíróságok rendbírsággal mennyire szankcionálják, annak gyakorlata csak hosszabb idő alatt alakulhat ki. Ezt a fegyvert mindazonáltal alapvetően a kirívó esetekre célszerű tartogatni. A vélt vagy valós igazáért küzdő vádlottal szembeni túlzott szigor már érdemi védekezését korlátozná, mely az eljárás tisztességességével nem egyeztethető össze. A védőktől nagyobb körültekintés és a jogszabály ismerete várható el, így a célzott időhúzás a mulasztás súlyától függően nem maradhat értékelés nélkül. Egyet lehet érteni ugyanakkor az ügyvédi kar bizonyos aggályaival is, hiszen ha az indítvány szabálytalan előterjesztésének oka az, hogy maga a vádlott közölt késve új információt védőjével, úgy utóbbi az ügyvédi titok megsértése nélkül az önhiba hiányát nem tudja valószínűsíteni.[135] Mindezt továbbgondolva viszont könnyen kialakulhat az a gyakorlat is, hogy a potenciálisan szankcionálható indítványokat vagy maga a vádlott terjeszti elő, vagy a védő az ügyvédi titokra hivatkozik.

A többi pozitív változás már független az előkészítő üléstől. A tanú korábbi vallomása immár ügyészi indítvány nélkül, hivatalból is ismertethető, ha a tárgyaláson történő kihallgatását a bíróság nem tartja szükségesnek, és azt a vádlott vagy a védő sem indítványozza.[136] Minthogy valamely irat ismertetése eddig is tartalma lényegi részének megjelölését jelentette, a különbségtétel inkább szemantikai, de jól kitapintható a jogalkotó azon szándéka, hogy elejét vegye a végtelenbe nyúló felolvasásoknak abból, hogy a törvény következetesen a vád, korábbi vallomás, okirat *lényegének* ismertetését írja elő. A bizonyítási eljárást követő perbeszédek írásban is benyújthatóak, mely esetben elegendő azok lényegének ismertetése is.[137] Noha mindenkinek módot kell biztosítani, hogy az ügyre vonatkozó álláspontját háborítatlanul és szabadon kifejthesse, egyes szélsőséges esetekben hasznos, mondhatni hiánypótló lehet azon új rendelkezés, hogy a perbeszéd (utolsó szó) esetén is megvonható a szó, ha az az eljárás elhúzását célozza.[138]

Sikerült a tárgyalás folytonosságának szabályait is a realitásokhoz igazítani. Időtúllépés esetén a tárgyalást ezen túl csak a felek indítványára kell megismételni; az ismétlés pedig mind ebben az esetben, mind tanácsváltozás esetén kizárólag a tárgyalás korábbi anyag lényegének ismertetésével történhet.[139] Az ismertetést követően viszont a felek nemcsak észrevételt tehetnek és az ismertetés kiegészítését kérhetik, de valamely eljárási cselekmény megismétlésére is tehetnek indítványt.[140] Egyes álláspontok szerint a tárgyalás anyagának ismertetésével történő megismétlés tanácsváltozás esetén túl sokat áldoz a közvetlenség elvéből az egyszerűség oltárán,[141] azonban a közvetlenség elve nem lehet abszolút, és sem a hatályos, sem a legutóbbi szabályozás nem zárja el attól az ügy új bíráját, hogy bármely bizonyítékot személyesen újból megvizsgáljon.

3.4. Az elsőfokú bíróság határozatai és a fellebbezési jog

A bíróság ügydöntő határozatainak rendelkező része gyakorlatilag változatlan. A korábbival azonosan alakul a teljes terjedelmű indokolás is. Kedvező változásokat a teljes vagy részleges rövidített indokolás esetén láthatunk, ami szorosan összefügg fellebbezési jog és a felülbírálat terjedelmének újraszabályozásával.

A fellebbező ugyanis köteles megjelölni, hogy fellebbezése az ítélet mely rendelkezése, vagy az indokolás mely része ellen irányul; illetve több bűncselekmény esetén azt is, hogy melyik cselekményre vonat-

[133] Be. 520. § (5) bek.
[134] Be. 520. § (6) bek.
[135] Bánáti: i. m. 94. o.

[136] Be. 527. § (2) bek. Tehát az ismertetésre annak ellenére is sor kerülhet, hogy az ügyész a vádban a tanú tárgyaláson történő kihallgatását indítványozta.
[137] Be. 541. § (5) bek.
[138] Be. 546. § (2) bek.; erre a felet előzetesen figyelmeztetni kell.
[139] Be. 518. § (3) bek.
[140] Be. 518. § (4) bek.
[141] Fantoly Zsanett: Hatékonysági problémák, azaz a hazai büntetőeljárás gyakorlati visszásságai. In: Acta juridica et politica Tom. LXXIV. Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. 2012. 119–130. o.; 122. o.

kozik.[142] Az ügyész és a védő mindezek mellett a fellebbezést indokolni is köteles, mely elmulasztása esetén a bíróságnak az ügyészség vezetőjét tájékoztatnia kell, míg a védőt rendbírsággal sújthatja, utóbbira azonban nem köteles.[143] A fellebbezés pontos irányát a vádlottnak is meg kell jelölnie, ha azonban ezt kérdés ellenére sem teszi meg, olybá kell tekinteni, hogy fellebbezése az ítélet valamennyi rendelkezése ellen került bejelentésre.[144] A vádlott nem kötelező jelenléte miatt az ítéletet a bíróság a vádlottal a korábbiakhoz képest gyakrabban nem kihirdetés, hanem kézbesítés útján közli. A törvény betűje szerint a fellebbezés tartalmát annak bejelentésekor kell tisztázni, ez azonban nem lehet akadálya annak, hogy a bíróság írásbeli fellebbezés esetén rövid határidővel felhívja a fellebbezőt a pontosításra.

A Be. kifejezetten kiemeli, hogy a fellebbezés irányulhat kizárólag a büntetés vagy intézkedés neme, mértéke, tartama, különféle nevesített járulékos kérdések vagy az indokolás ellen.[145] Ennek kiemelt jelentőségét az adja, hogy az ezen rendelkezések ellen előterjesztett fellebbezés utóbb nem terjeszthető ki,[146] a felülbírálat pedig – mint a következő fejezetben látni fogjuk – korlátozott. Amit a törvény homályban hagy, az a több bűncselekmény esetén a bűnösség kérdésében a cselekmények egy része vonatkozásában előterjesztett fellebbezés kiterjeszthetősége, e körben ugyanis korlátozó rendelkezést nem tartalmaz, azonban a gyakorlat abba az irányba kezd elmenni el, hogy a fellebbezés ilyenkor sem terjeszthető ki.[147]

Utóbbi el is vezet minket az indokolás terjedelméhez. Az új törvény ugyanis nagyon helyesen és a gyakorlati igényeknek megfelelően azt a rendszert követi, hogy a vádra utaláson, tényálláson és annak Btk. szerinti minősítését túl minden ügyben azt – és csak azt – kell részletesen indokolni, melyet a fellebbezés sérelmez.[148] Ez leegyszerűsítve azt jelenti, hogy amennyiben a felek a büntetéskiszabást sérelmezik, akkor azt, illetve ha a bűnösség megállapítását csak valamely tényállás kapcsán sérelmezik, úgy a bizonyítékok értékelését, mérlegelését csak ezen a tényállással összefüggésben kell kifejteni.[149] A csupán egyes cselekményeknél sérelmezett bűnösség esetén a fellebbezés esetleges kiterjesztése azért kritikus kérdés, mert az előzetes félelmek szerint részben megalapozatlanná tenné az ítéletet.[150]

A korlátozottá váló felülbírálattal összhangban a fellebbezés az ügydöntő határozat jogerőre emelkedését kizárólag abban a részben függeszti fel, melyet a másodfokú bíróság felülbírál.[151] A részleges jogerőt is záradékkal kell tanúsítani, feltüntetve, hogy a határozat mely rendelkezése emelkedett jogerőre,[152] záradékkal tanúsítani azonban a korábbi gyakorlatnak megfelelően csak egyes vádlottak vagy a felmentő rendelkezés kapcsán kell a jogerőt.

Arról hallgat a törvény, hogy a fellebbezésről való nyilatkozat-tétel előtt kell-e, és ha igen, miről tájékoztatni a felet. A már hivatkozottak szerint a bíróság pozitív kötelezettsége csupán a fellebbezés okának és irányának tisztázása, illetve a határozat kézbesítéssel való közlésekor a jogorvoslati tájékoztatásnak annyit kell tartalmaznia, hogy ki, milyen idő belül és hol fellebbezhet.[153] Azt vélelmezni kell, hogy az ügyész és a védő ismeri az eljárási szabályokat, viszont a vádlott – és esetenként egyéb fellebbezésre jogosult – esetén aggályos, ha annak tudta nélkül nyilatkozik, hogy ahhoz később kötve marad. E tájékoztatás szükségességét és mikéntjét a gyakorlat egyelőre arra jutott, hogy a fellebbezési jog terjedelméről, a részfellebbezésről és annak ki nem terjeszthetőségéről a vádlottat mind szóban, mind írásban egy átirattal tájékoztatni kell.[154] Tárgyaláson vagy nyilvános ülésen továbbá célszerű jegyzőkönyvezni azt is, hogy a vádlott a figyelmeztetést megértette.[155]

4. Jogorvoslatok

Láthattuk, az új törvény részben szakít a teljes felülbírálattal. A másodfokú bíróság ugyanis mostantól az ítéletnek csupán a fellebbezéssel érintett részét bírálja felül a kizárólag a büntetéskiszabást vagy járulékos kérdést sérelmező fellebbezés esetén, vagy ha több bűncselekmény közül a fellebbezés csak a cselekmények egy részére vonatkozik, illetve – és ez utóbbi eddig is így volt – ha több vádlott közül csak a vádlottak egy részét érinti.[156]

A korlátozott fellebbezés sem köti mindenben a másodfokú bíróságot.[157] Ezen kivétel alóli kivételek elég széles mozgásteret adnak a másodfokú bíróságnak.

[142] Be. 584. § (1) és (2) bek.
[143] Be. 584. § (6) és (7) bek.
[144] Be. 584. § (4) bek.; ez valamennyi fellebbezőre érvényes.
[145] Be. 583. § (3) bek.
[146] Be. 584. § (3) bek.
[147] A Kommentár evidensnek veszi, hogy ilyenkor sem terjeszthető ki a fellebbezés, különösebb magyarázatot azonban erre nem tartalmaz (Belegi József (szerk.): Büntetőeljárás jog I–II. Kommentár a gyakorlat számára – Harmadik kiadás. Budapest, 2018.; 1173. o.; a továbbiakban: „Kommentár"). A Kúria, illetve a kollégiumvezetői értekezletek egyértelmű iránymutatást e körben egyelőre nem hoztak. Van olyan álláspont is, miszerint ez fogalmilag nem is a fellebbezés kiterjesztése körébe tartozik, és éppúgy kizárt a fellebbezés „kiterjesztése" a fellebbezéssel nem érintett cselekményre, mint a fellebbezéssel nem érintett vádlottra (Szegedi Ítélőtábla 2018. december 7-i ülése.)
[148] Lásd részleteiben: Be. 562. §.
[149] Ez adja a jelentőségét annak a már ismertetett új rendelkezésnek, hogy az írásba foglalás határideje a jogorvoslati határidő lejártával, vagy valamennyi nyilatkozat bejelentésével kezdődik.
[150] A 2018. november 12. és 14. napja közötti országos kollégiumvezetői értekezlet egyelőre abban a kérdésben foglalt határozottan állást, hogy ilyen esetben a fellebbezés esetleges kiterjesztése sem vezethet hatályon kívül helyezésre.
[151] Be. 457. §
[152] Be. 459. § (2) bek.
[153] Be. 451. § (4) bek.
[154] Utóbbihoz rendelkezésre is áll egy központi nyomtatvány (a „B47" jelű).
[155] Ebből következik persze a kérdés, hogy mi a következménye, ha ez elmarad. A Szegedi Törvényszék Büntető Kollégiuma szerint ilyenkor teljes felülbírálatra kell, hogy sor kerüljön.
[156] Be. 590. § (3), (4) és (9) bek.
[157] Lásd részletesen: Be. 590. § (5) bek.

Az értelemszerű, hogy korlátozott felülbírálat esetén is hatályon kívül kell helyezni az elsőfokú ítéletet és az eljárást megszüntetni elévülés, halál, kegyelem, védelejtés stb. esetén. Hatályon kívül kell helyezni emellett az elsőfokú ítéletet bármely abszolút hatályon kívül helyezési ok esetén is;[158] nincs helye viszont hatályon kívül helyezésének relatív eljárási szabálysértés vagy megalapozatlanság okán. Felül kell vizsgálni a bűncselekmény minősítésére vonatkozó rendelkezést, amely logikus is, hiszen azt mindenkor biztosítani kell, hogy a megállapított tényállás a cselekmény jogi minősítése összhangban legyen.

Kettő további esetkör igényel rövid kifejtést. Korlátozott felülbírálat esetén is felül kell vizsgálni ugyanis a bűnösség megállapítását, ha a terheltet fel kell menteni, vagy az eljárást vele szemben meg kell szüntetni. Mármost a megszüntetéssel semmi gond, a felmentés viszont bár ezt a törvény nem mondja ki konkrétan, jobbára csak bűncselekmény hiányán alapulhat, hiszen a megalapozottság kérdését a másodfokú bíróság nem vizsgálja, és a mérlegelésről a rövidített ítélet a fellebbezéssel nem érintett vádlott esetén nem is ad számot. Ez alól kivételt a teljes megalapozatlanság is csak akkor képez, ha a fellebbezéssel nem érintett vádlottra nézve a megismételt eljárásban kedvezőbb határozat várható.[159] A másik, ami elsőre furcsának tűnhet, az a büntetéskiszabás kötelező felülbírálata, hiszen a korlátozott fellebbezések túlnyomó többsége nyilvánvalóan eleve erre irányul. Egyéb esetekben a büntetéskiszabást a másodfokú bíróság kizárólag akkor bírálhatja felül, ha a bűnösség megállapítására vagy a bűncselekmény minősítésére vonatkozó rendelkezést is megváltoztatja.[160] A büntetéskiszabást akkor kell továbbá felülvizsgálni, ha a fellebbezés több bűncselekmény közül csak egyes bűncselekmények kapcsán sérelmezi akár a bűnösség megállapítását, akár a szankciót.[161]

Áttérve a továbbra is főszabálynak tekintett teljes felülbírálatra, a megalapozatlanságról kell még szót ejteni. Az nem változott, és nem is változhatott, hogy a teljes megalapozatlanság esetén az elsőfokú határozatot hatályon kívül kell helyezni.[162] A megalapozatlanság következményei, mint már láthattuk, nem alkalmazandóak a vádló tétlensége esetén. Minden más esetben a részbeni megalapozatlanságot a másodfokú bíróság ezentúl nemcsak kiküszöbölheti, hanem egyenesen köteles kiküszöbölni, és ennek érdekében ügyészi indítványra bizonyítást is vehet fel.[163] A másodfokú bíróságot ugyan az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás továbbra is köti, amely szabályt azonban feloldja, ha a fellebbezésben új tényt állítottak vagy új bizonyítékra hivatkoztak, illetve a megalapozatlanság kiküszöbölése.[164] Jelentős változás, hogy a másodfokú részbizonyításon nyugvó felülmérlegeléssel az első fokon felmentett vádlott bűnösségére is megállapítható. A vádlott terhére felülmérlegelésnek ugyanakkor kizárólag a másodfokon felvett bizonyítás alapján van helye.

Tisztán érezni, hogy a jogalkotó igyekszik elkerülni a szükségtelen hatályon kívül helyezéseket, mely az ilyen döntéseknek az időszerűségre gyakorolt hatására figyelemmel helyesnek tekinthető. Ennek egyik eszköze lenne a részbeni megalapozatlanság kiküszöbölése. A változások ezen iránya az elsőfokú bíróság számára kétségkívül kedvezőbb helyzetet teremt, már csak a megismételt eljárások várható csökkenése miatt is. Ezzel párhuzamosan ez a másodfokú bíróságok, különösen a kiemelt jelentőségű gazdasági ügyekkel is terhelt törvényszékek munkaterhe növekszik.

A másodfokú bíróság eljárása, határozatai jelen tanulmány szempontjából érdemben nem változtak. Természetesen marad a kétfokú jogorvoslati rendszer azzal, hogy a másodfokú bíróság ítélete elleni fellebbezésben a tényállás nem támadható, ha a felülbírálat a fentiek szerint korlátozott volt.[165] Az igazi újdonságot a hatályon kívül helyező másod-, illetve harmadfokú végzés elleni fellebbezés lehetősége jelenti, melynek abszolút vagy relatív eljárási szabálysértés és megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezés esetén van helye.[166] A fellebbezést az azt elbíráló ítélőtábla, illetve a Kúria a tanácsülést rendkívüli sürgedelemmel, egy hónapon belül, a „lehető legközelebbi" napon megtartva intézi el. Döntése kétféle lehet: a hatályon kívül helyező végzést helybenhagyja, vagy hatályon kívül helyezi.[167]

Itt szintén a diszfunkcionális hatályon kívül helyezések visszaszorítása iránti szándék érhető tetten. Hogy ez az időszerűség javítását mennyiben fogja szolgálni, nem egyértelmű. Feltéve, hogy egyes ítéletek hatályon kívül helyezésére valóban egyfajta túlzott óvatosságból kerül sor, a felsőbb bíróságok gyakorlata ezen esetleges vadhajtásokat idővel visszanyesheti, ezzel pedig hosszabb távon hozzájárulhat ahhoz, hogy a jogerős határozat időben megszülessék. Viszont amennyiben a hatályon kívül helyezés törvényes és indokolt volt, úgy egy további fórum közbeiktatása miatt a megismételt eljárásra még később kerülhet sor. Kérdés emellett az is, hogy az egy hónapos határidő mennyiben tartható.

Ha mégis megismételt eljárásra kerül sor, annak eljárási szabályai nagyjából változatlanok azzal, hogy a megismételt elsőfokú eljárásban előkészítő ülés nem tartható.[168]

[158] Lásd: Be. 608. § (1) bek.
[159] Részletesebben: Kommentár 1186–1187. o.
[160] Be. 590. § (6) bek.
[161] Kommentár 1185. o.
[162] Be. 610. §, 592. § (1) bek.
[163] Be. 593. § (1) bek. A másodfokú bíróság ténymegállapítási jogának tágítása egyébként távolról sem új keletű ötlet, a korábbi Be. kodifikációjánál is felmerült. [lásd: Szabó Győző: A büntetőeljárás reformjáról. In: Bírák Lapja 5. évf. 1. sz. (1995) 5–18. o., 14. o.]
[164] Be. 591. § (1) bek.; az új bizonyíték előterjesztésének a már ismertetett korlátai természetesen itt is irányadóak [Be. 583. § (5) bek.].
[165] Be. 615. § (4) bek.
[166] Be. 627. § (1) bek. Valamint a másod- és harmadfokú bíróság abszolút eljárási szabálysértése esetén [ugyanezen § (2) bekezdése].
[167] Be. 629. § (1) és (2) bek.
[168] Be. 633. § (1) bek. Ez ironikus módon azt is jelenti, hogy amiatt biztos nem lehet hatályon kívül helyezni egy ítéletet, hogy az elsőfokú bíróság eljárási szabályt sértve nem tartott előkészítő ülést.

Végül említendő, hogy a végzés elleni fellebbezések terén egy apróbb visszalépés történt: a törvényben kizárt és a nem jogosulttól származó fellebbezést elutasító végzés ellen – eltérő rendelkezés hiányában – immár van fellebbezésnek helye.[169] Ez alól kivételt a már tudomásul vett határozat ellen bejelentett fellebbezés képez.[170]

A hagyományosnak tekinthető rendkívüli jogorvoslatok szabályozása jelen tanulmány szempontjából különösebb újdonságot nem tartalmaz. Az elsőfokú eljárás reformja miatt szükséges volt kimondani azt is, hogy a perújítás lefolytatása során sincs helye előkészítő ülésnek.[171]

Az újdonságot az ún. egyszerűsített felülvizsgálati eljárás jelenti, amely némiképp félrevezető neve ellenére lényegében a korábbi Be. különleges eljárásainak nagy részét takarja.[172] A különválasztás alapját az képezte, hogy egyszerűsített felülvizsgálatnak akkor van helye, ha az alaphatározat valamely részletkérdésről nem vagy nem a törvénynek megfelelően rendelkezett, a szabadságvesztés végrehajtási fokozatától a közérdekű munka jellegén keresztül a bűnügyi költségig. (A megmaradt különleges eljárások, pl. összbüntetés alapja ehhez képest utólag felmerült, vagy külső körülmény.) Ez tehát a jogerős határozat valamely korrekciója, ilyen értelemben vett felülvizsgálata, amit azonban a jogerőre emelkedéstől számított egy hónapon belül a jogerős határozatot hozó, egyébként pedig az első fokon eljárt bíróság folytat le.[173] E korrekciós mechanizmus elé a törvény időbeli korlátot emel, mivel az elítélt, vagyoni vagy egyéb érdekelt hátrányára egyszerűsített felülvizsgálati eljárás iránti indítvány nem terjeszthető elő, illetve ilyen eljárás hivatalból nem indítható „az ügydöntő határozat közlésétől" számított 6 hónapon belül.[174] A határidő kezdő időpontját illetően a jogalkotó minden bizonnyal a *jogerős* ügydöntő határozatra gondolt,[175] ezzel együtt is kérdéses a határozat közlésének időpontja, hiszen ha egy határozat ellen további fellebbezésnek helye nincs, azt tértivevény nélkül kell kiadni akkor is, ha a vádlott a nyilvános ülésen vagy tárgyaláson nem volt jelen. További időbeli korlát, hogy amennyiben az eljárás egyszer megindul, akkor azt megindításától számított 6 hónapon belül be kell fejezni, és ennek ezúttal jogkövetkezménye is van, ugyanis ez után hátrányosabb döntés szintén nem hozható.[176]

Mindezen szabályok nemcsak méltányosak, de valamelyest útját is állják az egyszerűsített felülvizsgálatok vég nélküli burjánzásának.

5. Különeljárások

A különeljárások – az általános szabályoktól egyes részletekben eltérő eljárási formák – létjogosultságát a terhelt személyében rejlő valamely okon kívül éppen az eljárás gyorsításának igénye indokolja. Ennek megfelelően a három, kifejezetten az időszerűséget javítandó eljárási formáról kell részletesebben szót ejteni.

5.1. A bíróság elé állítás

A bíróság hagyományosan leggyorsabb eljárási formája a bíróság elé állítás, mely 1930. óta jogrendszerünk része,[177] és amely a leginkább teljesíti azt az igény, hogy az elkövetést mielőbb szankció kövesse, ami e szankciót hatékonyabbá teszi.[178] A bíróság elé állítások mai jelentőségét hűen tükrözi az a tény, hogy az elmúlt években 10% körüliről arányuk mintegy 23%-ra emelkedett az összes vádemelésen belül.[179] Ebből kifolyólag a jogintézmény már a korábbi Be. hatálya alatt is sikeresnek volt tekintendő, így a jogalkotó alapjaiban nem is változtatott rajta.

A bíróság elé állításnak hagyományosan két esetköre van – egyéb feltételei, így az egyszerű megítélés és a bizonyítékok rendelkezésre állása mellett –: a tettenérés és a beismerés, bár legutóbbi formájában a korábbi Be.-ben az előbbi külön már nem jelent meg. Minthogy legutóbbi formájában a korábbi Be. a bíróság elé állítás 30 napos határidejét az intézmény minél szélesebb alkalmazhatósága érdekében már az első gyanúsítotti kihallgatástól számította,[180] az eredeti funkció megőrzése végett felmerült az igény arra, hogy a tettenérés esetén a bíróság elé állítás hamarabb történjék meg.[181] Ezt az igényt az új törvény kielégíti: tettenérés esetén az elkövetéstől számított 15 napon, míg beismerésnél az első kihallgatástól számított egy hónapon belül van helye bíróság elé állításnak.[182]

A kérdés az, hogy a két esetkör hogyan aránylik egymáshoz, vagyis mely határidő alkalmazandó, ha a tetten ért vádlott kihallgatásakor a cselekmény elköve-

[169] Korábbi Be. 341. § (1) bek., illetve Be. 588. § (1) bek.
[170] Be. 580. § (1) bek. b) pontja.
[171] Be. 646. § (2) bek.
[172] Lásd: Be. 671. §
[173] Be. 672. § (2) bek.
[174] Be. 672. § (4) bek.; bizonyos kivételeket a (6) bekezdésben találunk.
[175] Lásd a Be. 672. §-ához fűzött miniszteri indokolást.
[176] Be. 672. § (5) bek.

[177] Nagy Anita: A büntetőeljárás egyszerűsítésének, gyorsításának történeti fejlődése az 1896. évi XXXII. tc.-től az 1951. évi III. törvényig. In: Publicationes Universitatis Miskolcinsis. Sectio juridica et politica. Tom. XXII. (2004) 195–210. o., 207. o.
[178] Vajcs Nikoletta: A büntetőeljárás gyorsításának időszerű kérdései. In: Ügyészek lapja 19. évf. 5-6. sz. (2012) 61–65. o., 64. o.
[179] Nánási Gábor: A bőség zavara? Avagy a büntetőeljárás bírósági szakaszát gyorsító különeljárások indítványozásáról, alkalmazási lehetőségeiről. In: Magyar Jog 64. évf. 1. sz. (2017) 48–59. o., 48. o. Ehhez képest érdekesség, hogy volt idő, amikor a jogirodalom a diktatúra túlkapásai miatt a jogintézménytől idegenkedett (Nagy Zoltán: A büntetőeljárás egyszerűsítésének és gyorsításának néhány kérdéséről. In: Belügyi Szemle 4. évf. 1. sz. (1966), 5–9. o., 8. o.)
[180] Korábbi Be.: 517. § (1) bek.; 2011. évi LXXXIX. tv. 20 §. E módosítás előtt az elkövetéstől számított a határidő.
[181] Alföldi Ágnes Dóra: Gondolatok a büntetőeljárás gyorsítását szolgáló jogintézményekről, különös tekintettel a tárgyalás mellőzéses és bíróság elé állításos eljárásra. In: Magyar Jog 62. évf. 7-8. sz. (2015), 394–400. o.; 399. o.
[182] Be. 723., illetve 724. §

tését beismeri? Az indokolás kimondva-kimondatlanul arra látszik utalni, hogy ilyen esetben a tettenéréstől számított 15 nap az irányadó,[183] illetve ugyanez szerepel a kommentárban is.[184] Ez az értelmezés szolgálja az eljárások maximális időszerűségét is, azonban látni kell azt is, hogy a 15 nap igen rövid idő, és ha bármely okból a bíróság elé állításra nem kerül ezen időn belül sor, akkor a vádlott ügye ezen értelmezés esetén végül jóval később kerül majd végül elbírálásra. A bírói gyakorlat mindazonáltal a bíróság elé állítás esetkörét egyelőre egymást ki nem záró alternatívának tekinti, vagyis az ügyész jogosult meghatározni, hogy a bíróság elé állítást mely jogszabályhely alapján kezdeményezi.[185]

Az időbeli korláttól eltekintve a jogalkotó tovább szándékozik bővíteni a különeljárás alkalmazási körét, mivel annak a korábbi 8 helyett, ezen túl 10 évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény miatt van helye.[186] Továbbra is értelemszerű előírások, hogy az ügy egyszerű megítélésű legyen, és bizonyítékai rendelkezésre álljanak,[187] amely feltételek a büntetési tételben testet öltő tárgyi súllyal azért legalábbis fordított korrelációt mutatnak. Így kérdés, hol húzódik a ténybeli és jogi egyszerű megítélés és így a bíróság elé állíthatóság felső határa. Hack Péter szerint egyenesen valószínűtlen, hogy tömegével léteznek olyan, 10 évnél nem súlyosabb büntetéssel fenyegetett ügyek, amelyek a bíróság elé állítás egyéb feltételeinek megfelelnének, így egyebek mellett egyszerű megítélésűnek lennének tekinthetőek.[188] Sőt egyes vélemények szerint már a 8 éves büntetési tétellel fenyegetett cselekmények se olyan egyszerű megítélésűek, hogy érdemes lenne a különeljárást „erőltetni."[189] Ehhez kapcsolódik azon másik álláspont, miszerint az ügy egyszerűségének előírása mellett a büntetési tételkeret, mint alkalmazási feltétel meghatározása voltaképpen nem is lenne szükséges.[190] Utóbbi álláspontot gyengíti, hogy az egyszerű megítélést illetően az ügyész álláspontja gyakorlatilag köti a bíróságot, hiszen nem küldhető vissza az irat olyan alapon, hogy az nem elég egyszerű.[191]

Az eljárás menetét illetően eltérő rendelkezések hiányában a bírósági tárgyalás általános szabályait kell alkalmazni.[192] Kezdetben ez vitatott volt, de mindez azt is jelenti, hogy amennyiben a vádlott a bűnösségét beismeri, azt a már írtak szerint végzéssel kell elfogadni.[193] Ami kicsit visszásnak tűnik az az, hogy mivel előkészítő ülésnek természetesen nincs helye, ezért az ügyész pont ezekben az egyszerűbb, jellemzően azért kisebb tárgyi súlyú ügyekben nem tehet ajánlatot a büntetés mértékére beismerés esetén, és a vádlott is elesik ezen kedvezménytől. Beismerés esetén a bíróság a bizonyítási eljárást befejezetté nyilvánítja, és perbeszédekre, ítélethozatalra kerül sor – ettől azonban a „műfaj" sajátosságai miatt a tárgyalás érdemben nem lesz rövidebb.

Az eljárás gyorsítására irányuló jogalkotói törekvések egyik legkevésbé szerencsés módja a ki nem kényszeríthető határidők megállapítása. Bíróság elé állítás esetén a másodfokú bíróság az ügy érkezésétől számított 2 hónapon belül köteles a fellebbezést elbírálni.[194] Ennek teljesíthetősége igencsak kétséges egyrészről a másodfokon jellemzően eljáró törvényszékek fokozódó leterheltsége miatt, másrészt optimális esetben a nyilvános ülést (tárgyalás) még éppen ki lehet tűzni két hónapon belüli határnapra, de ugyanezen határidőn belülre halasztani vagy napolni már nyilvánvalóan lehetetlen. Jogkövetkezménye a határidő elmulasztásának nincs.

5.2. Egyezség

A konszenzuális elemek fokozása már a korábbi Be. kodifikációjának is hangsúlyos része volt,[195] ennek eredménye lett a lemondás a tárgyalásról különeljárás. Amilyen nagy reményekkel tekintett rá a jogalkotó valaha,[196] és amennyire izgatta a jogirodalom fantáziáját, annyira marginális maradt végül e jogintézmény szerepe.[197] Ennek számos oka közül az egyik, hogy a konkuráló jogintézmények közül maguk az ügyészek is a bíróság elé állítást vagy a tárgyalás mellőzését preferálták.[198]

A fentiekben is találhatunk több példát arra, hogy az új Be. miként próbálja a terheltet a beismerés és az együttműködés irányába terelni. Logikus volt tehát a vádlotti beismerést a legtisztábban középpontba állító különeljárás alapos újragondolása. Itt szükséges utalni arra, hogy a nyomozás a korábbi szabályozástól eltérően élesen különválik felderítésre és vizsgálatra, és az egyezség megkötésére irányuló eljárást a Be. mintegy az utóbbiba integrálta akként, hogy mind az ügyész, mind a vádlott vagy a védő már az első gyanúsítotti kihallgatástól kezdve kezdeményezheti

[183] Be. 722. §-ához, illetve 723–724. §-ához fűzött miniszteri indokolás.
[184] Kommentár 1494. o.
[185] Szegedi Törvényszék Új Be. Munkacsoportjának 2018. október 16-i értekezlete; 2018. november 12. és 14. napja közötti országos kollégiumvezetői értekezlet.
[186] Be. 723. § a) pont.
[187] Itt utalok vissza arra, hogy ez azt is jelenti, hogy az elektronikus nyomozati iratnak legalább a releváns részeinek meg kell érkeznie.
[188] Hack Péter: A büntetőeljárás újításának esélyei. In: Belügyi Szemle 66. évf. 3. sz. (2018) 72–85. o.; 74. o.
[189] Alföldi: i. m. 399. o.
[190] Nánási: i. m. 53. o. A szerző egy minősített rablást hoz fel példaként, amely olykor valóban lehet egyszerű megítélésű, de magam sem hiszem, hogy a jövőben jelentősebb számban érkeznének a bíróságra bíróság elé állítás keretében ilyen ügyek.
[191] Kommentár 1499. o. Más kérdés, hogy miként a kommentár is utal rá, minél bonyolultabb ténybelileg egy ügy, annál kevésbé gyakori, hogy valamennyi érdemi bizonyíték ténylegesen rendelkezésre tud állni.
[192] Be. 722. §.
[193] 2018. november 12. és 14. napja közötti országos kollégiumvezetői értekezlet.
[194] Be. 730. §.
[195] Farkas Ákos: A büntetőeljárás reformja és a hatékonyság. In: Fundamentum 1. évf. 2. sz. (1997) 108. o.
[196] Hack (2018): i. m. 76. o.
[197] Mintegy 0,1% körüli részaránnyal (Nánási: 49. o.).
[198] Oláh: i. m. 71. o., további okokat illetően lásd: Hack (2018): i. m. 77–80. o.

az egyezség megkötését.[199] Egyezségkötés esetén így viszont nem csak a bírósági eljárás rövidül le, de többékevésbé a vizsgálat és az ügyészi szak is, mely érdekeltté teszi az ügyészt is az egyezségkötés alaposabb megfontolására.[200]

Egyezségen alapuló vádemelés esetén a bíróság eljárása kétségkívül szintén egyszerűsödik. Főszabályként tárgyalásra nem is kerül sor, csupán „előkészítő" ülésre.[201] Az ülés nagyjából a „normál" előkészítő ülés analógiájára folyik, a bíróság a jogkövetkezményekről való tájékoztatást követően nyilatkoztatja a vádlottat, hogy bűnösségét az egyezséggel egyezően beismeri-e, és a tárgyaláshoz való jogáról lemond-e. A vádlott részletesebb kihallgatására csak „szükség esetén" kerül sor. Az egyezséget a bíróság szintén végzéssel hagyja jóvá, ha az a törvényi feltételeknek megfelel.[202] A beismeréshez hasonlóan azonban itt is vizsgálandó, hogy azt az ügyiratok alátámasztják-e. A beismerés megtagadása esetén az előkészítő ülés a megszokott mederben folytatódik, és a továbbiakban az egyezség a feleket nem köti.[203]

Az egyezség jóváhagyása esetén a bíróságot nem csak a vád tárgyává tett – az egyezséggel egyező – tényállás és jogi minősítés, de a büntetéskiszabásra és egyéb járulékos kérdésekre vonatkozó indítványok is kötik, és a váddal egyező jogkövetkezményekkel szemben fellebbezésnek sincs helye.[204]

Az új jogintézmény mérlege csak a későbbiekben vonható meg, terjedését nyilvánvalóan nagymértékben be fogja határolni, hogy az ügyészek a beismerésért cserébe milyen szankciót fogadnak el.

5.3. Büntetővégzés

A büntetővégzés – különféle nevein, legutóbb mint tárgyalás mellőzése – egyidős a modern magyar büntetőeljárással.[205] A rendszerváltás utáni években alkalmazási köre fokozatosan szélesedett, ennek is köszönhetően tárgyalás mellőzésével hozott végzést a bíróság az utóbbi években az ügyek mintegy 25–30 százalékában.[206]

Az új törvény az alkalmazhatóság további szélesítése érdekében két megmaradt tabut döntött le részben: a fogvatartást és a beismerést. Előbbit illetően a változás annyi, hogy a büntetővégzés nem csak akkor hozható meg, ha a vádlott szabadlábon van, de akkor is, ha más ügyben tartják fogva.[207] Ez helyénvaló, annál is inkább, mert eddig sem tudott szükségszerűen a bíróság, ügyészség arról, ha a vádlott pl. szabálysértési elzárását töltötte, másrészt végrehajtandó szabadságvesztést vagy elzárást továbbra sem lehet kiszabni. Ennél izgalmasabb a beismerés kérdése. Ha a vádlott a bűnösségét beismerte, úgy 5 évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény miatt hozható büntetővégzés, ellenkező esetben pedig ez a határ 3 év szabadságvesztés.[208] Ekkor ugyanis, bár a bűnösséget a végzésben a bíróság nem mondja ki, azt mégiscsak az iratok alapján „vélelmezi", a közvetlenség kizárásával, ezért célszerű némi körültekintéssel eljárni.[209]

A különeljárás további kettő konjunktív feltétele változatlan: az ügy legyen egyszerű megítélésű és a büntetés célja tárgyalás tartása nélkül elérhető. Ez a két szabály meglehetősen képlékeny. Ami az egyszerűséget illeti, az a bíróság elé állításnál még megragadható akként, hogy az ügy az iratoknak a bíróságra érkezésétől az ítélethirdetésre való visszavonulásig eltelő néhány óra, de legfeljebb egy-két nap alatt a bíró számára az ítélethozatalhoz szükséges mértékben áttekinthető legyen.[210] A büntetővégzés meghozatalára ehhez képest egy hónap áll rendelkezésre; nem ismeretes olyan eset, hogy az ügyészi indítvány ellenére a bíróság kifejezetten azért nem járt el tárgyalás mellőzésével, mert az ügyet nem találta volna elég egyszerűnek. A büntetési célok, kiváltképp az egyéni megelőzés szempontjából vitathatatlanul hatékonyabb a határozat kihirdetés útján való közlése, és bizony egyet lehet érteni azon állásponttal is, hogy az érintett ügyekben a nyomozati iratokból időnként csak hiányosan derülnek ki a vádlott személyi körülményei, mely felett a gyakorlat hajlamos olykor „szemet hunyni".[211]

Bár a más ügyben fogva levő terhelttel szemben meghozható büntetővégzés is bővíti az alkalmazási kört, az ilyen ügyek száma várhatóan alacsony marad.[212] Az igazi kérdés így az, hogy a jövőben mennyire terjednek el, és ezzel szoros összefüggésben milyen arányban emelkednek jogerőre a bűnösségét el nem ismerő vádlottal szemben meghozott büntetővégzések. Egyes félelmek szerint a terhelt akkor fogadja el a tárgyalás nélkül kiszabott büntetést, ha attól tart, hogy tárgyalás tartása esetén rosszabbul járna.[213] Ezt azért nem osztom, mert a vádlott szemszögéből a bün-

[199] Lásd részleteiben az eljárásról és az egyezség tartalmáról a Be. LXV. fejezetét.

[200] Hack (2018): i. m. 81. o. Azt már csak én teszem hozzá, hogy ugyanezen érdekeltség még fokozottabban jelenik meg a nyomozó hatóságnál, ami tekintve, hogy a gyanúsított kihallgatásán az ügyész a legritkább esetben vesz részt, szintén nem alábecsülendő.

[201] Be. 732. §.

[202] Be. 733. §.

[203] Be. 734. §; érdekessége, hogy az egyezség jóváhagyását megtagadó végzés ellen viszont nincs helye fellebbezésnek, ami szintén arra utalhat, hogy azt a jogalkotó a beismerés elfogadását megtagadó végzés ellen is ki akarta eredetileg zárni.

[204] Be. 736. § (3) bek., illetve 738. § (1) bek. c) és d) pontja.

[205] Az intézmény gyökereit, kezdeti fejlődését lásd: Nagy A.: i. m. 201–203., 207. o.; ill. Molnárné Mészáros Noémi: Gondolatok a tárgyalás mellőzéséről. In: Büntetőjogi Szemle 2014/1. 20–30. o., 26–27. o.

[206] Nánási: i. m. 48. o.

[207] Be. 740. § (1) bek. b) pontja. Sőt határzárral kapcsolatos ügyben akkor is, ha a vádlott a saját ügyében van fogva [Be. 836. § (1) bek.].

[208] Be. 740. § (3) és (1) bek.

[209] Itt kap új színezetet a tárgyalás tartása esetére korábban is vélelmezett prejudikáció, hogy tudniillik rendszerint ugyanaz a bíró tárgyalja az ügyet, aki a végzést hozta (Molnárné: i. m. 27–28. o.).

[210] Ennél sokkal absztraktabb meghatározás szerepel egyébként a Kommentárban (1493. o.).

[211] Kiss Anna: A tárgyalás mellőzésének elméleti és gyakorlati kérdései. In: Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok 33. Budapest, 1996. 158–176. o., 171. o.; Molnárné: i. m. 28. o.

[212] Elvégre a büntetési céloknak a személyi szabadság további elvonása nélkül is elérhetőnek kell mutatkoznia.

[213] Hack: i. m. (2018) 76. o.

tetővégzés egyfajta világos üzenet, hogy tudniillik az adott konkrét ügyben, az addig feltárt bűnösségi körülmények alapján cselekvősége miatt a bíróság szerint ennyit „érdemel", amihez képest főszabályként a súlyosítási tilalom is érvényesül.[214] A vádlottak egy jelentős részét, főként a bűnösségüket csak részben tagadó, ténybelileg többé-kevésbé beismerésben lévő, vagy egyszerűen csak a vallomástételt megtagadó vádlottakat ezekben az egyébként is csekélyebb tárgyi súlyú ügyekben a jogkövetkezmény pontos ismerete egyfajta megnyugvással töltheti el. Bizonyosan akadnak mindazonáltal, akik akkor sem kérnék egy a saját szemszögükből nézve még beláthatatlan ideig tartó bírósági eljárás lefolytatását, ha egyébként a szankcióval nem értenek teljesen egyet.

Egyébként a három eljárást gyorsító különeljárás részben továbbra is konkurál egymással, viszont beismerés hiányában a bíróság elé állításnak, mint láthattuk, kizárólag tettenérés esetén van helye szoros határidőn belül, ezért a büntetővégzés ez irányú továbbfejlesztése – éppen csekélyebb tárgyi súlyú bűncselekményekre vonatkozóan – logikus irány volt.

5.4. Egyéb különeljárásokról

A *fiatalkorúak* elleni eljárás kapcsán az igényel hangsúlyt, hogy a vádlott jelenléte mind az előkészítő ülésen, mind a tárgyaláson kötelező maradt.[215] Mivel az eljárás célja elvben a terhelt nevelése, ezért ez a szabályozás helyesnek mondható, azonban látni kell azt is, hogy a kevésbé nevelhető fiatalkorúak esetén az elhúzódás egyik markáns oka a gyatra megjelenési hajlandóság.[216] Továbbra is kötelező a védő jelenléte, és mivel a jogalkotó szerint „gyakorlati tapasztalatok alapján nehezen lenne cáfolható, hogy a fiatalkorúak elleni büntetőeljárásban (...) csak kellő szakismerettel és tapasztalattal rendelkező személyek képesek az eljárás sajátos céljait megvalósítani", a továbbiakban ügyvédjelölt nem járhat el.[217] Túl azon, hogy logikusnak tűnik az a feltevés is, hogy egy fiatal ügyvédjelölt a korban hozzá aránylag közel álló vádlottal jobban szót ért, globálisan nézve ez oda is vezethet, hogy az ügyvéd kénytelen a fiatalkorú vádlott csekély tárgyi súlyú ügyének tárgyalásán ülni, míg a jelöltje őt a komolyabb tárgyi súlyú ügyekben helyettesíti.[218]

Nagyon röviden a *magánvádas* és a *pótmagánvádas* eljárásokra szükséges még kitérni. Mindenekelőtt üdvözlendő, hogy utóbbi is egy helyen, különeljárásként került szabályozásra, az áttekinthetőség érdekében. Főleg magánvádas ügyekben lehet relevanciája annak a pótmagánvádas eljárásokban is érvényesülő új szabálynak, hogy a (pót)magánvádló ismételt vagy súlyos rendzavarás esetén nem utasítható ki, ha magatartásával nem hagy fel, azt a vád elejtésének kell tekinteni.[219] Egyebekben sikerült a pótmagánvád előtt szélesebbre tárni a kaput, mivel a hiányosságai miatt elutasított vádindítványt a sértett 15 napon belül újra benyújthatja.[220]

Utóbbi két intézmény sokban hasonlít egymáshoz, de rendeltetése eltérő. A pótmagánvád, mint az ügyészi vádmonopólium korrekciós mechanizmusa valószínűleg örökké velünk marad. Viszont az utóbbi években részint a társadalmi viszonyok változásával, részint a sérelemdíj bevezetésével a polgári jog annyit változott, hogy történelmi esély mutatkozott volna a magánvádnak búcsút inteni. Az nem engedhető meg, hogy bárki fizikailag bántalmazza a másikat, ezért a testi sértés vétségét a magánindítványhoz kötöttség fenntartása mellett közvádassá lehetne tenni – minden más jelenleg magánvádra büntetendő vétség esetén azonban éppen a sértett részére biztosított jóvátétel szempontjából adekvátabb eszköz a személyiségi jog objektív megsértése miatt kötelezően megállapítandó sérelemdíj,[221] mint a büntetőügyekben jellemzően alkalmazott megrovás.

6. Záró gondolatok

A korábbi Be.-től is azt várta mindenki, hogy egyszerre „biztosítsa az egyszerű, gyors, eredményes, hatékony büntető igazságszolgáltatási munka előfeltételeit (...) lehetőleg takarékosan és persze az emberi jogok fokozott figyelembevételével,"[222] amely elvárás mit sem változott. Ha elfogadjuk, hogy a büntetőeljárás gyorsaságot is feltételező hatékonysága megragadható abban is, hogy mennyire képes lépést tartani a gazdasági-társadalmi változásokkal,[223] akkor a korábbi Be. nem tekinthető különösebben sikeresnek, amit jelez módosításainak rendkívüli száma is.[224]

Ha összességében akarjuk értékelni az új büntetőeljárási törvényt, akkor jelen tanulmány szempontjából a helyes irányba tett kisebb-nagyobb lépések sorozatát láthatjuk, az ezzel úgy látszik, együtt járó botlásokkal. A jogalkotó a kodifikációs bizottságban részt vevő hivatásrendeken keresztül sok szempontból figyelemmel volt a gyakorlat igényeire, ami nem volt, és az egyes oldalak eltérő igényei miatt nem is lehetett teljes körű. A bizottságban részt vevő Márki Zoltánnak tökéletesen igaza lett abban, hogy bár „nem mindig pontosan az történt, amit vártunk, ám soha nem tör-

[214] Be. 746. § (5) bek.
[215] Be. 693. § (1) bek.
[216] Letartóztatásuk pedig csak a cselekmény különös tárgyi súlya esetén rendelhető el [Be. 688. § (1) bek.], így gyakran a jelenlét biztosításának végső eszköze sem áll rendelkezésre (ezért fog hiányozni olykor a tárgyalási őrizet).
[217] A Be. 691–692. §-ához fűzött miniszeri indokolás; Be. 693. § (2) bek.
[218] Erre a felvetésre lehet éppen legyinteni azzal, hogy a fiatalkorú érdeke mindenek feletti, csak mindez oda is vezethet, hogy egyes védők nem, vagy csak komolyabb költséggel fogadnak el fiatalkorúak ügyében meghatalmazást.
[219] Be. 773. § (6) bek., 804. § (1) bek.
[220] Be. 794. § (2) bek.
[221] Vö.: Ptk. 2:52. §
[222] Farkas: i. m. 108. o.
[223] Fantoly: i. m. 119. o.
[224] 15 év alatt összesen 90 törvény és 15 ABH módosította (Tóth: 58. o.)

tént teljesen más, mint amit vártunk."[225] Maga a törvény elődjénél logikusabb felépítésű, valamivel áttekinthetőbb is lett, de abban is igaza van Tóth Mihálynak, hogy rengeteg olyan felesleges részletkérdést is szabályoz – melyek közül a fentiekben csak egy-két idekívánkozót említettünk –, ami már a kódex komolyságát veszélyezteti olykor.[226]

A büntetőeljárás gyorsítása nem öncél. Nem lehet abszolút célja a jogalkotásnak, figyelemmel kell lenni arra, hogy a felderítés és a bizonyítás törvényes, hatékony, alapos legyen.[227] A processzuális igazság felé történő elmozdulás során sem adhatjuk fel Dombóváry Géza, egykori budapesti ügyvéd szavaival azt a „fanatikus tiszteletet", mellyel „magyar bíró (...) az Anyagi Igazság iránt nem viseltetni sohasem tudott."[228]

A megalkotott jogszabály a jogalkalmazó kezében eszköz, jelen esetben a korábbinál sokoldalúbb, rugalmasabb eszköz. Ami e rugalmasságot illeti, a legutóbbi fejezetből láthattuk, hogy az eljárást gyorsító különeljárások együttes részaránya már így is az 50%-ot közelíti, a közeli jövőben át is lépheti azt. Ha az egyezség elterjed és az előkészítő üléseken az ügyek egy statisztikailag értelmezhető része valóban véget ér – melyek közös előfeltétele, hogy az ügyészek se csak a „bűnözőknek adott kedvezményt" lássák a konszenzusban –,[229] akkor talán eljuthatunk oda, hogy véges erőforrásainkat az érdemi tárgyalásokra koncentrálva, kéz a kézben javuljon az ítélkezés időszerűsége és színvonala. A legutóbbi általam ismert adatok szerint a Szegedi Törvényszék illetékességi területén tartott előkészítő ülések mintegy felén fejeződött be ítélettel az eljárás, ami a jövőre nézve legalábbis biztató.

A jövőkép tehát optimista, minden bizonytalansága mellett. Szerencsét is igényel. A bírói karon csak részben múlik, nem lehet eléggé hangsúlyozni az ügyészség, sőt a nyomozó hatóságok hozzáállásának jelentőségét, és az is üdvözlendő lenne, ha a jogalkotó megfontolna néhány további javaslatot. Ám ha az új jogszabályt ki-ki deklarált céljának figyelembevételével, a törvényesség mindenkori hathatós biztosítása mellett, az új jogintézményeik armadájával az ügyek mielőbbi elbírálására törekedve alkalmazza, egy eredményesebb korszak várhat a büntető igazságszolgáltatásra. ■

[225] Márki: 8. o.
[226] Tóth: i. m. 63–64. o.
[227] Nánási: i. m. 59.
[228] Dombóváry Géza: A büntetőparancs szörnyűséges jogkövetkezményeiről. In: Jogtudományi Közlöny 67. évf. 40. sz. (1932) 231. o.
[229] Tóth: i. m. 70. o.

HALÁLBÜNTETÉS PRÓ ÉS KONTRA
Második, aktualizált kiadás

SZERZŐ: **Tóth J. Zoltán**

Ára: 4400 Ft

Jelen könyv szerzője 2003 óta kutatja a halálbüntetés kérdéskörét, mellyel kapcsolatban a legfontosabb probléma az, hogy megalapozható-e akár filozófiai, akár empirikus-pragmatikus érvekkel e büntetési nem létjogosultsága. Az e témában eddig megjelent munkák elsősorban csak az egyik vagy csak a másik markáns álláspont melletti érvek bemutatására vállalkoztak, az olvasó meggyőzésére törekedve. A Halálbüntetés pró és kontra című könyv viszont igyekszik a teljesség igényével, elfogulatlanul és pártatlanul, objektív módon bemutatni mindazokat az érveket, melyekkel egyrészről a halálbüntetés-pártiak, másrészről a halálbüntetés ellenzői, az abolicionisták védik saját álláspontjukat, anélkül, hogy állást foglalna ezek helyességét illetően: azt a két oldal érveinek ismeretében meg kívánja hagyni az Olvasónak. A könyv első részében a filozófiai érvek ismertetésére kerül sor, a második rész pedig a halálbüntetés egyes aspektusaival kapcsolatos kortárs vitákat mutatja be, azokat – mind pró, mind kontra – számos példával és tényadattal alátámasztva. Jelen monográfia a szerző ugyanezen címen megjelent korábbi, 2012-es monográfiájának hatályosított újrakiadása, mely az utóbbi évtizedben történt fejlemények, változások, valamint a legfrissebb adatok felhasználásával egészíti ki a halálbüntetéssel kapcsolatos eddigi ismereteket.

WEBES VÁSÁRLÁS –5%

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo utca 14. **FAX:** (36-1) 349-7600 **TELEFON:** (36-1) 340-2304 • info@hvgorac.hu **www.hvgorac.hu**

Dr. Domán Auguszta*

Az igazságügyi orvosszakértő feladatának nehézségei a beszámítási képességet illetően

Bevezetés

A büntetőjog egyik alapfeltevése, hogy a személyek rendelkeznek beszámítási képességgel, azaz valódi szabad akarattal magatartásuk kialakításában. Belátják magatartásuk lehetséges következményeit, és képesek is arra, hogy magatartásukat ezen felismeréshez igazítsák. Elmebetegség esetén az igazságügyi szakértőre hárul az a feladat, hogy megállapítsa, hogy a cselekmény elkövetésekor milyen mentális állapotban volt az elkövető, mi zajlott le az elméjében, hogyan választotta a lehetséges magatartások közül éppen azt, amely egyébként büntetendő, milyen elmebetegségben szenvedett és ezen betegség milyen tünettana vezetett az elkövetési magatartáshoz. A fentiek alapján vonható le a következtetés, hogy az illető rendelkezett-e vagy sem, illetve csak korlátozott beszámítási képességgel. A jelentősége ennek a kérdésnek óriási, hiszen az elkövetéskori beszámítási képesség hiányában a személyt felmentik és kényszergyógykezelését rendelik el, korlátozott beszámítási képesség esetén büntetés szabható ki, de az korlátlanul enyhíthető, míg a teljes beszámítási képesség meglétekor az elkövetőnek teljes mértékben felelnie kell (természetesen egyéb feltételek megléte esetén) a cselekedetéért.

Annak eldöntése, hogy a terhelt szenvedett-e a cselekmény elkövetésekor az elmeműködés olyan kóros állapotában, amely a beszámítási képességét kizárta, vagy korlátozta, egyértelműen különleges szakértelmet igénylő kérdés, ezért az ügyész, illetve a bíróság köteles igazságügyi szakértőt kirendelni.[1] Amennyiben egyszeri vizsgálattal nem dönthető el szakértői bizonyossággal a terhelt elmeállapota, a bíróság maximum egy hónapra (mely további egy hónappal meghosszabbítható) elrendelheti a terhelt elmeállapotának a megfigyelését, és e célból a fogva tartott terheltet az IMEI-be, a szabadlábon lévő terheltet pedig pszichiátriai fekvőbeteg intézetbe utalja.[2]

1. A szakértő feladata[3]

A forenzikus vizsgálat eltér az általános klinikai vizsgálattól, hiszen a fő kérdés egy, a múltban történt cselekmény elkövetésekori mentális állapot feltárása, amelynek során csak közvetett bizonyítékokra tud támaszkodni a vizsgálatot végző orvos. Egy személy mentális állapotának rekonstruálása egy erősen korlátozott, feladat-specifikus eljárás egy meghatározott jogi kérdés eldöntése érdekében. A pszichiáterek a pszichiátriai diagnózist a DSM-IV[4], BNO[5] alapján határozzák meg. Az itt szereplő diagnózisokat folyamatosan felülvizsgálják a tudomány fejlődését követve; szerepük, hogy a megfelelő kezelés kiválasztása – és egy nem jogi döntés – érdekében szolgáltassanak információt[6]. A diagnózis megléte nem vonja maga után automatikusan a beszámítási képesség korlátozottságát, illetve kizártságát. Képzeljünk el egy szkizofréniával diagnosztizált személyt, akinek tünetei gyógyszeres terápia következtében teljesen eltűntek, és ekkor történik, hogy egy boltból eltulajdonít egy nagyobb értékű mobiltelefont, mert már régen vágyott rá, de nem volt elég pénze a vásárláshoz. Amennyiben egyértelmű, hogy a betegség nem befolyásolta a beteg beszámítási képességét, teljes mértékben beszámítható neki a tett, büntetőjogilag felelősségre vonható. Tehát a diagnózis szükséges, de nem elégséges feltétele a büntetőjogi felelősség kizártságához, korlátozottságához.

A szakértő elsőként a vizsgálatkori aktuális állapotra állítja fel az orvosi diagnózist. Ez könnyen diagnosztizálható betegség esetén lehetséges az első vizsgálat alkalmával is. Vannak azonban olyan esetek, amikor

* *PhD-hallgató, PPKE JÁK*

[1] 2017. évi XC. tv. 188. § (1) bek.

[2] 2017. évi XC. tv. 195. § (1) bek.

[3] Jelenleg hatályos az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény és az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet.

[4] DSM: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Mentális rendellenességek kórmeghatározó és statisztikai kézikönyve. Az Amerikai Pszichiátriai Egyesület (APA) szerkesztésében.

[5] Betegségek Nemzetközi Osztályozása (WHO)

[6] Simon RI: Retrospective assessment of mental states in criminal and civil litigation: a clinical review, in Retrospective Assessment of Mental States in Litigation: Predicting the Past. Edited by Simon RI, Shuman DW. Washington, DC: American Psychiatric Association Press, 2002 pp. 1–20.

csak hosszabb megfigyelés, több alkalommal elvégzett vizsgálatsor után jelenthető ki teljes bizonyossággal, hogy a vizsgált személy milyen betegségben szenved, hiszen egy tünetintenzív, florid pszichotikus szakasz után a tünetek visszahúzódhatnak, halványulhatnak, vagy éppen ideiglenesen meg is szűnhetnek. Egy elmebetegségnek általában nehezen elkülöníthető szakaszai vannak, rendkívül nehéz megállapítani, hogy mikor kezdődött; egy betegség az idő előrehaladtával fejlődhet, illetve gyógyszeres és pszichoterápiás kezelés hatására javulhat. Kijelenthető tehát, hogy még optimális körülmények között is nehéz teljes bizonyosságú diagnózist adni. Optimális körülmények alatt értendő, amikor a vizsgálat alanya önként kooperál, valós információt szolgáltat, hiszen a megfelelő kezelés meghatározása neki is érdeke, és az aktuális állapotára vonatkozó diagnózis az eldöntendő kérdés.

A szakértő feladata viszont annak bemutatása is, hogy a diagnosztizált elmebetegség jelei a múltban, a konkrét cselekményben hogyan mutatkoztak meg. Azaz gondolatban, az időben néha hónapokat, sőt éveket visszalépve arról kell véleményt nyilvánítani, hogy a megállapított elmebetegség fennállt-e a cselekmény elkövetésekor is, és amennyiben igen, annak tünetei hogyan befolyásolták a személy szabad akaratát. Egy személy mentális állapota visszamenőleges meghatározásának azonban jelenleg nincs sztenderd módszertana. A kóros elmeállapotoknak az általános tünettanon kívül egyedi lefolyásuk, különleges jellegzetességeik lehetnek, amely lehetetlenné teszi az automatikus véleménynyilvánítást a beszámítási képességet illetően. Ezért bír rendkívüli jelentőséggel az igazságügyi szakértő véleménye, akinek a konkrét esetben kell a vizsgált személy jelenlegi és múltbeli állapotára egyaránt megállapításokat tennie. Habár az aktuális pszichiátriai diagnózis megbízhatósága meglehetősen magas, egy visszamenőleg felállított diagnózis megbízhatósága már sokkal problematikusabb. Fontos tehát, hogy a vélemény megfigyelhető adatokon nyugodjék, ne pedig megalapozatlan spekulációkon. A csak és kizárólag az aktuális diagnózison alapuló visszamenőleg megállapított korlátozott/kizárt beszámítási képesség nem megbízható. Egyéb nehezítő tényező, hogy ilyen esetekben általában nem kooperáló betegről van szó.

2. A diagnózis felállításának nehézségei

Milyen nehézségek mutatkozhatnak a megállapított retrospektív elmeállapotra vonatkozóan.

1. Időtényező. Kijelenthető, hogy az elmeorvos szakértő nincs jelen a cselekmény elkövetésekor; a cselekmény elkövetéséről, annak részleteiről, jellegzetességéről csak később szerez tudomást. Minél több idő telik el a cselekmény elkövetése és a vizsgálat között, annál nehezebb az elkövetéskori elmeállapot meghatározása. Lehetséges, hogy az elmebetegség csak később jelentkezett, vagy időközben progrediált, súlyosbodott, és a szakértő ebben a súlyosabb állapotban találkozik a beteggel, és azt feltételezi, hogy már a cselekmény elkövetésekor is fennállt a jelenlegi állapot. De az is lehetséges, hogy az elmebetegség tünetei visszahúzódóban vannak a vizsgálat ideje alatt, és szintén azt a helytelen következtetést vonja le a szakértő, hogy a jelenlegi állapot állt fent az elkövetéskor is. Az idő továbbá az eljárás alá vont és a tanúk emlékezetét is halványítja.
2. Különböző érdekek. Elmeorvosi szakértői vizsgálat esetén a szakértőhöz az információk mindig valamilyen szűrőn keresztül érkeznek. A nyomozó hatóság a saját szemszögéből értékeli az eseményeket és továbbítja az így szűrt, általa jelentősnek ítélt körülményeket az elkövetés részleteit illetően. A terhelt esetében nagyobb a tét, mint egy egyszerű pszichiátriai vizsgálat esetében, állapota közlésekor torzíthatja a saját, elkövetéskori gondolatait a vizsgálat során.
3. Az elmebetegség, vagy személyiségzavar tünete is lehet a szimuláció, az aggraváció (tünetek felnagyítása), vagy éppen a disszimuláció (tünetek eltitkolása).
4. Az orvosi nyelvezet jogászok számára való érthetővé tétele.
5. Az orvosi szótárban nem létező, ám a jog által elvárt fogalmak tartalommal való megtöltése. Erre eklatáns példa a korlátozott beszámítási képesség, amely esetén azt is meg kell jelölnie a szakértőnek, hogy annak foka „enyhe", „közepes" vagy „súlyos". Ezen súlyossági fokok azonban nem objektív, mérhető kategóriák, nincs definiálva sehol sem, hogy mihez képest viszonyítva kell kijelenteni, hogy pl. a beszámítási képesség korlátozottsága már túllép a „közepes" fokon és eléri a „súlyos" fokozatot, vagy éppen „enyhének" minősül; tehát ez a kérdés teljes mértékben a szakértő szubjektív megérzésén alapul. Azaz, mivel lehetetlen feladat a fenti vélemény tényszerű alátámasztása, marad annak „ipse dixit" elfogadása.

Az elmebetegségek tünetei időnként jelentősen változnak, rendkívül nehéz visszamenőlegesen kijelenteni, hogy a cselekmény elkövetésekor a személy elmebetegsége korlátozta, vagy csak kizárta, hogy a cselekménye következményeit felismerje, illetve hogy ennek e felismerésnek megfelelően viselkedjék. A kérdés minden esetben a realitáskontroll cselekvéskori állapotára vonatkozik. Pszichotikus állapotban, pl. egy paranoid zavarnál is realitáskontroll-vesztés következik be.

A pszichózis jellegzetes tünete a zavartság, a személyiség integráltsága felbomlik, a valósággal való kapcsolat megszűnik, megváltozik az érzékelés, a gondolkodás, a beszéd, az érzelmi élet, az egész viselkedés. A beteg olyan dolgokat érzékel, amelyek valójában nincsenek jelen, azaz hallucinál, vagy a valóság kóros

észlelése miatt hamis következtetéseket von le, azaz téveszméktől szenved.[7]

A paranoid zavar mellett szintén nagyon gyakran diagnosztizált betegség a szkizofrénia. A spektrum egyik végén helyezhető el a beszámítási képességgel rendelkező egészséges személy, míg a másik végén a pszichotikus, azaz a valóságtól elszakadt, kizárt beszámítási képességű, paranoid szkizofréniában szenvedő beteg. A szkizofrénia egy folyamatosan fennálló, de epizódokban zajló betegség. A visszatérő pszichotikus epizódokat suboknak, vagy zajlásnak nevezik. Egyetlen epizód után visszaállhat akár a személyiség eredeti állapota is, károsodás nélkül, bár ez csak az esetek 22%-át jelenti.[8] Ilyenkor, ha a vizsgálatra már egy olyan későbbi időpontban kerül sor, amikor már maradványtünetek sincsenek, a nyomozóhatóság számára szinte elképzelhetetlen, hogy az előttük lévő, egészségesnek tűnő, megfelelő szociális kompetenciával rendelkező személy a cselekmény elkövetésekor a valóságtól elszakadt, pszichotikus állapotban volt.

Három jellegzetes betegség-szakasz ismétlődése figyelhető meg. 1.: A prodromális szakasz, a pszichózis kirobbanásának előjelei. 2.: A heveny pszichotikus állapottal járó pszichotikus epizód, az aktív szakasz. 3.: A reziduális szakasz, azaz a pszichózis lecsengése utáni, visszamaradt állapot. Ilyen esetekben sokszor csak később, a terápia során derül ki, hogy ezek a személyek a cselekmény elkövetését közvetlenül megelőzően olyan érzést éltek meg, hogy egy előre megrendezett történet szereplői, vagy valamilyen mesterkedések áldozatai, amelyek ellen impulzívan védekeztek.[9]

Ezen három szakasz elkülönítésén túl a kórlefolyás rendkívül egyedi képet mutat. Diagnosztikus szempontból a legproblémásabb szakasz a prodromális. Stransky iniciális deliktumnak nevezte azt a jelenséget, ahol a cselekménnyel jelentkezik a pszichózis első tünete, mivel korábban aktív tünet nem jelentkezett. A cselekmény ilyenkor raptusszerűen tör elő a korábban épnek tűnt személyből, majd csak ez után manifesztálódnak a szkizofrénia zajlásának a tünetei.[10] Meg kell említeni az ugyancsak gyakran előforduló szkizoaffektív zavart is, amely egy olyan pszichotikus állapot, amelyben a szkizofrénia és a bipoláris hangulatzavar jellegzetes tünetei egyaránt jelen vannak.

Szintén ezen a spektrumon létezik még a paranoid személyiségzavarban szenvedők csoportja, akikre jellemző, hogy apró dolgoknak tulajdonítanak jelentőséget, érzelemmentesek, merev, kompromisszumra képtelen személyiséggel rendelkeznek, sérelmeik megtapadnak, engesztelhetetlenek, kétkednek mások lojalitásában. A szkizoid személyiségzavar tünetei a magányos életmód, az ingerkerülő magatartás, sivár érzelmi élet, ridegség, társas kapcsolatok iránti közömbösség. A szkizotíp személyiségzavar esetén a személy a realitástól már messze van, de még nem éri el a szkizofrénia szintjét. Jellemző a mágikus gondolkodás, a telepátia, a megérzések, szokatlan percepciók, illúziók, az excentrikus megjelenés és viselkedés, az emocionális reakciók inadekvátak, illetve beszűkültek, szociális helyzetekben kifejezetten szoronganak. A szkizotíp személyiségzavart a Crow I. típusú szkizofrénia, ahol a pozitív tünetek dominálnak, míg a szkizoid személyiségzavart a Crow II. típusú szkizofrénia előfutárának tekintik. A szkizotíp személyiségzavar esetén antipszichotikum adása indokolt lehet.[11]

A szakértő feladata annak megállapítása, hogy hol helyezkedik el ezen a skálán a vizsgált személy jelenleg és hol helyezkedett el cselekmény elkövetésekor. Rendkívül nehéz a szakértő véleményadása az enyhe reziduális tünetekkel rendelkező és az olyan betegek esetében, akiknél jóval a betegség manifesztálódása előtt disszociális, vagy agresszív cselekmények fordultak elő. Az utóbbi esetkörben, különösen, ha a bűncselekmények minősége a betegség előtt és után is hasonló volt, levonható az a következtetés, hogy a bűnözői magatartás inkább a premorbid személyiségre és nem pedig a pszichopatológiai zavarra vezethető vissza. Ugyanakkor a szkizofrénia a személyiségszerkezetet oly mértékben befolyásolja, hogy az áttekintés, a kritikai képesség, a belső értékrend, az adekvát önértékelés és impulzuskontroll gyengülése miatt már nem képesek magatartásuk oly mértékű irányítására, mint a betegség megjelenése előtt. A cselekvési kontroll tehát akkor is korlátozott lehet, ha a bűncselekmény nem egy florid pszichotikus tünettan befolyása alatt jött létre.

Teljes remisszióban lévő szkizofrén betegek esetében elképzelhető az is, hogy a betegsége nem befolyásolta a szabad akaratát, képes volt cselekménye következményeit felismerni, illetve e felismerésnek megfelelően cselekedni, ha a bűncselekmény az egyén életstílusából normálpszichológiailag értelmezhető.

Meg kell említeni részletesebben a szimuláció kérdését is. A terhelt saját beszámolója parancsoló hanghallásokról, üldözésről, befolyásoltatásos, irányított érzésről nem objektiválható. Ugyanakkor az ilyen tünetek ritkán fordulnak elő elszigetelt formában, mivel azokat általában affektív zavarok, a gondolati tartalmak és az affektusok disszociációja, pszichotikus gondolkodászavarok és autisztikus magatartásformák kísérik. Ezen utóbbiak viszont nehezebben szimulálhatók.[12]

3. A szakértői vélemény részei, tartalma

Mit várhat el tehát egy büntetőjogász az igazságügyi elmeorvosi szakértői véleménytől?

Az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 14. sz.

[7] Fekete Mária, Grád András: Pszichológia és Pszichopatológia Jogászoknak, HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2012., 218.

[8] Németh Attila: Pszichiátria másképp, Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2006., 54.

[9] Kuncz Elemér szerk.: Igazságügyi Pszichiátria, Medicina Könyvkiadó Zrt., 2011., 115.

[10] Kuncz Elemér szerk.: i. m. 112–113.

[11] Németh Attila: i. m.

[12] Kuncz Elemér szerk.: i. m. 116–117.

módszertani levelének a szakértői vélemény megszerkesztésére vonatkozó rendelkezéseinek ismerete jelentős segítség lehet a büntetőjogászok számára.

A cím: „Pszichiátriai szakértői lelet és vélemény."

I. A fejrész tartalmazza az alapadatokat, a vizsgálat célját. Előzményekként az eljárás alapjául szolgáló bűncselekmény szakértővel közölt tényeinek, adatainak rövid összefoglalását. Kiemelendő hogy a vizsgált személy ellen folyt-e már büntetőeljárás, ha igen, milyen bűncselekményeket követett el és azok milyen büntetést vontak maguk után, számos esetben ugyanis diagnosztikus jelentősége lehet annak, hogy a vizsgált személy még nem követett el bűncselekményt, vagy az előző bűncselekmények azonosak voltak-e, illetve a pathológiás elváltozások ismétlődnek-e.

II. Szakmai ténymegállapítások

a) Az eljárás irataiban szereplő tanúvallomások és egyéb adatok összesítése. A tanúvallomásokból kiemelendők azok az adatok, amelyek az egyén – elmeállapotára, életvezetésére, a személyiség jellegzetes reakcióformáira, valamint – a cselekmény elkövetésének időpontjában fennálló állapotára utalnak. Az iratok egyéb adataiból célszerű rögzíteni a környezetének – család, lakótársak, munkahely stb. – véleményét. Minden olyan irat, amely az életvezetésre, a pszichés állapotra vonatkozik, ebben a részben kerül megemlítésre.

b) A megelőző orvosi, illetőleg az esetleges szakértői vizsgálatok eredményének összefoglalása.

c) A pszichiátriai-szakértői vizsgálat. Tartalmazza a személyes és a kiegészítő vizsgálatok adatait: anamnézis, exploráció, a vizsgált személynek a cselekményről, a tényállásról szóló ismertetését, a belgyógyászati és a neurológiai státuszt, továbbá a pszichopathológiai elemzést, a kiegészítő vizsgálatok eredményeinek rövid összefoglalását. Itt értékelhetők a vizsgált személy által írt levelek, beadványok stb., amelyek gyakran tartalmazhatnak olyan kóros elemeket, amelyek az állásfoglalást alátámasztják. Itt a pszichiátriai szakértői tényleírást kell szerkeszteni, amelynek legfontosabb része mindig az orvosi leletek és azok értékelése.

III. A vélemény az előzőek szintézise. Tartalmaznia kell, hogy a szakértő a) véleményét milyen vizsgálatokra támaszkodva alakította ki, b) ezek szerint milyen kórismét állapított meg, c) a pszichés állapot alapján milyen következtetésre jutott a beszámítási képesség, illetve a cselekvőképesség tekintetében.

Külön kérdés nélkül is ki kell térni arra, hogy a vizsgált személynél a) a bűncselekmény, idején, és b) a szakértői vizsgálat idején volt-e kórismézhető elváltozás, vagyis a véleményt két különböző időpontra kell megadni.

Válaszolni kell az elrendelő hatóság egyéb kérdéseire. Meg kell említeni, ha különböző körülmények akadályozzák a határozott szakértői állásfoglalást – pl. adatok hiánya, a betegség jellege, a tanúvallomások ellentmondása stb. – és ezeket részletesen fel is kell sorolni. Ilyen esetekben arról is nyilatkozni kell, hogy lehetséges-e a bizonyosság, és ha igen, hogyan. A kórismét a BNO szerint célszerű megadni, s helyes kiemelni az aktuális tünetegyüttes fő jellemzőit. Ha a véleményben megjelölt kórisme nem lezárt kórfolyamat következménye, a szakértő köteles erre a figyelmet felhívni és javasolhatja, hogy az elmeorvos-szakértői vizsgálat és véleményezés – későbbi időpontban – megismétlésre kerüljön.

A szakvélemény tehát egy szintézis: a pszichiátriai, pszichológiai vizsgálat, a bűncselekmény, a személyiség, a szituációelemzés, illetve ezek összefüggéseinek eredménye.[13] Szerepelnie kell benne a vizsgált személy vizsgálatkori és a cselekmény elkövetésekori mentális állapotának, amennyiben megállapítható, BNO diagnózissal. Ki kell terjednie arra, hogy ezen betegség milyen módon befolyásolta a beszámítási képesség belátási, illetve akarati elemét a konkrét cselekmény elkövetésekor, a diagnosztizált betegségnek milyen tünetei voltak jelen, milyen a betegség lefolyása. Szót kell ejteni továbbá, hogy milyen egyéb kiegészítő információforrások kerültek megvizsgálásra, illetve hogy az idő múlása hogyan befolyásolhatta a szakvélemény megbízhatóságát.

Összegzés

Összefoglalva elmondható, hogy egy visszamenőleges mentális állapot meghatározásakor nem várható el 100%-os bizonyosság, a szakértő egy *véleményt* ad, amely változhat is az idő elteltével a betegség pontos diagnosztizálása következtében.

Az egyébként rendkívül ellentmondásos megítélésű Thomas Szasz magyar származású amerikai pszichiáter odáig jutott a bizonyosság-bizonytalanság fokát illetően, hogy kategorikusan visszautasította az elmeállapot retroaktív megállapításának lehetőségét, így létjogosultságát is. Véleménye szerint, amit a pszichiáterek nagyképűen vizsgálatnak hívnak, az az alannyal való beszélgetés, az alany magatartásának megfigyelése mellett. A pszichiáter konklúziója – szerinte – valójában egy vélemény az alannyak a vizsgálat idején való mentális állapotáról. Annak állítása pedig, hogy egy pszichiáter képes a terhelt mondjuk január 15-én lévő mentális állapotának a meghatározására, akivel mondjuk először november 15-én találkozott először és ekkor is vizsgált meg, prima facie abszurd.[14]

Ha nem is vitatjuk, hogy 100%-os bizonyosság nem létezhet, az azonban mindenképpen elvárható, hogy a szakértői vélemény orvosilag kellően alátámasztott legyen, és minden egyéb, a vizsgált személy cselekménykori mentális állapotára vonatkozó, rendelkezésre álló adatot értékeljen. A fentieket figyelembe véve a nyomozóhatóság, bíróság feladata is, hogy az ügy valamennyi, forenzikusan releváns információját biztosítsa a szakértő számára a kellően megalapozott, megbízható szakvélemény érdekében. ■

[13] Tringer László: Tabularium Psychiatriae, 2000 Melania Kiadói Kft., 2000., 139.

[14] Thomas Szasz: The Medicalization of Everyday Life. Selected Essays. Syracuse NY: Syracuse University Press; 2007., p. 107.

Dr. Fábián Péter*

A titkos információgyűjtésre vonatkozó szabályok jogfejlődésének büntetőjogi értékelése

1. A titkos információgyűjtés

A nemzetbiztonsági tevékenység lényegéhez tartozik egyes műveletek titkossága, leplezett jellege, a titkos információgyűjtés pedig az egyik legsajátosabb eszköze a felderítő, hírszerző munkának. Titkos információgyűjtés – a legáltalánosabb megközelítésben – az erre feljogosított szerv intézkedéseit értjük, melyeket a törvényben meghatározott feladatai ellátásához szükséges információk megszerzése érdekében vet be, és melyek elkerülhetetlenül korlátozzák az egyén privátszféráját védő jogokat. A titkosszolgálati eszközök közös jellemzője tehát, hogy azok alkalmazására az érintett tudta és engedélye nélkül kerül sor.[1] A konspiráció a titkos információgyűjtés lényegéből fakad, a lelepleződés a nemzetbiztonsági tevékenység sikerét veszélyezteti. A titkos információgyűjtés mikéntje, az alkalmazás metódusa, miként az is, hogy mi lesz a megszerzett információk sorsa, nem kerülhetnek nyilvánosságra, a részletek kizárólag csak az arra jogosultak számára ismerhetők meg. Ez nemcsak az alkalmazott eszközök és módszerek eredményessége érdekében szükséges, hanem azért is, mert az eljárásokban közreműködő személyek biztonsága csakis ekként garantálható.[2]

1.1. A titkos információgyűjtés szabályainak fejlődése

Miként az megismerhető, a rendszerváltást megelőzően hosszú évtizedeken át törvényi szinten szabályozatlan volt a titkos adatgyűjtés témaköre, titkos miniszteri parancsok, belső utasítások határozták meg a leplezett tevékenységek mikéntjét. A fordulópontot az átmeneti szabályokat tartalmazó 1990. évi X. törvény jelentette, mely a „különleges titkosszolgálati eszközök és módszerekről" szólt. A titkosszolgálati eszközöket anélkül lehetett igénybe venni, hogy bíró azt engedélyezte volna, vagy akár csak ellenőrizhette volna az igénybevétel jogszerűségét.

Az ügyészséget ugyan tájékoztatták a leplezett eszközök alkalmazásáról, ám sem engedélyezési, sem utólagos ellenőrzési jogkörrel nem bírt. Az 1990. évi X. törvény egyaránt vonatkozott a rendőrségre és a nemzetbiztonsági szolgálatokra, definiálta a titkos eszközök gyűjtőfogalmát, és leszögezte, hogy ilyen eszköz csak akkor vethető be, ha a szükséges adat megszerzésére más mód nem áll rendelkezésre. Az akkor hatályos Büntető Törvénykönyvvel – vagyis az 1978. évi IV. törvénnyel összhangban – nevesítette azokat a bűncselekményeket, melyek esetében ezeket az eszközöket igénybe lehetett venni. Az átmeneti törvényt a 26/1990. (II. 14.) MT rendelet egészítette ki.

Hosszadalmas politikai viták és több elvetett javaslat után született meg a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény. Az ezt követő években számtalan jogszabályt fogadtak el, ezzel igyekeztek igazolást találni arra, hogy összesen tizenegy szervezet (az öt titkosszolgálati szervezet mellett öt nyomozati jogkörrel rendelkező szervezet és a rendőrség belső elhárítása) kapott felhatalmazást titkos eszközök alkalmazására.[3]

A következő jogszabályok tartalmaztak titkosszolgálati eszközök alkalmazására vonatkozó rendelkezéseket:[4] a büntetőeljárásról szóló törvény,[5] a rendőrségi törvény,[6] az ügyészségi törvény,[7] a határőrségről szóló törvény,[8] a Vám- és Pénzügyőrségről szóló törvény,[9] a

* *Büntetőjogász, a Top Cop Security cégcsoport alapítója és tulajdonosa*

[1] Tóth 2009, 13.

[2] Dobák Imre: Az információgyűjtésről általában. In: Resperger István (szerk.): A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban. Budapest, 2018, Dialóg Campus. 99–110. 104.

[3] Belovics–Tóth 2017, 180.

[4] 2/2007. (I. 24.) AB határozat III. 2.1.

[5] 1998. évi XIX. a büntetőeljárásról.

[6] 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről.

[7] 1972. évi V. törvény a Magyar Köztársaság ügyészségéről.

[8] 1997. évi XXXII. törvény a határőrizetről és a Határőrségről.

[9] 2004. évi XIX. törvény a Vám- és Pénzügyőrségről.

nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény.[10] Ezeken túlmenően megemlítendő még a bűnüldöző szervek nemzetközi együttműködéséről szóló törvény,[11] az elektronikus hírközlésről szóló törvény,[12] továbbá a 180/2004. (V. 26.) Kormányrendelet, mely az elektronikus hírközlési feladatokat ellátó szervezetek és a titkos eljárásokra (információgyűjtésre, illetve adatszerzésre) jogosult szervezetek együttműködéséről szólt,[13] valamint a 9/2005. (I. 19.) Kormányrendelet, mely a posta és a titkos eljárásokra jogosult szervezetek vonatkozásában szabályozta az együttműködés mikéntjét.[14] A 21/1996. (VIII. 31.) BM rendelet az adatkezelési szabályokat határozta meg,[15] a 26/1999. (VIII. 13.) BM rendelet pedig a különleges eszközök engedélyezése iránti eljárás részletszabályait határozta meg. Ez utóbbi – többször módosított – rendelet egyébként egészen 2018. június 31-ig hatályban volt.[16]

Ezek a jogszabályok különbséget tettek engedélyhez nem kötött, ügyészi engedélyhez kötött, igazságügyminiszteri engedélyhez kötött, illetve bírói engedélyhez kötött titkos eszközök között. Az alkalmazás szempontjából pedig külön kategóriaként kezelték a titkos információgyűjtést és titkos adatszerzést. Az előbbire kizárólag a nyomozás elrendelése előtt kerülhetett sor, az Nbtv., a rendőrségi törvény, az ügyészségi törvény, a vámtörvény és a határőrségi törvény alapján. Az Nbtv. által tárgyalt titkos információgyűjtés egy önálló rendszert képezett, míg a vámtörvény, az ügyészségi törvény, és a határőrségi törvény a rendőrségi törvényben meghatározott szabályrendszerre épült. A titkos adatszerzésre csak a nyomozás elrendelése után kerülhetett sor, és legfeljebb a vádemelésig, szabályait a büntetőeljárási törvény tartalmazta. Ha egy ügyben korábban folyt titkos információgyűjtés, akkor azt a nyomozás elrendelését követően titkos adatszerzéssé kellett átalakítani.[17]

Az igazságügy-miniszteri és a bírói engedéllyel végezhető titkos információgyűjtést külső engedélyhez kötöttnek nevezték, az alkalmazhatóság eseteit a fentebb hivatkozott törvények tartalmazták. A bírói engedély a megyei bíróságon működő bíró által adott engedélyt jelentette. A büntetőeljárási törvény részletesen szabályozta a kizárás kérdéskörét e vonatkozásban is, így az engedélyező bíró nem lehetett azonos sem a perbíróval, sem azzal a bíróval, aki a titkos adatszerzést engedélyezte. Lényeges az is, hogy az Nbtv. alapján eljáró bíró nem lehetett azonos a rendőrségi törvény, az ügyészségi törvény stb. alapján eljáró bíróval.

Ebből pedig az következik, hogy sem a titkos információgyűjtést, sem a titkos adatszerzést engedélyező bíró, sem pedig a perbíró nem ismerhette meg a titkos információgyűjtés/adatszerzés előzményi iratait, és ez még arra a nyomozási bíróra is vonatkozott, aki a nyomozás elrendelését követően a titkos információgyűjtés titkos adatszerzéssé alakításáról döntött. Ennek az a magyarázata, hogy a titkos adatszerzés indítványozója – eltérő tartalmú jogszabályi rendelkezés hiányában – saját belátása szerint döntött arról, hogy a bírónak milyen eredeti iratokat mutat be, illetve mely iratokról csatol csak kivonatot, jelentést.[18]

A jogszabályok sem a titkos információgyűjtés, sem a titkos adatszerzés fogalmát nem határozták meg, ehelyett felsorolták az e körbe tartozó módszereket és eszközöket. Néhány példa a külső engedélyt nem igénylő eszközökre: puhatolás, fedőokirat kiállítása, helyiség, épület, jármű, esemény, személy megfigyelése, a megfigyelés eredményének rögzítése audio- vagy video-eszközzel, csapda alkalmazása, álvásárlás. Példák a bírói, illetve a miniszteri engedélyhez kötött eszközökre: titkos kutatás, magánlakásban történtek megfigyelése és rögzítése technikai eszközzel, levél, postai küldemény, telefonbeszélgetés tartalmának megismerése és rögzítése, internetes levelezés, adattovábbítás megismerése, rögzítése.[19]

A korabeli szabályozás meglehetősen bonyolult volt, nem léteztek egyértelmű rendelkezések arra nézve, hogy miként használhatók fel (illetve, felhasználhatók-e egyáltalán) a nyomozás elrendelését megelőzően bűnüldözési céllal folytatott titkos adatszerzés eredményei. Az, hogy a nemzetbiztonsági, terrorelhárítási (tehát nem, vagy nem kifejezetten bűnüldözési) célzatú titkos eljárások során is előkerülhettek olyan adatok, melyek indokolttá tették a nyomozás elrendelését – tovább bonyolította a helyzetet.[20]

Mindezek mellett alkotmányossági aggályok is felmerültek. Az Alkotmánybíróság a 2/2017. (I. 24.) AB határozatban elemezte az Emberi Jogok Európai Bíróságának „rejtett nyomozással" kapcsolatos esetjogát. Ennek alapján arra a következtetésre jutott, hogy a titkos információgyűjtésre vonatkozó szabályozásnak maradéktalanul meg kell felelnie a jogállamiság elveinek, különösen azért, mert e körben – éppen a titkosság okán – hatékony jogorvoslatra nincsen lehetőség.

A titkos eszközök alkalmazása során egy három lépcsős ellenőrzésre van szükség: először akkor kell biztosítani az ellenőrzést, amikor az alkalmazást elrendelik, majd a végrehajtás során, végül azt követően, hogy a beavatkozást berekesztették. A titkos eszközök alkalmazása – szögezte le a taláros testület – „a végrehajtó hatalomnak 'beláthatatlan' lehetőségeket ad,

[10] 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról.

[11] 2002. évi LIV. törvény a bűnüldöző szervek nemzetközi együttműködéséről.

[12] 2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről.

[13] 180/2004. (V. 26.) Korm. rendelet az elektronikus hírközlési feladatokat ellátó szervezetek és a titkos információgyűjtésre, illetve titkos adatszerzésre felhatalmazott szervezetek együttműködésének rendjéről.

[14] 9/2005. (I. 19.) Korm. rendelet a postai szolgáltatók, a postai közreműködők és a titkos információgyűjtésre, illetve titkos adatszerzésre felhatalmazott szervezetek együttműködésének részletes szabályairól.

[15] 21/1996. (VIII. 31.) BM rendelet a belügyminiszter irányítása alatt álló titkos információgyűjtésre feljogosított szervek adatkezelésének egyes szabályairól.

[16] 26/1999. (VIII. 13.) BM rendelet a különleges eszközök és módszerek engedélyezéséről és igénybevételéről.

[17] 1998. évi XIX. törvény 200. § (4) bekezdés

[18] 2/2007. (I. 24.) AB határozat III. 2.3.

[19] 2/2007. (I. 24.) AB határozat III. 2.4.

[20] Belovics–Tóth 2017, 180.

ezért elengedhetetlen, hogy már maguk az eljárások kellő garanciát nyújtsanak az egyén jogainak érvényesülésére".[21] Szükséges biztosítékokat beépíteni a szabályozásba annak érdekében, hogy a titkos eszközök alkalmazása megfelelően dokumentált legyen, szükséges rendelkezni arról is, hogy miként óvják, a törvényben írt feltételek bekövetkezésekor pedig miként semmisítsék meg e dokumentumokat. A titkos módszerek és eljárások alkalmazására csak meghatározott célból kerülhet sor, ilyen célként fogadható el a közbiztonság, a közegészség, a nemzetbiztonság, a bűnmegelőzés, mások jogainak védelme. Az alkalmazásra csak akkor kerülhet sor, ha a klasszikus nyomozati eszközök e célok elérésére elégtelenek. Ha pedig sor kerül a titkos eszköz alkalmazására, úgy annak meg kell felelnie a szükségesség és arányosság követelményének.[22]

Az Alkotmánybíróság az indítványok alapján megvizsgálta a rendőrségi törvény és a büntetőeljárási törvény támadott rendelkezéseit [az Rtv. 69. § (3) bekezdését és a Be. 201. § (1) bekezdését], és arra a következtetésre jutott, hogy az adott szabályozás mellett „a titkos információgyűjtés, illetve a titkos adatszerzés speciális feltételeinek értelmezése parttalanná válik", az igénybevétel „általános szükségességi feltételrendszere meghatározatlan", azt pedig, hogy az alkalmazás során milyen szempontokat mérlegelhet a jogalkalmazó, a törvény nem határozza meg.[23] Mindezek miatt sérül a jogbiztonság és a jogi szabályozás kiszámíthatóságára vonatkozó alkotmányos követelmény. Az Alkotmánybíróság ezért a támadott jogszabályi rendelkezéseket megsemmisítette.[24]

1.2. Nemzetbiztonsági célú titkos eljárások a hatályos szabályozásban

A fentiekben láthattuk, hogy a leplezett eszközökre vonatkozó korábbi szabályozás rendkívül bonyolult, nehezen követhető volt, sőt, bizonyos elemei még az alkotmányossági tesztek próbáját sem állták ki. Azt, hogy a hatályos szabályozás egyszerű lenne, nem állíthatjuk, de a korábbinál mindenképpen áttekinthetőbb. A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) az érintett tudta nélkül, garanciális feltételek mellett folytatott bizonyítási eljárásokat egységes terminológiát használva, leplezett eszközöknek nevezi. Bűnüldözési céllal (a felderítés érdekében) a Be. keretein kívül csak kivételesen, az Nbtv. alapján kerülhet sor titkos információgyűjtésre. Az Nbtv. szerint folytatott titkos adatgyűjtés eredménye ugyanakkor – meghatározott feltételek mellett – a nyílt nyomozati eljárás részévé tehető.

Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése deklarálja, hogy „Magyarország független, demokratikus jogállam".[25] A VI. cikk értelmében „mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák", továbbá, „mindenkinek joga van személyes adatai védelméhez, valamint a közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez".[26]

A Be. definiálja a leplezett eszköz fogalmát, értve ez alatt olyan, bizonyos alapjogok korlátozásával járó különleges tevékenységet, melyet az erre felhatalmazott szervek az érintett tudta és beleegyezése nélkül végezhetnek. E tevékenységre tehát csakis a büntetőeljárásban kerülhet sor, az alkalmazásra pedig a rendőrség, a NAV bűnügyi szervei, valamint az ügyészség jogosultak.[27] Leplezett eszköz három feltétel együttes teljesülése esetén vethető be, ezek a következők:

- megalapozottan feltehető, hogy a beszerezni kívánt információhoz más módon nem lehet hozzáférni, és a kérdéses információ elengedhetetlenül szükséges a büntetőeljárás céljának eléréséhez;
- az alkalmazás nem eredményezi az érintett vagy más személy alapvető jogának olyan korlátozását, mely korlátozás aránytalan lenne a kitűzött bűnügyi célhoz képest;
- valószínűsíthető, hogy az alkalmazással bűncselekménnyel összefüggő információ, illetve bizonyíték szerezhető meg.[28]

A fentieket ekként összegezhetjük: a leplezett eszköz alkalmazásának meg kell felelnie a szükségesség, az arányosság és a várható eredményesség hármas kritériumának.

A büntetőeljárásban alkalmazott leplezett eszközök lehetnek engedély nélkül alkalmazható eszközök, lehetnek bírói vagy ügyészi engedéllyel alkalmazott eszközök. A Be. példálózó jelleggel felsorol néhányat ezen eszközök közül, az engedély nélküli eszközök listája – értelemszerűen – nem teljes, a technikai fejlődés következtében ugyanis folyamatosan bővülhet.

A Be. alapján engedélyhez nem kötött leplezett eszközök a következők: informátor alkalmazása; adatgyűjtés, ellenőrzés; a sértett vagy más személy helyettesítése; rejtett figyelés; valótlan, megtévesztő információ. Ügyészi engedélyes eszközök: fizetési művelet megfigyelése; büntetlenség kilátásba helyezése; hozzájárulással alkalmazott megfigyelés; álvásárlás; fedett nyomozó; fedőokirat, fedőintézmény, fedőadat. Bírói engedélyes leplezett eszközök: információs rendszer megfigyelése; titkos kutatás; hely titkos megfigyelése; küldemény titkos megismerése; lehallgatás.[29]

A Be. részletesen meghatározza az alkalmazás feltételeit, az engedélyezés menetét, az engedély megszüntetésének esetköreit.

[21] 2/2007. (I. 24.) AB határozat IV. 2.1.
[22] 2/2007. (I. 24.) AB határozat IV. 2.1.
[23] 2/2007. (I. 24.) AB határozat IV. 3.5.
[24] 2/2007. (I. 24.) AB határozat IV. 3.5.

[25] Magyarország Alaptörvénye B) cikk (1) bekezdés
[26] Magyarország Alaptörvénye VI. cikk (1)–(2) bekezdések
[27] Be. 214. § (1) bekezdés
[28] Be. 214. § (5) bekezdés
[29] Belovics–Tóth 2017, 182.

A bírói engedélyes leplezett eszközök esetében az ügyész terjeszti elő az indítványt, ennek tárgyában a bíró hetvenkét órán belül dönt: megadja az engedélyt, részben adja meg, vagy elutasítja az indítványt. Ha a késlekedés jelentős veszéllyel járna, az ügyészség százhúsz órára elrendelheti a leplezett eszköz alkalmazását, hetvenkét órán belül azonban – az elutasítás terhe mellett – meg kell szereznie a bíró engedélyét. A bírói engedély egy érintett személyre szól, ebben azonosítható módon megjelöli, kiről van szó, részletezi az alkalmazható eszközök körét, megjelöli az alkalmazás célját, kezdő és befejező időpontját, valamint a tényállás lényegét és a bűncselekmény minősítését. Indítványra mód van az alkalmazás kiterjesztésére, ez jelentheti újabb eszköz bevonását, vagy egy korábbi eszköz hatókörének kiterjesztését.

Ebből az következik, hogy az engedélyben nemcsak azt kell megjelölni például, hogy az telefon lehallgatására szól, hanem a hívószámot is pontosan meg kell adni. Az engedély időtartama kilencven nap, ez ügyészi indítványra három alkalommal meghosszabbítható, esetenkénti további kilencven nappal. Ez azt jelenti, hogy egy személlyel szemben egyazon büntetőeljárásban összesen legfeljebb háromszázhatvan napig lehet bírói engedélyes leplezett adatgyűjtést folytatni.[30]

Az engedélyező bíró ellenőrizheti menet közben az alkalmazást, felhívására az alkalmazó szerv köteles a már beszerzett adatokat – nyolc napon belül – bemutatni. A határidő elmulasztása esetén a bíróság visszavonja az engedélyt, illetve megtiltja az eszköz alkalmazását.[31]

Bírói engedélyes leplezett eszközök főszabály szerint az öt évig terjedő szabadságvesztéssel vagy ennél súlyosabban büntetendő bűncselekmények esetében alkalmazható. A Be.-ben taxatíve felsorolt bűncselekmények esetén akkor is sor kerülhet az alkalmazásra, ha a büntetési tétel legfeljebb három év szabadságvesztés. Ez a helyzet például a bűnszövetségben elkövetett bűncselekményeknél, a korrupciós bűncselekményeknél (kivéve a feljelentés elmulasztását), a kábítószer-prekurzorral visszaélés esetén.[32]

A leplezett eszköz alkalmazását megszüntetheti az alkalmazó szerv vezetője és az ügyészség is. Erre akkor kerülhet sor, ha az alkalmazástól már további eredmény nem várható; ha az engedélyben rögzített módon és keretek között lehetetlen tovább folytatni az alkalmazást; ha elérte a célját; ha az alkalmazásra meghatározott időtartam lejárt. Megszüntetés esetén a céllal össze nem egyeztethető, szükségtelen, felhasználásra alkalmatlan adatokat törölni kell, a megszüntetést követő harminc napon belül.[33]

A leplezett eszköz alkalmazásával beszerzett adat, információ csak azzal a személlyel szemben és csak arra a bűncselekményre vonatkozóan használható fel, akire, illetve amely bűncselekményre az engedélyt a bíró megadta. Az általános felhasználhatósági szabály mellett léteznek kivételek is. Lehet, hogy az engedélyben nem jelölték meg azt a bűncselekményt, melynek bizonyítására utóbb alkalmasnak minősül a leplezett úton beszerzett adat.

Ha az engedély kiadásának törvényi feltételei az utóbb felmerült bűncselekmény vonatkozásában is fennállnak, a titkos adatszerzés eredménye felhasználható. Továbbá, annak a bűncselekménynek a bizonyítására, amelyre nézve a bíróság engedélyezte az eszközhasználatot, a leplezett adatgyűjtés eredménye valamennyi elkövetővel szemben felhasználható. Feltétel azonban ezekben az esetekben, hogy az eljárást a felmerülést követő harminc napon belül ki kell terjeszteni az engedélyben nem szereplő személyi és bűncselekményi körre.[34]

Felmerülhet annak szükségessége is, hogy az engedélytől teljesen eltérő személyi és bűncselekményi körre használják fel az alkalmazás eredményét. Ennek feltételei igen szigorúak, és csak a Be.-ben tételesen meghatározott bűncselekmények esetében nyílik erre lehetőség. Ilyen bűncselekmény például az emberrablás, a terrorcselekmény, a terrorizmus finanszírozása, a szándékosan elkövetett közveszély okozása. További feltétel, hogy az eszköz alkalmazásának törvényi kritériumai teljesüljenek; az alkalmazó szerv a felhasználni kívánt adat megszerzését követő nyolc napon belül indítsa meg az érintett személy ellen a nyomozást vagy legalábbis az előkészítő eljárást a kérdéses bűncselekmény vonatkozásában; a bíró engedélyezze a felhasználást.[35]

1.3. Titkos információgyűjtés az Nbtv. alapján

Az Nbtv. 8. §-a alapján a nemzetbiztonsági szolgálat írásbeli megkeresésre titkos információgyűjtést folytat, vagy technikai segítséget nyújt a megkereső szervek részére a Be. szerinti leplezett eszközök alkalmazásának végrehajtásához.[36]

Az Nbtv. tehát a titkos információgyűjtés fogalommal operál, értve az alatt azt a hírszerző tevékenységet, melynek során magánlakást, levelezést, egyéb kommunikációt stb. a megfelelő eszközökkel – az érintett tudta nélkül – megfigyeli, és ennek során adatokat gyűjt és rögzít. A titkos információgyűjtés valamennyi nemzetbiztonsági szakszolgálat végezhet, kivételt jelent a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ.[37]

Az Nbtv. is különbséget tesz külső engedéllyel folytatható, illetve külső engedélyt nem igénylő titkos információgyűjtés között.

A külső engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés kevésbé súlyos, de semmiképpen nem töme-

[30] Be. 234. §
[31] Be. 235. §
[32] Be. 234. §
[33] Be. 245. §
[34] Belovics–Tóth 2017, 192.
[35] Be. 253. §
[36] Nbtv. 8. §
[37] Nbtv. 53. §

ges beavatkozást jelent az érintettek privátszférájába, ezért az e körbe tartozó eszközök esetében elegendő, ha az alkalmazásra az adott szolgálat vezetője ad engedélyt. Az engedélynek ebben az esetben is konkrétnak kell lennie, és írásba is kell foglalni. Néhány példa a külső engedélyhez nem kötött információgyűjtésre: felvilágosítás kérése; titkos kapcsolatot létesítése magánszeméllyel; csapda alkalmazása; fedőokmány készítése és felhasználása; fedőintézmény létrehozása és fenntartása; objektum, jármű, útszakasz, esemény megfigyelése; telefon-kísérőadatok gyűjtése.[38]

Példák a külső (vagyis miniszteri) engedélyhez kötött titkos információgyűjtésre: lakás titokban történő átkutatása, a tapasztaltak rögzítése technikai eszközökkel; postai küldemény felbontása, ellenőrzése és tartalmának rögzítése technikai eszközzel; elektronikus úton folytatott kommunikáció tartalmának megismerése, rögzítése; számítástechnikai eszközön tárolt vagy azon keresztül továbbított adatok megismerése, tartalmuk történő rögzítése, felhasználása.[39]

Az előterjesztést a szolgálat főigazgatója terjesztheti elő. A konkrét bűncselekmények esetében (például állam elleni bűncselekmények, emberiesség elleni bűncselekmények), valamint konkrét nemzetbiztonsági feladatok ellátása (például „a Magyarország törvényes rendjének jogellenes eszközökkel történő megváltoztatására vagy megzavarására irányuló leplezett törekvések" felderítése és elhárítás) érdekében folytatandó titkos információgyűjtést a Fővárosi Törvényszéken működő bíró engedélyezi. Egyéb esetekben az igazságügy-miniszter adja ki az engedélyt. Mind a bíró, mind a miniszter esetében érvényes a szabály: az előterjesztésről annak benyújtásától számított hetvenkét órán belül köteles dönteni, mégpedig indokolt határozatban. A titkos információgyűjtés esetenként kilencven napig engedélyezhető, ez az időtartam a feltételek újbóli vizsgálata, illetve megléte esetén legfeljebb kilencven nappal meghosszabbítható.[40] ■

Felhasznált források

- Baráth Magdolna: Az államvédelem az egységes Belügyminisztériumban. Betekintő 2010/3. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2010_3_barath.pdf
- Barker, Jonathan: A terrorizmus. Budapest, HVG Kiadói Rt., 2003.
- Bartkó Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2011.
- Belovics Ervin – Tóth Mihály: Büntető eljárásjog. Harmadik, aktualizált kiadás. Budapest, HVG-ORAC Kiadó, 2017.
- Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. a 2012. évi C. törvény alapján. Budapest, HVG-ORAC Kiadó, 2012.
- Bikki István: A titkos operatív technikai rendszabályok és módszerek, valamint a K-ellenőrzés alkalmazására vonatkozó szabályok 1945–1990 között (rövid áttekintés). Betekintő 2010/1. http://epa.oszk.hu/01200/01268/00013/bikki_istvan.htm
- Boda József: A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat helye és szerepe a rendvédelemben. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIII. 2012. Magyar Hadtudományi Társaság, 113–130. http://www.pecshor.hu/periodika/XIII/boda.pdf
- Boda József: A magyar állambiztonsági és nemzetbiztonsági szervek vezetése, irányítása és ellenőrzése 1942–2015 között. In: Hack Péter – Király Eszter – Korinek László – Patyi András: Gályapadból laboratóriumot. Tanulmányok Finszter Géza professzor tiszteletére. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2015. 15–32.
- Cserényi-Zsitnyányi Ildikó: Az Államvédelmi Hatóság szervezeti változásai (1950–1953). Betekintő 2009/2. http://epa.oszk.hu/01200/01268/00010/cserenyi-zsitnyanyi_ildiko.htm
- Cséve Lajos: Néhány gondolat a Nemzetbiztonsági Hivatal létrejöttéről és munkájáról. Rendészeti Szemle 10. évf. 1993/10. 8–13.
- Dávid Ferenc: Történeti visszatekintés a magyar titkosszolgálatokra. In: Resperger István (szerk.): Nemzetbiztonsági alapismeretek. Budapest, 2018, Dialóg Campus. 11–28.
- Dobák Imre: Az információgyűjtésről általában. In: Resperger István (szerk.): A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban. Budapest, 2018, Dialóg Campus. 99–110.
- Dobák Imre: A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat. In: Resperger István (szerk.): A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban. Budapest, Dialóg Campus, 2018. 235.
- Gál István László: A XXI. század új bűncselekménytípusa: a terrorizmus finanszírozása. Rendészeti Szemle 57. évf. 2009/6. 61–90.
- Gál István László: A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása az új magyar büntetőjogban. Belügyi Szemle 61. évf. 2013/6. 26–56.
- Palasik Mária: A politikai rendőrség háború utáni megszervezése. In: Gyarmati György (szerk.): Államvédelem a Rákosi-korszakban. Tanulmányok és dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről. Budapest, Történeti Hivatal, 2000. 33–55. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2007_2_takacs.pdf

[38] Nbtv. 54. §
[39] Nbtv. 56. §
[40] Nbtv. 57–58. §

Jogforrások

- Európai Unióról szóló Szerződés (EUSZ) 24
- Magyarország Alaptörvénye
- 1945. évi V. törvény a Moszkvában 1945. évi január hó 20. napján kötött fegyverszüneti egyezmény becikkelyezéséről.
- 1949. évi XX. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmánya (közlönyállapot).
- 1987. évi XI. törvény a jogalkotásról.
- 1990. évi X. törvény a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról.
- 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról.
- 1998. évi XIX. a büntetőeljárásról.
- 1999. évi LXXV. törvény a szervezett bűnözés, valamint az azzal összefüggő egyes jelenségek elleni fellépés szabályairól és az ehhez kapcsolódó törvénymódosításokról.
- 2012. évi XCVI. törvény az egyes törvényeknek a polgári hírszerzési tevékenység irányításával kapcsolatos módosításáról.
- 2017. évi XXXIX. törvény az európai uniós és a nemzetközi bűnügyi együttműködést szabályozó törvények, és ehhez kapcsolódóan más törvények jogharmonizációs célú módosításáról.
- 1956. évi 35. számú törvényerejű rendelet a rendőrségről szóló 1955. évi 22. számú törvényerejű rendelet kiegészítéséről.
- 1974. évi 17. törvényerejű rendelet az állam- és közbiztonságról.
- 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.
- 26/1990. (II. 14.) MT rendelet a nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról.
- 26/1999. (VIII. 13.) BM rendelet a különleges eszközök és módszerek engedélyezéséről és igénybevételéről.

Egyéb források

- Az Európai Unió Tanácsa. Az EU terrorizmus elleni stratégiája. https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/fight-against-terrorism/eu-strategy/
- A Minisztertanács elnökhelyettesének 1/1975. sz. utasítása az állam biztonságának védelmében alkalmazható eszközökről és módszerekről. https://www.abtl.hu/sites/default/files/forrasok/1975_1.pdf
- 2/2007. (I. 24.) AB határozat

BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYV

A népszerű jogszabálygyűjtemény-sorozatot a jövőben a Novissima Kiadó és a HVG-ORAC Kiadó közösen jelentetik meg. A Büntető Törvénykönyvet tartalmazza a sorozatnak ez a kötete. Kis mérete és felhasználóbarát tördelése alkalmassá teszi, hogy a jogászok a mindennapi munkájuk során forgassák és magukkal vigyék a tárgyalótermekbe is.

A szerkesztés lezárása: 2019. március 5.

Ára: 1650 Ft

WEBES VÁSÁRLÁS –5%

www.hvgorac.hu

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo utca 14. **FAX:** (36-1) 349-7600 **TELEFON:** (36-1) 340-2304 • info@hvgorac.hu

Dr. Ficsór Gabriella*

Összbüntetésbe foglalás a 10/2018. (VII. 18.) AB határozat után

Bevezetés

Az összbüntetés a jogalkalmazók körében egy megosztó jogintézmény, a viták minden törvényi változást követően ismét felélednek.

A különböző szinteken folyó érvelések között megfogalmazódott, hogy csak az AB határozat rendelkező részében megfogalmazottak kötelezőek, az indokolásban írtak nem. Vajon az indokolás megismerése nélkül melyik AB határozat értelmezhető és alkalmazható? A kérdés költői lehet csak. Eléggé erőltetettnek tűnik ugyanis az az érvelés, mely a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 632. §-ának (2) bekezdésére utalással olyan értelmezést nyújt, mely szerint az AB határozat okait és indokait csak akkor kell figyelembe venni, ha az Alkotmánybíróság megsemmisítő határozata folytán a rendes bírósági eljárást meg kell ismételni.

Egy másik felvetés szerint az AB határozat megsemmisítő rendelkezése miatt vissza kell térni a korábbi jogértelmezésre, azaz az összbüntetésbe foglalást annak a Btk.-nak megfelelően kell elvégezni, amelynek a hatálya alatt az összbüntetésbe foglalás lehetősége megnyílik.

Az AB határozat alkalmazásával kapcsolatban – a többek által aláírt különvéleményben foglaltak által megerősített értelmezés miatt is – észlelhető ellenállás olyan magas fokú, hogy szükségesnek tűnik leegyszerűsíteni a problémát, és konkrét jogesetekkel rávilágítani arra, hogy semmiféle elvi, dogmatikai kérdés nem fog sérülni.

Az ellenérvek megcáfolására törekszik az írás.

*Tanácselnök, Debreceni Ítélőtábla

I. Jogtörténeti előzmények

I.1.

Az alkotmánybírósági határozat indokolása a [26] bekezdésben utal arra, hogy az összbüntetés nem új jogintézmény a hazai büntetőjogi szabályozásban, mivel az már a Csemegi-kódex óta létezik[1]. 1999. március 1. napjáig a kvázi halmazatban lévő bűncselekmények több eljárásban elbírálásával és a több büntetés kiszabásával okozott egyenlőtlenséget, valamint a nem kvázi halmazatos büntetések egyhuzamban töltéséből eredő hátrányt lehetett kiküszöbölni az egységes büntetés megállapításával. A közbenső törvény-módosítások csak egyértelműbbé tették az értelmezést és az anyagi jogi terminológiával hozták összhangba az összbüntetési szabályokat (például világosan elhatárolva a halmazati büntetés és az összbüntetés fogalmát).

A büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvényt (a továbbiakban: rBtk.) módosító 1998. évi LXXXVII. törvény (a továbbiakban: rBtkm.) hozta az első, igen jelentős – hátrányos[2] – változtatást. Megszüntette ugyanis annak a lehetőségét, hogy a folyamatosan töltött, de kvázi halmazati viszonyban nem álló büntetéseket is összbüntetésbe lehessen foglalni pusztán az egyhuzamban töltésből eredő hátrány kiküszöbölése[3] céljából.

A novella átmeneti rendelkezései semmilyen iránymutatást nem adtak az időbeli hatály értelmezését illetően. Jogalkalmazói jogértelmezéssel kellett megoldani[4] a visszaható hatály problémáját. Két érvrendszer ütközhetett csak: az egyik szerint a bűncselekmények

[1] Erről részletesen: Ficsór Gabriella: Az összbüntetés múltja és jövője https://debreceniitelotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/osszbuntetesazujbtkban.pdf (letöltve: 2019. január 5.)

[2] Az rBtkm.-nek a büntető törvénykönyv összbüntetésre vonatkozó új szabályát megtámadták az Alkotmánybíróság előtt. Az 1116/D/2001. AB határozat (ABH 2008, 1569.) – amelyre utal a 10/2018. (VII. 18.) AB határozat is [38] – kijelenti, hogy „Az a tény, hogy a jogalkotó a szabályozást szigorúbb irányban megváltoztatta: kriminálpolitikai döntés, s így nem lehet alkotmánybírósági megítélés tárgya.”. „A támadott jogszabály anyagi jogi természetű problémát vet fel, az indítványok pedig a terhelteknek a jogszabály változás előtti és utáni általános jogi helyzete összemérésére vonatkoznak. Így tehát nem állnak összefüggésben az Alkotmány most vizsgált rendelkezésével.” Az Alkotmánybíróság erre tekintettel a jogszabály-hely megsemmisítésére irányuló indítványt elutasította.

[3] A jogszabályi változást ugyan követte a bírói gyakorlat, de még hosszú évekig tartalmazta az összbüntetési ítéletek indokolása, hogy „az összbüntetés célja a büntetések egyhuzamban töltéséből eredő hátrány kiküszöbölése”

[4] A Hajdú-Bihar Megyei Bíróság (jelenlegi nevén: Debreceni Törvényszék) büntető kollégiumi ülésén alakult ki az egységes jogértelmezés. A kollégiumi ülésen a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának kollégiumvezetője: dr. Berkes György, és az összbüntetés legfőbb jogértelmező bírája: dr. Szabó Péter vett részt. Ez a kollégiumi ülés ma már a hazai jogtörténet részét képezi.

elkövetési idején hatályos anyagi jogi rendelkezések szerint kell eldöntetni, hogy van-e helye összbüntetésbe foglalásnak, a másik szerint az elkövetési időknek és a Btk. 2. §-a alapján történő döntésnek nem lehet létjogosultsága, mert nem a bűncselekmények elbírálásáról és nem büntetés kiszabásáról van szó. Ez utóbbi elvetése azt jelenti, hogy az összbüntetésbe foglalás lehetőségét felvető büntetéseket kiszabó ítéletek utolsó jogerejének van jelentősége, akkor nyílik meg az összbüntetésbe foglalás lehetősége, ezért az akkor hatályos Btk. szerint kell döntést hozni. Azaz, ha egyetlen ítélet jogereje 1999. március 1. napja utáni, akkor csak a kvázi halmazatos büntetések foglalhatók összbüntetésbe.

Ez utóbbi lett a „győztes" jogértelmezés[5], mivel a szigorú dogmatika szerint az összbüntetés nem büntetés kiszabása, hanem megállapítása, nem a cselekmény elbírálása, mely miatt kizárt a Btk. 2. §-ában megjelölt főszabály alkalmazása, mely szerint az elkövetéskori anyagi jogi szabályokat kell alkalmazni, kivéve, ha az új törvény enyhébb elbírálást eredményez.

Az alkotmánybírósági határozat okfejtését megismerve felvetődhet a kérdés, hogy az akkor kialakított jogértelmezés megfelelt-e az alkotmányos alapelveknek?

I.2.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) hatálybalépéséhez kapcsolódó átmeneti rendelkezésekről és egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi CCXXIII. törvény (a továbbiakban: Btkátm.[6]) 3. §-ában foglaltakkal szemben a bíráknak véleményezésre megküldött tervezet[7] eredetileg azt tartalmazta, hogy az összbüntetésbe foglalást az elkövetési idők szerint hatályos Btk. szerint kell elvégezni.

A véleményezés során kifejtett álláspont[8] eljutott a jogalkotóhoz, és a hatályba lépett törvény normaszövege már a korábban kialakított bírói jogértelmezésnek megfelelő volt.

Az összbüntetés szabályainak a Btk.-beli szigorításával kapcsolatban a bírákban alkotmányossági aggály valójában fel sem vetődhetett volna az 1116/D/2001. AB határozat ismeretében. A jogalkotó a büntető anyagi jogi szabályok szigorításával is kifejezheti a jogpolitikai céljait. A bírói alkotmányos aggályoskodás nem is vezetett eredményre a 3116/2016. (VI. 21.) AB határozat[9] (ABK 2016/15.) szerint. A Btk. általános indokolása ma már közismerten fogalmazta meg az új kódex megalkotásával elérni kívánt célokat. »A Nemzeti Együttműködés Programja úgy fogalmaz, hogy a „jogszabály szigora, a büntetési tételek növelése, az életfogytig tartó szabadságvesztés többszöri alkalmazása, az áldozatok védelme meg fogja fékezni a bűnök elkövetőit és világossá teszi a társadalom minden tagja számára, hogy Magyarország nem a bűnelkövetők paradicsoma. Erős Magyarország csak akkor születhet, ha az ország házában olyan törvények születnek, amelyek garanciát jelentenek a törvénytisztelők biztonsága számára."«

A Btkátm. 3. §-ának alkalmazása sem okozott problémát a bírák körében, mivel a korábban kialakított bírói gyakorlatnak megfelelő volt az átmeneti rendelkezés törvénybe iktatása. Nem példa nélküli azonban, hogy az Alkotmánybíróság a rendes bíróságok által követett egységes jogértelmezést utóbb alapvető jogokat sértőnek, alaptörvény-ellenesnek találja[10].

Az eddigiekben írtak miatt nem tekinthető előzmény nélkülinek az Alkotmánybíróság elemzendő határozatának egyértelmű és kötelezően alkalmazandó alkotmányos jogértelmezése.

II. Mit mondott ki az AB határozat?

II.1.

Az Alkotmánybíróság a 10/2018. (VI. 18.) számú határozatával megsemmisítette a büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény átmeneti rendelkezéseiről szóló 2012. évi CCXXIII. törvény 3. §-át. A hatálytalan szakasz a következőket tartalmazta: „Ha az összbüntetésbe foglalandó ítéletek közül legalább egy a Btk. hatálybalépését követően emelkedett jogerőre, a Btk. 93–96. §-át kell alkalmazni."

Az átmeneti rendelkezés megsemmisítésével úgy lehetne értékelni a jogi helyzetet, hogy visszajutottunk az 1999. március 1. napjával történt Btk. módosítás utáni állapothoz. A bírói jogértelmezés szabadsága – a jogelmélet által kialakított dogmatika felhasználásával – oda vezethetne, hogy az összbüntetésnek azokat a szabályait kell alkalmazni, amelyek az összbüntetésbe foglalás lehetőségének megnyílásakor hatályban voltak. Az összbüntetésbe foglalás lehetősége az utolsó ítélet jogerőre emelkedésekor nyílik meg. Ez pedig pontosan ugyanaz, ami a megsemmisített szakasz tartalma volt. Ezt az értelmezést tehát pusztán formál logikai alapon is el kell utasítani.

Az Alkotmánybíróság a határozatának rendelkező részében kimondta, hogy a megsemmisítés oka az,

[5] BH 2000.135., BH 2000.184., BH 2001.1.

[6] Az AB határozatban szereplő rövid megjelölés.

[7] 2012. októberi tervezet szövege: „A Btk. 93–96. §-ai akkor alkalmazhatóak, ha az elkövető legalább egy bűncselekményt a Btk. hatálybalépését követően követett el, és az összbüntetésbe foglalás egyéb feltételei fennállnak."

[8] „Az összbüntetés nem büntetés kiszabása, nem a bűncselekmény elbírálása, hanem jogerős ítéletekkel kiszabott büntetések összbüntetésbe foglalása. A Btk. 2. §-a a bűncselekmény elbírálásáról szól, azaz jogerős befejezés után nem alkalmazható. Az összbüntetés szabályainak többszöri változása kapcsán a bírói gyakorlat kialakította, hogy az alapítéletek jogereje számít akkor, amikor abban döntünk, hogy mely jogszabályok alapján foglalunk összbüntetésbe. A bűncselekmény elkövetési idejének tehát csak az új Btk. 2. §-a (2) bekezdésének értelmezése körében lehet jelentősége, amikor a cselekmény elbírálásáról beszélünk."

[9] Márok Soma: Az Alkotmánybíróság határozata az összbüntetésről JEMA (Jogesetek Magyarázata) 2018/2.

[10] 34/2013. (XI. 22.) AB határozat, 21/2016. (XI. 30.) AB határozat

hogy a jogszabály-hely alaptörvény-ellenes. Ez már önmagában továbbgondolásra kell, hogy késztessen, és tartalmában is kizárja az előző bekezdésben írt értelmezés visszaállítását.

Az alaptörvény-ellenesség mibenléte azonban kizárólag a határozat indokolásából ismerhető meg. A [68] bekezdés jelöli meg, hogy a megsemmisített jogszabályi rendelkezés ellentétes az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésével. A [49] bekezdés bontja ki a jogbiztonság követelményének tartalmát: *„a jogbiztonság megköveteli, hogy a jogrendszer egésze, annak részterületei, valamint egyes szabályai világosak, egyértelműek, hatásukat tekintve kiszámíthatóak és a norma címzettjei számára előre láthatóak legyenek, továbbá a jogalkalmazás során felismerhető normatartalmat hordozzanak [...]”*. A jogbiztonság sérelme a jogalanyok helyzetét elnehezítő visszaható hatályú szabály miatt[11] következett be. Az AB határozat egyértelművé tette, hogy az új anyagi jogi jogszabály hatályba lépése előtt keletkezett tényekhez (a bűncselekmény elkövetése) nem fűződhetnek súlyosabb jogkövetkezmények [56]. Az 1999. március 1. napja után kialakított bírói jogértelmezéshez tehát biztosan nem lehet visszatérni.

II.2.

Az AB határozat összevetette az rBtk. és a Btk. összbüntetésre vonatkozó szabályait. A teljesség igényével szükséges ismertetni a Btk. 2013. július 1. napjától hatályos szigorúbb szabályait:

- a törvény már nem ad lehetőséget az összbüntetésbe foglalásra, ha a kvázi halmazat határesetéről van szó: az egy eljárásban való elbírálásra ténylegesen nem volt lehetőség, mert az újabb elkövetési idő az ítélet kihirdetése és jogereje közé esett;
- nincs lehetőség a többszörös összbüntetésbe foglalásra, azaz nem lehet visszatérni a korábbi összbüntetés alapítéleteire akkor sem, ha az újabb büntetés is kvázi halmazati viszonyban áll a korábban összbüntetésbe foglalt valamennyi büntetéssel,
- az összbüntetés tartama: a rövidebb tartamú szabadságvesztés sem enyészhet el, és az összbüntetés elérheti a büntetések együttes tartamát.

II.3.

A megsemmisítést tehát nem lehet másként értelmezni, minthogy nem az összbüntetésbe foglalandó ítéletek jogereje határozza meg azt, hogy melyik Btk. összbüntetésre vonatkozó szabályait kell alkalmazni. Az összevetési alap most már kizárólag az alapítéletekkel elbírált bűncselekmények elkövetési ideje lehet. Ezt konkrétan kimondja az AB határozat indokolása a [65] bekezdésében: *„Jelen esetben ugyanakkor a jogalkotó ezen súlyosabb szabályok bevezetését nem bízta a jogalkalmazásra – vagyis nem tette lehetővé, hogy az eljáró bíróságok a Btk. 2. § (1)–(2) bekezdései alapján maguk döntsék el, hogy a cselekmény elkövetése idején vagy a cselekmény elbírálásakor hatályban lévő törvény tartalmaz-e enyhébb rendelkezéseket az elítéltre nézve és ezért az egyes esetekben melyik alkalmazandó –, hanem arról a Btkátm. 3. §-ával rendelkezett.”*.

II.4.

Az AB határozat foglalkozott az összbüntetés dogmatikájával is. Leszögezte, hogy az összbüntetés jellegét tekintve járulékos jogintézmény, amely nem jelent önálló elítélést. Az összbüntetési eljárás során a bíróság nem kerülhet abba a helyzetbe, *„amikor a nullum crimen sine lege és annak társelvei szóba kerülnének”* (1012/B/2008. AB határozat, ABH 2011, 1864, 1870.). *„Az összbüntetésről a Btk. a büntetés kiszabására irányadó anyagi jogi szabályok között rendelkezik, ennek ellenére az összbüntetés megállapítása nem tekinthető klasszikus értelemben vett büntetéskiszabásnak.”* A [22] bekezdés a továbbiakban összegzi, hogy a bíróság az összbüntetésbe foglalás során az összbüntetés tartamát megállapítja, nem kiszabja. Az alapügyekben a büntetés kiszabásánál figyelembe vehető büntetéskiszabási tényezők, vagy az alapítélet jogerőre emelkedése után bekövetkezett változások a személyi körülményekben, az összbüntetési ítélet meghozatala során nem képezhetik az értékelés tárgyát.

A bírói mérlegelés kereteire a 3/2002. számú Büntető Jogegységi határozat II/3. pontja adott iránymutatást, amely jelenleg is követendő. *„Az elengedés mértékének a megítélésénél vizsgálni kell azt is, hogy a több eljárásban elbírált cselekmények jellegükben azonosak vagy hasonlók-e; elkövetési magatartásuk időbelileg egybeeső vagy közeli-e; a cselekmények egymással összefüggésben állnak-e stb.”*

Az AB határozat a [23] és [24] bekezdésében indokolja meg, hogy miért alkalmazható az összbüntetésbe foglalás során is a Btk. 2. §-a, a büntetőtörvények hatályára vonatkozó rendelkezés. Az összbüntetés ugyan nem minősül klasszikus értelemben vett büntetéskiszabásnak, mégis az összbüntetési ítélet lesz az a végső bírósági döntés, amely meghatározza a letöltendő szabadságvesztés tartamát és az egységes végrehajtáshoz kapcsolódó szabályokat. *„Ebben a kettősségben ragadható meg a jogintézmény sajátossága: az összbüntetés valójában olyan büntetéskiszabás, amely felülírja a jogerős ítéletek jogkövetkezményekkel kapcsolatos rendelkezéseit és megállapítja a letöltendő szabadságvesztés mértékét anélkül, hogy a terhelt bűnösségéről maga döntene.”*

A BH 2000.184. számú eseti döntés is abból indul ki, hogy az összbüntetésre vonatkozó rendelkezések a büntető anyagi jogi rendelkezések körébe tartoznak, ezért a büntetőtörvény időbeli hatályára vonatkozó szabályok alkalmazásának van helye. Hivatkozik

[11] AB határozat indokolása: [50]–[67] bekezdésben kifejtve.

is a Btk. 2. §-ára, azonban a megoldás dogmatikailag nem tűnik következetesnek. Miközben az időbeli hatályról szóló Btk.-beli norma – bármelyik anyagi jogi törvényt szemléljük – a cselekmény elkövetése és elbírálása idején hatályos törvény közötti választás lehetőségét biztosítja, az eseti döntés mégis az alapítéletek jogerőre emelkedésének idejét tekinti vízválasztónak. A BH 2000.135. számú eseti döntés is ugyanerre a megoldásra jut annak ellenére, hogy hangsúlyozza az összbüntetés anyagi jogi jellegét, és a Btk. 2. §-ára is utal.

Kétségtelen, hogy az összbüntetés az anyagi jogi törvényben van szabályozva, közelebbről a büntetés kiszabásáról szóló Fejezetben. Mégsem büntetés kiszabásáról van szó, hanem a már kiszabott büntetések egységesítéséről, az összbüntetés tartamának a megállapításáról. A büntetőeljárás megindulásától a büntetés végrehajtásának befejezéséig tartó folyamatban, amely az állam büntető hatalmának érvényesítését jelenti, a büntetőjogi felelősségről döntő ítélet jogerőre emelkedésével az ítélkező bíró szerepe véget ér. Az eljárás a büntetés-végrehajtás szakaszába kerül, és az összbüntetésbe foglalásra is csak ekkor kerülhet sor. Felvetődik a kérdés, hogy a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) megalkotásával miért nem került át ebbe a törvénybe, és a büntetés-végrehajtási bíró hatáskörébe az összbüntetési eljárás. Az anyagi jogi szabályok ugyan hagynak még némi mérlegelési lehetőséget a bíró számára, de ennek köre a Btk. szabályaival minimálisra szűkült. A büntetés-végrehajtási bíró is számtalan esetben dönt a körülmények mérlegelésével. A Bv. tv. megalkotása többek között azt a célt is szem előtt tartotta, hogy a büntetőeljárás befejezését követően, a végrehajtási szakaszban szükséges döntések jogszabályi alapja kikerüljön a Btk.-ból és a Be.-ből. Az eljárásjogi kódex ezt megkísérelte végig vinni. Amíg azonban az összbüntetés szabályai az anyagi jogi törvényben, ezáltal az ítélkező bíró kezében vannak, addig az AB határozatban írt jogértelmezés nem tehető félre.

II.5. A halmazati és az összbüntetés tartalmának összevetése

II.5.1.

Ennek kizárólag abban a relációban van létjogosultsága, amikor a kvázi halmazatos összbüntetésről beszélünk. Ha valamennyi elkövetési idő a legelső ítélet kihirdetése előtti időpontra esik, és mégis több büntetés kiszabására kerül sor, akkor alkotmányos igény merül fel arra, hogy az elkövető ezáltal ne kerüljön hátrányosabb helyzetbe, mint az az elkövető, akinek valamennyi bűncselekményét egy eljárásban bírálták el, és vele szemben halmazati büntetést szabtak ki[12]. A halmazati büntetésnek ugyanis van törvényi felső korlátja, továbbá előfordulhat, hogy a legkisebb súlyú bűncselekményeknek nem lesz a büntetés kiszabása során súlyosító hatása.

Példaként említhető, ha ugyanabban az időszakban elkövetett lopás vétségek miatt két vagy több ítélet születik, és azok együttes tartama a halmazati büntetés felső határát, a három évet meghaladja, az egy eljárásban való elbírálás esetén törvénysértést jelentene, amely már csak felülvizsgálattal lenne orvosolható. Több ítélettel ez könnyedén bekövetkezhet, és az összbüntetés az a jogintézmény, amellyel a ténylegesen letöltendő büntetési tartam visszakerül a törvényes keretek közé. Az anyagi jogi szabály ugyanis egyértelmű: az összbüntetés tartamát úgy kell meghatározni, mintha halmazati büntetést szabnának ki. A „mintha" szóból az következik, hogy az összbüntetési szabályok az elsődlegesek, a halmazati büntetés pedig viszonyítási alap. A most írt példában értelmezhetetlen a Btk. előzmény nélküli, új megfogalmazása, mely szerint az összbüntetés tartama nem haladhatja meg (azaz elérheti) a büntetések együttes tartamát.

A másik felvetésre példaként hozható fel egy olyan büntetőeljárás, amely három, halmazatban álló bűncselekményt bírál el. A nyolcévi szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény mellett egy ötévi és egy kétévi szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény az eljárás tárgya. A halmazati büntetés megemelt felső határa tizenkét év. Van-e jelentősége a büntetés kiszabása során a kétévi szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekménynek? Nem lehet, hiszen a halmazati büntetés szabályai szerint a legsúlyosabb büntetési tétel a kiindulási alap, amelynek a felső határa csak akkor emelhető a felével, ha ezáltal a büntetési tételek nem összegződnek. Ha a nyolc éves büntetési tételű bűncselekménnyel halmazatban egy kétévi szabadságvesztéssel sújtható bűncselekmény áll, akkor a halmazati büntetés nem érheti el a tíz évet. Ebben az esetben sem értelmezhető a Btk. már felhívott szabálya, amely szerint az összbüntetés tartama nem haladhatja meg (azaz elérheti) a büntetések együttes tartamát. Visszatérve a három bűncselekményből álló halmazat példájára, amennyiben a kétévi szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményt külön eljárásban bírálják el, és néhány hónapos szabadságvesztés az ítélet, a Btk. új rendelkezése szerint az összbüntetésbe foglalás során nem enyészhet el egy nyolc éves büntetés mellett sem. Az összbüntetés tartamát érintő új szabály miatt az összbüntetés lehet akár nyolc év egy hónap, más esetben akár tizenöt év egy hónap is, amilyen halmazati büntetésekkel a bírói gyakorlatban nem találkozunk.

[12] AB határozat [39] bekezdés az 1012/B/2008. AB határozatból idézi: „Az összbüntetés célja – a halmazati szabályokból kiindulva – valójában az arányos büntetés garantálása azokban, a terhelt számára a leghátrányosabb esetekben, a személyi szabadság elvonásával járó szankciók alkalmazásakor, ha a terhelt ismert és felderített cselekményeinek egy eljárásban való elbírálására a hatóságok, illetve a bíróság oldalán felmerülő objektív okból nem volt mód." (ABH 2011, 1864, 1867.)

II.5.2.

Az összbüntetésnek a halmazati büntetéssel való összevetéséből azonban további következmények is adódnak. Az előzőekben írtak alapján leszögezhető, hogy az összbüntetés kedvezmény a végrehajtandó szabadságvesztés mértékét tekintve, de nem oktalan kedvezmény, az jogállami alapokon nyugszik. Ettől teljesen független az, hogy az összbüntetési ítéletnek az alapítéletek legsúlyosabb rendelkezéseit kell tartalmaznia: végrehajtási fokozat, visszaesői minőség, feltételes szabadságra bocsátás lehetősége vagy kizárása. Nincs ez másként a halmazati büntetés kiszabása esetén sem. Ha a halmazatban álló bűncselekmények közül az egyiket többszörös visszaesőként követi el a terhelt, a többiben „csak" visszaeső, a többszörös visszaesőkre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. Ha a terhelt büntetlen, a terhére megállapított bűncselekmények között egy bűntett van, a többi vétség, a büntetés-végrehajtási fokozat csak börtön lehet az általános szabály szerint. Amennyiben egy bűncselekményt feltételes szabadság hatálya alatt követett el, a halmazati büntetésből nem bocsátható feltételes szabadságra. Mindebből tehát nem vonható le az a következtetés, hogy az összbüntetés a legsúlyosabb következmények átvétele miatt az elkövető terhére szóló jogintézmény lenne.

A további következtetés az elkövetési időkkel függ össze. Amennyiben a halmazatban álló bűncselekmények közül akár egynek az elkövetési ideje 2013. július 1. napja utáni, nincs helye az időbeli hatály vizsgálatának, valamennyi bűncselekmény elbírálására csak a Btk. rendelkezéseinek alkalmazásával kerülhet sor. Nem lehet ez másként az összbüntetésbe foglalás esetén sem. Az alkalmazandó anyagi jogi normák vizsgálatának nincs helye, ha az alapítéletekben (összbüntetésbe foglalható büntetések) 2013. július 1. napja utáni elkövetési idő is szerepel. Kizárólag a jelenleg hatályos törvény alapján történhet meg az összbüntetésbe foglalás.

III.

III.1.

Az összbüntetésbe foglalás új elvi alapokra helyezése és eddigi gyakorlati alkalmazása lehetőséget teremt arra, hogy a jogértelmezés néhány szegmense megfogalmazásra kerülhessen.

- Ha az összbüntetésbe foglalható büntetések alapjául szolgáló egyetlen elkövetési idő 2013. július 1. napja utáni, az összbüntetésbe foglalásra kizárólag a Btk. alkalmazásával kerülhet sor.
- Ha valamennyi elkövetési idő 2013. július 1. napja előtti, helye van az időbeli hatály vizsgálatának, a Btk. rendelkezései akkor alkalmazhatók, ha az rBtk.-hoz képest méltányosabb összbüntetést eredményeznek (bár erre pillanatnyilag nem lehet példát felhozni). Kizárólag az rBtk. 92–96., illetve a Btk. 93–96. §-ai vethetők össze az időbeli hatály vizsgálatánál.
- Kizárólag az alapítéletek rendelkező részében szereplő rendelkezéseknek van jelentősége, azok közül a legszigorúbbat kell átvennie az összbüntetési ítéletnek. Ezáltal nincs jelentősége annak, hogy az alapítéletekben melyik Btk.-t alkalmazta a bíróság. Az alapítéletek „szentsége", a jogerős elbírálás megváltoztathatatlansága nem sérül.
- Az összbüntetési ítélet jogszabályi hivatkozásai nem terjedhetnek túl az rBtk. 92–96., illetve a Btk. 93–96. §-ain. Nem tartalmazhatja az összbüntetési ítélet a Btk. 38. §-ának felhívását, mivel az a bűncselekmény elbírálásához kötődik, a jogerős elbíráláskor alkalmazható, ezt követően nem.

III.2. A feltételes szabadságra vonatkozó rendelkezések

A két anyagi jogi törvényben nincs különbség a tekintetben, hogy az alapítéletek különböző végrehajtási fokozatai közül a legszigorúbbat kell meghatározni. Az is egyező, hogy amennyiben az összbüntetés mértéke három év vagy azt meghaladó, többszörös visszaesőnél két év vagy azt meghaladó, akkor a végrehajtási fokozat fegyház. Az enyhébb fokozat megállapítása változatlanul törvényi lehetőség a mérlegelésre. Az összbüntetésnek ezzel összefüggésben további szabályai nincsenek. Nem emelhető be tehát a Btk. 38. §-a (4) bekezdésének a) pontja, azaz az összbüntetési ítéletben nem zárható ki a feltételes szabadság kedvezményéből a többszörös visszaeső elítélt (ilyen alapítéleti rendelkezés hiányában), ha a szabadságvesztést fegyház fokozatban kell végrehajtani.

2015. január. 1. napjától hatályosan került beiktatásra a Btk. 95. §-ának (3) bekezdése[13], amely a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét szabályozza az összbüntetéssel kapcsolatban. Addig jogértelmezési problémák vetődtek fel.[14] Egyértelműsíti a jogalkotó, hogy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét is az alapítéletekhez fűződő legszigorúbb szabálynak megfelelően kell az összbüntetési ítéletben megállapítani. Ez vonatkozik arra az esetre is, ha az összbüntetésbe foglalásra a Btk. lehetett csak irányadó, de van olyan alapítélet, amelyben a bűncselekmény elbírálására az rBtk. alapján került sor, és a fegyház fokozat miatt a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét a szabadságvesztés 4/5 részének kitöltését követően lehet vizsgálni. A „legszigorúbb" kifejezés nyelvtani és logikai értelmezése szerint ez minimum három lehetőség közötti választást jelent[15]. Ezzel a Btk. alkalmazásával keletkezett összbüntetési ítélet rendelkező része olyan rendelkezést is tartalmazhat, amilyen a ha-

[13] 2014. évi LXXII. törvény 84. §

[14] Ficsór Gabriella: Az összbüntetésbe foglalás egyes kérdései az új Btk. hatálybalépését követő átmeneti időszakban https://debreceniitelotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/osszbuntetesazujbtkhatalybalepesetkovetoen.pdf (letöltve: 2019. január. 14.)

[15] DIT Beüf.III.164/2015/2., Beüf.III.124/2017/6.

tályos anyagi jogi törvényben nem létezik. Ez is alátámasztja a korábban már kifejtetteket, mely szerint az összbüntetésbe foglalásnál nincs jelentősége annak, hogy az alapítéletekben a bíróság melyik Btk. alapján ítélkezett.

A Btk. 38. §-ának (1) bekezdése kimondja, hogy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját az ítéletében megállapítja, azaz a rendelkező részben feltünteti. Ennek az indoka az, hogy a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége a Btk.-ban már nem a végrehajtási fokozathoz igazodik, így nem törvényi automatizmus, hanem büntetéskiszabási tényezővé vált[16] azzal, hogy a szintén a büntetés kiszabása körében jelentőséggel bíró visszaesői minőséghez kapcsolódik. Ma már, az új büntetőeljárási kódex elveivel összhangban a tájékoztatás magasabb szintje az elvárható. Ki lehet jelenteni, hogy az összbüntetési ítélet rendelkező részében ki kell mondani, hogy mikor válik esedékessé a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének a vizsgálata. Ez az irányadó a Be. 839. §-ának (6) bekezdése értelmében akkor is, ha az összbüntetési ítélet az rBtk. alapján születik.

Az utóbb beiktatott Btk. 95. §-ának (3) bekezdése szól arról is, hogy az összbüntetésből akkor nem bocsátható feltételes szabadságra az elítélt, ha bármelyik szabadságvesztés esetén a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége kizárt, azaz van olyan alapítélet, amely tartalmaz olyan rendelkezést, mely szerint a vádlott feltételes szabadságra nem bocsátható. Az rBtk. ilyen törvény-szöveget nem tartalmazott, azonban a 3/2002. BJE határozat ugyanilyen értelmezést adott: *„A törvény nem rendelkezik külön arról, hogy az alapítéleteknek a feltételes szabadságra bocsátás kizárásáról szóló rendelkezéseit [rBtk. 47. § (4) bek.] hogyan kell figyelembe venni az összbüntetési ítéletben. Minthogy azonban az összbüntetés egységes büntetés, teljes tartamára nézve egységes a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége is. Ha bármelyik alapítéletben a bíróság kizárta az elítéltet a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből, ez a rendelkezés az összbüntetésre is vonatkozik. A feltételes szabadságra bocsátás kizárásáról az összbüntetési ítéletben rendelkezni kell.”*

Mindebből az következik, hogy amennyiben egyik alapítéletben sem zárták ki az elkövetőt a feltételes szabadság kedvezményéből, akkor az összbüntetési ítélet sem tartalmazhat ilyen rendelkezést, mert arra – egy kivétellel – nincs törvényi felhatalmazás. Szemben azzal a törvényi rendelkezéssel, mely az összbüntetés mértéke okán a végrehajtási fokozat megváltoztatásáról szól, ilyen előírást a jogalkotó a feltételes szabadságból kizárással kapcsolatban nem szövegezett meg. Ezen okból sem alkalmazható a Btk. 38. §-a (4) bekezdésének a) pontja, azaz az összbüntetési ítéletben nem zárható ki a feltételes szabadság kedvezményéből a többszörös visszaeső elítélt (ilyen alapítéleti rendelkezés hiányában), ha a szabadságvesztést fegyház fokozatban kell végrehajtani.[17]

A kivétel 2017. július 1. napjától hatályos[18], a Btk. 95. §-ához beiktatott (4) bekezdés szerint az összbüntetésből nem bocsátható feltételes szabadságra az elítélt, ha van olyan alapítélet, amelyben a büntetés-végrehajtási bíró azért zárta ki a feltételes szabadság kedvezményéből, mert a szabadságvesztés büntetésének megkezdésére – önhibájából – önként nem vonult be. Ez tovább erősíti azt a felvetést, hogy nem sikerült még teljesen elkülöníteni[19] az anyagi jogot a büntetés-végrehajtási jogtól, ezáltal az ítélkező bíró és a büntetés-végrehajtási bíró döntési jogkörét.

IV. További konklúziók és alkalmazható jogértelmezések

IV.1.

A büntetőeljárási törvény az összbüntetési eljárás lefolytatásának eljárásjogi feltételeit 2015. január 1. napjától[20] új alapokra helyezte. A terhelt önrendelkezési joga határozza meg, hogy a bíróság az összbüntetési eljárást lefolytathatja-e és milyen körben. Az eljárási feltétel hiányában semmilyen büntetőeljárás nem folytatható le, azt meg kell szüntetni, mely irányadó az összbüntetési eljárás során is. Az eljárási feltétel megléte vagy hiánya megelőzi az anyagi jogi szabályok vizsgálatát.

Az összbüntetési ítélet nem ügydöntő határozat[21] az új büntetőeljárási kódex ebben a körben részletesen megfogalmazott, határozott jogi normái szerint. Ennek egyik jogkövetkezménye az, hogy az összbüntetési ítéletet hatályon kívül helyező végzés ellen nincs helye fellebbezésnek. A Be. 648. §-a értelmében felülvizsgálatnak jogerős ügydöntő határozat ellen van helye. A Kúria gyakorlata[22] az új büntetőeljárási kódex hatálya alatt is következetes abban, hogy az összbüntetési ítélet ellen nincs helye felülvizsgálatnak, mert az nem ügydöntő határozat.

A másik következmény abból fakad, hogy a jogszabályok hierarchiáját figyelmen kívül hagyó jogalkotás esetén a bíró nem alkalmazhatja az alacsonyabb rendű

[16] 4/2013. Büntető Kollégiumi vélemény
Ficsór Gabriella: A 4/2013. BKv. melletti érvelés
https://debreceniitelotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/a_4-2013._bkv_melletti_erveles.pdf (letöltve: 2019. január 14.)

[17] DIT Beüf.III.124/2017/6.

[18] 2016. évi CX. törvény 20. §, felülírva ezzel a 82/2010. BK véleményben kifejtett jogértelmezést

[19] Szemben az időközben felnőtt korúvá váló fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezésekkel; az ítélkező bírónak nem kell figyelembe vennie az ítélet meghozatalakor a bekövetkezett életkori változást, a felnőtt fokozat meghatározása minden esetben a bv. bíró feladata: Btk. 110. és 123. §, Bv. tv. 54. §.

[20] A 2014. évi LXXII. törvény 34. §-a módosította a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényt (rBe.).

[21] Nem a vádról, nem a büntetőjogi felelősségről dönt – Be. 456. § (1) bekezdés

[22] Kúria Bfv.III.1.433/2018/2., Bfv.II.1.457/2018/2., Bfv.I.1.533/2018/2., Bfv.III.1613/2018/2., Bfv.III.1.628/2018/2.

jogszabályban írtakat, ha az ellentétes a törvénnyel, mely utóbbinak van a jogértelmezésre felhatalmazott független bíró alávetve az Alaptörvénybe foglaltan. A törvényben írtak szerint jogerősítési záradékkal csak ügydöntő határozatot lehet ellátni a Be. 459. §-ának (1) bekezdése értelmében. Nem követheti a bíróság a törvény ellenében a 9/2018. (VI. 11.) IM rendelet 15. §-ának (5) bekezdésében foglaltakat, mely szerint *„a bíróság az összbüntetésként megállapított szabadságvesztés végrehajtása érdekében az értesítő lap és a jogerősítési záradékkal ellátott ügydöntő határozat, vagy a jogerősítési záradékkal ellátott rendelkező rész kiadmányának megküldésével intézkedik a bv. csoportnál."*[23]

IV.2.

A Btkátm. 3. §-ának megsemmisítéséből az következik, hogy az rBtk. alkalmazásával többszörös összbüntetésbe foglalásra is sor kerülhet utólagos összbüntetésbe foglalásra irányuló kérelem alapján. Ez volt az oka annak, hogy az Alkotmánybíróság nem semmisítette meg az alkotmányjogi panasszal támadott bírósági határozatokat, hiszen van rendes útja a reparációnak az alkotmányos jogértelmezést követőn. Ilyen esetben szükségtelen közbelépés lett volna az Alkotmánybíróság részéről a rendes bíróságok döntéseinek megsemmisítése. A többszörös összbüntetésbe foglalás értelmezési kérdéseit a bírói gyakorlat kidolgozta. Emlékeztetőül kell utalni a 3/2002. BJE határozat II/5. pontjában[24] foglaltakra, továbbá a BH 2000.237., BH 2001.4., 176. és BH 2003.5. számú eseti döntésekre.

V.

Az Alkotmánybíróság további négy döntésében erősítette meg a 10/2018. (VII. 18.) AB határozatában írtakat. Valamennyi határozatot 2018. november 28. napján tették közzé, amelyek 2015., 2016. és 2017. években benyújtott alkotmányjogi panaszokat bíráltak el.

Az első ügyben[25] a támadott határozatok elleni panaszt visszautasították, mivel a befogadhatósághoz szükséges követelményeknek a kérelem nem felelt meg. A Btkátm. 3. §-át támadó indítvány a 10/2018. (VII. 18.) AB határozat folytán tárgytalanná vált, e tekintetben a panaszeljárás megszüntetésének volt helye, mivel az AB határozat az e tárgykörben elsőként benyújtott indítványt bírálta el.

A következő[26] döntés is az időközben megszületett AB határozatra utalással szüntette meg a jogszabályhely megsemmisítésére irányuló eljárást, a konkrét bírósági határozatot érintően a panaszt visszautasította. Ennek jelen esetben is az az indoka, hogy a visszaható hatály tilalmát sértő jogszabályi rendelkezés alkalmazásával okozott sérelem a hatályos jogszabályi rendelkezések alkalmazásával orvosolható, az Alkotmánybíróság döntése nyomán megváltozott jogszabályi környezetben nyitva áll az összbüntetési eljárás kezdeményezésének a lehetősége. Az Alkotmánybíróság azt is egyértelművé teszi a [36] bekezdésben, hogy amennyiben a bíróság mellőzi a Btk. 2. §-a szerinti mérlegelést és a döntése a megsemmisített jogszabály-hellyel tartalmilag azonos szempontok és elvek alkalmazásán alapul, akkor felmerül a konkrét bírói döntés alaptörvény-ellenességének a lehetősége, azaz egy újabb alkotmányjogi panasz a rendes bíróság határozatának a megsemmisítését fogja eredményezni.

Az Alkotmánybíróság határozata ugyanakkor az összbüntetés jogintézményével kapcsolatban további elvi, dogmatikai tartalmat is hordoz. Leszögezi a [31] bekezdésben, hogy az összbüntetés a Btk. 2. §-a értelmében büntetéskiszabásnak minősül több okból is. Rendszertanilag azért, mert a Btk. büntetés kiszabására irányadó rendelkezései között helyezkedik el, ezért az összbüntetés megállapítása a büntetőjogi szankció kiszabásának egyik módja. Ezt alátámasztja az, hogy az összbüntetést és annak mértékét a bíróság nem végzésben, hanem ítéletben állapítja meg. Tartalmi értelemben is büntetéskiszabás és nem csupán matematikai művelet a ténylegesen végrehajtandó szabadságvesztés tartamának meghatározása. A bírói mérlegelés lehetősége ugyan korlátozottabb, mint a bűncselekmény elbírálásával összefüggő büntetés kiszabása körében, de az összbüntetés tartama megállapításának mégis immanens része a bíró szubjektív megítélése. A törvényben meghatározott minimális és maximális tartamok között mérlegelhet, szem előtt tartva a halmazati büntetéshez közelítést is, mely utóbbi kétségtelenül büntetéskiszabási tevékenység. *„Az összbüntetés nem tekinthető csupán jogtechnikai intézménynek, nem számok kalkulálása matematikai műveletekkel, hanem bírói mérlegelés eredményeként meghatározott büntetés, vagyis speciális büntetéskiszabás."*

Megjegyzendő, hogy az eddig említett két alkotmányjogi panasz előterjesztésére ügyvédi segítség nélkül került sor, de lényegében így is eredményes volt. Az első ügyben a panaszos a szűkös határidőkre hivatkozással az Alkotmánybíróságot kérte arra, hogy számára jogi segítőt rendeljen ki, akár ügyész felkérésével, akár pártfogó ügyvéd vagy jogvédő szervezet bevonásával. Ilyen jogköre az Alkotmánybíróságnak

[23] A Bv.tv. jogszabály-szövege sem került még összhangba a Be.-vel, mivel a 112. §-ának (1) bekezdése az összbüntetései ítélet jogerőre emelkedéséhez köti az ítélkező bíró további teendőit.

[24] „II/5. Ha a terhelt büntetéseit korábban már összbüntetésbe foglalták, de egy újabb szabadságvesztést kiszabó alapítéletre tekintettel újabb összbüntetésbe foglalás válik szükségessé *(többszörös összbüntetésbe foglalás)*, az újabb összbüntetési ítéletben vissza kell térni az alapítéletekre. A kvázi halmazati viszony megítélésénél nem a korábbi összbüntetési ítélet jogerőre emelkedését, hanem az alapítéletekkel elbírált bűncselekmények elkövetési idejét, illetőleg az alapítéletek jogerőre emelkedésének az időpontját kell figyelembe venni.

A z újabb összbüntetés tartamának el kell érnie az alapítéletekben kiszabott büntetések közül a legsúlyosabbat, de nem érheti el a büntetések együttes tartamát. Az előző összbüntetés tartamának nincs jelentősége."

[25] 3368/2018. (XI. 28.) AB végzés

[26] 3362/2018. (XI. 28.) AB határozat

nincs. Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény (a továbbiakban: Abtv.) 2012. január 2. napjával hatályos szabályai az alkotmányjogi panasz fogalmát átalakították. A 42/2012. (XII. 20.) AB határozatot követően a jogalkotó 2013. augusztus 1. napjával hatályosan módosította az Abtv.-t és a jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvényt (Jst.)[27], és megszüntette a kötelező jogi képviseletet[28] az alkotmányjogi panasszal kapcsolatos eljárásban az Alkotmánybíróság előtt.

A harmadik panasz alapján született AB határozat[29] megismételte az előző ügyben írt dogmatikai fejtegetését, az okafogyott kérelem tárgyában az eljárást megszüntette, a bírósági határozat megsemmisítésére irányuló panaszt pedig elutasította az ismételt összbüntetési indítvány előterjesztésének a törvényi lehetőségére figyelemmel.

A negyedik ügyben[30] az alkotmányjogi panaszt elutasította. A jogi képviselővel eljáró indítványozó nem terjesztett elő határozott kérelmet a jogszabály-hely megsemmisítésére, kizárólag az összbüntetési eljárásban keletkezett elutasító végzést támadta. Az Alaptörvény megsértésével összefüggésben az indítvány alkotmányjogi szempontból értékelhető indokolást nem tartalmazott.

VI. Jogesetek[31]

VI.1.

Az ügyészi fellebbezés indokolása szerint a bíróság az ítéletében az Alkotmánybíróság határozatára nem hivatkozott, nem azzal összefüggésben vizsgálta a Btk. 2. §-át, ezért az összbüntetésbe foglalhatóság vizsgálatát nem teljeskörűen végezte el, amely a határozatának indokolásbeli hiányosságát eredményezte és megalapozatlanságát is, mely a másodfokú eljárásban nem küszöbölhető ki.

Ezzel szemben a másodfokú bíróság[32] érvelése szerint az elsőfokú bíróság az elítélt által indítványozott büntetéseket foglalta összbüntetésbe, amelyeket az elítélt folyamatosan tölt, az alapítéletekben kiszabott büntetések kvázi halmazati viszonyban vannak, az összbüntetésbe foglalás feltételei fennállnak, bármelyik anyagi jogi törvényt szemléljük. Megalapozatlansági okot nem lehet megállapítani. Hatályon kívül helyezésre okot adó eljárási szabálysértés sem észlelhető, a Be. 839. §-ának (3) bekezdésében írt eljárási feltétel teljesült, az indokolási kötelezettség olyan mérvű megsértése sem érhető tetten, amely kihatással lenne az összbüntetés tartamának a megállapítására, így a Be. 609. §-ának alkalmazására.

Kizárólag az ítélet jogi indokolása szenved hiányosságban, amely még akkor is kiküszöbölhető a másodfokú eljárásban, ha az az összbüntetés mértékének megváltoztatását is maga után vonja, mint ahogyan ez az eddigi bírói gyakorlatban is így volt, és ebben változást az új jogszabályi környezet sem hozott.

A kérdés eldöntésénél tehát kizárólag a már jogerősen elbírált bűncselekmények elkövetési idejének van jelentősége, valamint az rBtk. 92–96., illetve a Btk. 93–96. §-ai összevetésének. Megerősíti ezt a kötelezően alkalmazandó 3/2002. Büntető Jogegységi határozat is: *„A bíróság az összbüntetési ügyben csak annyiban jogosult a jogerős ítéletek (az alapítéletek) felülbírálatára, amennyiben ezt a Btk. (1978. évi IV. törvény) 92–94. §-ának rendelkezései lehetővé teszik."*

Kizárt a bűncselekmények ismételt elbírálása, ezért nincs jelentősége annak sem, hogy az egyes ítéletekben a bíróságok a bűncselekmények elbírálásánál melyik anyagi jogi törvényt alkalmazták. Az összbüntetésbe foglalás során csak a most megjelölt jogszabály-helyek alkalmazhatók, az anyagi jogi törvények további rendelkezései nem. Az ítélőtábla ezért a Btk. 37. §-ára utalást mellőzte az indokolásból. Az összbüntetési eljárást jogerős elítélések után kell lefolytatni, az összbüntetési ítéletben nem szerepelhetnek olyan anyagi jogi rendelkezések, amelyek a jogerős ügydöntő határozatba foglalt döntések tételes jogi alapját képezik.

Az összbüntetési ítéletre vetítve az eddig írtakat, a Btk. 2. §-a akként értelmezendő, hogy főszabályként az elbírált bűncselekmények elkövetésekor hatályos Btk. alapján kell elvégezni az összbüntetésbe foglalást, kivéve, ha az elbíráláskor hatályos Btk. enyhébb – méltányosabb – összbüntetési ítélet meghozatalát teszi lehetővé. Ennek eldöntése az összbüntetésbe foglaláskor is a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozik. A két anyagi jogi törvény összbüntetéssel kapcsolatos szabályait össze kell vetni.

Kizárólag az a kérdés vetődhet fel az összevetés során, hogy a Btk. 2. §-ának alkalmazásával a Btk. enyhébb összbüntetési tartamot eredményezhet-e. A Btk. 94. §-a értelmében az összbüntetés tartamának el kell érnie a legsúlyosabb büntetésnek és a rövidebb büntetés vagy büntetések egyharmad részének összegeként számított tartamot. A tartamot illető bírói mérlegelés az egyharmad részek és a büntetések együttes tartama közötti részre korlátozódott. A rövidebb tartamú szabadságvesztéseket érintő ilyen szabályt az rBtk. nem tartalmazott, az összbüntetés pedig nem

[27] Abtv.-t és a Jst.-t módosította a 2013. évi CXXXI. törvény.

[28] Részletesen: Ficsór Gabriella: Az egyedi bírósági döntéseket érintő alkotmányjogi panasz jogintézménye (büntetőügyekben) https://debreceniitelotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/alkotmanyjogipanaszrol.pdf (letöltve: 2019. január 18.)

[29] 3361/2018. (XI. 28.) AB határozat

[30] 3360/2018. (XI. 28.) AB határozat

Megjegyezte az Alkotmánybíróság az indokolás [18] bekezdésében, hogy az Alaptörvény XXIV. cikk (1) bekezdése nem a bírósági, hanem a hatósági eljárásokra vonatkozóan írja elő a tisztességes eljárás követelményét. Véleményem szerint ezzel is megerősítette, hogy a bíróság nem hatóság, a bírói hatalmi ág elkülönül az államigazgatási szervektől, mint hatóságoktól, amelyek a végrehajtó hatalom képviselői. Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése teszi alapvető joggá a bíróság tisztességes eljárását: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el."

[31] Igazolják a bevezetésben felvetett, az AB határozat utáni egységes jogértelmezés hiányát.

[32] DIT Bpkf.III.676/2018.

érhette el a büntetések együttes tartamát. A mérlegeléshez a 3/2002. számú Büntető Jogegységi határozat adott iránymutatást, amely jelenleg is hatályos. Ennek II/3. pontja a következőket tartalmazza:

„Az elengedés mértékének a megítélésénél vizsgálni kell azt is, hogy a több eljárásban elbírált cselekmények jellegükben azonosak vagy hasonlók-e; elkövetési magatartásuk időbelileg egybeeső vagy közeli-e; a cselekmények egymással összefüggésben állnak-e stb. Így pl. ha az egyik bíróság az elkövetőnek többrendbeli azonos vagy hasonló jellegű bűncselekményét bírálta el, majd utóbb indult újabb büntetőeljárás valamely korábban fel nem derített ugyanolyan bűncselekmény miatt: az ezt követően lefolytatott összbüntetési eljárás során a rövidebb időtartamú szabadságvesztés teljes elenyészése vagy igen nagy mértékű csökkentése biztosíthatja, hogy az összbüntetés a halmazati büntetés tartamával legyen azonos.

Azokban az esetekben, amikor az egymással kvázi halmazati viszonyban álló szabadságvesztések közül a rövidebb tartamú büntetés teljes elenyészése nem indokolt: a csökkentés a rövidebb büntetésnek akár a háromnegyedét meghaladó részéig is terjedhet."

A másodfokú bíróság ebben az esetben nem talált indokot arra, hogy az összbüntetés tartamát csökkentse. Pusztán annak deklarálására szorítkozhatott, hogy a Btk. nem eredményezhet enyhébb elbírálást, ezért az összbüntetési ítélet rendelkezései az Alkotmánybíróság határozatában a Btk. 2. §-ának alkalmazásával kapcsolatban megfogalmazottakra tekintettel a főszabályként érvényesülő rBtk. szabályain alapulnak.

A jogszabályi hivatkozások tehát annyiban pontosítandók, hogy az összbüntetésbe foglalásra az rBtk. 92. §-ának (1) és (2) bekezdésében foglalt feltételek teljesülése okán került sor, a tartam meghatározására a 93. §-a alapján. A végrehajtási fokozat az rBtk. 94. §-ának (1) bekezdése szerint az alapítéletekben meghatározottaknak megfelelően börtön.

A 2/2003. számú BJE a III/4. pontjában fogalmazza meg, hogy a törvény nem rendelkezik külön arról, hogy az alapítéleteknek a feltételes szabadságra bocsátás kizárásáról szóló rendelkezéseit [rBtk. 47. § (4) bek.] hogyan kell figyelembe venni az összbüntetési ítéletben. Minthogy azonban az összbüntetés egységes büntetés, mintha halmazati büntetés lenne, teljes tartamára nézve egységes a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége is. Ha bármelyik alapítéletben a bíróság kizárta az elítéltet a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből, ez a rendelkezés az összbüntetésre is vonatkozik. (A jelen esetben mindhárom ítéletben kizárták az elítéltet a kedvezményből.) A feltételes szabadságra bocsátás kizárásáról az összbüntetési ítéletben rendelkezni kell.

VI.2.

A következő esetben nem volt mellőzhető az összbüntetési ítélet hatályon kívül helyezése[33]. Az 5.) alatti ítélettel elbírált bűncselekmények elkövetési ideje a Btk. hatályba lépése – 2013. július 1. napja – utáni: 2014. szeptember 23. és 2016. január 18. Ez az ítélet csak olyan összbüntetés alapítélete lehet, amely a Btk. összbüntetésre vonatkozó szabályait alkalmazza.

A törvényszék az ezzel az ítélettel kiszabott büntetést is összbüntetésbe foglalta, de az rBtk. összbüntetésre vonatkozó rendelkezései alapján. Ez feltétlenül a jogszabály téves alkalmazását jelenti, amely kihatással van az összbüntetés tartamára.

Az 5.) alatti büntetést a Btk. értelmében akkor lehet összbüntetésbe foglalni más büntetéssel, ha az elkövető valamennyi bűncselekményt a legkorábbi ítélet kihirdetését (nem jogerejét) megelőzően követte el. Ez a feltétel kizárólag a 3.) alatti ítélettel kapcsolatban áll fenn [a 2.) pontban feltüntetett és összbüntetésbe foglalt ítélettel viszont nem], amelyben az elsőfokú ítélet kihirdetésére 2016. október 7. napján került sor.

Az elsőfokú bíróság ítélete nem csak tévesen alkalmazta a jogszabályt, hanem az ítélete megalapozatlan is, mivel nem azokat a büntetéseket foglalta összbüntetésbe, amelyeknél az anyagi jogi feltételek fennálltak. Az anyagi jogi szabálysértés miatt az ítélőtábla a törvényszék ítéletét a Be. 837. §-a folytán alkalmazandó 610. §-a értelmében hatályon kívül helyezte és az elsőfokú bíróságot új összbüntetési eljárás lefolytatására utasította.

A megismételt eljárásban – a Be. 14. §-a (3) bekezdésének c) pontjában írtak figyelembevételével – a törvényszéknek állást kell foglalnia abban, hogy mely büntetéseket foglalja összbüntetésbe, melynek vizsgálata során figyelemmel kell lennie a 3/2002. Büntető Jogegységi határozatnak arra a kötelezően alkalmazandó kijelentésére is, hogy az elítéltet „ne érje méltánytalan hátrány" [III/1./b) pont harmadik bekezdés].

VI.3.

A főügyészség 2018. december 14. napján még mindig azt az álláspontot képviselte, hogy a Btk. időbeli hatályának értelmezése tekintetében a bírói gyakorlat alakította ki azt az értelmezési szabályrendszert, amely a Btkátm. 3. §-ának megsemmisítése következtében irányadó. „A 2013. július 1. napját megelőző jogalkalmazói gyakorlat szerint, a korábbi, kevésbé szigorú szabályok abban az esetben irányadók, ha valamennyi alapítélet a törvénymódosítást megelőzően emelkedett jogerőre, és ezzel az összbüntetésbe foglalás lehetősége már akkor megnyílt (BH 2000.135., BH 2000. 184. és BH 2001.1. számon közzétett eseti döntések)." A törvényszék azonban a másodfokú határozatában[34] ezzel nem értett egyet, és elvégezte az AB határozat-

[33] DIT Bpkf.III.671/2018.
[34] Debreceni Törvényszék 1.Bpkf.773/2018/2.

ban írtak szerint az időbeli hatály vizsgálatát. Az AB határozattal kötelezővé tett értelmezés alapján leszögezte: függetlenül attól, hogy az ítéletek eltérő anyagi jogszabály alapján mondták ki az elítélt büntetőjogi felelősségét és alkalmazták a jogkövetkezményeket, és attól is függetlenül, hogy korábban már két összbüntetési ítélet született a hat elítélést érintően, de azt is szem előtt tartva, hogy az elítélt nem kerülhet hátrányosabb helyzetbe, mint összbüntetésbe foglalás nélkül, az elutasító végzés helybenhagyására került sor, mivel az elítélt konkrét indítványa csak három büntetés (újabb) összbüntetésbe foglalására irányult. Alapvetően az eljárási feltétel hiányzott a hat elítélés tekintetében az utólagos összbüntetési eljárás lefolytatásához, azonban a törvényszék határozata arra is kitért, hogy az eljárási feltétel teljesülése, az AB határozat jogértelmezésének követése és új összbüntetés meghozatala esetén az elítélt hátrányosabb helyzetbe kerülne.

Vitatható egy másik ügyben a másodfokú bíróság érvelése, mely szerint az ügyben az AB határozatnak azért nincs jelentősége, mert az azokban az összbüntetési ügyekben adott anyagi jogi iránymutatást, amelyekben az összbüntetéssel érintett ítéletek részben 2013. július 1. napja előtt, részben ezen időpont után emelkedtek jogerőre. Ezzel szemben a megsemmisített jogszabály-hely „legalább egy" ilyen ítéletről szólt, amiben benne van az a lehetőség is, hogy valamennyi elítélés jogereje 2013. július 1. napja utáni. Az AB határozat az elkövetési idők összevetését írta elő azzal, hogy a Btk. 2. §-a szerinti mérlegelést adta a bíróság kezébe az összbüntetésbe foglalással kapcsolatban is.

Egy másik esetben úgy foglalt állást a másodfokú bíróság, hogy *„az elsőfokú bíróság helyesen állapította meg, hogy az összbüntetésbe foglalásra a jelenleg hatályos Btk. rendelkezései az irányadók, figyelemmel arra, hogy az elkövetési idők nem, de mindkét alapítélet a jelenlegi Btk. hatálya alá esik."* Konkretizálja is, hogy az alapítéletek összbüntetésbe foglalásának elméleti lehetősége a második ítélet jogerőre emelkedésének időpontjában, 2018. évben nyílt meg. Utal még a 2/2006. Büntető Jogegységi határozatra, amely *»kimondja, hogy a feltételes szabadság is része a végrehajtandó szabadságvesztésnek. Annak tartama alatt a terhelt még a szabadságvesztés hatálya alatt áll. A büntetés csak akkor nem lesz „végrehajtottnak" tekinthető, ha a feltételes szabadság eredményesen eltelt. Ennek értelmében tehát a kitöltöttség, illetve a végrehajtottság időpontja elválik egymástól, a Btk. pedig az összbüntetés feltételeinek megállapításánál az utóbbi fogalommal operál«.* Nem véletlen, hogy eddig nem történt említés a 2/2006. BJE határozatról. Ha az összbüntetésbe foglalásra a Btk. alapján kerülhetne csak sor, akkor a jogegységi határozat jogértelmezését a Btk. 40. §-ának (4) bekezdése[35] felülírta. Nem összbüntetésbe foglalásnak, hanem a feltételes szabadság félbeszakításának és a folytatás elhalasztásának van helye az utóbb kiszabott szabadságvesztésre tekintettel. Megjegyzendő még, hogy a másodfokú bíróság az AB határozatot meg sem említette az indokolásában.

Egy további ügyben[36] az AB határozatot értelmezve állapította meg az ítélőtábla, hogy az rBtk. anyagi jogi rendelkezéseinek alkalmazására azért nem kerülhet sor, mert az összbüntetésbe foglalás iránti indítványban szereplő elítélések alapjául szolgáló bűncselekmények elkövetési ideje 2013. július 1. napja utáni, a Btk. hatálya alatti, ezért a visszaható hatályú jogalkalmazás problémája fel sem merülhet. Az összbüntetésbe foglalni kért harmadik büntetést már összbüntetésbe foglalták, a korábbi összbüntetésből való kiemelésére pedig az rBtk. alkalmazásával sem lett volna törvényes lehetőség.

Az ítélőtábla[37] egyetértett a fellebbviteli főügyészség átiratában foglaltakkal. Az AB határozat [65] bekezdéséből az következik, hogy az összbüntetésbe foglalás tekintetében az rBtk. és a Btk. rendelkezéseinek összevetése akkor jöhet csak szóba, ha valamennyi cselekmény elkövetése az rBtk. hatálya alá esik. Az összbüntetésbe foglalni indítványozott két ítélet közül az egyikkel elbírált cselekmény elkövetési ideje 2013. július 1. napja utáni, így kizárólag a Btk. rendelkezéseit lehet alkalmazni.

Összegzés

Az AB határozat nem érintette a jogerős ítéletek megváltoztathatatlanságát. Kizárólag az összbüntetésbe foglalható büntetéseket kiszabó, ezáltal alapítéletekké váló bírói döntések rendelkező részeiben szereplő rendelkezéseknek megfelelő kijelentések szerepelhetnek az összbüntetési ítéletben, az összbüntetéssel kapcsolatos anyagi jogi szabályoknak megfelelő jogszabályi hivatkozásokkal. A jogbiztonság alaptörvénybeli megfogalmazásából fakadó hátrányos visszaható hatály tilalma miatt – az AB határozat dogmatikai érvelését is megismerve – a büntetéseket kiszabó (alap) ítéletekkel elbírált bűncselekmények elkövetési ideje alapján kell állást foglalnia a bírónak, mint ahogyan a cselekmények elbírálása során is.

Az AB határozat következményei időlegesek, és egyre kevesebb ügyet fognak érinteni, mivel egyrészt a 2013. július 1. napja előtt elkövetett bűncselekmények miatt kiszabott szabadságvesztések letöltésre

[35] 40. § (1) A bíróság a feltételes szabadságot megszünteti, ha az elítéltet

(4) Ha a feltételes szabadság tartama alatt az elítélten olyan bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztést kell végrehajtani, amelyet a korábbi ügydöntő határozat jogerőre emelkedése előtt követett el, a szabadságvesztés végrehajtása a feltételes szabadságot félbeszakítja, és a bíróság a feltételes szabadság folytatásának legkorábbi időpontját

a) az utóbb kiszabott szabadságvesztésből engedélyezett feltételes szabadság időpontjáig, vagy

b) – ha az utóbb kiszabott szabadságvesztés esetén a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége kizárt – a szabadságvesztés végrehajtásának időtartamáig elhalasztja.

[36] FIT 2.Beüf.10.651/2018/3.

[37] FIT 4.Beüf.10.740/2018/3.

kerülnek, másrészt az új büntetőeljárási kódex szabályai a rendkívüli időszerűség talaján állnak, harmadsorban egyre kevesebb 2013. július 1. napja előtt elkövetett bűncselekmény elkövetésének elbírálására fog tárgyalás tartásával sor kerülni a jövőben. Ez utóbbi elkövetői kör pedig általában nem rendelkezik szabadságvesztéssel büntetett előélettel (költségvetési csalás, a gazdasági élethez kapcsolódó csalások, sikkasztások, hivatali vesztegetések és nagyobb elkövetői kört érintő súlyosan minősülő kábítószerre elkövetett bűncselekmények).

Az értelmezés folyamatában felmerült, hogy még az sem kizárt, hogy az időbeli hatály vizsgálata egészen az 1999. március 1. napja előtt hatályos anyagi jogi jogszabályokig visszanyúljon. Ez talán már csak elméleti felvetés marad.

Az alkotmánybírósági határozatok kritizálása a jogtudományi írásokban ugyanolyan lehetőség, mint a konkrét bírósági határozatokat érintően. Az azonban nem lehet erre alap, hogy az Alkotmánybíróság figyelmen kívül hagyta, nem mérte fel a határozatának a jogalkalmazásra kiható (azt megnehezítő) következményeit. A hatástanulmány csak a jogalkotás során elvárás. Az Alkotmánybíróság nem teheti meg, hogy célszerűségi szempontokat vegyen figyelembe, amikor alaptörvény-ellenességet vizsgál. Sem jogalkalmazói érdekek, sem jogpolitikai célok nem vezethetik. Az Alkotmánybíróság a határozatával egy évek óta érlelődő[38] alkotmányossági problémára tett pontot. ■

[38] Czédli Gergő: Az új összbüntetési szabályok időbeli hatályáról Büntetőjogi Szemle, 2014/2. 3–8. https://ujbtk.hu/dr-czedli-gergo-az-uj-osszbuntetesi-szabalyok-idobeli-hatalyarol/ (letöltve: 2019. január 14.)

BÜNTETŐJOGI KÉRDÉSEK AZ INFORMÁCIÓK KORÁBAN

Mesterséges intelligencia, Big Data, Profilozás

SZERZŐK: **Miskolczi Barna, Szathmáry Zoltán**

Ára: 4000 Ft

A jogtudomány több a pozitív jog normáinak a vizsgálatánál: a társadalmi jelenségeket azok összefüggéseiben is vizsgálja, s akkor tölti be jól a feladatát, ha a pozitív joggal szemben egyre magasabb elvárásokat támaszt. Így válik igazi proaktív tudománnyá. Könyvünk e szemléletben fogant, és egy új társadalmi környezet, a digitális ökoszisztéma büntetőjogi vonatkozásait vizsgálja. E környezet bizonyos jelenségeit már ismerjük (ilyen a cyberbullying). Más a helyzet azokkal a jelenségekkel, amelyek még mindig csak jósolhatók, jogágunknak azonban fel kell készülnie arra, hogy a technikai-technológiai fejlődés hirtelen éri el azt a szintet, amely esetében a szabályozatlanság immár joghézagot is jelent egyben. A mesterséges intelligencia (MI) büntetőjogi vonatkozásai esetében ez valójában már a küszöbön áll. A probléma az, hogy a büntetőjog-tudomány jelenlegi paradigmarendszerében, a hatályos dogmák mentén ez a kérdés úgy tűnik, nem igazán vizsgálható. Szemügyre kell tehát venni az MI ontológiai, filozófiai, teológiai vonatkozásait is. Ennél azonban tovább is megy a tanulmány: a szerzők nem tudtak megszabadulni kodifikátori múltjuktól, s egy jelenleg még egyedülálló gondolatkísérlet erejéig e kötetben vitára szeretnék bocsátani az általuk megalkotott modelljogot is.

A szerzők

WEBES VÁSÁRLÁS –5%

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo utca 14. **FAX:** (36-1) 349-7600 **TELEFON:** (36-1) 340-2304 • info@hvgorac.hu **www.hvgorac.hu**

Prof. Dr. Gál István László*

Korrelációs kapcsolatok a gazdasági mutatók és a bűnözés között[1]

1. Statisztika – igazságügyi statisztika – bűnügyi statisztika

A statisztika a legáltalánosabban elfogadott definíció szerint a tömegesen előforduló jelenségekre vonatkozó számszerű információk gyűjtésének, elemzésének, feldolgozásának és közlésének a tudománya.[2] Tömegjelenségekkel foglalkozik (mint például a bűnözés), az egyedi jelenségek (mint például egyetlen bűncselekmény) a vizsgálódási körén kívülre esnek. A statisztika többféleképpen felosztható, a legáltalánosabb felosztás szerint beszélhetünk általános statisztikáról és szakstatisztikákról. Az általános statisztika adja a módszertani apparátust, a szakstatisztikák pedig a statisztika alkalmazását jelentik egyes konkrét területeken. Ilyen például a gazdaságstatisztika, népességstatisztika (demográfia), egészségstatisztika és az igazságügyi statisztika, amely a vizsgálódásunk tárgya lesz a jelen tanulmányban.

Az igazságügyi statisztikán belül található a bűnügyi statisztika, az igazságügyi statisztika egyik ága, amelynek hátterében a statisztikai módszertan mellett a büntetőjog áll. A büntetőjog szerepét az is aláhúzza, hogy a bűnügyi statisztikai adatok időbeli változása is sokszor a büntetőjogi szabályozás változásával indokolható. A bűnügyi statisztikának két fő ága van: a bűnözés statisztikája (kriminálstatisztika) és a bűnüldözés statisztikája. Az előbbi a bűnözésre mint társadalmi tömegjelenségre koncentrál, ennek terjedelmét, struktúráját és dinamikáját vizsgálja. A bűnüldözés statisztikája ezzel szemben a másik oldal, a bűnüldözéssel foglalkozó állami szervek munkájával, illetve e munka hatékonyságával kapcsolatos adatsorok elemzésével foglalkozik. Teljes és a lehetőségekhez képest megbízható képet csak akkor kaphatunk a gazdasági bűnözésről, ha mindkét aspektusból, a bűnözés és a bűnüldözés statisztikájának szemszögéből is megvizsgáljuk. Előre kell bocsátanunk azonban, hogy míg a bűnüldözés statisztikai adatsorainak a megbízhatósága szinte kizárólag az adatfelvétel pontosságán múlik (azaz például az ügyészség váderedményessége egészen pontosan mérhető), a bűnözés statisztikájára vonatkozó adatsorok a magas látencia miatt csak óvatos és mértéktartó következtetésekre adhatnak alapot.

Néhány kivételtől eltekintve (ilyen például Japán és Svájc) a statisztikailag regisztrált bűnözés trendje világszerte emelkedő tendenciát jelez. Ez az emelkedés általánosnak mondható, átfogja az összes korcsoportot, mindkét nemet, illetve az összes bűncselekményt, valamint az első alkalommal bűnelkövetők és a visszaesők csoportját. Több vizsgálat is alátámasztja, hogy ez nem csupán a bűnüldöző hatóságok jobb felderítő munkájának, hanem a korábbiakhoz képest magasabb bűnözési intenzitásnak is köszönhető.[3] Az emelkedő tendencia a magyar gazdasági bűncselekmények tekintetében is megfigyelhető. Az időbeli összehasonlítás és a következtetések levonása azonban nem könnyű feladat. A kriminálstatisztikai trendek megváltozásának ugyanis alapvetően három oka lehet:

1. a tényleges jelenség változik meg (azaz nő vagy csökken a bűnözés), vagy
2. a hatóságok munkája ingadozik (nő vagy csökken a felderítési arány), vagy
3. a jogszabályi környezet változik (nő vagy csökken a büntetni rendelt magatartások száma).

A magyar gazdasági büntetőjogban egy dekriminalizációs hullám volt megfigyelhető a rendszerváltás után, a szocialista rendszer gazdasági védelmét biztosító tényállásokat töröltük. Néhány évig az ismertté vált gazdasági bűncselekmények száma vissza is esett. Ezt követően újabb és újabb tényállások kerültek a Btk.-ba, emiatt nehéz megmondani azt, hogy az utóbbi tíz-tizenkét évtizedben tapasztalható növekedés minek tudható be. A dinamika (időbeli változás) helyett ezért inkább a struktúrát vizsgáljuk meg, azaz milyen

* *Tanszékvezető egyetemi tanár, ügyvéd, PTE ÁJK, Büntetőjogi Tanszék*

[1] „Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-4-PTE-8 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült"

[2] Pintér József: Bevezetés a statisztika módszereibe PTE FEEFI, Pécs, 2001. 10. oldal.

[3] Farkas Ákos: A kriminálpolitika és a büntető igazságszolgáltatás hatékonysága (=Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára, Magyar kriminológiai Társaság Budapest, 1998. 81. oldal)

gazdasági bűncselekmények milyen arányban vannak jelen a hazai gazdasági bűnözésben.

A statisztikai adatsorokat vizsgálva felmerülhet bennünk, hogy érdekes lenne egy európai összehasonlítás, ez azonban ma még két ok miatt nem lehetséges. Először is csak akkor lehetne összehasonlítható statisztikákat előállítani, ha a tagállamok az adatokat harmonizált módon gyűjtenék. Azokon a területeken, ahol a tagállamok az adatgyűjtéshez már nemzeti rendszerekkel rendelkeznek, a harmonizáció megvalósítása túlzott mértékű forrásokat követel, és gyakran bonyolult is. A harmonizációt ezért „lépésről lépésre haladó" megközelítést igénylő, középtávú célként azonosították. Ez a cél csak a tagállamok és az Európai Bizottság bevonásával érhető el az ilyen harmonizált információkra vonatkozó sürgős igény értékelése vagy jogilag kötelező aktusok alapján.[4] Másrészt a harmonizált statisztikai adatgyűjtés mellett is erősen gátolja az összehasonlítást az, hogy az egyes államok eltérően határozzák meg mind a gazdasági bűncselekmények halmazát, mind az egyes bűncselekmények törvényi tényállásait. Így a kapott adatokból levont következtetéseink megbízhatósága megkérdőjelezhető lenne.

A gazdasági bűncselekményekkel okozott kár az utóbbi időben évente már szinte százmilliárdos nagyságrendű összeg forintban, s ennek az összegnek a büntető eljárásokban alig 10%-a (vagy kevesebb) térül csak meg. Ha a vagyon elleni bűncselekményeket is figyelembe vesszük, évente több százmilliárd forint bűncselekménnyel okozott kárnak nyoma vész, és sajnos arra nézve sincs adat, hogy ennek legalább egy része utólag megkerülne.

A bűnügyi statisztika másik fő ága, a bűnüldözés statisztikája, ezt azonban csak érintőlegesen tárgyaljuk. A bűnüldözésre vonatkozó statisztikai adatok két fő területe a nyomozás-eredményességi illetve a váderedményességi statisztika. Mind a nyomozáseredményességi, mind a váderedményességi mutató megoszlási viszonyszám, leegyszerűsítve úgy számolható ki, hogy az eredményes nyomozások számát osztjuk az összes nyomozás számával, illetve az elítélt személyek számát az összes megvádolt személy számával. A kép érdekes. A gazdasági bűncselekmények felderítésének eredményessége általában a másfélszerese az összbűnözés körében tapasztalt felderítési eredményességnek, és általában 50% feletti értékeket mutat. A váderedményesség az összes bűncselekmény tekintetében 97% körül mozog, ennél a gazdasági bűncselekmények váderedményessége szignifikánsan kisebb, mintegy 5%-kal. (Ha egy pillanatra megdöbbentő is a 90% feletti váderedményesség, gondoljuk bele abba, hogy az ügyészség nyilván csak akkor fog vádat emelni, ha abszolút biztosnak érzi a terhelő bizonyítékokat. Általában nem rontják le a saját statisztikájukat bizonytalan kimenetelű ügyekkel.)

2. Gazdaságpolitika és kriminálpolitika

A gazdaságpolitika napjainkban szorosan kapcsolódik a makroökonómiához. Az állam olyan nézeteit, elhatározásait, döntéseit értjük a legáltalánosabb értelemben a gazdaságpolitika fogalma alatt, amelyeket az állam (a kormányzat) a társadalmi és politikai céljainak megvalósítása érdekében a gazdaság befolyásolására alkalmaz. A gazdaságpolitika jelentősen befolyásolja a társadalom és a gazdaság szereplőinek döntéseit, mozgásterét. „A XVIII. század és a XIX. század elejének liberális gondolkodói még azt követelték az államtól, hogy messzemenően tartózkodjék a gazdasági beavatkozásoktól. Ugyanakkor ma már az állam általában nemcsak a gazdasági folyamatok alakulását befolyásoló jogi-intézményi rendszert határozza meg (rendszerszabályozási politika), hanem ennek a folyamatnak még bizonyos változóit is (folyamatszabályozási politika). A gazdaságpolitikai beavatkozás – igaz, eltérő igénnyel és mértékben – általános jelenség."[5]

A gazdaságpolitika két legfontosabb részterülete a fiskális (költségvetési) és a monetáris politika. A fiskális politika legfontosabb eleme a központi költségvetés kiadásainak és bevételeinek a változtatásával valósítható meg. (Emellett az államháztartás az elkülönített állami pénzalapokat, a társadalombiztosítást és a helyi önkormányzatok költségvetését is tartalmazza, ezek azonban gazdaságpolitikai szempontból kisebb jelentőségűek.) A költségvetés a kormányzat pénzügyi terve, amely tipikusan előre egy évre határozza meg a bevételeket és a kiadásokat. A kormányzat kiadásai a központi költségvetés által a fejlett országokban megközelítik vagy akár meg is haladják a GDP 50%-át. Az állam a legnagyobb beruházó és a legnagyobb munkaadó is.

A gazdaságpolitika feladatait többféle csoportosításban is meghatározhatjuk. A legfontosabb feladatok a következők:

1. a gazdasági stabilitás (árstabilitás, növekedés stabilitása, munkapiac stabilitása, munkanélküliségi szint alacsonyan tartása);
2. az intézményi és jogi feltételek biztosítása: ki kell építeni és működtetni kell azt az intézményrendszert, amely a társadalmi együttélés rendjét és a gazdaság zavartalan funkcionálását és növekedését biztosítja és támogatja;
3. monopóliumok és monopolista törekvések korlátozása;
4. externáliák (külső gazdaságihatások) csökkentése és az általuk okozott problémák kezelése;

[4] A statisztikai információk mainstreamingje az Európai Unión belül (A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, A Tanácsnak és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak A bűnözéssel és a büntető igazságszolgáltatással kapcsolatos statisztikákra vonatkozó átfogó és koherens EU-stratégiakialakítása: az EU cselekvési terve a 2006–2010-es időszakra 4. oldal).

[5] Peter Dobias: Gazdaságpolitika, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1988. 17. oldal.

5. a jövedelemkülönbségek csökkentése;
6. közjavak előállítása;
7. vegyes javak előállítása.

Az államháztartás egyik legfontosabb feladata a közjavak előállítása és újratermelése, fenntartása. A közgazdaságtan a tiszta magánjavak[6] mellett ismeri a közjavak kategóriáját is. Szemben a tiszta magánjavakkal (amelyeknél fennáll a fogyasztásból történő kizárás lehetősége és érvényesül a fogyasztásban a rivalizálás lehetősége) a közjavak kollektív, azaz közösségileg fogyasztható javak. A fogyasztásuk mennyisége független az egyén döntésétől, mindenki ugyanakkora mennyiséget fogyaszt. Emellett nincs lehetőség a fogyasztásból történő kizárásra, és az egyes fogyasztók nem gyakorolnak befolyást egymás fogyasztására. A fő különbség tehát nem az a közjavak és a magánjavak között, hogy ki állítja elő őket (egy park például attól még nem biztos, hogy közjószág, ha városi adókból finanszírozza az önkormányzat, hiszen lehetőség van rá, hogy bekerítsék, és belépődíjat szedjenek). A közjavak lehetnek:

a) nemzetköziek (pl. a NATO);
b) nemzetiek (egy adott ország honvédelme);
c) regionálisak (adott régió környezeti állapota);
d) helyiek (egy önkormányzati fenntartású oktatási intézmény);
e) csoportspecifikus kollektív javak (egy egyetemistákat kiszolgáló létesítmény).

A közjavakat adókból és más állami bevételekből, valamint hitelből finanszírozhatja az állam. Mivel a közjavak fogyasztásából az egyes embereket nem lehet kizárni (a honvédelmet mindenki folyamatosan „megkapja", ha kell neki, ha nem, és nem zárható ki a honvédelem „fogyasztásából"), nagy a kísértés az úgynevezett „potyautas-magatartásra". Mivel a társadalom tagjai a közjavak hasznosságából mindenképpen részesülnek, semmi nem indokolja, hogy a racionálisan gondolkodó fogyasztó az adott közjószág finanszírozásában részt kívánjon venni. Ha azonban senki sem fizet, a közjavakat az állam nem tudja finanszírozni. Ez viszont a közteher-viselésben való önkéntes részvételt indokolja. Mi tehát az egyén számára racionálisan követendő stratégia? Megvizsgálhatjuk a fogolydilemma alapján, hogy a homo oeconomicus-ként viselkedő állampolgár milyen döntést hoz a közteherviselésben való részvétellel kapcsolatban.

	a társadalom többi tagja		
egyén		*fizet*	*nem fizet*
	fizet	Pénzért élvezheti a közjószág hasznosságát	A közjószág nem valósul meg, feleslegesen fizetett
	nem fizet	Ingyen élvezheti a közjószág hasznosságát	A közjószág nem valósul meg

Látható, hogy a domináns stratégia a nem fizetés, de így előfordulhat, hogy a közjószág nem valósul meg! Egyes közgazdászok szerint észszerű, hogy a hiányos forrásokat ne arra fordítsuk, hogy adót fizessünk, amikor kedvezőbb alternatív alkalmazások is kínálkoznak.[7]

A magánjavak és a közjavak mellett beszélhetünk még vegyes javakról is. Ezek átmenetet képeznek a köz- és a magánjavak között (például egy védőoltás). Az állami beavatkozás a vegyes javak előállításában és fogyasztásában is indokolt.

Léteznek végül megkülönbözetett javak is, itt az állami szerepvállalás lényege a hiányzó vagy létező egyéni preferenciák közösségi érdekek alapján történő korrekciója.[8] Két fajtájukat különböztetjük meg.[9]

Látható tehát, hogy a gazdaság nem működik jól bizonyos mértékű állami beavatkozás nélkül. (Ezt ma már mindenki elismeri, vita a beavatkozás mértékben van.) Az állam gazdasági szerepvállalásához viszont bevételekre van szükség, amelyeket az állampolgároktól szed be, akár kényszer árán is (mint ahogy láttuk, az önkéntes fizetés nem racionális magatartás, erre nem lehet alapozni). Ahhoz, hogy a tervezett bevételeket az állam realizálni tudja, szükség van a legerősebb jogi eszköz, a gazdasági büntetőjog támogatására is.

Láthattuk, hogy a költségvetés egyik legfontosabb feladata tehát a közjavak biztosítása. Ezek közé tartozik az igazságszolgáltatás intézményrendszere is. Vagyis a gazdaságpolitika adja a fedezetét a kriminálpolitika működtetésének is. Az állam legfőbb bevételi forrásai az adók. Az adóztatás három funkciója:

1. fedezeti funkció: ez biztosítja az államháztartás bevételeit;
2. befolyásolási funkció: az adórendszer gyakran az állami-politikai preferenciák megjelenítési helye is egyben;

[6] Ezeknek két megkülönböztető jellemvonása az, hogy fennáll a fogyasztásból történő kizárás lehetősége, illetve érvényesül a fogyasztásban történő rivalizálás lehetősége is.

[7] Szilovics Csaba: Csalás és jogkövetés az adójogban Gondolat Kiadó Budapest, 2003. 89. oldal

[8] Madár–Schepp–Szabó–Szebellédi–Zeller: Pénzügyek alapjai, UNIÓ Kiadó, Budapest, 2002. 522. oldal

[9] Ezek a meritorikus és a demeritorikus javak. A meriotikus javak esetében az állam pozitív diszkriminációt alkalmaz, a vonatkozó egyéni preferenciák esetében is lehetővé vagy kötelezővé teheti a fogyasztást (az előbbire egy múzeum, a az utóbbira az általános iskolai oktatás a példa). A demeriotikus javak esetében az állam az esetlegesen létező (gyenge vagy erős) egyéni preferenciák ellenére él a negatív megkülönböztetés eszközével, és jelentősen megdrágíthatja vagy meg is tilthatja az adott jószág fogyasztását (az előbbire a cigaretta, az utóbbira a heroin hozható fel példaként).

3. arányosítási funkció: az elosztási arányok megváltoztatása által az állam beavatkozik a jövedelem- és vagyoneloszlásba is.

Az adóbevételek beszedése tehát az állam egyik legfontosabb érdeke, hiszen megfelelő mennyiségű adóbevétel nélkül a gazdaságpolitika ellehetetlenül. Ezt viszont a kriminálpolitika tudja támogatni a maga saját eszközrendszerével, hiszen a legsúlyosabb visszaélések költségvetési csalásnak minősülnek, és akár végrehajtandó szabadságvesztés is lehet a büntetésük.

A kriminálpolitika ma még nem tekinthető önálló tudománynak, csak egy önállósuló részterület a bűnügyi tudományokon belül. Része az állam általános politikájának, ezen belül a jogpolitikának. A már elkövetett bűncselekményekre adandó válaszstratégiák gyűjtőfogalma. A kriminálpolitika irányítja a büntető törvényhozást (például új bűncselekmények törvényi tényállásainak megalkotása, a büntetési tételek felemelése vagy csökkentése stb.), de csak mérsékelt szerepe van a jogalkalmazásban.

A kriminálpolitika fogalmának a meghatározásával több hazai szerző is foglalkozott. A múlt század nyolcvanas éveiben Földvári József monográfiája talán a legfontosabb monográfia ezek közül, de napjainkból feltétlenül meg kell említeni Farkas Ákos, Borbíró Andrea és Ligeti Katalin a témával kapcsolatos munkáit.

Földvári József álláspontja szerint, míg a XIX. század a büntetőjog dogmatikájának az évszázada volt, addig a XX. század a kriminálpolitikai gondolkodás időszaka. Az érdeklődés megváltozásának a hátterében négy jelenség áll. Először a bűnözés helyzetének alakulása kapcsán megjegyzi, hogy minőségi és mennyiségi negatív változás (rosszabbodás) következett be. A második ok annak a meggyőződésnek a kialakulása, hogy a bűnözés befolyásolható jelenség. Fel kell tárni az okait, és a lehetőségekhez mérten meg kell előzni. A harmadik tényező a természettudományos ismeretek gyarapodása, amelyeket a kriminológia és a kriminalisztika is folyamatosan átvesz. Végül Földvári szerint a negyedik ok a világméretű kodifikációs hullám kibontakozása, amelynek eredményeként minden állam egyre hatékonyabb büntető törvénykönyvet akart készíteni a XIX. század második felében.[10] Földvári József definíciója szerint a kriminálpolitika tudománya azoknak az ismereteknek a rendszere, amelyek alapján szervezheti az államhatalom a bűnözés elleni küzdelmet, meghatározván e küzdelem eszközeit, ezen eszközök alkalmazásának feltételeit és módjait, összhangban az állam általános politikai célkitűzéseivel.[11]

Ligeti Katalin a kriminálpolitika fogalmának a meghatározásakor a következőket írja: „A kriminálpolitika fogalmának számos külföldi és hazai meghatározása ismert. A tudományos meghatározások gazdag tárából – a fogalom és az általa jelölt tudományterület történeti fejlődésének szempontjait is figyelembe véve – néhány szerzőt meg kell említeni. Így Franz v. Liszt, a közvetítő iskola kiemelkedő alakja, a bűnözés okait és a büntetés hatásait vizsgáló tudományos kutatás alapelveit magában foglaló diszciplínának tekintette a kriminálpolitikát, amely megszabja – a büntetés és ahhoz hasonló jogintézmények igénybevételével – a bűnözéssel szembeni állami fellépést (Liszt 1905/I). Liszt megközelítésében a kriminálpolitika még nem vált el élesen a kriminológiától; a két tudományág szétválása és önállósulása csak az 1940-es években indult meg. A kriminológia és kriminálpolitika szétválásának folyamata a kriminológia kutatási területének és kutatási módszerének körvonalazódásával függ össze. Az 1950-es évektől kezdődően a növekvő bűnözésből fakadó társadalmi szükséglet és az időközben felhalmozódott ismeretanyag kölcsönhatásának eredményeként a kriminológia elfoglalta önálló helyét a tudományágak között. Ezzel egy időben nyilvánvalóvá vált, hogy az addig kriminológia címszó alatt összefoglalt kutatások alapvetően kettős természetűek voltak: egyrészt a bűnözést mint társadalmi jelenséget és a bűnelkövetést mint egyedi jelenséget empirikusan vizsgálták, másrészt e vizsgálatok alapján értékelték a büntető igazságszolgáltatási rendszer működését, azzal kapcsolatban célokat, feladatokat fogalmaztak meg. Az 1960-as évekre általánosan elfogadottá vált, hogy a kriminológia empirikus, ontológiai tudomány, azaz a meglévő jelenségeket kutatja. Ezzel szemben a kriminológiai felismerésekből levont következtetések a kriminálpolitika mint önálló axiológiai tudomány körébe tartoznak. A két tudományterület kettéválását tükrözi Jescheck (1996) megközelítése, aki szerint a kriminálpolitika arról szól, hogy hogyan alakítható ki a büntetőjog a legcélszerűbben annak érdekében, hogy eleget tudjon tenni fő feladatának, a társadalom védelmének. Ezt a gondolatot továbbfejlesztve Zipf (1973) a büntető-igazságszolgáltatási rendszerre vonatkozó elképzelések kialakítását és megvalósítását érti kriminálpolitika alatt."[12]

A társadalom érdekeinek védelme, a társadalmi együttélés biztosítása az államhatalom feladata. E feladat teljesítésének semmiképpen sem elhanyagolható eszközei viszont a büntetőjog területéhez tartoznak. Ezen eszközök alkalmazásának feltételei és módja büntetőjogilag meghatározott. A kriminálpolitika feladata többek között azoknak a szempontoknak a kidolgozása, amely szempontok érvényesítendők a büntetőjogi jogszabályok alkalmazása során.[13] A kriminálpolitika mindig a bűnözés mennyiségi, minőségi változásához, a társadalom biztonságérzetéhez igazodó, ennek következtében folyamatosan változó, dinamikus tevékenység, amelynek eszközrendszerét nem a

[10] Földvári József: Kriminálpolitika, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 11–13. oldal

[11] Földvári József: Kriminálpolitika, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 18. oldal

[12] http://www.tettprogram.hu/uploads/tamop_tk_1_alt+gyfk.pdf 59–60. oldal (2018. június 1.)

[13] Földvári József: Kriminálpolitika, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 32–33. oldal

bűnözés mennyiségi és minőségi változásai határozzák meg, hanem a társadalom civilizációs szintje.[14]

A kriminálpolitika fő részterületeit a következő ábra szemlélteti:

„A második világháború után kialakuló jóléti társadalom- és büntetőpolitikát a gondoskodó állam lehetőségei és képességei körüli eufória határozta meg. Az egyén boldogulásáért és a társadalmi problémák feloldásáért felelősséget vállaló állam – az általános gazdasági fellendülés, a szociáldemokrata politikai retorika és az emberrel foglalkozó tudományok erőteljes támogatásával – a korábban ismeretlen mértékű beavatkozás intézményrendszerét építette ki. A felismerés, hogy az egyes társadalmi problémák egymással szorosan összefüggnek, és az ideológia, amely szerint az államnak kötelezettséget kell vállalnia e problémák megoldásában, a társadalomkontroll teljes eszköztárában visszaköszöntek. A jóléti szolgáltatások által alakított gazdaságpolitika a piac kedvezőtlen hatásaitól volt hivatott az egyént védeni, a társadalompolitika intézményrendszere pedig a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklését és a szociális biztonság megteremtését célozta. Ami a büntetőpolitikát illeti, a jóléti állam logikáját itt az elkövető felelősségének enyhítése és az elkövetéshez vezető okok orvosolhatóságába vetett hit jellemezte. Eszerint a bűnelkövetés tünet, annak szindrómája, hogy a társadalmi esélyegyenlőség az elkövető szocializációjában hiányosan valósult meg. A bűncselekményben megnyilvánuló „veszélyesség" tehát az elkövető felelősségén kívül esik, ehelyett olyan hátrányos társadalmi helyzetre vagy szocializációs zavarokra vezethető vissza, amelyek orvoslása a szakértők hada által megtámogatott jobbító célú állami beavatkozás feladata. Amennyiben pedig a bűncselekmény tünet, és okai ily módon diagnosztizálhatóak, nyomban mellérendelhető a „kezelés" is, amelynek kézenfekvő terepe a büntető igazságszolgáltatás és a büntetés-végrehajtás. Ebből a logikából azonban az is következik, hogy – mivel a probléma orvoslásának sem szükséges időtartama, sem szükséges módszere nem határozható meg pontosan előre – az eredményes kezelés a büntetőjog hagyományos garanciális eszközeinél jóval rugalmasabb keretet kíván meg. A határozatlan tartamú büntetések, a büntetés-végrehajtásban szükség szerint igénybe vehető kezelési módszerek a büntetőjogi garanciarendszer fellazulását eredményezték."[15]

Hazánkban a rendszerváltás óta a liberális (enyhítő) és a konzervatív (szigorító) kriminálpolitika váltja egymást időről időre. Magyarország negyedik büntető törvénykönyve a konzervatív kriminálpolitikai alapelveket és gondolkodást tükrözi vissza. Számos jogtalan és néhány jogos kritika ellenére a 2012. évi C. törvényt, amelyet még néhány évig „új Btk." néven fogunk emlegetni, jómagam egy kifejezetten jól sikerült jogszabálynak tartom. Rögtön hozzá kell tennem azonban, hogy nem tudok teljesen elfogulatlanul nyilatkozni, hiszen 2010–2012 között tagja voltam annak a négyfős szakértői testületnek[16], amely a törvény megalkotásában segítette Miskolczi Barna és kollégái munkáját a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumban.

Az új Btk. kifejezetten mértéktartó jogszabály, amelynek megalkotásakor a hatékonyság, következetesség, egyszerűség, korszerűség négyes követelményének kellett érvényesülnie a minisztérium által kiadott „Koncepcionális kiindulópontok"[17] című munkaanyag szerint. A konzervatív kriminálpolitikai[18] koncepció alapján a jogalkotó abból indult ki, hogy

[14] Farkas Ákos: A kriminálpolitika és a büntető igazságszolgáltatás hatékonysága (=Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára Magyar kriminológiai Társaság Budapest, 1998. 81. oldal).

[15] Borbíró Andrea: A sokarcú bűnmegelőzés (Feljegyzések a bűnözéskontroll új tendenciáiról és angliai tapasztalatairól) 19. oldal
https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/34364/Themis_2005_dec_Borbiro_Anna_p_17-28.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2018. június 5.)

[16] A kodifikációt segítő külső (valamelyik hazai jogi karhoz is kötődő) szakértők a következők voltak 2010–2012 között: Békés Ádám (PPKE), Gellér Balázs (ELTE), Kőhalmi László (PTE) és Gál István László (PTE).

[17] A rendelkezésünkre bocsátott munkaanyag részletesen a következőket írta erről: „A hatékonyság alapvető társadalmi elvárás, ami jogpolitikai célként kerülhet megfogalmazásra, mint az új Btk. legfontosabb tulajdonsága.

A következetesség és az egyszerűség részben a kiszámíthatóságot, részben pedig a könnyebb alkalmazhatóságot célozza, e tekintetben tehát fontos szakmai kritérium, s egyben a hatékonyság legfontosabb garanciája.

A korszerűség – felfogásunk szerint – semmiképp sem az értékállóság ellenpontja. A Btk. azon rendelkezéseit, melyek az idő próbáját kiállták, nem célunk módosítani. Sok rendelkezés azonban már nincs összhangban a XXI. század elvárásaival, és nincs tekintettel hazánk Európai uniós tagságára. A hatályos törvényben előfordul, hogy a Btk.-beli rendelkezés uniós joggal való összehangolása nem megfelelő módon ment végbe, ami üres tényállásokat eredményezett; másutt pedig a szükséges dereguláció maradt el.

Prioritás a szankciórendszer, azon belül pedig az egyes tényállásokhoz kapcsolódó büntetési tételek újragondolása által a Btk. elmúlt évekbeli módosításai miatt megbomlott belső koherenciájának a visszaállítása. E feladat megoldása a jelenlegi Btk.-val szemben gyakran – okkal – hangoztatott következetességi deficit kiküszöbölését idézhetné elő.

Az 1978. évi IV. törvény sorozatos módosításai a különös részi tényállásoknak még az adott kormány jogpolitikai szándékát sem mindig tükröző túlburjánzásához vezettek. Ennek következtében egyre több tényállás került egymással az általános–különös viszonyába, sok esetben a különös tényállás szankciói enyhébbek az általánosénál. A Btk. egyszerűsítését a BKFO egy határozott és jelentős profiltisztítással tervezi elérni." (Koncepcionális kiindulópontok, munkaanyag, KIM, 2012. 1. oldal)

[18] A kriminálpolitika feladata többek között azoknak a szempontoknak a kidolgozása, amely szempontok érvényesítendők a büntetőjogi jogszabályok alkalmazása során. (Földvári József: Kriminálpolitika, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 32–33. oldal) A kriminálpolitika mindig a bűnözés mennyiségi, minőségi változásához, a társadalom biztonságérzetéhez igazodó, ennek következtében folyamatosan változó, dinamikus tevékenység, amelynek eszközrendszerét nem a bűnözés mennyiségi és minőségi változásai határozzák meg, hanem a társadalom civilizációs szintje. (Farkas Ákos: A kriminálpolitika és a büntető igazságszolgáltatás hatékonysága In: Tanulmá-

lehetőleg vagy szigorúbb, vagy ugyanolyan szigorú legyen az egyes részleteiben az új Btk. is, mint a korábbi. Ezt persze minden apró részletrendelkezés esetében nem lehetett teljes mértékben betartani, de összegészében véve legalább az elmondható, hogy nem lett enyhébb a korábbi törvénynél. Bár rögtön tegyük is hozzá: a jelenlegi kormány által a hatalomra kerülésük előtt, még ellenzékben tervezett szigorítások jó részét már a korábbi kormányok már beiktatták az előző Btk.-ba 2008–2010 között.[19]

Sokak szerint sikerült megalkotnunk a 28 tagállamú Európai Unió legszigorúbb büntető kódexét. Ezzel persze lehet vitatkozni, de a Sanghaji Tudományos Akadémia Jogtudományi Intézete 2014–2015-ben lefordította az új magyar Btk.-t mandarin nyelvre, és könyv formájában 2015 őszén publikálni is fogja Sanghajban. Kínában tehát sok szempontból követendő mintaként tekintenek az új kódexünkre, mint amely egy demokratikus, de mégis kellőképpen szigorú törvény.

Álláspontom szerint a büntetőjog csak nagyon korlátozott mértékben képes a gazdasági válság tüneteinek a kezelésére – ha képes rá egyáltalán.[20] Mondom ezt annak ellenére, hogy közel 150 év óta mutatnak ki összefüggéseket a kutatók a gazdasági válságok és a bűnözés alakulása között.[21] Ezt a következő részben röviden áttekintjük.

3. Statisztikai elemzések a bűnözés terjedelme, dinamikája és struktúrája kapcsán 1800-tól napjainkig, különös tekintettel a gazdasági válságok és a bűnözés kapcsolatára

Nem új keletű kutatási téma a gazdasági mutatók és a bűnözés közötti korrelációs kapcsolat keresése. 1835 és 1861 közötti bajor adatsorok alapján Georg von Mayr számszerűsíthető kapcsolatot mutatott ki a gabonaárak változása és a lopások száma között. A gabona árának növekedése maga után vonta a lopások számának emelkedését és fordítva.[22]

Az 1880-as években a híres francia büntetőjogász és kriminológus, Lacassagne is vizsgálta a gazdasági tényezők és a bűnözés alakulása közötti kapcsolatot. Azt vélte felfedezni, hogy a búzaárak változása szinte teljesen együtt mozog vagyon elleni bűncselekmények számának változásával, és kimutathatók a gazdasági válságok hatásai is.[23]

Az USA 1890-es években lezajlott gazdasági válsága idején a bűnügyi statisztika szintén jelzett. „A válság kezdetekor az újságok a korrupció óriási megnövekedéséről számoltak be. 1895. január 1-jén a Chicago Daily Tribune egy cikkében azt állította, hogy 1894-ben volt a legnagyobb számú sikkasztás 1878 óta, ami egyébként szintén súlyos válságév volt."[24]

Egy német kutatás szerint, amelyet Exner végzett az első világháború után[25], a következő összefüggést mutatta ki: a munkanélküliek számának minden egymillió fővel történő emelkedése átlagosan várhatóan tízezerrel növeli meg a lopás miatt elítéltek számát.

1882–1914 között a rozs és a kenyérárak szinte teljesen együtt mozogtak az ismertté vált lopások számával Németországban, Eduard Joachim kutatatásai[26] szerint. Mindezt a következő ábrán is bemutathatjuk:

nyok Szabó András 70. születésnapjára Magyar kriminológiai Társaság Budapest, 1998. 81. oldal)

[19] Bárándy Gergely országgyűlési képviselő úr felkérése alapján 2006-tól segítettem az általa létrehozott „Szakmai kör"-ön keresztül a büntető jogalkotást a 2010-et megelőző időszakban is.

[20] Lásd Gál István László: Gazdasági büntetőjog, gazdasági bűnözés és a jelenlegi gazdasági válság (PTE ÁJK Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs, 2012. 159. pp)

[21] Az 1880-as években a híres francia büntetőjogász és kriminológus, Lacassagne is vizsgálta a gazdasági tényezők és a bűnözés alakulása közötti kapcsolatot. Azt vélte felfedezni, hogy a búzaárak változása szinte teljesen együtt mozog vagyon elleni bűncselekmények számának változásával, és kimutathatók a gazdasági válságok hatásai is. (A. Lacassagne: Marche de la criminalité en France 1825-80 (=Revue Scientifique, 1881.) Az USA 1890-es években lezajlott gazdasági válsága idején a bűnügyi statisztika szintén jelzett. „A válság kezdetekor az újságok a korrupció óriási megnövekedéséről számoltak be. 1895. január 1-jén a Chicago Daily Tribune egy cikkében azt állította, hogy 1894-ben volt a legnagyobb számú sikkasztás 1878 óta, ami egyébként szintén súlyos válságév volt." (George A. Akerlof – Robert J. Shiller: Animal Spirits (Corvina Kiadó, Budapest, 2011. 91. oldal) Egy német kutatás szerint, amelyet Exner végzett az első világháború után (Exner, F.: Krieg und Kriminalität Kriminalistische Abhandlungen Heft 1. Leipzig 1926.), a következő összefüggést mutatta ki: a munkanélküliek számának minden egymillió fővel történő emelkedése átlagosan várhatóan tízezerrel növeli meg a lopás miatt elítéltek számát. 1882–1914 között a rozs és a kenyérárak szinte teljesen együtt mozogtak az ismertté vált lopások számával Németországban, Eduard Joachim kutatatásai (Eduard Joachim: Konjunktur und Kriminalität Offenburg, 1933. 19. oldal) szerint.

[22] Ulrich Martens: Wirtschatfliche Krise, Arbeitslosigkeit und Kriminalitätsbewegung Freiburg i. Br., 1978. 5–6. oldal.

[23] A. Lacassagne: Marche de la criminalité en France 1825-80 (=Revue Scientifique, 1881.)

[24] George A. Akerlof – Robert J. Shiller: Animal Spirits (Corvina Kiadó Budapest, 2011. 91. oldal).

[25] Exner, F.: Krieg und Kriminalität Kriminalistische Abhandlungen Heft 1. Leipzig 1926.

[26] Eduard Joachim: Konjunktur und Kriminalität (Offenburg, 1933. 19. oldal).

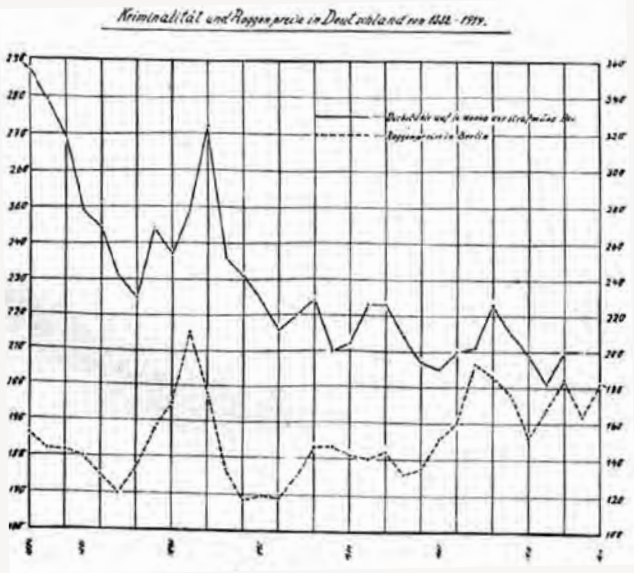

Forrás: *Eduard Joachim, 19. oldal*

A XX. század elején, a két világháború között Dorothy Swaine Thomas vizsgálta a gazdasági ciklusok és a különféle bűncselekményi kategóriák közötti korrelációt 1865–1915 között[27]. A következő ábrán[28] az említett 50 éves idősor adatai vannak feltüntetve.

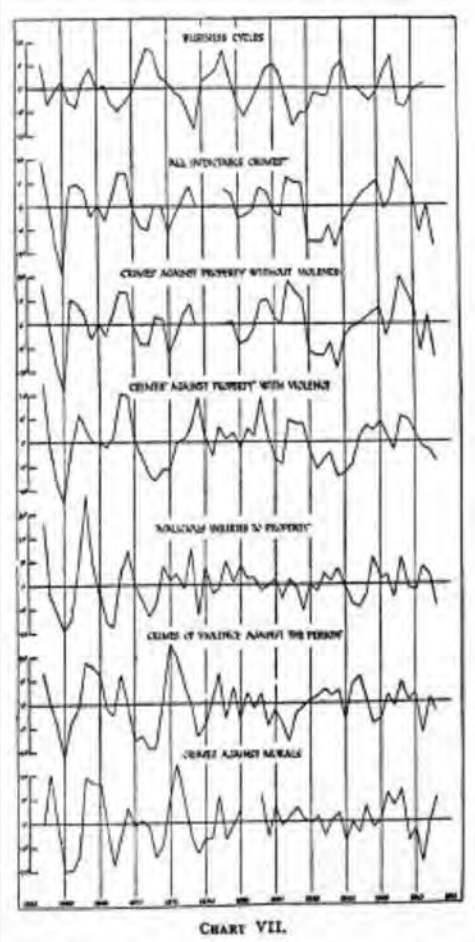

CHART VII.

Legfelső sorban a gazdaság ciklikus változásai (1), alatta a bűncselekmény-csoportokra vonatkozó idősorok, a következő sorrendben: minden ismertté vált bűncselekmény (2), tulajdon elleni nem erőszakos bűncselekmények (3), tulajdon elleni erőszakos bűncselekmények (4) szándékos dologrongálások (5), erőszakos személy elleni bűncselekmények (6), „erkölcsellenes" bűncselekmények (7).

A táblázatból jól látható, hogy a gazdasági ciklusok (legfelső sor) szinte pont ellentétesen mozognak az egyes bűncselekményi kategóriákkal: fellendülés esetén csökken, recesszióban nő a bűnözés.

Ezt az összefüggést egy másik grafikonon is lehet ábrázolni (a folytonos vonal jelzi a lopás miatt elítéltek számát, a szaggatott vonal pedig a munkanélküliséget mutatja)[29]:

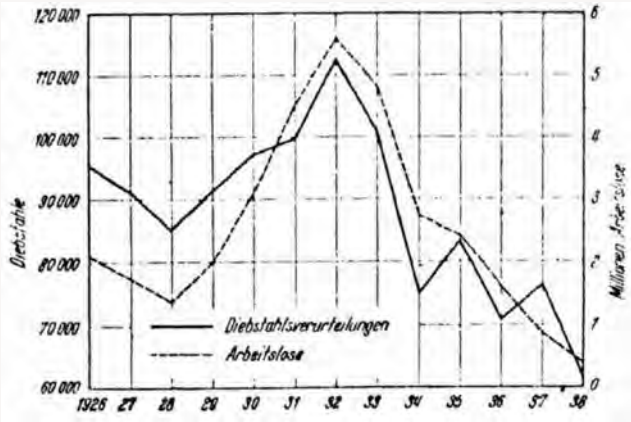

Forrás: *Ulrich Martens: Wirtschatfliche Krise, Arbeitslosigkeit und Kriminalitätsbewegung*

Az 1929–33-as nagy gazdasági világválság alatt egy kutatás szerint[30] ugyan összességében csökkent a bűnözés Németországban, de egyes bűncselekménycsoportok esetében jól látható a növekedés 1929 után *(ld. a köv. old.)*

A nagy gazdasági világválság után a gazdasági válságok és a bűnözés kapcsolatát az USA-ban is vizsgálták. Thorsten Sellin a következő érdekes összefüggésekre hívja fel a figyelmet a témára vonatkozó könyvében[31]:

1. Nem minden bűncselekmény-típus reagál érzékenyen a gazdasági mutatók változásaira, ezért a vizsgálatokat csak egyes bűncselekménytípusokra külön érdemes elvégezni.

2. A gazdasági változások nem minden területre hatnak ugyanolyan mértékben.

3. Nem minden társadalmi osztályt érint ugyanolyan hátrányosan a gazdasági válság. A válság által jobban

[27] Dorothy Swaine Thomas: Social Aspects of the Business Cycle (New York, 1927.).

[28] Dorothy Swaine Thomas: Social Aspects of the Business Cycle (New York, 1927. 134. oldal).

[29] Ulrich Martens: Wirtschatfliche Krise, Arbeitslosigkeit und Kriminalitätsbewegung Freiburg i. Br., 1978. 5–6. oldal.

[30] Prof. Dr. Bruno Gleitze: Die Konjunkturkriminalität in der Zeit der Weltwirtschaftskrise (W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart und Berlin 1941. 7. oldal).

[31] Thorsten Sellin: Research Memorandum on Crime in the Depression New York, 1937. 19–20. oldal.

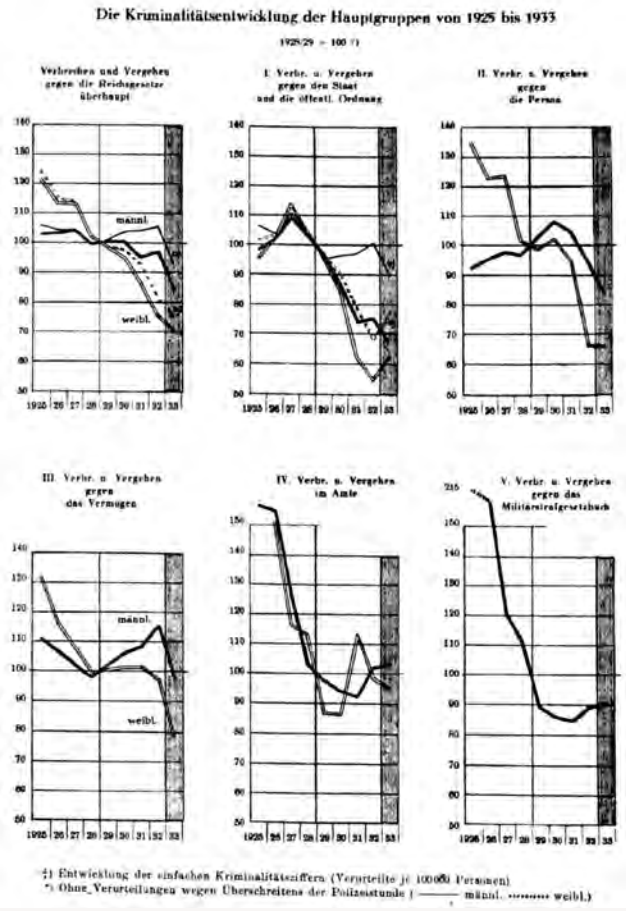

érintett csoportok bűnözésében jobban megmutatkozik a válság hatása.

4. Végül fontos kiemelni, hogy a kevésbé erős gazdasági visszaesések kisebb hatással vannak a bűnözési mutatókra, mint a nagyobbak.

(Érdekességképpen megjegyezzük, hogy már Thomas Robert Malthus is ugyanarra a következtetésre jutott évszázadokkal korábban, mint az amerikai szerző a XX. század első felében, vagyis hogy nem minden társadalmi osztályt érint ugyanolyan hátrányosan a gazdasági válság. „Sajnálatos módon a dolgozó osztályok, jóllehet részesülnek az általános fellendülésben, de nem olyan nagy mértékben, mint amennyire az általános visszaesésben. Ők szenvedik a legnagyobb ínséget az alacsony bérek idején, de nem kaphatnak megfelelő kompenzációt a magas bérek időszakában sem. Számukra a (gazdasági) hullámzások mindig több rosszat, mint jót hoznak, és a társadalom nagy többségének jólétét tartva szem előtt célunk a béke fenntartása és az egyenlő költekezés kell legyen."[32]

A második világháború után a gazdasági mutatókkal együtt folyamatosan nőtt a bűnözés, és a kiszabott börtönbüntetések száma és időtartama is. Úgy tűnt, még sincs összefüggés a gazdasági válságok és a bűnözés között.

1978-ban Ulrich Martens kritikai szemlélettel megvizsgálta a korábbi kutatásokat, és kimondta, hogy „sem időben sem térben nem lehet egy olyan általános kijelentést tenni, hogy egyáltalán van-e és ha igen, milyen erőbefolyása van a gazdasági helyzetnek és különösen a munkanélküliségnek a bűnözés alakulására."[33] A szakirodalomban elbizonytalanodás figyelhető meg az 1970-es években, a kutatók ekkoriban kezdik megkérdőjelezni, hogy van-e hatása a gazdasági válságoknak a bűnözésre. „Az 1970-es évek elején, a gazdasági válságban a társadalom egészét irányító értékrendszer megváltozása során ismét napirendre került a gazdasági viszonyok és a bűnözés kapcsolata. A legátfogóbb – nemzetközi összehasonlítást is tartalmazó – vizsgálatot az Európa Tanács keretei között folytatták le, ennek eredményeit 1985-ben tették közzé."[34]Az 1970-es és '80-as évek kutatásai nem igazolták, hogy bármilyen összefüggés lenne a gazdasági válságok, recessziók, visszaesések és a bűnözés időbeli alakulása között, ahogy erre Gönczöl Katalin is rámutat egy tanulmányában:

„Az eddig szokásos vizsgálati módszerekkel ellentétben nem a bűnelkövetők társadalmi helyzetének mutatóiból indultak ki, hanem az érintett országok gazdaságát leginkább jellemző fenti tényezők változásának hatását próbálták kimutatni a bűnözés alakulására. Az elemzés az 1963 és 1981 közötti periódust fogta át. Ebben az időszakban a 100 000 vétőképes lakosra jutó bűnelkövetők száma a Német Szövetségi Köztársaságban 2920-ról 6600-ra, Franciaországban 1350-ről 5370-re, Angliában és Walesben 2250-ről 5660-ra növekedett. A bűnözés folyamatos emelkedése mellett a gazdasági fejlődés egyik országban sem volt egyenletes. A nemzeti jövedelem 1950 és 1960 között különböző mértékben ugyan, de mindhárom országban nőtt, ettől kezdve a növekedés üteme csökkent, és az 1970-es évek második felében stagnáló értéket mutatott. A munkanélküliség elérte a 10%-ot is, majd a kedvező fejlődés hatására erősen csökkent. Az 1960-as évek elején az NSZK-ban például már nem érte el az 1%-os szintet sem. 1975-től viszont újra emelkedett, és 1980-ban megközelítette a korábbi magas értékeket.

A kutatók felfedezték, hogy a bűnözés számszerű alakulásával a gazdaság ciklikus fejlődése nem mutat közvetlen összefüggést. A bűnözés változásában a gazdasági körülmények javulásának vagy romlásának késleltetett reakciója sem érhető tetten. Azt a hipotézist sem igazolta tehát a kutatás, hogy a gazdasági körülmények hatása nem az aktuális bűnözésben, hanem egy későbbi időszak statisztikai adatsorában jelenik meg. A bűnözés ténylegesen ugyanis mindhárom országban folyamatosan nőtt. Ez a növekedés viszont úgy ment végbe, hogy a 100 000 lakosra jutó bűnelkövetők aránya szempontjából nagyon különböző

[32] Idézi Szentes Tamás: Ki, és miért van válságban? (Napvilág Kiadó Budapest, 2009. 108. oldal).

[33] Ulrich Martens: Wirtschatfliche Krise, Arbeitslosigkeit und Kriminalitätsbewegung Freiburg i. Br., 1978. 36. oldal.

[34] Gönczöl Katalin: Válság – munkanélküliség – büntetőpolitika, 3. oldal http://www.fszek.hu/szociologia/szszda/gonczol_valsag_munkanelk.pdf

helyzetből induló országok a vizsgált időszak végére – 1981-re – közel azonos helyzetbe jutottak. Ez közelebbről azt jelenti, hogy 18 év alatt Franciaországban 400%-kal, az NSZK-ban 230%-kal, Angliában és Walesben 250%-kal nőtt a bűnözés, hogy 1981-re nagyjából egyenlő szintet érjen el."[35] A Gönczöl Katalin által hivatkozott munkák megállapításaival ellentétben a '70-es évek második felétől lezárult kutatások alapján készült nemzetközi szakirodalmi források már ismét alátámasztják, hogy a gazdasági válság alatt nő a vagyon elleni és a gazdasági bűncselekmények száma.

1976-ban a római székhelyű UNSDRI (United Nations Social Defence Research Institute) kimutatta, hogy az erősebb gazdasági visszaesések és válságok alatt megnőnek a gazdasági bűnözés egyes speciális formái. Ilyenkor hatékony ellenlépéseket kell tenni, amelyek természetesen nemcsak büntetőjogi eszközök bevetését jelentik.[36]

1983-ban egy német kutatás kimutatta a fordított összefüggést, vagyis hogy a gazdasági fellendülések alatt csökken a börtönnépesség száma és a pszichiátriai kezeltek száma is.[37]

Egy 1987-ben megjelent monográfia[38] szerzője a következő korrelációs kapcsolatokat állapította meg a munkanélküliség és egyes súlyos bűncselekmények előfordulásai között:

- betörés 0,572,
- személy elleni erőszakos bűncselekmények 0,529,
- rongálás 0,494,
- lopás 0,423,
- rablás 0,342,
- csalás 0,338,
- szexuális bűncselekmények 0,158.

Ebből is látható, hogy a szexuális bűncselekmények kivételével szignifikáns kapcsolat mutatható ki a válságok és több komoly bűncselekménytípus között. A magas munkanélküliség ugyanis nagyon erős korrelációs kapcsolatban áll a gazdasági recessziókkal, a válság tipikus és rendszerinti következménye.

Egy újabb amerikai kutatásnak[39] pedig az volt a célja, hogy kifejlesszen egy olyan modellt, amely megmagyarázza a vagyon elleni bűnözési ráta alakulását, gazdasági változókat alkalmazva. A függő változókat, amelyeket a vagyon elleni bűnözés rátájának a mérésére használtak, az FBI egységes bűnügyi jelentéseket készítő programjából nyerték. A független változók közé tartoznak: a közoktatásra fordított kiadások, a munkanélküliségi ráta, a GDP-mutató, a szegénységi ráta, az átlagjövedelem és a lefoglalt heroin és kokain mennyisége.

Korrelációs modellt alkalmaztak a függő, illetve független változókhoz. Lineáris regressziós modellt használva, minden független változót elemeztek. Az eredmények a következők voltak:

[35] Gönczöl Katalin: Válság – munkanélküliség – büntetőpolitika http://www.fszek.hu/szociologia/szszda/gonczol_valsag_munkanelk.pdf 4–5. oldal.

[36] Economic crisis and crime. UNSDRI Rome, May 1976. 18. oldal.

[37] Hans-GüntherHeiland: Economic Crisis and Crime (Bremen, 1983.) 25. oldal.

[38] Steven Box: Recession, Crime and Punishment (Totowa, New Jersey 1987.) 85. oldal.

[39] Reza Fadei-Ttahrani és Thomas M. Green: Crime and Society (=International Journal of Social Economics Vol. 29. No 10. 2002. 785–788. oldal).

	Vagyon elleni bűnözés rátája	Közoktatásra fordított összeg	Átlag-jövedelem	Szegénységi ráta	Munkanélküliségi szint	GDP mutató	Lefoglalt heroin és kokain mennyiség
Vagyon elleni bűnözés rátája	1000	–0,518*	–0,533**	–0,246	–0,028	–0,525*	–0,175
Közoktatásra fordított összeg	–0,518	1000	0,990**	–0,068	–0,368	0,987**	0,838*
Átlagjövedelem	–0,533	0,990**	1000	–0,125	–0,407	0,995**	0,845**
Szegénységi ráta	–0,246	–0,068	–0,125	1000	0,905**	–0,175	–0,069
Munkanélküliségi szint	–0,028	–0,368	–0,407	0,905**	1000	–0,469*	–0,313
GDP mutató	–0,525	0,987**	0,995**	–0,175	–0,469	1000	0,843**
Lefoglalt heroin és kokain mennyiség	–0,157	0,838*	0,845**	–0,069	–0,313	0,843**	1000

Megjegyzés:
* A korreláció 0,05 szinten szignifikáns;
** A korreláció 0,01 szinten szignifikáns
Forrás: *International Journal of Social Economics Vol. 29. No 10. 2002.*

Negatív korreláció mutatható ki például a következő esetben: ahogy nő a közoktatásra fordított összeg, úgy csökken a vagyon elleni bűnözés rátája. A két változó között így inverz kapcsolat van. Ezek a kapcsolatok általában intuíció alapján is érezhetők, illetve sejthetők, kivéve talán a munkanélküliségi szint és a vagyon elleni bűnözés rátája közötti negatív korrelációs kapcsolatot. Bár rögtön hozzátehetjük, hogy a korreláció nagyon gyenge (–0,028). Számos független változó azonban szorosan összefügg. Hogy a multikollinearitással kapcsolatos problémákat elkerüljék, a modell alkotói három változót választottak ki az elemzéshez: a GDP mutatót, a szegénységi rátát és a belföldön lefoglalt, illetve az USA-ba érkezve elkobzott heroin (illetve kokain) mennyiségét.

A regressziós modell a következő képletet használja:
$Y=b_0 + b_1X_1 + b_2X_2 + b_3X_3 + e$
ahol
Y =a vagyon elleni bűnözés rátája
b_0=konstans
X_1=GDP mutató
X_2=szegénységi ráta
X_3=lefoglalt drogmennyiség
e= standard hiba
A regresszió-számítás eredménye a következő volt:
$Y = 9.985.626 - 0.554\ X_1 - 172.016\ X_2 + 2.396$
$t = (-3.132)(-5.913)(19.975)(4.323)$
$R^2 = 0.704$
$R = 0.860$

A modell három független változója a vagyon elleni bűnözési rátája 1980-tól 1997-ig történő változásáért 74%-ban felelős. Ez egy szokatlanul robusztus modell.

2007 után a kép változatos, de a nyugati kutatások többsége állítja, hogy a jelen gazdasági válság hatott és napjainkban is hat a bűnözésre. A jelenlegi gazdasági válság kirobbanása után Görögországban például a vagyon elleni és erőszakos bűnözéstől való félelem jelentős mértékben nőtt a társadalomban. Ezt a bűnügyi statisztika is alátámasztja, hiszen jelentős növekedés tapasztalható például a lopások, betöréses lopások és a rablások számában. 2009 és 2011 között az ismertté vált lopások és betöréses lopások száma 33%-kal, 72 658-ról 96 925-re nőtt. Ezalatt a rablások 41%-kal, 4708-ról 6636-ra növekedtek[40]. (Természetesen találunk itt is ellenpéldákat. Franciaországban egy friss hír ennek ellentmondani látszik: „A bűnözés csökkent az elmúlt kilenc egymást követő évben, ismertette kedden reggel a belügyminiszter, majd kifejtette, hogy a bűnözés 0,34%-kal csökkent Franciaországban 2011-ben. Habár a vagyon elleni bűncselekmények 2011-ben 1,74%-os csökkentek, Claude Guéant elismert kedvezőtlen tendenciát is, ez a betöréses lopások számának 16%-os növekedése."[41])

A United Nations Office on Drug and Crime által 2010-ben készített, Monitoring the Impact of Economic Crisis on Crime (Rapid Impact and Vulnerability Analysis Fund) szerint a 2007-ben kirobbant gazdasági válság statisztikai modellekkel (főként ARIMA modellekkel) is bizonyíthatóan növelte a bűnözés volumenét. 15 ország statisztikai adatai alapján jutottak erre a következtetésre. A kutatás végkövetkeztetése a következő volt:

1. A gazdasági tényezők kimutatható hatással vannak a bűnügyi statisztikai adatokra és a bűnözés trendjére.
2. A vizsgált 15 országból 11 esetében volt kimutatható olyan szignifikáns változás a gazdasági mutatókban 2008/2009 folyamán, amelyet gazdasági válságnak nevezhetünk. Ezen 11 országból 8 esetében a gazdasági mutatók romlása hatással volt a bűnözésre.
3. Az erőszakos vagyon elleni bűncselekmények, mint például a rablás mutatták a legszorosabb összefüggést a gazdasági tényezőkkel. Emellett a szándékos emberölések és a motorkerékpár lopások esetében is igazolható volt a kapcsolat statisztikai módszerekkel.
4. A modell mindig időbeli eltolódást (time lag) jelez a gazdasági mutatók megváltozása és a bűnügyi statisztikai adatsorok megváltozása között. Átlagosan 4–6 hónap időbeli eltolódással mutatkoznak meg a kedvezőtlen gazdasági események a bűnügyi statisztikai adatsorokban.
5. Átlagosan három hónapra jól előre lehet jelezni a bűnözés várható jövőbeni alakulását nemzeti szinten vagy egy város esetében a korábbi bűnügyi statisztikai adatok és a gazdasági változók alakulása alapján.[42]

A szándékos emberölések számának a növekedése jól látható a mexikói bűnügyi statisztikai adatok alapján készült idősoron. A gazdasági válság kirobbanásának évében láthatóan megtört az addig folyamatosan csökkenő trend, és növekedésbe fordult át (a felső vonal az éves, az alsó a havi bontású adatokat mutatja):

[40] The politics of crime and the financial crisis in Greece Sappho Xenakis and Leonidas K. Cheliotis, 2 August 2012 http://www.opendemocracy.net/sappho-xenakis-leonidas-kcheliotis/politics-of-crime-and-financial-crisis-in-greece (2012. augusztus 20.).

[41] http://www.lejdd.fr/Politique/Actualite/Gueant-annonce-des-chiffres-de-la-delinquance-a-la-baisse-458868/ (2012. augusztus 17.)

[42] www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/crime/GIVAS_Final_Report.pdf (2012. augusztus 18.)

Forrás: *UNODC Statistics and Surveys Section*[43]

[43] www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/crime/GIVAS_Final_Report.pdf (2012. augusztus 18.).

A rablás és a munkanélküliség együttmozgása volt megfigyelhető Kanadában, az idősorok szinte teljesen együtt mozognak:

Forrás: *UNODC Statistics and Surveys Section*[44]

Egyetértünk azzal a nézettel, miszerint nemcsak a gazdasági válságok, de a gazdasági fellendülések is gyakran a bűnözést növelő tényezőként hatnak. „A hirtelen bekövetkező kedvezőtlen gazdasági változások – a nyomor növekedése, a szegények számának szaporodása – ugyanúgy előidézik a deviancia, így a bűnözés emelkedését, mint az örvendetes gazdasági növekedés, ha az igen gyors folyamatok eredménye."[45]

[44] www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/crime/GIVAS_Final_Report.pdf (2012. augusztus 18.).

[45] Durkheim, É.: Az öngyilkosság. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1967. 250–251. oldal.

2.8.2. A regisztrált bűncselekmények és elkövetőik (1990–)

Év	Összesen	Ebből:					Regisztrált bűnelkövető	
		személy elleni	közlekedési	közrend elleni	gazdasági	vagyon elleni	összesen	százezer 14 éves és idősebb lakosra
1990	341 061	13 043	25 976	14 727	9 858	265 937	112 254	1 328
1991	440 370	13 974	29 942	18 474	8 347	356 671	122 835	1 448
1992	447 222	14 824	33 130	27 480	8 913	350 586	132 644	1 559
1993	400 935	14 782	29 362	31 230	6 146	307 396	122 621	1 440
1994	389 451	16 150	26 556	43 379	4 085	287 095	119 494	1 402
1995	502 036	16 096	24 633	55 061	5 064	391 062	121 121	1 422
1996	466 050	14 720	20 689	48 598	5 409	365 235	122 226	1 437
1997	514 403	16 445	21 203	65 946	6 543	393 003	130 966	1 542
1998	600 621	18 684	22 423	75 592	13 454	457 188	140 083	1 652
1999	505 716	18 882	20 503	71 063	20 318	358 036	131 658	1 556
2000	450 673	16 591	19 566	76 312	10 986	311 611	122 780	1 454
2001	465 694	20 927	19 561	74 535	12 412	317 900	120 481	1 395
2002	420 782	16 859	21 588	70 435	14 248	283 664	121 786	1 410
2003	413 343	17 970	20 142	71 667	15 088	275 891	118 030	1 367
2004	418 883	18 872	22 112	80 685	16 661	262 082	129 987	1 505
2005	436 522	17 780	22 826	83 983	17 106	270 740	133 790	1 547
2006	425 941	16 260	21 670	83 318	17 862	260 147	124 171	1 435
2007	426 914	17 110	23 006	76 391	14 021	276 193	116 161	1 342
2008	408 407	20 880	19 450	72 547	15 870	265 755	116 584	1 347
2009	394 034	23 914	17 664	68 986	16 752	253 366	111 714	1 291
2010	447 186	27 897	16 447	93 612	21 119	273 613	122 528	1 418
2011	451 371	27 204	14 001	107 676	32 490	256 175	112 894	1 309
2012	472 225	26 875	13 084	134 559	24 001	259 615	100 238	1 168
2013	377 829	..	..	..	..	..	103 615	1 210
2014	329 575	..	..	..	..	..	105 584	1 237
2015	280 113	..	..	..	..	..	99 018	1 163
2016	290 779	..	..	..	..	..	98 136	1 156
2017	226 452	..	..	..	..	..	90 369	1 068

Forrás: *KSH* (https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zjb002.html (2019. április 22.)

Ez azonban egy másik könyv témája lehetne, illetve a társadalmi-gazdasági fejlődés és a bűnözés kapcsolatáról született már hazánkban kiváló monográfia[46].

A rendszerváltás óta eltelt időszak bűnügyi statisztikai adatai[47] a sok Btk.-módosítás miatt csak korlátozott mértékben adnak lehetőséget összehasonlítása illetve következtetések levonására. Például 2007-ben 10 000-ről 20 000 forintra nőtt a vagyon elleni bűncselekmények értékhatára, 2011-ben pedig 50 000 forintra: mindez több tízezer, korábban bűncselekménynek minősített magatartást von ki a büntetőjog látóköréből. Ettől ezeket a cselekményeket még ugyanúgy elkövetik, de immár csak szabálysértésként regisztrálja a statisztika.

Az elmúlt évtizedet kiragadva jól látható a statisztikai adatokból, hogy – ugyan a gazdasági válság kirobbanásához képest bizonyos időbeli eltolódással – ismét növekedni kezdett az ismertté vált bűncselekmények száma az elmúlt két évben. Történik mindez annak ellenére, hogy jelentős dekriminalizációs lépés történt 2007-ben és 2011-ben, az összbűnözés majdnem egyharmadát kitevő lopást és más vagyon elleni bűncselekményeket érintően kétszer is feljebb emelte a jogalkotó az értékhatárt, amivel becsléseink szerint több tízezerrel csökkent a regisztrált bűncselekmények száma. Ennek hatása megmutatkozott 2007 után, de csak két évig, a statisztikát 2011-ben az ismételt értékhatár-növelés sem tudta „megjavítani", tovább nőtt az ismertté vált bűncselekmények száma. Napjainkban a regisztrált bűncselekmények számának a csökkenése figyelhető meg: 2012-ig gyakorlatilag majdnem minden évben a 400 000 bűncselekményt is meghaladta a hivatalos statisztika által regisztrált bűncselekmények száma, addig 2013 óta csökkenő trendet látunk, és az összbűnözés terjedelme jól láthatóan 300 000 alá konvergál.

4. Záró gondolatok

Felelős kutatóként arra a kérdésre, hogy miért csökken a bűnözés terjedelme az elmúlt években Magyarországon, egyértelmű választ nem tudunk adni. Az egyes lehetséges okok valószínűleg mind szerepet játszanak ebben, azt azonban statisztikai módszerekkel egzakt módon nem lehet kimutatni, hogy melyik ok játszik döntő vagy elsődleges szerepet. A bűnözés csökkenésének okai véleményem szerint a következők (a sorrend irreleváns):

- a gazdasági válság által generált bűnözési hullám „lecsengése", vagyis a tényleges jelenség (az összbűnözés) valódi csökkenése;
- a büntető jogszabályok változása az új Btk. által (formális tényező);
- a szigorodó büntetőpolitika 2010 után;
- a nyomozó hatóságok eredményesebb fellépése
- a látencia növekedése.

Mindezek a tényezők szerepet játszanak a látható (regisztrált) bűnözés csökkenésében, Azt azonban, hogy ez a tendencia tartós lesz-e, és folytatódni fog-e a következő években, 2019 tavaszán senki nem tudja megmondani. ■

[46] Gödöny József: A társadalmi-gazdasági fejlődés és a bűnözés Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1976.

[47] http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zjb002.html (2012. augusztus 20.).

Dr. Háger Tamás*

Gondolatok a megalapozatlanságról és a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezésről

(Új jogintézmények a 2018. július 1-jén hatályba lépett büntetőeljárási törvényben)

1. Bevezetés

A magyar büntető eljárásjog az évtized végéhez közeledve fejlődése során jelentős állomáshoz érkezett. Az Országgyűlés 2017. június 13. napján fogadta el az új büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényt (továbbiakban: Be.),[1] mely a 867. § rendelkezése szerint 2018. július 1-jén lépett hatályba. Az új törvény alapvetően megtartotta a magyar büntetőper meghatározó jogintézményeit, hasonlóan az 1998. évi XIX. törvényhez (a továbbiakban: korábbi Be.). Emellett azonban koncepcionális, érdemi változásokat is tapasztalhatunk. A reformok célja a törvény preambulumában is megfogalmazottak szerint többek között a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülésének biztosítása, a hatékony és észszerű határidőn belül lefolytatott büntetőeljárás megteremtése, szem előtt tartva az igazság megállapításának igényét is. A Be. hangsúlyosabbá teszi a terhelti beismerésnek a konzekvenciáit és törekszik az eljárási feladatok (különösen a vádlói és ítélkezési funkciók) fokozottabb elválasztására.[2] Az eljárás gyorsítását, a hatályon kívül helyezések számát csökkentő új jogintézmény lehet a hatályon kívül helyező másodfokú, illetve az ítélőtáblai harmadfokú végzések elleni fellebbezés lehetővé tétele.[3] A tanulmányban elsősorban a másodfokú eljárásra koncentrálva, főként a megalapozatlanság miatt történő hatályon kívül helyezést elemezve teszek kísérletet az új jogintézmény bemutatására, megvilágítva a dogmatikai alapokat, az elméleti hátteret és a gyakorlati kérdéseket. A tanulmány fő előzetes felvetése, hogy valóban alkalmas lehet-e és szükséges-e a kasszációs döntés érdemi része ellen a jogorvoslat biztosítása a hatályon kívül helyezések számának csökkentése érdekében. Az új törvény hatályba lépése óta még egy év sem telt el e sorok megírásáig, az alakuló ítélkezési gyakorlat idővel kijelöli az alapvető irányokat. Indokolt azonban már most vizsgálni az új jogorvoslati intézmény lényegét és várható hatásait, figyelemmel arra is, hogy a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés alapján indult revíziós eljárásról már születtek iránymutató döntések.

2. A ki nem küszöbölhető megalapozatlanság és perjogi hatásai

A korábbi Be. még nem különböztette meg a teljes és részleges megalapozatlanságot. Az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezésének volt viszont helye, ha olyan megalapozatlansági ok állt fenn, mely a fellebbezési eljárás perjogi eszközeivel[4] nem volt kiküszöbölhető, és mindez a bűnösség megállapítását, vagy a büntetés kiszabását, illetve az intézkedés alkalmazását lényegesen befolyásolta.[5] Ez rendszerint a jogirodalom és a bírói gyakorlat által már kimunkált teljes megalapozatlanságnál fordult elő, mely a tényállás megállapításának hiányát vagy a tényállás teljes felderítetlenségét jelenti.

A Be. a másodfokú eljárásban teljes megalapozatlanságnál[6] kötelező módon írja elő a hatályon kívül helyezést a 610. §-ban. A teljes megalapozatlanság fel-

* *Bíró, Debreceni Ítélőtábla, PhD*

[1] A törvényt 2017. június 26. napján hirdették ki.

[2] Belovics Ervin – Tóth Mihály: *Büntető eljárásjog Harmadik, Aktualizált Kiadás, Az új, 2017. évi büntetőeljárási törvény tankönyve,* HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2017, 44.

[3] Be. 627. § (1) bekezdés, 628. § (3) bekezdés.

[4] Korábbi Be. 352. §.

[5] Korábbi Be. 376. § (1) bekezdés.

[6] A Be. 592. § (1) bekezdés a) és b) pontja már külön nevesíti a teljes meg-

ismerése a bizonyítási anyag mélyreható ismeretét igényli és alapos bírói értékelést követel meg.

A hatálytalanítás következménye az, hogy az elsőfokú ítéletet *ex tunc* nem létezőnek kell tekinteni. Nagy Lajos gondolatai alapján ma is érvényesen leszögezhető, hogy fellebbezési rendszerünk nem az ún. „tiszta" kasszáció elvét követi, hanem a hatálytalanítás egyben alkalom, lehetőség az alsóbb fokú bíróságok irányítására, tájékoztatására.[7] Következik ez abból is, hogy a hatályon kívül helyező végzésnek tartalmaznia kell a hatályon kívül helyezés okát és az elsőfokú bíróságnak az új eljárásra adott iránymutatását.

A hatályon kívül helyezés is a megalapozatlanság kiküszöbölésének eszköze, csak nem közvetlen módon a másodfokú eljárásban, hanem közvetett formában, kasszáció mellett új elsőfokú eljárás lefolytatása útján.[8] A megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezést elsősorban a megalapozatlanság foka határozza meg. A teljes megalapozatlanság, amikor a bíróság egyáltalán nem állapított meg tényállást, vagy a tényállás egésze felderítetlen, a másodfokú eljárásban nem küszöbölhető ki, és kasszációhoz vezet.[9] A tényállás megállapításának hiánya pedig bizonyosan nem orvosolható, ilyen esetben nincs más eljárásjogi eszköz, mint a hatályon kívül helyezés.[10] Az elsőfokú bíróság minősül ténybíróságnak, a másodfokú bíróság feladata a Be. szabályrendszerében sem lehet a ténymegállapítási jog és kötelem teljes átvétele.

Még a korábbi Be. hatálya idején kialakított jogirodalmi álláspontok szerint a hatályon kívül helyezéshez vezető megalapozatlanság fő jellemzője, hogy az iratok tartalma alapján nincs lehetőség – az iratoknak megfelelően levont helyes ténybeli következtetéssel és a felvett bizonyítás útján – a megalapozatlanság kiküszöbölésére, ez pedig rendszerint a teljes megalapozatlanságnál fordul elő, amikor a bíróság nem állapított meg tényállást, vagy a tényállás döntő része nincs felderítve.[11]

A megalapozatlanság gyakran az ítélet egésze tekintetében relatív, az adott bizonyítási eszközre nézve viszont abszolút eljárási szabálysértésből fakad. A relatív eljárási szabálysértések ugyanis a tényállást önmagában felderítetlenné tehetik. Megalapozatlanság miatt csak akkor kerülhetett sor a korábban hatályos eljárási törvény szerint az ítélet hatályon kívül helyezésére, ha a másodfokú bíróság a korábbi Be. 352. §-ban írt perjogi eszközökkel a megalapozatlanságot kiküszöbölni nem tudta, további feltétel volt, hogy a megalapozatlanságnak érinteni kellett a büntető anyagi jogi főkérdések közül a bűnösség megállapítását és a büntetőjogi szankció alkalmazását. Amint Sódor kifejtette a kasszációról írt tanulmányában, a büntetőeljárási törvény „meglehetősen mostohán" bánik a megalapozottság kérdésével, mert a fogalmát nem határozza meg, és a megalapozatlansági okok felől csak áttételesen utal rá.[12] A szerző szerint az indokolási kötelezettség megsértése a ténymegállapító tevékenység hibáin kívül eső olyan perjogi hiba, melyet külön kell vizsgálni a megalapozottságtól.[13] Sódor gondolatait osztom azzal, hogy a megalapozatlansági hibához gyakran más jellegű relatív eljárási szabálysértés vezet. Az indokolási kötelezettség hatályon kívül helyezést eredményező megszegését azonban határozottan el kell különíteni a megalapozatlanságtól, ami a hatályon kívül helyezés önálló törvényi oka a Be. 610. §-a alapján a Be. 592. § (1) bekezdésében szabályozott teljes megalapozatlanság esetén.[14]

A hatályon kívül helyezés ennek megfelelően egyrészt abból következik, hogy a másodfokú bíróság teljes megalapozatlansággal találkozik, melynek jellege miatt a tényhiba kiküszöbölésére nincs lehetőség. Másfelől a korábbi Be. normarendszerében kasszációt eredményezhetett azon eljárási helyzet is, ha a megalapozatlanság ugyan orvosolható lett volna, de ebben az esetben a vádlott terhére eltérő tényállás megállapítása vált volna szükségessé, mert a korábbi Be. 352. § (1) bekezdés b) pontja alapján, másodfokon csak a vádlott javára lehetett eltérő tényállást megállapítani. Minden más esetben a korábbi Be. szerint, azaz a vádlott terhére az eltérő tényállás megállapítása (nagyreformáció) kizárt volt.[15] Az eltérő tényállás megállapításának korlátai a korábbi Be. alkalmazásánál a kasszáció vizsgálatakor mellőzhetetlenek voltak. Az eltérő tényállás fogalma csak látszatra tűnik egyszerűnek. Jogértelmezést igényel ugyanis, hogy pontosan mikor mondható ki, miszerint a másodfokú bíróság eltérő tényállást állapít meg, és mely esetekben van csupán a tényállás kiegészítéséről vagy helyesbítéséről szó (kisreformáció). Ez ugyanis nem mindig egyértelmű. Király szerint eltérő a tényállás, ha a múltban lezajlott vádbeli cselekmények, események leírásai oly mértékben eltérnek egymástól, hogy az egyik, illetve a másik ítéletben leírtak nem azonosak. Eltérő a tényállás ezért, ha például az egyik ítélet szerint a bűncselekmény megtörtént, a másik szerint nem, vagy ha a cselekményt a vádlott követte el, illetőleg nem.[16]

Farkas Ákos álláspontja szerint eltérő tényállás megállapításáról van szó azon esetben is, ha az elsőfokú

alapozatlanságot. Az ítélet megalapozatlansága teljes, ha az elsőfokú bíróság nem állapított meg tényállást, vagy a tényállás teljes egészében felderítetlen.

[7] Nagy Lajos: *Fellebbezés a büntetőperben,* Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1960, 258–259.

[8] Tremmel Flórián: *Magyar büntetőeljárás,* Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2001, 501.

[9] Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete,* Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2012, 335.

[10] Belovics Ervin: *A másodfokú bírósági eljárás. A harmadfokú bírósági eljárás,* In: Tóth Mihály (szerk.): *Büntető eljárásjog,* HVG-ORAC, Budapest, 2013, 445.

[11] Király Tibor: *Büntetőeljárási Jog 3. átdolgozott kiadás,* Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 499.

[12] A *megalapozottság* álláspontom szerint pozitív oldalról is definiálható, lényegi elemei: a törvényes bizonyítás, a vád keretei között a vád tárgyává tett cselekmény tekintetében a múltbeli események valóságnak megfelelő, helyes és hiánytalan megállapítása (a szerző).

[13] Sódor István: *Kasszáció a magyar büntetőeljárási jogban. Gondolatok a büntetőeljárási törvény újrakodifikálásáról,* In: Vókó György (szerk.), *Tiszteletkötet Dr. Kovács Tamás 75. születésnapjára,* Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2015, 263–265.

[14] Kúria Bhar.III.1.436/2018/8. [45].

[15] Herke–Fenyvesi–Tremmel: *i. m.* 336.

[16] Király: *i. m.* 483.

bíróság megállapította, hogy a vádlott az elkövetéskor beszámítható volt, ezzel szemben a másodfokú bíróság a vádlottat beszámíthatatlannak nyilvánítva felmenti.[17] A tényállások ilyen kardinális eltérése rendszerint nem hoz létre bonyolult eljárásjogi helyzetet.

Megalapozatlanság esetén a kiegészítés, helyesbítés csak a meglévő tényállásba illeszkedő ténymegállapítást eredményezhet, attól eltérőt nem. A korábbi Be. alkalmazásakor következésképpen főszabályként, ha a tényállás megalapozatlansága ezen az úton kiküszöbölhetetlen volt, akkor ez szükségszerűen hatályon kívül helyezést eredményezett.[18] Ez alól kivétel volt, ha a bíróság a vádlott javára döntött, azaz ha a vádlottat felmentette, vagy az eljárást megszüntetette, mert ekkor nem érvényesült a perjogi főszabály.

Az eltérő tényállás fogalma, lényegi elemei a Be. normarendszerében is hangsúlyosak azzal, miszerint az eltérő tényállás megállapításának alapvető feltétele, hogy maga a tényállás megalapozatlan legyen.[19] Különösen a harmadfokú eljárásban bír nagy jelentőséggel a tényállás módosításának terjedelme, mert a Be. 619. § (3) bekezdéséből következően a törvény a másodfokú eljárástól eltérően nem teszi lehetővé az eltérő tényállás megállapítását egyik irányban sem. Azaz a másodfokú ítélettől eltérő tényállás alapján a harmadfokú bíróság a felmentett vádlottat nem ítélheti el, de fel sem mentheti az elítéltet.

A Be. a másodfokú eljárásban érdemi változást hozott a vádlott terhére történő ténybeli nagyreformáció bevezetésével.[20]

A másodfokú eljárásban a vádlott terhére a nagyreformáció bevezetésének indokoltsága kapcsán egyetértek Hegedűs István álláspontjával, miszerint az lenne célszerű, hogy a másodfokú bíróság a vádlott terhére bizonyítás felvételét követően állapíthasson meg eltérő tényállást és mondhassa ki az első fokon felmentett vádlott bűnösségét. Kétségtelen, hogy ezzel a másodfokú bíróság is részben ténybírósággá válik, azonban a harmadfokú eljárás megfelelő garanciát jelent a tévedések elhárítására.[21]

A Be. kodifikációja megteremtve a vádlott terhére a másodfokú eljárásban a ténybeli nagyreformációt – Hegedűs érveitől részben eltérve, szélesebb perjogi úton – lehetőséget nyújt a másodfokú bíróságnak, hogy az ügyiratok tartalma, ténybeli következtetés vagy az ügyészség által indítványozott bizonyítás alapján az elsőfokú bíróság által megállapított tényállástól eltérő tényállás megállapításával az elsőfokú bíróság által felmentett vádlott bűnösségét állapítsa meg.[22] A másodfokú eljárásra nézve a tényálláshoz kötöttség szabályának e kardinális megváltoztatása az egyik leghangsúlyosabb módosítás a büntetőeljárás jogorvoslati rendszerében, mely hosszú évtizedek jogalkotását és bírói gyakorlatát írja át a társadalmi elvárásoknak és az eljárás gyorsításával kapcsolatos igényeknek megfelelően. Kétségtelen, hogy ezáltal megszűnik az elsőfokú bíróság kizárólagos ténybírósági jellege, és a másodfokú bíróság is ténybírósági szerepet kap. A nagyreformáció hozta ténybírósági jellegváltozás azonban nem sérti a perbeli főszemélyek jogait, mert a harmadfokú eljárás garantálja a törvénysértések, bírói tévedések elhárítását, bár az kérdéses, hogy a vádlott terhére való döntésnél a közvetlenség elve nem szenved-e sérelmet akkor, amikor csupán iratok tartalma és ténybeli következtetés útján történik az immár lehetővé váló felülmérlegelés és eltérő ténymegállapítás.

Hatályon kívül helyezés és az elsőfokú bíróság új eljárásra utasítása esetén igen fontos a hatályon kívül helyező végzés indokolása, mely speciális az affirmatórius vagy reformációs határozatokhoz képest, mert a Be. 611. § (1) bekezdés előírása szerint tartalmazza a hatályon kívül helyezés okát, továbbá a másodfokú bíróságnak a megismételt eljárásra vonatkozó iránymutatását.[23] Az iránymutatás célja, hogy elkerülhető legyen az ismételt hatályon kívül helyezés. A másodfokú bíróság ennek megfelelően előírhatja, hogy az elsőfokú bíróság milyen bizonyítást végezzen el, milyen körben folytassa le a bizonyítási eljárást, hogy a közvetett kiküszöbölés során a megalapozatlanság bizonyosan elháruljon, és ne kelljen az ítéletet ismét hatályon kívül helyezni. A másodfokú bíróságnak a bizonyítás hatókörére adott útmutatása köti az elsőfokú bíróságot. Perrendszerűen ezért nem értékelheti át, nem szűkítheti a másodfokú bíróság által előírt bizonyítást. Ha így jár el, ítélete nem lesz feltétlen megalapozatlan, mert változhat a bizonyítási anyag (pl. a vádlott beismerő vallomást tehet, a tanú érdemben módosíthatja a vallomását), de a másodfokú bíróság iránymutatásának figyelmen kívül hagyása relatív eljárási szabálysértés, és magában hordja annak a veszélyét, hogy az ítélet újból megalapozatlan lesz.

A Kúria által a bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatával kapcsolatban a korábbi Be. hatálya alatt 2012-ben végzett vizsgálatokat követően felmerült az igény a felsőbírósági jogalkalmazás részéről a büntetőeljárási törvény olyan módosítása iránt, mely alkalmas lehet a hatályon kívül helyezések számának csökkentésére. Az összefoglaló vélemény szerint ennek egyik eszköze lehet a hatályon kívül helyezési okok szűkítése, az indokolási kötelezettség megszegésében megnyilvánuló feltétlen hatályon kívül helyezési ok megszüntetése, valamint a megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezésről szóló végzés ellen a fellebbezés lehetőségének megteremtése, melynek elbírálása valamennyi alsóbb bírói fórum döntése esetén a Kúria hatáskörébe tartozna. A hatályon kívül helyezés alaptalansága esetén a Kúria utasíthatná a hatályon kívül helyezésről döntő bíróságot az eljárás lefolyta-

[17] Farkas Ákos – Róth Erika: *A büntetőeljárás,* Budapest, CompLex Kiadó, 2007, 375.

[18] Kúria Bt.III.1604/2015/4. 15. oldal 4. bekezdés.

[19] BJD 8349., Kúria Bhar.III.1.201/2018/10. [52].

[20] Be. 593. § (1) bekezdés c) pont.

[21] Hegedűs István: *Az eltérő tényállás megállapíthatósága a másodfokú eljárásban,* In: *Dr. Maráz Vilmosné Emlékkönyv*, Szeged, Szegedi Ítélőtábla, 2013, 51–53.

[22] Be. 593. § (1) bekezdés c) pont.

[23] Király: *i. m.* 499.

tására, mely határozatban adott iránymutatás kötelező lenne.[24]

A Be. kodifikáció e körben alapvetően figyelembe vette a legfőbb bírói fórum javaslatát, mert megteremtette a másodfokú és az ítélőtáblai szinten hozott harmadfokú – a felülbírált ítélet tekintetében hozott – kasszációs végzés érdemi (megsemmisítő és új eljárásra utasító) rendelkezései ellen a perorvoslati jogot.

A Kúria által felvetettektől eltérően azonban nem minden ilyen fellebbezést a Kúria bírál el, a törvény ugyanis a törvényszék végzése elleni fellebbezés felülbírálatára az ítélőtáblát, a táblabíróság végzése elleni perorvoslat elbírálására pedig a Kúriát hatalmazza fel.[25] Emellett a megalapozatlanságból eredő hatályon kívül helyezésen kívül az eljárási szabálysértésből eredő megsemmisítő döntés is támadható.

Álláspontom szerint a hatályon kívül helyezések számának csökkentéséhez nem volt feltétlen szükséges a perorvoslati rendszer ilyen jelentős átalakítása. Indokolt volt viszont valóban az abszolút hatályon kívül helyezési okok szűkítése, valamint a másodfokú bíróságnak a korábbi szabályozáshoz képest szélesebb körű revíziós jogkör biztosítása, gondolhatunk itt a vádlott terhére történő eltérő tényállás megállapítására, mely nem jár a garanciális jogok sérelmével, figyelemmel a másodfellebbezés lehetőségére. A szélesebb körű másodfokú revíziós jogkör kulcsfontosságú kérdése lehet a hatályon kívül helyezések visszaszorításának.

A hatályon kívül helyező végzés ellen a fellebbezési jog megnyitása ugyanakkor a bírói meggyőződésre, a bíró független ítélkező tevékenységére negatív módon hathat.[26] Nem biztos az sem, hogy az időszerűségi mutatókat javítja, mert a hatályon kívül helyezés miatt indult jogorvoslati eljárás főként a még mindig leterhelt központi bírósági régióban (még a soronkívülisége ellenére is) és a másodfokú végzés megsemmisítése esetén a megismételt másodfokú eljárás együttvéve akár annyi időt vehet igénybe, mint a megismételt elsőfokú eljárás.

A hatályon kívül helyezések csekély számát a büntetőügyekben a statisztikai adatok is megerősítik. A Debreceni Ítélőtáblán a 2014. január 1-jétől 2016. június 30-ig befejezett másodfokú és harmadfokú peres és peren kívüli ügyeket érintve folyt vizsgálat a hatályon kívül helyezések számáról. A vizsgálat adatai azt mutatják, hogy e régióban (a Debreceni Ítélőtábla illetékességi területén) az összes befejezett *másodfokú peres* büntetőügyben a vizsgált időszakban a hatályon kívül helyezések száma egyik évben sem érte el a 10%-ot.[27] A debreceni régió statisztikája az egész országra nézve értelemszerűen nem reprezentatív, de a vizsgált perjogi kérdés elemzésénél lényeges fokmérő. Látható, hogy nincs olyan sok hatályon kívül helyezés a másodfokú eljárásban, mely megfelelő, kétségbevonhatatlan indokot adott a kasszációs végzés elleni jogorvoslat bevezetésére, ezért az új törvényi szabályozás e tekintetben átgondolandó a jövőben.

Az elmúlt években a hatályon kívül helyező végzések számát csökkentette a Kúria iránymutató ítélkezési tevékenysége is. A korábbi Be. hatálya idején a Kúria a 2/2015. Büntető jogegységi határozatban megállapította, hogy a másodfokú bíróság elsőfokú határozatot hatályon kívül helyező és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasító végzése alaki jogerővel bír, ekként ellene a legfőbb ügyész a törvényesség érdekében jogorvoslatot[28] jelenthet be. A rendkívüli jogorvoslati eljárásban a Kúria vizsgálta a hatályon kívül helyezés indokoltságát, és vizsgálata kitérhetett a másodfokú bíróság iránymutatására is. E rendkívüli jogorvoslati eljárásban kizárólag törvénysértést állapíthatott meg – azaz csupán deklarált érdemi jogkövetkezmények nélkül –, ezért ha egy megismételt eljárást törvénysértően rendeltek el, azt akkor is le kellett folytatni, ezért az új büntetőeljárási kódex már lehetővé teszi az érdemi jogkövetkezménnyel járó közvetlen (rendes) jogorvoslatot.[29]

A Kúria a jogegységi határozatot követően több – részben kiemelt tárgyi súlyú, és az országos közvéleményt is foglalkoztató – ügyben állapította meg a hatályon kívül helyezés törvénysértő voltát.[30] A határozatokban részletesen foglalkozott a megalapozatlanság okaival és az elhárítási lehetőségeikkel. A végzések indokolásából egyértelműen nyomon követhető, hogy a részleges megalapozatlanság kiküszöbölése nem csak joga, hanem kötelessége is a másodfokú bíróságnak.

A Be. alkalmazása során már nincs szükség (és lehetőség sem) rendkívüli jogorvoslatra. Az idézettek és a következőkben részletezettek alapján ilyen határozat rendes perorvoslattal támadható, s a jogorvoslat most már nem a legfőbb ügyészt illeti meg, hanem az ügyben eljáró ügyészséget, a vádlottat és a védőt.

[24] Kúria Büntető Kollégiuma Joggyakorlat-elemző Csoport 2012.El. II.E.1/6.: *A bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatának elemzése, Büntetőügyek, 2012,* 49. http://www.lb.hu/hu/joggyakorlat-elemzo-csoportok-osszefoglaloi(letöltés: 2018. január 6.)

[25] Be. 627. §, 628. §.

[26] Lásd Elek Balázs: *A bírói meggyőződés és a megalapozott tényállás összefüggései*, Jura, 2014/1, 40–55.

[27] Dr. Balla Lajos: *Hatályon kívül helyezés a 2014–2016. közötti időszakban,* Debrecen, A Debreceni Ítélőtábla Elnöke 2016.El.XIII.B.29.

[28] A korábbi Be. 431. §-a szerint a legfőbb ügyész a bíróság törvénysértő és jogerős határozata ellen a Kúriánál a törvényesség érdekében jogorvoslatot jelenthet be, feltéve, hogy a jogerős határozat más jogorvoslattal nem támadható meg.

[29] A Be. miniszteri indokolása (továbbiakban: indokolás) – 626. §.

[30] Kúria Bt.III.1.503/2015/9. , Bt.III.1.505/2015/6. , Bt.III.1.604/2015/4., Bt.II.470/2016/9.

3. A hatályon kívül helyező végzés kasszációs és új eljárásra utasító rendelkezése elleni fellebbezés alapján indult jogorvoslati eljárás

3.1. A fellebbezési jog és a fellebbezésre jogosultak

A korábbi Be. rendelkezései szerint a hatályon kívül helyező végzés megsemmisítő és új eljárás lefolytatására utasító rendelkezése ellen fellebbezésnek nem volt helye. A másodfokú és a harmadfokú kasszációs határozat a kihirdetésével alaki jogerőre emelkedett.[31] A végzésnek csak a kényszerintézkedések elrendelésével, fenntartásával kapcsolatos rendelkezése volt támadható jogorvoslattal.

A Be. – szakítva a magyar büntető perjog hagyományaival – koncepcionális változást hozott, mert a már idézettek szerint a Tizenhetedik részében a 627. § (1) bekezdésében megteremtette a fellebbezés lehetőségét a vádlott, az ügyészség, valamint vádlotti hozzájárulás nélkül is a védő részére a másodfokon hozott, valamint az ítélőtábla harmadfokú – ítéletet – hatályon kívül helyező és az eljárt bíróságot (harmadfokon akár az elsőfokú és másodfokú bíróságokat) új eljárásra utasító végzés érdemi része, azaz a megsemmisítő és az új eljárásra utasító rendelkezései ellen is. Annyi megkötést viszont előír, miszerint nem jogosult a fellebbezésre az, aki az ítélet hatályon kívül helyezése és a bíróság új eljárásra utasítása érdekében jelentett be fellebbezést, ha a hatályon kívül helyezésre a fellebbezésben foglalt okból került sor.[32] Lényeges szabály, hogyha a másodfokú és a harmadfokú bíróság hatályon kívül helyező végzése egy bűncselekmény több vádlottját érinti, bármely jogosult által bejelentett fellebbezés valamennyi vádlott tekintetében felfüggeszti a hatályon kívül helyező végzés végrehajthatóságát.[33] E rendelkezésnek garanciális oka van, mely minden terheltre nézve biztosítja a védelem jogának megfelelő érvényesülését.[34]

A törvényi rendelkezésből kitűnően nem minden kasszációs, csak az új eljárás lefolytatására utasító megsemmisítő döntés támadható perorvoslattal.[35] Ugyanakkor a másodfokú eljárásban a hatályon kívül helyezés mellett az eljárást megszüntető végzés – ha ellentétes döntést tartalmaz az elsőfokú ítélethez képest – másodfellebbezési okként megnyitja a harmadfokú eljárás lehetőségét.[36] E körben jegyzem meg, hogy a Be. 615. § (1) bekezdése véleményem szerint annyiban pontatlan, miszerint az ellentétes döntésnél kizárólag a másodfokú ítélet elleni fellebbezési jogát rögzíti, mert az ellentétes döntés megjelenhet eljárást megszüntető ügydöntő és nem ügydöntő másodfokú végzésben is.[37]

A Be. 627. § (1) bekezdésének egyértelmű a rendelkezése: kizárólag ítéletet hatályon kívül helyező végzés ellen van helye fellebbezésnek a törvényi előfeltételek fennállása esetén. A törvényi szabályozás szigorú tárgyi korlátot állít, ugyanis csak meghatározott határozat, az ítélet hatályon kívül helyezése ellen nyílik meg a jogorvoslat lehetősége. A törvény kifejezett rendelkezése alapján, eltérő rendelkezés hiányában viszont más határozat (azaz nem ítélet) tekintetében a Tizenhetedik Rész szerinti jogorvoslat nem vehető igénybe.[38] Ítélet alatt a vádról döntő ügydöntő ítéletet értendő, azaz – osztva Márki Zoltán érveit – a bűnösséget megállapító elsőfokú ítélet (Be. 564. §), a felmentő elsőfokú ítélet (566. §), a másodfokú bíróság ítélete [604. § (2) bekezdés], és a harmadfokú ítélet (624. §).[39] Nem tartozik azonban e körbe a Be. 839. § (5) bekezdésében meghatározott, különleges eljárásban hozott, nem a vádról döntő, ezért nem ügydöntő jellegű összbüntetésbe foglalást kimondó ítélet, melynek hatályon kívül helyezéséről szóló végzés ellen ezért jogorvoslatnak nincs helye.

Milyen esetekben támadható a hatályon kívül helyező végzés érdemi rendelkezése? Egyrészt ha a hatályon kívül helyezés abszolút eljárási szabálysértés miatt történt.[40] A második esetkör, ha súlyos, de abszolútnak nem tekinthető, elsősorban a bizonyítás

[31] A Be. 460. § (1) bekezdés értelmében e határozat véglegessé válik, azaz nem változtatható meg. A törvény így az alaki jogerő egyik hatását jogszabályi szinten rendezte, eleget téve a jogirodalom által sürgetett változtatásnak. Lásd Elek Balázs: *A jogerő a büntetőeljárásban,* Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszék, Debrecen, 2012, 1–313., továbbá Elek Balázs: *A jogerő újraszabályozása a készülő büntetőeljárási törvényben,* Fundamentum, 2016, 2–4, 77–83.

[32] Be. 627. § (1) bekezdés, (3) bekezdés a)–c) pont, (4) bekezdés.

[33] Be. 627. § (5) bekezdés.

[34] Kónya István: *A másodfokú és a harmadfokú bíróság hatályon kívül helyező végzése elleni fellebbezés elbírálása.* In: Belovics Ervin – Erdei Árpád (szerk.), *A büntetőeljárási törvény magyarázata,* HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2018, 763.

[35] Belovics–Tóth: *i. m.* 513.

[36] Be. 615. § (1) bekezdés b) pont.

[37] Be. 576. § (1), (2) bekezdés, 607. § (1) bekezdés.

[38] Márki Zoltán: *Tizenhetedik Rész. A másodfokú és a harmadfokú bíróság hatályon kívül helyező végzése elleni fellebbezés elbírálása.* In: Belegi József (szerk.), *Büntető Eljárásjog Kommentár a gyakorlat számára. Harmadik Kiadás II. kötet,* HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2018, 1280. Lásd még: Debreceni Ítélőtábla Hkf. IV.660/2018/4.

[39] Polt Péter (főszerk.), *Kommentár a büntetőeljárási törvényhez,* Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018, Elek Balázs: *A LXXXIV. Fejezet,* 1254–1261.

[40] Be. 627. § (1) bekezdés a) pont. A 608. § (1) bekezdése szerint a másodfokú bíróság nem ügydöntő végzésével hatályon kívül helyezi az elsőfokú bíróság ítéletét, és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja, ha

a) a bíróság nem volt törvényesen megalakítva, vagy a tárgyaláson a tanács tagjai nem voltak mindvégig jelen,

b) az ítélet meghozatalában a törvény szerint kizárt bíró vett részt,

c) a bíróság a hatáskörét túllépte, katonai büntetőeljárásra vagy más bíróság kizárólagos illetékességébe tartozó ügyet bírált el,

d) a tárgyalást olyan személy távollétében tartották meg, akinek a jelenléte a törvény értelmében kötelező,

e) a bíróság az 567. § (1) bekezdés *a)–b)* és *d)–e)* pontjában, valamint (2) bekezdésében meghatározott valamely ok törvénysértő megállapítása miatt az eljárást megszüntette,

f) az elsőfokú ítélet indokolása a rendelkező résszel teljes mértékben ellentétes.

törvényességét és a perbeli főszemélyek jogait érintő eljárási szabálysértésre került sor.[41] Az abszolút eljárási szabálysértések felismerése általában nem okoz perjogi problémát, de a tévedés lehetősége e körben is fennáll, a relatív hibák megítélése azonban már gondos jogértelmezést igényel.

Fellebbezési ok továbbá, ha teljes megalapozatlanság valósul meg a Be. 592. § (1) bekezdés szerint,[42] mely a tényállás megállapításának teljes hiányát, vagy az ítélet teljes felderítetlenségét jelenti, ami a gyakorlatban viszonylag ritka, a tényállás megállapításának hiánya elsősorban felmentő ítéleteknél merül fel. Végül speciális fellebbezési ok, ha a harmadfokú bíróság a másodfokú bíróság ítéletét azért helyezi hatályon kívül, mert a megalapozatlanságot kiküszöbölni nem tudja.[43] A Be. szerint kivételesen a részleges megalapozatlanság esetén is sor kerülhet hatályon kívül helyezésre, de csak a harmadfokú eljárásban. Ennek oka, hogy a harmadfokú eljárásban bizonyításnak nincs helye, és a felderítetlenségben megnyilvánuló megalapozatlanság általában csak bizonyítás felvételével orvosolható, továbbá a harmadfokú eljárásban eltérő tényállás nem állapítható meg.[44]

A hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés lehetőségei a törvényben szigorúan meghatározottak, azok köre nem bővíthető. A távollétes eljárásban, ha a vádlott felkutatására tett intézkedések a harmadfokú eljárásban vezettek eredményre, a harmadfokú bíróságnak a Be. 752. § (2) bekezdése alapján a másodfokú ítéletet hatályon kívül helyező és a másodfokú bíróságot új eljárásra utasító végzése ellen a fellebbezés a törvény szerint kizárt, ezért az ilyen jogorvoslat elutasításának van helye.[45]

A már hivatkozottak szerint a hatályon kívül helyező végzés ellen az ügyészség, a vádlott és a védő (a vádlott hozzájárulása nélkül is) jelenthet be fellebbezést. A fellebbezésre jogosultak köre szűkebb az általános szabályokhoz képest, mert kizárólag a per főszemélyei élhetnek jogorvoslattal, a vádlott örökösét, a magánfelet vagy a vagyoni érdekeltet a Be. 581. §-tól eltérően e perorvoslati jog nem illeti meg, mint ahogy a vádlott házastársát vagy élettársát sem a kényszergyógykezeléssel kapcsolatos döntés tekintetében.[46] A vád és a védelem is csak akkor fellebbezhet, ha nem indítványának megfelelően született meg a hatályon kívül helyező végzés.[47] E korlátozás elvi alapja, hogyha az indítvány szerinti kasszációs döntés születik, az egyébként fellebbezésre jogosultnak észszerű indoka nem lehet a fellebbezésre, ilyen jogorvoslat csak rendeltetésellenes, az eljárást elhúzó perviteli magatartást jelenthetne.

3.2. A fellebbezés elintézése

A Be. szerint a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés elbírálása iránti eljárásban a harmadfokú bírósági eljárásra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.[48] Ennek a fő oka, miszerint a harmadfokú eljárásban jóval korlátozottabb felülvizsgálat érvényesül, mint a másodfokú eljárásban és a hatályon kívül helyező határozat esetében arról kell dönteni, hogy helytállóak voltak-e a hatályon kívül helyező végzés indokai.[49]

A törvény a fellebbezés elintézését az ítélőtábla hatáskörébe utalja a törvényszék hatályon kívül helyező végzése elleni fellebbezés esetén, a Kúria pedig az ítélőtábla hatályon kívül helyező végzése elleni jogorvoslatot bírálja el.[50] E körben megjegyezendő, hogy a Kúria rendes jogorvoslati eljárásban hozott határozatai ellen a korábbi törvény szerint sem volt lehetőség fellebbezést benyújtani. Ennek elvi indoka a Kúria sajátos közjogi státusza, határozata ugyanis a rendes jogorvoslati eljárásban vagy jogerőhatállyal, vagy véglegességgel bír.

A Be. kizárja a hatályon kívül helyező végzés tekintetében a fellebbezés visszavonásának lehetőségét.[51] Ez különös szabály az általános normákhoz képest, mert főszabályként a jogosult visszavonhatja perorvoslatát. A rendelkezés elvi indoka nem vitásan az eljárás gyorsítása, az indokolatlan hatályon kívül helyezések visszaszorítása.

A törvény alapvetően az általános hatásköri szabályokhoz igazodik, és a bírósági eljárás formájaként a tanácsülést határozza meg tekintet nélkül arra, hogy

[41] Be. 627. § (1) bekezdés b) pont. A 609. § (1) bekezdés értelmében a másodfokú bíróság nem ügydöntő végzésével hatályon kívül helyezi az elsőfokú bíróság ítéletét, és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja, ha a 607. § (1) bekezdésében, valamint a 608. § (1) bekezdésében fel nem sorolt, és a másodfokú eljárásban nem orvosolható olyan eljárási szabálysértés történt, amely lényeges hatással volt az eljárás lefolytatására, a bűnösség megállapítására, a bűncselekmény minősítésére, a büntetés kiszabására, illetve az intézkedés alkalmazására.

(2) Az (1) bekezdésben meghatározott eljárási szabálysértésnek minősül különösen, ha

a) a bizonyítás törvényességére vonatkozó rendelkezéseket a vádemelés után megsértették,

b) a büntetőeljárásban részt vevő személyek a vádemelés után a törvényes jogaikat nem gyakorolhatták, vagy ezek gyakorlásában őket korlátozták,

c) a tárgyalásról a nyilvánosságot törvényes ok nélkül kizárták,

d) a bűnösség megállapítása, a felmentés, az eljárás megszüntetése, a cselekmény Btk. szerinti minősítése vagy a büntetés kiszabása, illetve az intézkedés alkalmazása tekintetében az elsőfokú bíróság az indokolási kötelezettségének nem vagy csak részben tett eleget,

e) az elsőfokú bíróság a bűnösséget beismerő nyilatkozatot az 504. § (2) bekezdésében meghatározott feltételek hiányában fogadta el.

[42] Be. 627. § (1) bekezdés c) pont.

[43] Be. 627. § (1) bekezdés d) pont. Lásd még 625. § (4) bekezdés.

E körben megjegyzendő, hogy a kodifikáció során az Be. első munkaanyaga szűkebb körben engedte volna meg a fellebbezést, mert csak súlyos relatív eljárási szabálysértések és a teljes megalapozatlanság miatt lehetett volna támadni a másodfokú és harmadfokú kasszációt [munkaanyag: 669. § (1) bekezdés a) és b) pont]. Ezzel szemben az elfogadott törvény a feltétlen eljárási hibák, és a harmadfokú eljárásban részleges, ki nem küszöbölhető megalapozatlanság miatt is lehetőséget teremt a perorvoslatra.

[44] Lásd Be. 619. § (3) bekezdés.

[45] Kúria Bhar.I.506/2018.

[46] Be. 581. §, Be. 616. §.

[47] Be. 627. § (4) bekezdés.

[48] Be. 626. §: A másodfokú és a harmadfokú bíróság hatályon kívül helyező végzése elleni fellebbezés elbírálása iránti eljárásban a harmadfokú bírósági eljárásra vonatkozó rendelkezéseket az e Részben (XVII. Rész) foglalt eltérésekkel kell értelemszerűen alkalmazni.

[49] Kónya: *i. m.* 761.

[50] Be. 628. § (1) bekezdés a)–b) pont.

[51] Be. 628. § (2) bekezdés.

milyen szintű bíróság az, amely eljár.[52] Mindez szintén a tárgyalt jogorvoslati eljárás gyorsítását célozza.

A már idézettek szerint a Kúria Joggyakorlat-elemző Csoportjának tevékenysége nyomán[53] a jogalkotó az ítéletet hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezési jogot általánossá tette. Az új kódex alapfelfogása, hogy a hatályon kívül helyező végzés további jogorvoslattal való támadhatósága akkor felel meg a tisztességes eljáráshoz való jognak, hogy ha arra nem csak kizárólag a legfőbb ügyésznek van joga. E jogintézmény számos eredményt hozhat, többek között amiatt, hogy az egyetlen vissza nem vonható jogorvoslat a büntetőperben.

A másod- és harmadfokú hatályon kívül helyező és új eljárásra utasító végzések elleni fellebbezés jog akkor joghatályos, ha a kasszáció ügydöntő bűnösséget megállapító vagy felmentő ítéletet érint. Nem ügydöntő határozat hatályon kívül helyezésekor fellebbezésnek a már idézettek szerint a Be. alapján sincs helye.

Az eljárás gyorsítását szolgáló szabály, hogy a fellebbezés elbírálására a tanácsülést egy hónapon belül ki kell tűzni a legközelebbi határnapra.[54] Az előírt rövid határidő is világosan jelzi, hogy a revízió során nem az iratok teljes körű, mélyreható vizsgálatáról esik szó, hanem a végzésben foglalt érvek alaposságának felülbírálatára kerül sor. A végzés elleni fellebbezés elbírálása ugyanis valójában nem ügy-, nem irat-, hanem túlnyomórészt ún. határozatvizsgálat.[55]

Ha relatív eljárási szabálysértésen alapul a hatályon kívül helyezés, akkor a jogorvoslati eljárásban azt kell mérlegelni, hogy az lényegesen befolyásolta-e a döntést. Miként a Kúria is rámutatott, ez egy speciális, korlátozott jellegű felülbírálat, mert kifejezetten annak kontrolljára irányul, hogy a kasszáció alapos volt-e vagy sem.[56]

Ficsór Gabriella is kiemelte, hogy az új eljárási kódex a büntetőeljárás gyorsítását és egyszerűsítését kívánja elősegíteni, emellett egy időtálló büntetőeljárási rendszer megteremtésére törekszik,[57] ennek garanciája az is, hogy a hatályon kívül helyező végzés ellen benyújtott fellebbezés miatt ne húzódjon el még inkább az eljárás. Ennek érdekében az új törvény soron kívüli eljárást ír elő és a már idézettek szerint a tanácsülést, amelyen a fellebbezés elbírálására kerül sor, az ügy beérkezésétől számított egy hónapon belül, a lehető legközelebbi határnapra kell kitűzni.

A felülbírálatot végző bíróság a korlátozott jellegű revízió során a tanácsülésen az iratok alapján vizsgálja a hatályon kívül helyezés alaposságát, a harmadfokú eljárás szabályainak alkalmazása folytán bizonyításnak nincs helye [Be. 619. § (2) bekezdés, 626. §].

A fellebbezést elbíráló bíróság a fellebbezés tárgyában nem ügydöntő végzéssel határoz.[58]

Amennyiben a felülbírálatot végző bíróság a hatályon kívül helyezés alapossága vagy alaptalansága kérdésében érdemi döntést hozott, határozata ellen a Be. 629. § (4) bekezdése értelmében nincs helye fellebbezésnek. Ez a rendelkezés is végső soron az eljárás gyorsítását célozza. A Be. 614. § (1) bekezdés rendelkezése kapcsán fontos felhívni a figyelmet arra, hogy minden egyéb, a fellebbezést elbíráló ítélőtábla által meghozott, a törvény általános szabályai szerint jogorvoslattal támadható „ún. közbenső" határozat ellen van mód jogorvoslattal élni. Kivétel a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés elutasításáról szóló végzés, mely ellen a törvény a jogorvoslatot kizárja.[59]

3.3. A felülbírálat során hozható határozatok

Fontos perjogi kérdés, hogy milyen döntést hozhat a jogorvoslatról döntő bíróság. A fellebbezést elbíráló bíróság a megtámadott hatályon kívül helyező végzést helybenhagyja, hatályon kívül helyezi és a másodfokú vagy harmadfokú bíróságot a másodfokú vagy harmadfokú eljárás lefolytatására vagy új eljárásra utasítja.[60] Az általános szabályoktól eltérően reformációs lehetőség nincs, vagy affirmatórius vagy kasszációs jellegű a döntés. A jogintézmény jellegéből adódóan megváltoztatásra nincs lehetőség. Ezt a bíróság már konkrét eseti döntésben is kifejtette, amikor állást foglalt a fellebbviteli főügyészség részbeni megváltoztatást célzó indítványáról, kiemelve, hogy reformációs határozat a vizsgált eljárásban nem hozható.[61]

A bíróság a Be. 630. § (1) bekezdése alkalmazásával helybenhagyja a hatályon kívül helyező végzést két konjunktív feltétel bekövetkezése esetén: egyrészt törvényes okból került sor a hatályon kívül helyezésre, másfelől a hatályon kívül helyezésről döntő bíróság az eljárásában nem vét abszolút eljárási szabálysértést [Be. 608. § (1) bekezdés]. Ebben az esetben a fellebbezés alaptalan, amely azt jelenti, hogy az ok, melyre a jogorvoslatot alapítják, nem létezik, vagy nem állapítható meg.[62] E perjogi helyzetben a bíróság megállapítja, hogy a hatályon kívül helyezés elkerülhetetlenül szükséges volt.[63] A törvényes ok pedig azt jelenti, hogy a hatályon kívül helyezésre a Be. 608–610. §-aiban, illetőleg a harmadfokú eljárásban a Be. 625. § (4) bekezdésében jelölt törvényi előfeltételek megvalósulása miatt került sor. A felülbírálatot végző bíróságnak ennek megfelelően vizsgálnia kell, hogy történt-e abszolút vagy súlyos relatív perjogi hiba, valamint a másodfokú eljárásban valóban fennállt-e teljes megalapozat-

[52] Indokolás – 626. §.
[53] Lásd 25. lábjegyzet.
[54] Be. 629. §.
[55] Kúria Bhar.III.1.436/2018/8. [36].
[56] Lásd 54. lábjegyzet.
[57] Ficsór Gabriella: *A készülő új büntetőeljárási kódex margójára*, Büntetőjogi Szemle, 2015/1–2., 26. http://ujbtk.hu/wp-content/uploads/2015/09/BJSZ_20151_2_FicsorG.pdf (letöltés: 2018. február 18).
[58] Be. 629. § (3) bekezdés.
[59] Be. 629. § (4) bekezdés. Lásd még Kónya: *i. m.* 765.
[60] Be. 629. § (2) bekezdés a)–b) pont.
[61] Debreceni Ítélőtábla Hkf.IV.660/2018/4.
[62] Király: *i. m.* 491.
[63] Kónya: *i. m.* 765.

lanság, vagy a harmadfokú eljárásban teljes, illetve ki nem küszöbölhető részleges megalapozatlanság.

A fellebbezést elbíráló bíróság a hatályon kívül helyező végzést hatályon kívül helyezi, és a másodfokú vagy a harmadfokú bíróságot a másodfokú vagy a harmadfokú eljárás lefolytatására utasítja, ha a másodfokú vagy a harmadfokú bíróság az eljárási törvény szabályainak megsértésével, vagy indokolatlanul rendelkezett az ítélet hatályon kívül helyezéséről [Be. 630. § (2) bekezdés]. A hatályon kívül helyezés ebben az esetben indokolatlan, azaz a törvényi előfeltételei (abszolút, vagy súlyos relatív perjogi hiba, teljes megalapozatlanság, harmadfokú eljárásban nem orvosolható részleges megalapozatlanság) nem állnak fenn.[64] A revíziót végző felsőbíróság döntése nyomán ekkor a korábban eljárt fellebbezési bíróságnak érdemi döntést kell hoznia, azaz ügydöntő határozattal rendelkezni az általa felülbírált határozat helybenhagyásáról vagy megváltoztatásáról. A Kúria egyik, a hatályon kívül helyezést indokolatlannak tartó döntésében kifejtette, hogy részleges ténybeli megalapozatlanság esetén a fellebbezést elbíráló másodfokú bíróságnak kötelessége annak kiküszöbölése akkor is, ha az az első fokon felmentett vádlott bűnösségének megállapításához vezet, és nincs lehetőség ebből az okból eljárási szabálysértésre hivatkozással az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezésére, és az elsőfokú bíróság új eljárásra utasítására.[65]

A kasszációs döntésről szóló végzés elleni fellebbezésről döntő bíróság a fellebbezéssel támadott határozatot hatályon kívül helyezi és a határozatot hozó bíróságot új eljárásra utasítja a Be. 627. § (2) bekezdésében meghatározott esetben, azaz ha a felülbírálat alá vont fellebbezési eljárásban került sor a Be. 608. § (1) bekezdésében meghatározott feltétlen eljárási szabálysértésre.[66] Ekkor a fellebbezést elbíráló bíróság a hatályon kívül helyezés indokoltságát érdemben nem vizsgálja, mert azt a súlyos perjogi hiba kizárja és kasszáció mellett új eljárás lefolytatását kell elrendelni.

A hatályon kívül helyező végzés indokolása tartalmazza a hatályon kívül helyezés okát, továbbá a fellebbezést elbíráló bíróságnak a megismételt eljárásra vonatkozó iránymutatását [Be. 630. § (4) bekezdés]. Ennek elvi és gyakorlati indoka, hogy az újabb téves döntés vagy semmisséggel járó eljárási szabálysértés elkerülhető legyen.

A bíróság nem vizsgál a hatályon kívül helyezés törvényességén, indokoltságán és ezen eljárásban az abszolút hibákon kívül más jog- vagy ténykérdést. A Be. Tizenhetedik részében szabályozott felülbírálat tárgya kizárólag az alapügyben másod- avagy harmadfokon eljáró bíróság hatályon kívül helyező döntés alaposságának a felülbírálata.[67]

Határozatának meghozatalát követően a fellebbezés elbírálására jogosult bíróság a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedésről a Be. 630. § (5) bekezdésének előírása folytán határoz.

A törvény felfogása szerint a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés miatt megindult eljárás alapvetően az állam egyes szerveinek működése körében felmerülő hibából adódott, így a jogszabály azt írja elő, hogy a speciális jogorvoslati eljárásban felmerült bűnügyi költséget az állam viseli. A bűnügyi költség viseléséről való rendelkezésre külön nincs szükség, arról az ügydöntő határozatnak kell dönteni, figyelembe véve a Be. 631. §-ában foglaltakat.[68]

A hatályon kívül helyezés a magyar jogrendszerben a rendes jogorvoslatok elvitathatatlan és törvényes része, amely alapvetően azt hivatott szolgálni, hogy a bíróság által meghozott, de hibás döntések helyrehozatala megtörténjen.[69] Nem lehet ezért kérdéses a Kúria Joggyakorlat-elemző Csoportjának azon megállapítása, amely szerint „a hatályon kívül helyezés nem a rossz döntés utolsó, hanem a helyes döntés első pillanata”.[70]

4. Záró gondolatok

Amint láthattuk az eljárás gyorsítását célzó jogalkotói szándék, támogatva a Kúria javaslatait, markánsan megjelent a másodfokú, illetve az ítélőtábla, mint harmadfokú bíróság hatályon kívül helyező végzése elleni fellebbezést lehetővé tevő törvényi előírásokban. A soron kívüli eljárásra vonatkozó szabályok folytán a kasszációs határozat felülbírálati eljárása feltehetően nem húzódik el. Kérdés azonban, hogy valóban szükséges-e ilyen jogorvoslati jog biztosítása a büntetőeljárás alapos, időszerű lefolytatása érdekében. Miként jeleztem, a hatályon kívül helyezések száma a Debreceni Ítélőtábla régiójában statisztikai adatokkal is megerősítetten a másodfokú eljárásban csekély. A Be. 2018. július 1-jei hatályba lépése óta az ítélőtáblára a kézirat 2019. február 19-i lezárásáig mindössze három hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés felülbírálati ügye érkezett. Az egyik ügyben az ítélőtábla az összbüntetésbe foglalás iránti indítványt elutasító végzést hatályon kívül helyező végzés ellen az elítélt által bejelentett, törvény szerint kizárt fellebbezést elutasította.[71]

A másik ügyben az ítélőtábla a joghatályos fellebbezést elbírálva helybenhagyta az elsőfokú ítéletet abszolút eljárási szabálysértés (kötelező védői részvétel hiánya) miatt hatályon kívül helyező másodfokú bírósági végzést.[72]

A harmadik ügyben a tanácsülés kitűzése már meg-

[64] Kónya *uo.* Lásd még Márki: *i. m.* 1289–1290.
[65] Kúria Bhar.III.1.436/2018/8.
[66] Be. 630. § (3) bekezdés.
[67] Márki: *i. m.* 1290.
[68] Indokolás – 630–631. §§.
[69] Ficsór Gabriella: *A hatályon kívül helyezés elleni küzdelemhez néhány gondolat.* Debreceni Ítélőtábla. Büntető Kollégium. 2017.http://debreceniitelotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/a_hatalyon_kivul_helyezes_elleni_kuzdelemhez_nehany_gondolat_suritve.pdf (letöltés: 2018. május 11.).
[70] Lásd: 25. lábjegyzet.
[71] Debreceni Ítélőtábla Hkf.IV.660/2018/4.
[72] Debreceni Ítélőtábla Hkf.II.722/2018/2.

történt, de e sorok írásáig még nem hozott döntést az ítélőtábla. Ebben az ügyben a törvényszék mint másodfokú bíróság a részben felmentő elsőfokú ítéletet a Be. 609. § (2) bekezdés d) pontja alapján az indokolási kötelezettség megsértése miatt helyezte hatályon kívül. A Debreceni Fellebbviteli Főügyészség a védelmi fellebbezést alaptalannak tartva a hatályon kívül helyező végzés helybenhagyására tett indítványt, egyetértve a megsemmisítő döntés azon érveivel, hogy az elsőfokú bíróság a releváns bizonyítékokat ugyan megjelölte, de érdemi értékelésük teljesen elmaradt.[73]

Az idézett ügyek adatai alapján látható, hogy joghatályos fellebbezés abszolút vagy súlyos relatív perjogi hiba miatti hatályon kívül helyezést támadott. Az eljárási szabálysértések megsértésének felismerése sem mindig egyszerű, de korántsem lehet olyan bonyolult, mint a megalapozatlanságból eredő hatályon kívül helyező végzés törvényességének elbírálása.

Álláspontom szerint a jogalkotói szándék alapvető társadalmi elvárást tükröz, de a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezési lehetőség megteremtése nélkül is csökkenthető a megsemmisítések száma az eljárási törvény egyéb, részben a bizonyítást könnyítő intézkedéseivel.[74] A jövő ítélkezése mutatja majd meg a jogintézmény időtállóságát, és az esetleges módosítási igényeket. Az előzetes felvetést annyiban igazoltnak látom, hogy a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezési jog, figyelemmel a ténybeli reformáció bővítésére is, várhatóan tovább fogja csökkenteni az egyébként sem jelentős számú kasszációs döntéseket. A másodfokon eljáró törvényszék, ítélőtábla, s a harmadfokon eljáró táblabíróság ugyanis főként megalapozatlanságnál csak akkor „vállalhat" fel ilyen jellegű határozatot, ha ténybeli és jogi alapjai szilárdak és támadhatatlanok. A harmadfokú eljárások viszonylag csekélyebb száma[75] is azt jelzi, hogy a másodfokú bíróságok lehetőleg elkerülik peres ügyekben az olyan döntések meghozatalát, melyek fellebbezéssel támadhatók. Mindez abba az irányba mutat, hogy a tárgyalt új fellebbezési jog hatékony eszköze lehet a hatályon kívül helyezések visszaszorításának. A jövő joggyakorlata adhatja meg a választ arra, hogy a jogintézmény hosszabb távú fenntartása feltétlen szükséges-e. *De lege ferenda* elképzelhetőnek tartok olyan megoldást is, melyben csak a megalapozatlanságból eredő hatályon kívül helyezés ellen biztosít a törvény fellebbezési jogot. Az eljárási szabálysértések törvényes megállapítása ugyanis nem indokolja feltétlen újabb fellebbviteli fórum eljárását.■

A kézirat lezárva: 2019. február 19.

[73] Debreceni Ítélőtábla Hkf.III.37/2019. számú ügye.

[74] Eljárás a bűnösség beismerése esetén, a büntetőjogi felelősség elbírálása a vádbeli tények részletes bizonyítása nélkül előkészítő ülésen, vagy akár a korlátozott fellebbezés és a korlátozott felülbírálat. E körben jegyzendő meg Tóth Mihály nyomán, hogy a védelem által nem vitatott vádlói tények további bizonyítás nélküli elfogadása nem jelenti feltétlen az anyagi igazság elérhetőségének feladását. Az anyagi igazság elérése ugyan nem törvényi kötelezettség, de a bírói hatalom lényege az igazságszolgáltatás, ezt sosem lehet szem elől téveszteni, főként, hogy az új Be. preambuluma is utal rá. Lásd: Tóth Mihály: *Adalékok a szépirodalom naiv humanizmusához és a büntetőjog szikár valóságához.* In. (Szilágyiné dr. Karsai Andrea – Elek Balázs szerk.) *Tanulmányok a Debreceni Ítélőtábla 10 éves évfordulójára,* Debrecen, Debreceni Ítélőtábla, 22–23.

[75] A Debreceni Ítélőtáblára 2014-ben 41, 2015-ben 42, 2016. első félévében 24 harmadfokú peres ügy érkezett csupán. Lásd: 28. lábjegyzet.

Dr. Hideg Milán István*

Kedvezmények és szigorítások a szabadságvesztés végrehajtása során

I. Bevezetés

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv., Bv. Kódex) az elítélt *kezelési* filozófiájában szakmai paradigmaváltást tűzött ki célul, amely – különösen a XX. század második felében uralkodó, szovjet mintára épülő magyar büntetés-végrehajtási jog fényében – mindenképp üdvözítőnek tekinthető.

Közvetlenül a II. világháborút követő években a személyi kultusz elhatalmasodásával a törvényesség követelménye csekély mértékben jellemezte a büntetés-végrehajtási rendszert, a kényszermunka bevezetése szabályozási igénnyel jelent meg, majd e jogintézménynek a tervgazdálkodásba való beillesztése is végbement.[1] Ehhez az időszakhoz képest némiképp pozitív változásokat hozott az 1952-ben megszervezett Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága által kiadott szabályzat, amely alapján a büntetés-végrehajtási intézet egyfajta *paternalista* szemléletmód alapján látta el a feladatát. Az új rendszer a nevelésben csúcsosodott ki, e célból szovjet mintára létrehozták a nevelési szolgálatokat (*„voszpitátyel”*).[2] Az említett paternalizmus azt jelentette, hogy az elítéltektől a rendszer szinte csak azt várta el, hogy maradéktalanul megtartsák a fogvatartással kapcsolatos szabályokat, ne okozzanak problémát a mindennapokban, azaz a büntetés-végrehajtási intézet kissé alábecsülő jellegű vezetői magatartást tanúsított. Annak ellenére, hogy ebben az időszakban már elvetették a kínzó fenyítéseket, az elítéltek csupán *konformizmusból* követték a kötelező szabályokat, illetve abban is megmutatkozott a rendszer hibás jellege, hogy a visszaesőkkel, különösen a többszörös visszaesőkkel szemben céltudatos nevelési tevékenység általában már nem volt folytatható eredményesen.[3]

A fejlődés következő szakaszában a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény megalkotása magával hozta az 1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet (a továbbiakban: Bv. tvr.) megalkotását is, amely részletesen szabályozta az elítéltek munkáltatását, javadalmazását, tanulási lehetőségeit, illetve a különböző kapcsolattartási formákat. A Bv. tvr. már szem előtt tartotta a *humanizmus* követelményét,[4] valamint

* *Bírósági fogalmazó, Szekszárdi Törvényszék; PhD-hallgató, KGRE ÁJDI*

[1] Buchinger Ágnes: A büntetés-végrehajtási jog kialakulása. In: Dr. Kecskés Gábor (szerk.) Doktori Műhelytanulmányok 2015. Győr, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2015. 45. o.
http://dfk-online.sze.hu/images/egyedi/doktori/doktori%20m%C5%B1helytanulm%C3%A1nyok%202015/Doktori%20M%C5%B1helytanulm%C3%A1nyok_2015_v%C3%A9gleges.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

[2] Legfőképp a Rákosi rendszer éveit jellemző politikai berendezkedés oda vezetett, hogy a háború előtti büntetés-végrehajtási szakembergárda teljes egészében kicserélődött. Az addig továbbvitt szakmai hozzáértés és alázat lényegében teljes egészében elveszett, és a szovjet mintájú rendszerekre jellemző, elnyomó és megtorló szerepet is magára vállaló büntetés-végrehajtási szervezet lépett a helyébe. E tekintetben az első lépést a Csemegi-kódex teljes büntetési rendszerét eltörlő 1950. évi II. törvény jelentette, amely az elkövető „megjavítását és nevelését” tűzte ki célul. 1952-ben a Belügyminisztérium alá-rendeltségébe kerültek a letartóztató intézetek, amelyek tevékenységében elsődlegessé vált a biztonság, a fegyelem fenntartása, illetve a fogvatartottak könyörtelen, kizsákmányoló munkáltatása. Az ’50-es évek közepén, a sztálini büntetőpolitika lassú visszaszorulása időszakában, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán Mészáros József vezetésével megalakult a nevelési csoport, de az ország egyéb intézeteiben nevelők nagyobb létszámban csak a fiatalkorúak börtönében voltak, amely akkor Sátoraljaújhelyen működött. A nevelés, mint célkitűzés igazán a 8/1959. BM-utasításnak köszönhetően „bontakozhatott ki”, amely a szigorúbb és enyhébb rezsimű intézetek megteremtésén kívül a fokozatosság követelményét is szem előtt kívánta tartani. A fokozatosság abban mutatkozott meg, hogy például a végrehajtásra váró büntetés mértékének csökkenésével emelkedett a látogatás, a levelezés lehetősége; tehát minél közelebb jutott az elítélt a szabaduláshoz, annál gyakrabban teremthetett kapcsolatot hozzátartozóival, a külvilággal. A fogvatartottak hatékony nevelése érdekében, 1959-ben előbb az Országos Parancsnokságon önálló nevelési osztály, majd az ország többi intézetében is nevelési osztályok jöttek létre. Lásd bővebben: Mihály Attila: A nevelési szolgálat megalakulásának sátoraljaújhelyi tapasztalatai. Börtönügyi Szemle, 2005/3. szám. http://epa.oszk.hu/02700/02705/00063/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2005_3_102-104.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

[3] Vókó György: A magyar büntetés-végrehajtási jog. Budapest, Dialóg Campus Kiadó – Nordex Kft., 2014. V. fejezet 1. pont http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_528_Voko_Gyorgy_Magyar_buntetes_vegrehajtasi_jog/ch02.html#id573883 letöltés: 2018. 04. 29.

[4] A szabad élettől „elvadított” rab szabadulása után veszélyesebb, mint az, aki normalizált körülmények között tölti büntetését. E megfontolás ellenére a közvélemény sokszor nem ért egyet olyan intézkedésekkel, amelyek a fogvatartottak mindennapjait könnyítik, közelítik a civil sztenderdekhez. Számos vizsgálat bizonyítja, hogy a közvélemény túlnyomó része büntetéspárti, amely a büntetés megtorló funkcióját tekinti elsődlegesnek, s nem tartja helyénvalónak a különböző kedvezményeket. Különösen érzékenyen reagál a közvélemény olyan esetekben, amikor az elítéltek juttatásként kapnak olyan javakat, szolgáltatásokat, amelyekért a többi állampolgárnak meg kell dolgoznia. Lásd bővebben: Huszár László – Tari Ferenc: Folyamat – A humánus büntetés-végrehajtás peremfeltételei. Börtönügyi Szemle, 1997/4. szám.

felismerte, hogy a büntetés-végrehajtás fő céljainak – a társadalomba való visszailleszkedés elősegítésének, újabb bűncselekmények elkövetésétől való tartózkodás biztosításának – sikeressége szoros kapcsolatot feltételez a büntetés végrehajtási szakasza és az utógondozás szakasza között.[5]

Majd a büntetés-végrehajtási szabályoktól „megtisztított" Büntető Törvénykönyv 2013. július 1. napján történt hatálybalépését követően logikus volt a számos alkalommal módosított Bv. tvr. helyett új büntetés-végrehajtási jogszabály megalkotása, immáron – az alkotmányos és a nemzetközi jogi követelményeknek megfelelően – *törvény* formájában. A gyors kodifikáció eredményeképp korszakos jelentőségű változást hozó törvény született. A 2015. január 1. napján hatályba lépett Bv. tv. megteremti a feltételeket ahhoz, hogy az elítélt pozitív értelemben vett „börtönkarrierje" – a progresszív végrehajtáshoz igazodóan – megindulhasson, amely megköveteli, s egyben motiválja részvételét azokban a reintegrációs programokban, amelyek hatékonyan elősegítik a társadalomba való visszailleszkedését. E törekvések középpontjában a változás lehetősége áll, amelyhez az érintett elhatározására is szükség van. A Bv. Kódex értelmében a büntetés-végrehajtási intézet olyan reintegrációs tevékenységeket szervez, amelyek igazodnak az egyéni igényekhez, és ezeket szinte tálcán kínálja az elítéltnek, vagyis nem elégszik meg csupán azzal, hogy az elítélt konformizmusból megtartja az intézet szabályait.[6] E célból a reintegrációs programok bevezetése mellett új, korszerű elemek kerültek beépítésre a szabályozásba, így a Kockázatelemzési- és Kezelési Rendszer,[7] vagy épp a rezsim[8] jogintézménye. A Bv. tv. a reintegráció mellett az azzal szorosan összefüggő, ugyanakkor többletjelentéssel bíró *reszocializációt* is a legfontosabb célok közé sorolja, így a végrehajtás csak akkor tekinthető sikeresnek, ha az elítélt elsajátítja azokat az ismereteket, amelyek a társadalmi életben való későbbi boldogulásához szükségesek, amellett, hogy jogkövető magatartást tanúsít.

Mindezek alapján a Bv. törvény, illetve a jelenlegi jogpolitikai nézet felismeri azt a problémát, amely a börtönviseltek szabadulás utáni ismételt bűnelkövetését, és ez által újbóli börtönbe kerülését jelenti, hiszen az elítéltek minél több időt töltenek elszigetelten a társadalomtól, annál mélyebben érinthetik őket az ún. „börtönártalmak", így az idő múlásával egyre nagyobb nehézséget jelenthet a társadalmi életbe való visszatérés. Ennek a problémának az andragógia eszközeivel történő esetleges sikeres feloldása mérföldkő lehet az elítéltekre, de talán az egész társadalomra nézve. A kérdés „csupán" az, hogy ez hogyan valósulhat meg a börtön falai között, a fogvatartottak miként használhatják ki a szabadságvesztésben töltött időt sikeres reintegrációjuk elősegítésére.[9] Mindenesetre a Bv. Kódex felveszi a harcot a börtönártalmakkal szemben, amelynek megoldásaként az elítéltek megfelelő munkáltatását, munkaterápiás foglalkoztatását, továbbá általános iskolai, illetve középfokú iskolai oktatását, felsőfokú tanulmányok végzését, szakképzését, szakmai gyakorlat megszerzését tünteti fel, de egyéb reintegrációs programok nyújtására is lehetőséget biztosít.[10]

II. A szabadságvesztés célja

Mielőtt a szabadságvesztés során érvényesülő kedvezményeket és szigorításokat ismertetném, szükséges a szabadságvesztés céljának meghatározása, amelyhez elengedhetetlen mindenekelőtt a büntetés-végrehajtás céljának átfogó meghatározása: egyfelől érvényesítenie kell a *büntetés céljait*, másfelől biztosítani az *egyéniesítés* szempontjait.[11] A büntetés céljait nem a Bv. tv., hanem a Btk. szabályozza, amelynek 79. §-a szerint a büntetés célja a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el. A másik cél, vagyis az egyéniesítés követelménye a Bv. törvényben szerepel, amely az újdonság erejével bír, hiszen az 1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet még nem fogalmazott meg ilyen elvárást a büntetés-végrehajtással szemben.

A szabadságvesztés végrehajtásának célja a büntetés-végrehajtás fent említett általános céljain túl többletelemekkel bír. Amennyiben határozott ideig tartó szabadságvesztést szabott ki a bíróság, úgy a végrehajtás során az ítéletben meghatározott joghátránynak kell érvényesülnie, másrészt pedig azt az elvárást is megfogalmazza a Bv. Kódex, hogy a büntetés kiállása után az elítélt sikeresen visszailleszkedjen a társadalomba, és annak jogkövető tagjává váljon. E szabad-

http://epa.oszk.hu/02700/02705/00032/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_1997_4_025-030.pdf letöltés:2018. 04. 29.

[5] Buchinger: i. m. 47. o.

[6] Pallo József: Évforduló – Visszatekintés a Bv. törvény kodifikációjára és a jogalkalmazás néhány első tapasztalatára. Börtönügyi Szemle 2016/1. 26. o. http://bv.gov.hu/download/5/86/d1000/B%C3%B6rt%C3%B6n%C3%BCgyi%20Szemle%202016%201.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

[7] A bv. szervezet az elítélt visszaesési és fogvatartási kockázatának felmérése, annak mérséklése, illetve a sikeres társadalmi visszailleszkedés elősegítése érdekében alakította ki a Kockázatelemzési- és Kezelési Rendszert, amely lényegében a fogvatartott elhelyezésével, rezsimbe sorolásával, munkáltatásával és oktatásával kapcsolatos döntések meghozatalában nyújt segítséget. Lásd bővebben: Lajtár István – Szűcs András: Büntetés-végrehajtási Jog. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2015. 140–141. o.

[8] Az elítélt az egyes végrehajtási fokozatokhoz kapcsolódóan általános, enyhébb és szigorúbb szabályok alá sorolható be, vagyis a szabadságvesztés végrehajtása során a fegyház, a börtön és a fogház fokozatokon belül egyaránt három ilyen rezsimszabály kerül alkalmazásra. Lásd bővebben: Lajtár–Szűcs: i. m. 143. o.

[9] Molnár Attila Károly: Börtönbeli csoportfoglalkozások a társadalmi reintegrációért. Budapest, ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskola, 2017. http://www.irisro.org/pedagogia2017januar/38MolnarAttilaKaroly.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

[10] Bv. tv. 83. § (3) bek.

[11] A Bv. törvény 1. § (1) bekezdése szerint a büntetés-végrehajtás feladata a büntetési célok érvényesítése a büntetés, illetve az intézkedés végrehajtásán keresztül, azzal a célkitűzéssel, hogy a végrehajtás során az egyéniesítés szempontjait biztosítani kell annak érdekében, hogy az megfelelően szolgálja az egyéni megelőzési célok elérését.

ságvesztés típusnál a cél csak megfelelő eszközökkel válik elérhetővé, ezt a jogalkotó a *reintegrációs* tevékenységben jelöli meg. Ez a törekvés a megújuló szakmai terminológiát is tükrözi, amely a korábban nevelésként ismert fogalmat hivatott felváltani. Természetesen a reintegráció és a nevelés, mint célkitűzés hasonlóságokat is mutatnak egymással, ugyanakkor a reintegráció minőségileg többletelemekkel bír, mivel magában foglal minden olyan programot és tevékenységet, amely elősegíti a társadalomba való visszailleszkedés hatékonyságát. Ennek megvalósítása érdekében a jogalkotó megnyitja a lehetőségét annak is, hogy a Büntetés-végrehajtási Szervezeten kívül más szervek, a társadalom egyéb szereplői is részt vállaljanak. A Bv. Kódex – exemplifikatív felsorolással – a legfontosabb reintegrációs programokat nevesíti, így az oktatást (alap-, közép-, kivételesen felsőfok), a szakképzést (szakmai gyakorlat) és a munkavégzést (terápiás foglalkoztatás), de egyéb reintegrációs programok nyújtására is lehetőséget biztosít. Mindezek alapján megállapítható, hogy a reintegrációs tevékenység pragmatikus alapokon, és meglehetősen rugalmasan működik. Értelemszerűen a rugalmas működés az egyéniesítés alapelvéből következik, amely szerint a reintegrációnak az elítélt személyiségéhez legjobban igazodóan, mintegy személyre szabott szakmai módszerekkel kell megvalósulnia.

A határozott idejű szabadságvesztés céljaitól némiképp eltérőek a tényleges életfogytig tartó büntetés céljai. Ennek megfelelően az ítéletben meghatározott joghátrány érvényesítése, és a társadalom védelme került a szabályozás fókuszába azon esetekben, amelyeknél a feltételes szabadságra bocsátás kizárt. Addig, amíg a határozott ideig tartó szabadságvesztés célja az elítélt személyiségének olyan kedvező irányba való fejlesztése, amely lehetővé teszi azt, hogy szabadulása után a társadalom jogkövető tagjává váljon, addig a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés célja a társadalom védelme érdekében az elítélt biztonságos megőrzése, és tevékenységének megfelelő szakmai tartalommal való strukturálása, amely elsősorban az emberi méltóság alapértékével harmonizál.[12]

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés gyakran éles viták kereszttűzében áll, így például az Alkotmánybíróság, vagy akár az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt is. Addig azonban, amíg az Alaptörvény és a Btk. nevesíti ezt a jogkövetkezményt, addig a legsúlyosabb bűncselekményt elkövetőkkel szemben a bíróságok alkalmazni fogják ezt a szankciót. Mindenesetre, arra feltétlenül utalni kell, hogy az EJEB döntései (pl. Kafkaris-ügy) abba az irányba mutatnak, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés csökkentésének lehetőségét az államnak kötelessége biztosítani, így a következőkben erre kívánok egy rövid kitekintést tenni.

A Vinter és társai v. Egyesült Királyság ügyben[13] az Emberi Jogok Európai Bírósága az Emberi Jogok Európai Egyezménye kínzás tilalmát kimondó 3. cikke[14] és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés közötti ellentmondással foglalkozott. Az EJEB az ügyben 2013. július 9. napján meghozott döntésében megállapította, hogy az olyan életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása, amely esetében sem a feltételes szabadságra bocsátás, sem a felülvizsgálat elvi lehetősége nem biztosított, az EJEE 3. cikkébe ütközik. A Bíróság az angol és a walesi szabályozás hibáját abban látta, hogy tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a szabadlábra helyezés csak akkor rendelhető el, ha az elítélt halálos beteg vagy testi fogyatékos, vagyis rendkívül szűkös esetkörben. A Bíróság ellenpéldaként hozza fel, hogy a Szerződő Államok jogrendszereinek túlnyomó többségében vagy egyáltalán nem szerepel büntetésként a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés, vagy amennyiben szerepel, úgy egy meghatározott időszak, jellemzően 25 év elteltével biztosítani kell az ítélet felülvizsgálatát. A Bíróság hivatkozik továbbá a Nemzetközi Büntetőbíróságról szóló Római Statútumra is, amely szintén 25 év elteltével biztosítja a felülvizsgálatot, és amelyhez az Európa Tanács legtöbb tagja csatlakozott.

E körben szükséges ismertetni a Magyar László kontra Magyarország ügyet is. Magyar László 1999 és 2002 között kilenc társával együtt több mint húsz rablást követett el, jellemzően idős, kiszolgáltatott személyek sérelmére. Egyes esetekben az összekötözött, bántalmazott sértettek közül többen meghaltak. E cselekményekért 2005-ben ítélték tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre, majd 2009-ben a megismételt eljárásban ugyanerről a büntetésről rendelkezett a bíróság. 2010-ben a Kúria elutasította Magyar László felülvizsgálati kérelmét és ekkor fordult panasszal az Emberi Jogok Európai Bíróságához, azzal a céllal, hogy állapítsa meg a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésnek az egyezmény 3. cikkébe való ütközését. A panasz benyújtásakor a hatályos magyar szabályozás alapján az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésből az egyetlen „szabadulási lehetőség" a köztársasági elnök kegyelmi eljárása, amelynek érvényességéhez az igazságügy-miniszter ellenjegyzése szükséges. Fontos megjegyezni, hogy sem a köztársasági elnök, sem a miniszter nem köteles döntésének indokolására a tekintetben, hogy támogatja-e a kérvényt vagy sem – vagyis a kegyelem két politikus diszkrecionális döntésétől függött, mely döntés indokai nem voltak megismerhetők. Az ügyben az EJEB a 2014. május 20. napján hozott ítéletében megállapította az egyezménysértést azzal az indokolással, hogy Magyarországon szűkebb körű a kegyelem lehetősége, mint a Kafkaris v. Ciprus ügyben, így már önmagában az is megkérdőjelezhető, hogy de jure létező jogintézmény-

[12] Pallo: i. m. 31. o.

[13] http://www.lb.hu/hu/ejeb/vinter-es-masok-egyesult-kiralysag-elleni-ugye-6606909-13010-389610 letöltés: 2018. 04. 29.

[14] Az EJEE 3. cikke szerint senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.

nek tekinthető-e a köztársasági elnök kegyelmezési jogköre. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetést a Btk.-ba beemelő 1998. évi Btk. novella óta nem volt példa a kegyelem megadására, tehát Magyarországon de facto bizonyosan nem érvényesült.[15]

Összegzésképp az Emberi Jogok Európai Bírósága Magyar László ügyében arra jutott, hogy a köztársasági elnök kegyelmi joga nem elégséges jogintézmény a felülvizsgálat de jure, illetve de facto megvalósulására, a magyar szabályozás nem biztosít a kérelem vizsgálatához világos szempont- és kritériumrendszert, a köztársasági elnöknek és az igazságügyi miniszternek nincs indokolási kötelezettsége a döntés tekintetében, valamint a szabályozás további hiányossága, hogy a fogvatartott nem tudja, milyen feltételeknek kell megfelelnie ahhoz, hogy „kiérdemelje" a feltételes szabadságra bocsátás kedvezményét. Az EJEB tehát megerősítette a már a Vinter v. Egyesült Királyság ügyben is kifejtett álláspontját, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, mint büntetés létezése adott állam jogrendszerében önmagában nem sérti az Emberi Jogok Európai Egyezményét, ugyanakkor az ilyen súlyú büntetés alkalmazásánál az elítéltnek jogot kell biztosítani a felülvizsgálatra, s amennyiben erre nem ad az adott állam jogrendszere lehetőséget, úgy ennek kizárása embertelen és megalázó bánásmódnak minősül, azaz sérti az egyezményt. Az ítélet értelmében a magyar szabályozás rendszerszintű hiányosságban szenved, ezért az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó jogszabályi rendelkezések változtatásra szorulnak.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága által kifejtett hiányosságok orvoslása céljából a Bv. törvényen – annak hatálybalépését megelőzően – a 2014. évi LXXII. törvény módosítást hajtott végre, így az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltek esetében bevezette a kötelező kegyelmi eljárás szabályait. A Bv. tv. 46/A–46/H. §-ai szerint amennyiben az elítélt a szabadságvesztésből negyven évet kitöltött, első lépésként a fogvatartó bv. intézet nyilatkoztatja az elítéltet arról, hogy a kötelező kegyelmi eljárás lefolytatásához hozzájárul-e, majd a hozzájárulásról értesíti az igazságügyért felelős minisztert. A miniszter beszerzi az elítélt személyes adatait és a kegyelmi eljárás lefolytatásához szükséges előkészítő iratokat, majd értesíti a Kúria elnökét a kötelező kegyelmi eljárás megkezdéséről. A Kúria elnökének feladata, hogy kijelölje a Kegyelmi Bizottság öttagú testületét, amelynek tagjai kizárólag a Kúrián vagy az ítélőtáblán büntetőügyekben eljáró bírák közül kerülhetnek ki. A Kegyelmi Bizottság az iratok megvizsgálása mellett az elítéltet is meghallgatja, majd indokolt állásfoglalást készít, amely a kegyelem gyakorlásával kapcsolatos javaslatot is tartalmazza. A Kegyelmi Bizottság állásfoglalását az igazságügyért felelős miniszter terjeszti fel a köztársasági elnöknek, aki ezt követően meghozza a döntését. A törvény garanciális szabályként tartalmazza, hogy amennyiben a kötelező kegyelmi eljárás anélkül zárult le, hogy az elítéltet a köztársasági elnök kegyelemben részesítette volna, úgy az eljárást két év elteltével ismételten le kell folytatni.[16] Nagy Anita tanulmányában kifejti, hogy a kötelező kegyelmi eljárás bevezetése nem jelenti azt, hogy a speciális kizárná az általánost, azaz a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből kizárt elítéltnek továbbra is van lehetősége arra, hogy az általános szabályok szerint éljen kegyelmi kérelemmel.[17]

Visszatérve a szabadságvesztés végrehajtásának céljaira, az általános büntetőjogi célon is túlmenően összetett, bonyolult kapcsolatrendszerben írható le, amely eltérő mind a határozott idejű, mind a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés esetében, amely utóbbit immáron a kötelező kegyelmi eljárás jogintézmények bevezetése újabb megvilágításba helyezi. A következőkben a szabadságvesztés során érvényesülő kedvezményeket és szigorításokat teszem vizsgálat tárgyává.

III. Enyhítések és szigorítások

A szabadságvesztés során alkalmazható kedvezményeket és szigorításokat egy fejezeten belül elemzem, tekintettel arra, hogy egymással sok esetben szoros összefüggésben állnak, sőt, egy-egy jogintézmény (pl. fokozatváltás, rezsimbe sorolás) kapcsán megkerülhetetlen, hogy a mindkét irányba való eltérés lehetőségét nem ismertetném.

III.1. A feltételes szabadságra bocsátás

A büntetőbíró ítéletében a szabadságvesztés kiszabása mellett megállapíthatja a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, ezzel lehetőséget biztosítva az elítéltnek arra, hogy akár a büntetés kétharmad, vagy – visszaeső elkövető esetén – háromnegyed részének a kitöltését követő napon megkezdődjön a próbaidő.[18]

A feltételes szabadságra bocsátás intézménye az elítéltnek a társadalomba való fokozatos visszavezetése, a szabad életbe történő beilleszkedés elősegítése ér-

[15] Gellér Balázs: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés – büntetőjog – elméleti meggondolások tükrében. In: Hollán Miklós és Barabás A. Tünde (szerk.): A Negyedik Magyar Büntetőkódex. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Országos Kriminológiai Intézet, 2017. 100–102. o.
http://www.okri.hu/images/stories/konyvajanlo/Buntetokodex_2017/buntetokodex-beliv-ok.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

[16] Lajtár–Szűcs: i. m. 42–43. o.

[17] Nagy Anita: A kegyelmi eljárás és a szabadságvesztés félbeszakítása. Miskolci Jogi Szemle, 10. évf. 2. sz., 2015. 29. o.
http://www.mjsz.uni-miskolc.hu/201502/5_nagyanita.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

[18] A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) 38. § (2) bekezdése szerint, ha a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége nem kizárt, annak legkorábbi időpontja
a) a büntetés kétharmad,
b) visszaeső esetén háromnegyed,
c) részének, de legkevesebb három hónapnak a kitöltését követő nap.

dekében alakult ki, egyúttal „próbatételt" is jelent az elítélt számára. A próbatétel abban áll, hogy amennyiben az elítélt újabb bűncselekményt nem követ el és a számára előírt magatartási szabályokat megtartja, a szabadságvesztés hátralévő részét nem kell letöltenie, ugyanakkor az eredménytelen feltételes szabadság nem számít be a szabadságvesztés tartamába. A jogintézmény a kriminál-pedagógia kiemelkedő eszközei közé sorolható, hiszen mind a bv. intézetben, mind a próbaidő alatt jogkövető magatartásra ösztönzi az elítéltet.[19] Az elítélt akkor bocsátható feltételes szabadságra, ha eltelt az ítéletben meghatározott minimális tartam, illetve a büntetés végrehajtása alatt kifogástalan magatartást tanúsított, kialakult benne a készség a törvénytisztelő életmód folytatására, valamint alaposan feltehető, hogy a büntetés célja további szabadságvesztés nélkül is elérhető.[20] E feltételek közül az ítéletben meghatározott minimális tartam kivételével a többi feltétel fennállásának mérlegelése a büntetés-végrehajtási bíró jogkörébe tartozik, aki a bv. intézet előterjesztése alapján, az elítélt meghallgatását követően hozza meg a döntését.[21]

A feltételes szabadságra bocsátás jogintézménye kapcsán számos magas színvonalú tanulmány született, amelyek közül többet is felhasználtam e dolgozat megírásához. A tanulmányok megközelítési módja egytől egyig megegyezik abban, miszerint azt feltételezik az elítélt hozzáállásától, hogy a szabadságvesztés végrehajtása során élni kíván a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségével, amennyiben arra a büntetés-végrehajtási bíró szerint érdemessé válik. Az elítéltek ilyen szándéka természetesen nagyon is helyeselhető, hiszen a szabadságvesztés során tanúsított jó magaviseletük, eredményes munkavégzésük és szorgalmas tanulásuk kölcsönösen előnyös mind az elítélt, mind az intézet, s ezáltal az egész társadalom számára. A Bv. tv. koncepciója is ez irányba mutat, hiszen a büntetés-végrehajtási intézetből való hamarabb történő szabadulás érdekében immáron bevezette a reintegrációs őrizet intézményét is, így akár olyan eset is előfordulhat, hogy előbb reintegrációs őrizetbe, majd feltételes szabadságra bocsátásra kerül az elítélt, így e két jogintézmény egymást követő alkalmazása különösen kedvező a számára. Annak ellenére, hogy valószínűleg a gyakorlatban ritkább esetek közé tartozik, szükségesnek tartom körüljárni azt a kérdést, hogy amennyiben a büntetés-végrehajtási bíró álláspontja szerint a feltételes szabadságra bocsátás elrendelésének feltételei fennállnak, ugyanakkor az elítélt nem kíván élni e lehetőséggel, miképp döntsön a büntetés-végrehajtási bíró? Dr. Pálvölgyi Ákos tanulmányában beszámol arról, hogy részt vett egy fórumon, ahol az egyik elítélt abbéli aggályát vetette fel, hogy fél a szabadulástól, ugyanis már látja magát a pályaudvaron két szatyorral a kezében, és fogalma sincs arról, hogy hova menjen, hol dogozzon, mihez kezdjen ezután.[22] Ennek alapján az elítéltnek a feltételes szabadságra bocsátás ellen érvként szolgálhat, hogy még nem érzi magát eléggé felkészültnek a civil életre, aggodalmat érez a társadalomba való visszatérésével, megélhetésével, munkakeresésével kapcsolatban. A másik ok, amelyet elképzelhetőnek tartok, az lehet, hogy az elítélt fél korábbi bűntársai, esetleg a sértettek megtorlásától, így szabadulását követően mihamarabb el kívánja hagyni Magyarország területét. Mivel a külföldre utazásról szóló 1998. évi XII. törvény 16. § (1) bekezdés ca) alpontja szerint a szabadságvesztésre ítélt nem utazhat külföldre a szabadságvesztés végrehajtásának utolsó napjáig, így az elítélt Magyarország területét a feltételes szabadságra bocsátás próbaideje alatt sem hagyhatja el, vagyis kézenfekvő, hogy az elítélt ebbéli szándéka esetén nem kíván élni a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségével.

Az elsőként említett okkal kapcsolatban az az álláspontom, hogy az a helyes bírói döntés, amennyiben nem rendeli el az elítélt feltételes szabadságra bocsátását, azzal az indokolással, hogy az elítélt nem áll készen a társadalomba való visszatérésre, fokozottan fennáll a bűnismétlés veszélye, vagyis a szabadságvesztés eddigi szakaszában nem sikerült elérni az egyéni megelőzési célokat.[23] Véleményem szerint ez esetben a szabadságvesztés hátralévő részében kiemelt hangsúlyt kell fektetni az egyes reintegrációs programokra. A másik esetben, vagyis amikor az elítélt fél attól, hogy vele szemben korábbi bűntársai bűncselekményt fognak elkövetni, s emiatt külföldre kíván utazni, szintén nem indokolt a feltételes szabadságra bocsátás elrendelése, sőt, szükségesnek tartom az elítélt figyelmét felhívni az ilyen esetekben igénybe vehető lehetőségekre, de legalább az utógondozás jogintézményére.

Összegzésképp az új büntetés-végrehajtási törvény a büntetési célok elérése mellett az egyéniesítést is kiemelt jelentőségűnek tartja, ekképp a büntetés-végrehajtási bírónak e két alapelvet mindenképp szem előtt kell tartania az elítélt feltételes szabadságra bocsátásának mérlegelése során.

III.2. A szabadságvesztés félbeszakítása

A szabadságvesztés végrehajtását érintően több olyan jogintézmény is szerepel a Bv. Kódexben, amelyek részint humanitárius szemponton alapulnak. Ide tartozik a szabadságvesztés félbeszakítása is, amelynek lényege, hogy más, fontos érdekek megelőzhetik az ál-

[19] Lajtár–Szűcs: i. m. 55. o.

[20] Bv. tv. 188. § (1) bek.

[21] A Bv. tv. 57. § (1) bekezdése szerint a feltételes szabadságra bocsátásról a büntetés-végrehajtási bíró a bv. intézet előterjesztése alapján, a feltételes szabadságra bocsátás lehetséges időpontja előtt – kivéve, ha az elítélt annyi időt töltött előzetes fogvatartásban, hogy az esedékesség már bekövetkezett – az elítélt meghallgatása után határoz.

[22] Dr. Pálvölgyi Ákos: A társadalom részvételének szükségessége a büntetés-végrehajtásban (reszocializáció, reintegráció). Büntetőjogi Szemle 2014/2. szám
http://ujbtk.hu/wp-content/uploads/2014/10/bjsz_201402_palvolgyi_akos.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

[23] Bv. tv. 1. § (1) bek.

lamnak a büntetés végrehajtásához fűződő érdekét. A törvény a szabadságvesztés félbeszakítását fontos okból, különösen az elítélt személyi, vagy családi körülményei, illetve egészségi állapota miatt teszi lehetővé. A leggyakoribb okok közé az elítélt súlyos betegsége tartozik, illetve az is jellemző, hogy a terhes nő azért kéri a félbeszakítást, hogy gyermekét ne a büntetés-végrehajtási intézetben hozza világra.[24] A jogalkotó differenciált rendszert alakított ki, amely szerint a szabadságvesztés félbeszakítását 30 napig terjedő időtartamra a bv. intézet parancsnoka, 30 naptól 90 napig terjedően a BVOP parancsnoka, míg ennél hosszabb időre a büntetés-végrehajtásért felelős miniszter engedélyezheti.[25]

III.3. Fokozatváltás

A kiszabott szabadságvesztés végrehajtási fokozatát a bíróság az ítélet rendelkező részében határozza meg, amely a Btk. 35. § (1) bekezdése szerint fogházban, börtönben vagy fegyházban történhet. A Btk. attól teszi függővé az egyes büntetések végrehajtási fokozatának megállapítását, hogy az elkövetett bűncselekmény bűntett vagy vétség, milyen hosszú a szabadságvesztés tartama, illetve az elkövető esetleges visszaesői, többszörös vagy erőszakos többszörös visszaesői minősége, valamint a bűnszervezetben történő elkövetés is releváns körülménynek számítanak. Mindemellett a Btk. 35. § (2) bekezdése lehetővé teszi, hogy a büntetés kiszabásánál irányadó körülményekre tekintettel a törvényben meghatározottnál eggyel enyhébb vagy eggyel szigorúbb végrehajtási fokozat határozható meg, kivéve, amennyiben életfogytig tartó szabadságvesztést szab ki a bíróság.

Annak ellenére, hogy a végrehajtási fokozat az ítéletben kerül meghatározásra, a szabadságvesztés során a büntetés-végrehajtási bíró módosíthatja a fokozatot. A Bv. tv. 115. § (1) bekezdése lehetővé teszi az elítélt személyiségére, előéletére, egészségi állapotára, magatartására, a társadalomba való beilleszkedési készségére, az elkövetett bűncselekményre és a szabadságvesztés tartamára tekintettel, hogy eggyel enyhébb fokozatban kerüljön sor a szabadságvesztés hátralévő részének a végrehajtására, mint ami a bíróság ítéletében szerepel. A szabadságvesztés fokozatának megváltoztatása iránt a büntetés-végrehajtási intézet tesz előterjesztést a bv. bíróhoz, aki meghallgatja az elítéltet, illetve tárgyalást tart, amennyiben bizonyításra kerül sor.

A Bv. tv. arra is lehetőséget biztosít, hogy a szabadságvesztés végrehajtására eggyel szigorúbb fokozatot jelöljön ki a bv. bíró, ha az elítélt a büntetés-végrehajtás rendjét ismételten vagy súlyosan megzavarja.

III.4. Rezsimbe sorolás

A Bv. tv. 97. § (3) bekezdése szerint az elítélt kockázati elemzése, magatartása, és a reintegrációs tevékenységben való részvétele függvényében az egyes fokozatokon belül a végrehajtás rendje, az elítélt részére adható kedvezmények az egyes fokozatokhoz kapcsolódó rezsimszabályok szerint eltérőek lehetnek. Ennek megfelelően az elítélt az egyes végrehajtási fokozatokhoz kapcsolódóan általános, enyhébb vagy szigorúbb rezsimszabályok alá sorolható be. Enyhébb rezsimbe sorolás akkor indokolt, amennyiben az elítélt a fogva tartás rendjét, illetve a részére meghatározott egyéniesített fogvatartási programtervben foglaltakat maradéktalanul megtartja és a bv. intézet biztonságára nézve kockázatot nem jelent. Szigorúbb rezsimbe pedig azt az elítéltet kell sorolni, aki a fogva tartás rendjét vagy biztonságát súlyosan megsérti, a részére meghatározott egyéniesített fogvatartási programtervben foglaltakat nem tartja be, vagy megtagadja az azzal kapcsolatos együttműködési kötelezettségét.[26]

III.5. Enyhébb végrehajtási szabályok

A fokozat megváltoztatásától eltérő jogintézmény az enyhébb végrehajtási szabályok megállapítása, amelyre azonban csak a fogházban és a börtönben végrehajtandó szabadságvesztés esetén kerülhet sor. Ilyen esetben a törvény annak biztosítja a lehetőségét, hogy a fogház, illetve a börtön fokozaton belül érvényesülő szabályok helyett az elítéltnek enyhébb rendelkezéseket kelljen betartania, így az elnyerhető jelentős kedvezmény lehetősége ösztönzőleg hat az elítéltre, elősegíti személyiségének pozitív alakulását, kapcsolatrendszerének fenntartását, a reszocializációt. A fegyházban végrehajtandó szabadságvesztések esetén a törvény kizárja az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását, még abban az esetben is, ha a büntetés-végrehajtási bíró – az elítélt jó magaviselete vagy más indok alapján – a fegyház fokozat helyett börtönt jelölt ki a szabadságvesztés hátralévő részének a kitöltésére.[27]

III.6. Reintegrációs őrizet

Az Országgyűlés 2014. november 18-i ülésén elfogadta a Bv. tv. és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról szóló 2014. évi LXXII. törvényt, amely 2015. április 1-jei hatállyal létrehozta a reintegrációs őrizet intézményét.[28] Annak ellenére, hogy a reintegrációs őrizet megjelenése az újdonság erejével hatott a büntetés-végrehajtási jogban, hasonló jogintézmény már 2003 óta létezik a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) által kényszerin-

[24] Lajtár–Szűcs: i. m. 154. o.
[25] Bv. tv. 116. § (1) bek.
[26] Lajtár–Szűcs: i. m. 144. o.
[27] Lajtár–Szűcs: i. m. 102–104. o.
[28] A reintegrációs őrizet szabályai a Bv. Kódex 61/A–61/D. és a 187/A–187/E. §-aiban szerepelnek.

tézkedésként szabályozott ún. electronic monitoring, vagyis a terhelt mozgását nyomon követő technikai eszközzel biztosított házi őrizet esetében.[29] A reintegrációs őrizet elrendelése esetén a bv. intézet tesz előterjesztést a büntetés-végrehajtási bírónak, de azt a szabadságvesztés végrehajtása alatt egy alkalommal az elítélt vagy védője is kezdeményezheti. A reintegrációs őrizet elrendelése esetén a büntetés-végrehajtási bíró jelöli ki az elítélt tartózkodási helyéül szolgáló lakást és meghatározza, hogy a kijelölt lakás és a hozzá tartozó bekerített hely milyen – elsősorban a mindennapi élet szokásos szükségleteinek biztosítását szolgáló, munkavégzési vagy gyógykezelési – célból és milyen időtartamban hagyható el. Ahogy fentebb már említettem, az is elképzelhető, hogy a reintegrációs őrizetet követően a bv. bíró elrendeli az elítélt feltételes szabadságra bocsátását, így e két jogintézmény egymást követő alkalmazása különösen előnyös lehet az elítélt számára.

A reintegrációs őrizet, s általános jelleggel a reintegráció, reszocializáció óriási jelentősége kapcsán Dr. Pálvölgyi Ákos tanulmányában[30] rámutat arra, hogy a rövid tartamú szabadságvesztés csak korlátozottan alkalmas a büntetéssel elérendő célok teljesítésére, ugyanakkor a „bebörtönzés" szinte azonnal megváltoztatja a környezet magatartását az elítélttel szemben. Szintén az első bűntényes, rövidebb szabadságvesztést töltő fogvatartottak helyzetével foglalkozik Gál Levente, aki tanulmányában kifejti, hogy már az ő esetükben is alacsony a társadalomba való visszatérés után a munkához jutás esélye. Véleménye szerint a szabadságvesztés végrehajtása során elvégezhető képzések elvétve adnak használható végzettséget, ritkán növelik az elhelyezkedés esélyét. A börtönben megszervezésre kerülő tanfolyamok és az ott szolgáltatott körülmények korántsem a legalkalmasabbak a munkaerő-piaci hátrányok leküzdésére, így a büntetés-végrehajtási intézetek nem tudják megfelelően érvényesíteni a Bv. Kódexben meghatározott törekvéseket, ezáltal a reintegráció, mint célkitűzés ellentmondásokba ütközik.[31] E problémát akképp lehet kiküszöbölni, hogy a fogvatartottak olyan prevenciós programokba tudjanak még a szabadulásuk előtt részt venni, amely elősegíti a társadalomba való visszailleszkedésüket, így indokolt a szakképzési rendszer a munkaerő-piaci igények szerint történő átszervezése. Ez mindenképp összetett feladatot igényel, mert a munkaerő-piaci szereplőket is aktívan be kell vonni a közreműködésbe, s a büntetés-végrehajtási intézetnek biztosítania kell a megfelelő helyszín mellett a gyakorlati szaktudás elsajátításához szükséges eszközöket. Amennyiben a szakképzettséggel vagy annál magasabb iskolai végzettséggel rendelkező fogvatartottak számára a büntetés-végrehajtási intézet képes lenne biztosítani azt, hogy a végzettségüknek megfelelő munkakörben dolgozzanak, úgy a munkaszocializáció szinte fenntartható a szabadságvesztés végrehajtása alatt is. Ezért is nélkülözhetetlen, hogy a munkaerőpiaci szereplők bekapcsolódjanak az elítéltek foglalkoztatásba, vagyis a büntetés-végrehajtási intézeteknek jobban nyitni kell a külvilág felé, a versenyszféra irányába.[32]

A rövid tartamú szabadságvesztéssel és a reintegrációval szorosan összefügg a félszabad intézmények kérdése, amely számos európai országban ismert jogintézmény. Hosszú múltra tekint vissza ez a végrehajtási forma, amelyből létezik a hétvégi, illetőleg az éjszakai. A franciáknál alkalmazott „semi liberté" kifejezetten félszabad intézmény; az elítélt intézeten kívül folytathatja a korábban megkezdett munkáját, tanulmányait és kizárólag az ezeken kívüli idejét tölti a bv. intézetben. Érdemes megemlíteni a svájci példát is, ahol a rövid tartamú szabadságvesztésekre vonatkozóan három megoldást vezettek be. Az ún. napi végrehajtást a 14 napig terjedő szabadságvesztésnél, és a félfogságot, illetőleg a félszabad végrehajtást az egy hónapig terjedő szabadságvesztésnél. Az előbbi kettő hétvégi, vagy esetenként ünnepnapi elzárást jelent, az utóbbi pedig a francia példához hasonló, vagyis az elítélt a szabadságvesztés előtt létesített munkaviszonyát, tanulmányait a büntetés-végrehajtási intézeten kívül is folytathatja.[33]

III.7. Az egyes részlegek

A végrehajtás rendje az egyes végrehajtási fokozatokhoz képest eltérő az átmeneti részlegen, illetve a sajátos kezelési igényű elítéltek részére kialakított speciális részlegeken, így e jogintézmény is felfogható az enyhítés sajátos módjának, bár egyes esetekben (pl. hosszúidős speciális részleg) inkább a szigorítás elvéhez áll közelebb a szabályozás. A továbbiakban az egyes részlegeket ismertetem.

III.7.1. Átmeneti részleg

Az átmeneti részleg jogintézményének létrehozását az a felismerés eredményezte, hogy azok az elítéltek számára is biztosítani kell a reszocializációra való felkészülés lehetőségét, akik fegyházban vagy börtönben, azaz súlyosabb végrehajtási fokozatban legalább öt éve töltik büntetésüket. Erre a várható szabadulás előtt legfeljebb két évvel kerülhet sor. Az átmeneti részlegben elhelyezett elítélt számos többletjogosultsággal rendelkezik, a végrehajtási szabályok esetük-

[29] Nagy Anita: A reintegrációs őrizet története, szabályozása és európai fejlődési irányai. Büntetőjogi-szemle, 2016/1–2. sz. 62. o.
http://ujbtk.hu/wp-content/uploads/2016/09/BJSZ_2016_1_2_NagyAnita.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

[30] Dr. Pálvölgyi Ákos: i. m. 78. o.

[31] Gál Levente: A munkaerő-piacon innen, a börtönön túl. A büntetés-végrehajtási intézetből szabadult rabok esélyei a legális munkaerő-piacon. In: Albert Fruzsina (szerk.): Életkeretek a börtönön innen és túl – Szubjektív reszocializációs esélyek. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2015/2. sz. 33. o.
http://szociologia.tk.mta.hu/uploads/files/2015/albert_borton.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

[32] Gál: i. m. 55. o.

[33] Vókó: i. m. V. fejezet. 1. pont

ben enyhíthetők. Ennek keretében csökkenthető az életrend meghatározottsága, az elítélt a büntetés-végrehajtási intézet kijelölt területén szabadon mozoghat, részt vehet az intézeten kívüli munkáltatásban, illetve számára kimaradás, eltávozás engedélyezhető.

III.7.2. A hosszúidős speciális részleg

A Bv. tv. 105. § (1) bekezdése alapján hosszúidős speciális részlegre helyezhető az életfogytig tartó-, vagy legalább tizenöt évi szabadságvesztést töltő elítélt, akinek magatartása, a szabadságvesztés végrehajtása során tanúsított együttműködési készsége, az intézet rendjéhez és biztonságához való viszonya, illetve egyéni biztonsági kockázatelemzése alapján különleges kezelése és elhelyezése indokolt abból a célból, hogy a közösségbe helyezésre felkészítést, illetve a közösségbe visszahelyezést nyerjen. E részlegen az elítélt állandó őrzés és felügyelet alatt áll, zárkáját zárva kell tartani, illetve belső biztonsági rács is alkalmazható.

III.7.3. Gyógyító-terápiás részleg

A 106. § (1) bekezdése szerint gyógyító-terápiás részlegre kell elhelyezni az IMEI-ben végzett kivizsgálást követően azokat az elítélteket, akiknek korlátozott beszámítási képességét állapították meg, illetve akiket a szabadságvesztés végrehajtása alatt kóros elmeállapotuk miatt az IMEI-ben kezeltek, ugyanakkor elmeállapotuk olyan mértékben javult, hogy az a szabadságvesztés folytatását nem akadályozza. Egyebekben e részlegen való elhelyezést a személyiségzavar jellege, vagy annak súlyossága is megalapozhatja. Az elítéltek reintegrációs tevékenységét komplex terápiás program keretében kell megvalósítani, számukra az állapotuknak megfelelő jellegű és idejű munkaterápiás foglalkozást, oktatást, valamint pszichológiai foglalkozást szükséges biztosítani.

III.7.4. A pszichoszociális részleg

Ha az elítélt személyiségzavarban szenved, vagy mentális állapota miatt különleges gondozást igényel, de a gyógyító-terápiás részlegre helyezés feltételei nem állnak fenn, úgy elhelyezése pszichoszociális részlegen indokolt. Az elhelyezés során komplex terápiás programot kell megvalósítani, amely hasonló a gyógyító-terápiás részlegen alkalmazott módszerekhez.[34]

III.7.5. A drogprevenciós részleg

A kóros szenvedélyek alapvető hatással bírnak a reintegráció sikeressége tekintetében, ezért a kábítószer-fogyasztással érintett fogvatartottak esetében is szükséges sajátos, igényeikhez igazodó komplex program kialakítása. A Bv. Kódex az elítéltek motiválása érdekében lehetővé teszi a kapcsolattartás gyakoriságának növelését. Amennyiben a kábítószer-mentesség ellenőrzésére szolgáló vizsgálat eredményeképp az elítélt szervezetében kábítószert mutatnak ki, úgy az elhelyezés megszüntetésére hivatalból kerül sor.[35]

III.7.6. Az alacsony biztonsági kockázatú részleg

E részlegen az az elítélt helyezhető el, aki rövidebb tartamú szabadságvesztést tölt vagy gondatlan bűncselekményt követett el, és akinek a biztonsági kockázati besorolása alapján a fogvatartása nem igényli magas szintű biztonsági védelmi eszközök alkalmazását. Esetükben a reintegráció legfontosabb célja, hogy ne szakadjanak el abból a családi, szociális és munkahelyi környezetből, amelyben a szabadságvesztés végrehajtásának megkezdését megelőzően éltek.[36] A kedvezmények közé tartozik, hogy csökkenthető az életrend meghatározottsága, az elítélt a reintegrációs programokon kívüli szabad idejét belátása szerint használhatja fel és a bv. intézet kijelölt területén szabadon mozoghat.

III.7.7. Vallási részleg

A Bv. tv. 109. § (1) bekezdése alapján vallási részleg a bv. intézet és a vallási közösség együttműködési megállapodása alapján hozható létre vallásgyakorlás és a családi kapcsolattartás erősítése céljából. Ennek megfelelően az elítélt folyamatos lelki gondozásban részesül, illetve a vallási szertartásokon közösen vehet részt hozzátartozóival.

III.7.8. Anya–gyermek részleg

„Az anya–gyermek részleget magas, rácsos kerítés veszi körbe. Az udvar – amely egy nagy zöld terület – falait gyermekmesék figurái teszik barátságossá az ott élő gyermekek számára."[37]

Az elmúlt években növekvő tendenciát mutat a női elítéltek aránya a fogvatartotti állományon belül, így az is előfordulhat, hogy az elítélt a szabadságvesztés végrehajtása során hozza világra gyermekét. Ez esetben két megoldás jöhet számításba: az édesanya kérheti a szabadságvesztés félbeszakítását,[38] vagy a gyer-

[34] Lajtár–Szűcs: i. m. 119. o.

[35] Lajtár–Szűcs: i. m. 119. o.

[36] Lajtár–Szűcs: i. m. 120. o.

[37] Részlet Kovács Bernadettnek a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-Gyermek Részlegén végzett kutatásáról, aki arra a következtetésre jutott, hogy az e célra kialakított részleg inkább anyaotthonhoz, mint börtönhöz hasonlítható. Gyermekbarát hely, amelynek célja, hogy a szabadságvesztésre ítélt édesanyák gyermekei a lehető legjobb bánásmódot kapják az intézet falai között. Lásd bővebben: Kovács Bernadett: Anyák és gyermekeik – Élet a rácsok mögött. Börtönügyi Szemle 2017/2. sz.
http://epa.oszk.hu/02700/02705/00110/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2017_2_051-062.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

[38] A Bv. tv. 116. § (4) bekezdése szerint, ha az elítélt nő a várandósság tizenkettedik hetét elérte, és a szülés várható időpontja megelőzné a szabadulás napját, nyilatkoztatni kell arról, hogy kéri-e a szabadságvesztés félbeszakítását.

mekkel együttes elhelyezését a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet Anya–Gyermek részlegén.[39] Az e részlegen élő elítéltek rendkívül speciális helyzetben vannak, hiszen a hangsúly áttevődik az állam büntetőhatalmának érvényesüléséről a gyermekek gondozására. A hagyományos börtönkörülmények lényegesen enyhülnek. Az anya–gyermek részlegen való elhelyezés a gyermek egyéves koráig tartható fenn.

III.8. Utógondozás

Véleményem szerint az utógondozás jogintézménye is szerves kapcsolatban áll a reintegrációval, hiszen az eredményes utógondozás *kedvezőbb* helyzetbe hozza az elítéltet azáltal, hogy például munkaviszonyt tud létesíteni a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő segítségével. A Bv. tv. 191. § (1) bekezdése szerint az utógondozás célja, hogy a szabadságvesztésből szabadultnak segítséget nyújtson a társadalomba beilleszkedéshez. Vókó György e tárgyú tanulmányában kifejti, hogy mindig időszerű és megalapozott tudományos törekvést tükröz, hogy a büntetőeljárás megindulásától az utógondozás megszűnéséig tartó folyamatot mint egységes egészet vizsgáljuk. A jogállamiság követelményeinek teljesítésével az új viszonyokhoz kellett és továbbra is ahhoz mérten kell alakítani a büntetőjogi felelősségre vonás egészét, beleértve a büntetőeljárást, valamint az azt követő utógondozást is. Vókó György felteszi a kérdést, hogy mit ér a nyomozás vagy esetleg a tárgyalás által kiváltott „morénói pszichodráma", ha az elítélt nem részesül további pozitív ráhatásban a büntetés végrehajtása alatt, ha nem kap segítséget szabadulása után a társadalomba beilleszkedéshez?[40]

Az utógondozásnak az elítélt kérelmére van helye, tartama legfeljebb egy év. A szabadságvesztésből szabadult elítélt segítséget és támogatást kérhet, különösen a munkába álláshoz, a letelepedéshez, a szállásbiztosításához, a megkezdett tanulmányai folytatásához, gyógykezeléséhez és gyógyító eljáráshoz. Az utógondozást a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő végzi, a helyi önkormányzatok, a munkáltatók, az elítélt társadalomba való beilleszkedését elősegítő, karitatív tevékenységet végző civil szervezetekkel, vallási közösségekkel, valamint egyéb önkéntes közreműködőkkel.

III.9. Jutalmak

A jutalmazás célja, hogy különböző *kedvezmények* biztosításával motiválja az elítéltet a büntetés-végrehajtási szabályok megtartására, amely ezáltal előnyös mind az elítélt, mind az intézet számára. Jutalomban az elítélt példamutató magatartásáért, a munkában elért eredményéért, a tanulásban tanúsított szorgalmáért, a közösség érdekében végzett tevékenységéért, élet vagy jelentés anyagi érték megmentéséért vagy súlyos veszély elhárításáért részesülhet. A Bv. tv. 165. § (2) bekezdése sorolja fel az egyes jutalmakat, ezek közé tartozik a dicséret, a kondicionáló terem használatának díjmentes biztosítása, a soron kívüli látogatófogadás, a látogatási idő meghosszabbítása, a személyes szükségletekre fordítható összeg növelése, a pénzjutalom, a tárgyjutalom, a végrehajtott fenyítés nyilvántartásból való törlése, a látogató bv. intézeten kívüli fogadása soron kívül, a jutalom kimaradás és a jutalom eltávozás. Mindemellett a fiatalkorú elítélt a Bv. tv. 193. § (3) bekezdése alapján dicsérő oklevéllel is jutalmazható.

III.10. Fenyítések

A törvény 168. § (1) bekezdése felsorolja azokat a fenyítéseket, amelyek a büntetés-végrehajtás rendjét vétkesen megsértő elítélttel szemben, valamint a büntetés-végrehajtás rendjének és biztonságának érdekében alkalmazhatók. Ezek közé tartozik a feddés, az elítéltnél tartható tárgyak körének korlátozása, a bv. intézet által szervezett programokon, rendezvényeken, művelődési, szabadidős, illetve sportprogramokon való részvétel korlátozása, illetve az attól való eltiltás, a kondicionáló terem, a hűtőszekrény, valamint a vízmelegítő használatának megvonása, a személyes szükségletekre fordítható összeg csökkentése és a magánelzárás. A fegyelmi fenyítések közül a legenyhébb a figyelmeztetés célzatával, erkölcsi jelleggel bíró feddés, míg a legszigorúbbnak a magánelzárás számít, amely akár hátrányosan befolyásolhatja az elítélt egészségügyi állapotát, ezért indokolt a folyamatos figyelemmel kísérése, és szükség esetén – orvosi javaslatra – végrehajtásának félbeszakítása. Épp ezen okból kifolyólag magánelzárás nem alkalmazható azzal az elítélttel szemben, akinél a büntetés-végrehajtási intézet orvosa egészségügyi jellegű, kizáró okot állapított meg, valamint a várandós és kisgyermekes nők is e tilalom alá esnek.[41] A törvény 123. § (1) bekezdése lehetőséget biztosít az elítéltnek arra, hogy a bv. intézet parancsnokának engedélye alapján meglátogassa orvos által igazoltan súlyos beteg közeli hozzátartozóját, illetve részt vehet közeli hozzátartozója temetésén. E szabály garanciális jelentőséggel bír, az elítélt e jogainak gyakorlását a törvény még a magánelzárás tartama alatt is biztosítja.

[39] Az Anya-Gyermek Részleg 2002. február 21-én ideiglenes részlegként a Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetében került kialakításra, majd 2003. november 12-én a II. egységben az erre a célra átadott új épületbe költözött. Lásd bővebben: Sinkó Éva: A Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-Gyermek Részlegének működési tapasztalatai. Börtönügyi Szemle 2006/3. sz.
http://epa.oszk.hu/02700/02705/00067/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2006_3.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

[40] Vókó György: Az utógondozás jelentősége. In: Borbíró Andrea, Inzelt Éva, Kerezsi Klára, Lévay Miklós, Podoletz Léna (szerk.): A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére. Budapest, Elte Eötvös Kiadó, 2014. 483. o.
http://www.eltereader.hu/media/2014/05/Gonczol_READER.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

[41] Lajtár–Szűcs: i. m. 150. o.

IV. Konklúzió

Összegzésképp megállapítható, hogy a szabadságvesztés során érvényesülő kedvezmények és szigorítások a büntetés-végrehajtási célok megvalósulását szolgálják. A Bv. Kódex igyekezett megteremteni annak eszközeit, hogy a szabadságvesztés kiállása után az elkövető sikeresen visszailleszkedjen a társadalomba, annak jogkövető tagjává váljon. Minderre tekintettel a törvény megköveteli az egyéniesítés szempontjainak figyelembevételét, ezzel biztosítva azt, hogy a végrehajtás „személyre szabott" módon, azaz az elítélt személyiségéhez legjobban igazodóan történjen. Véleményem szerint az egyéniesítés elve szoros kapcsolatban áll a humanizmus elvével, amelynek át kell hatnia a jogállam mindenkori büntetőpolitikáját; a bűnelkövető is ember, és az emberekkel *emberként* kell bánni.■

Felhasznált irodalom jegyzéke

BUCHINGER Ágnes: A büntetés-végrehajtási jog kialakulása. In: Dr. Kecskés Gábor (szerk.) Doktori Műhelytanulmányok 2015, Győr, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2015. http://dfk-online.sze.hu/images/egyedi/doktori/doktori%20m%C5%B1helytanulm%C3%A1nyok%202015/Doktori%20M%C5%B1helytanulm%C3%A1nyok_2015_v%C3%A9gleges.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

PÁLVÖLGYI Ákos: A társadalom részvételének szükségessége a büntetés-végrehajtásban (reszocializáció, reintegráció). Büntetőjogi Szemle 2014/2. sz. http://ujbtk.hu/wp-content/uploads/2014/10/bjsz_201402_palvolgyi_akos.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

GÁL Levente: A munkaerő-piacon innen, a börtönön túl. A büntetés-végrehajtási intézetből szabadult rabok esélyei a legális munkaerő-piacon. In: Albert Fruzsina (szerk.): Életkeretek a börtönön innen és túl – Szubjektív reszocializációs esélyek. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2015/2. sz. http://szociologia.tk.mta.hu/uploads/files/2015/albert_borton.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

GELLÉR Balázs: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés – büntetőjog – elméleti meggondolások tükrében. In: Hollán Miklós és Barabás A. Tünde (szerk.): A Negyedik Magyar Büntetőkódex. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Országos Kriminológiai Intézet, 2017. http://www.okri.hu/images/stories/konyvajanlo/Buntetokodex_2017/buntetokodex-beliv-ok.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

HUSZÁR László – TARI Ferenc: Folyamat – A humánus büntetés-végrehajtás peremfeltételei. Börtönügyi szemle, 1997/4. sz. http://epa.oszk.hu/02700/02705/00032/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_1997_4_025-030.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

KOVÁCS Bernadett: Anyák és gyermekeik – Élet a rácsok mögött. Börtönügyi Szemle 2017/2. sz. http://epa.oszk.hu/02700/02705/00110/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2017_2_051-062.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

LAJTÁR István – SZŰCS András: Büntetés-végrehajtási Jog. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2015.

MIHÁLY Attila: A nevelési szolgálat megalakulásának sátoraljaújhelyi tapasztalatai. Börtönügyi Szemle, 2005/3. sz. http://epa.oszk.hu/02700/02705/00063/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2005_3_102-104.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

MOLNÁR Attila Károly: Börtönbeli csoportfoglalkozások a társadalmi reintegrációért. Budapest, ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskola, 2017. http://www.irisro.org/pedagogia2017januar/38MolnarAttilaKaroly.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

NAGY Anita: A kegyelmi eljárás és a szabadságvesztés félbeszakítása. Miskolci Jogi Szemle, 10. évf. 2. sz., 2015. http://www.mjsz.uni-miskolc.hu/201502/5_nagyanita.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

NAGY Anita: A reintegrációs őrizet története, szabályozása és európai fejlődési irányai. Büntetőjogi-szemle, 2016/1–2. sz. http://ujbtk.hu/wp-content/uploads/2016/09/BJSZ_2016_1_2_NagyAnita.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

PALLO József: Évforduló – Visszatekintés a Bv. törvény kodifikációjára és a jogalkalmazás néhány első tapasztalatára. Börtönügyi Szemle 2016/1. http://bv.gov.hu/download/5/86/d1000/B%C3%B6rt%C3%B6n%C3%BCgyi%20Szemle%202016%201.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

SINKÓ Éva: A Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya–Gyermek Részlegének működési tapasztalatai. Börtönügyi Szemle 2006/3. sz. http://epa.oszk.hu/02700/02705/00067/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2006_3.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

VÓKÓ György: A magyar büntetés-végrehajtási jog. Budapest, Dialóg Campus Kiadó – Nordex Kft., 2014. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_528_Voko_Gyorgy_Magyar_buntetes_vegrehajtasi_jog/ch02.html#id573883 letöltés: 2018. 04. 29.

VÓKÓ György: Az utógondozás jelentősége. In: Borbíró Andrea, Inzelt Éva, Kerezsi Klára, Lévay Miklós, Podoletz Léna (szerk.): A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014. http://www.eltereader.hu/media/2014/05/Gonczol_READER.pdf letöltés: 2018. 04. 29.

Dr. Kelemen József*

Az Amerikai Egyesült Államok polgári jogi vagyonelkobzásának fejlődéstörténete

I. Bevezetés

A szervezett bűnözés elleni küzdelem fontos feladatként jelent meg a fejlett országokban a XX. században. A kormányok felismerték, hogy önmagukban a szabadságelvonással járó büntetések nem elegendőek és hatékonyak a bűncselekmények, különösen a szervezetten elkövetett bűnesetek számának csökkentéséhez. Az adott bűnelkövetővel szemben kiszabott szabadságvesztés-büntetés a szervezett bűnelkövetői csoportok szabadlábon lévő tagjait nem riasztja el attól, hogy a korábban bűncselekmény elkövetéséhez felhasznált vagy bűncselekményből származó, azonban a bűnüldöző szervek által el nem vont vagyontárgyakat ismételten felhasználják újabb bűncselekmény vagy bűncselekmények elkövetése céljából. Mivel ezeket a vagyoni eszközöket a bűnöző csoportok szabadon lévő tagjai ismételten fel tudják használni újabb bűncselekmények elkövetésére, ezért az a bűncselekmények számának növekedéséhez vezethet. Végső soron a vagyonelkobzás nélkül alkalmazott szabadságelvonás csak abban az értelemben hátrányos a szervezett bűnözői csoportok számára, hogy a szabadságvesztésre ítélt elkövetőt a csoportnak pótolnia kell, azonban az újabb bűncselekmények elkövetéséhez szükséges anyagi források – amelyek pótlása sok esetben nehezebb, mint a „humánerőforrás" helyettesítése – továbbra is rendelkezésre állnak. Abban az esetben pedig, ha a csoport szabadlábon lévő tagjai az újabb bűncselekmények elkövetéséből származó haszonból még támogatja is a korábbi bűncselekmény miatt szabadságvesztés-büntetését töltő csoporttársat, az ennek helyébe lépő új tag toborzása nem feltétlenül jelent nehézséget, mivel sok esetben az anyagi érdek fontosabb helyet foglal el az elkövető értékrendjében, mint a szabadsága. Ebből eredően a szervezett bűnözői csoportok az egyes tagjaikat könnyebben tudják pótolni, mint azokat az anyagi eszközöket, melyek az újabb bűncselekmények elkövetéséhez szükségesek. Éppen ezért a bűncselekmény elkövetéséhez felhasznált vagy abból eredő vagyon elvonásának a hatékony bűnüldözés elengedhetetlen részét kell képeznie.

A vagyonelkobzás kritikusai szerint viszont a jogintézmény nem csupán az elkövetőt sújtja, hanem annak családtagjait is abban az esetben, ha az elkövetéshez más családtagok tulajdonában is álló eszközt használ fel az elkövető, illetve akkor is, ha a bíróság az elkövetőt pénzben kifejezett vagyonelkobzásra ítéli. Ebben az esetben a vagyonelkobzás az elkövető jövőbeni jövedelmére is ki fog terjedni, így közvetve az elkövető családtagjaira is hatással lesz azzal, hogy a jövőben kevesebb anyagi forrás fog rendelkezésükre állni a szükségleteik kielégítésére.

Tanulmányomban a vagyonelkobzás egyik típusának, a polgári jogi vagyonelkobzás jogintézményének az amerikai egyesült államokbeli fejlődéstörténetét szeretném bemutatni, kitérve a jogintézmény jellemzőire, valamint annak lehetséges alkotmányellenességére is.

II. Az Amerikai Egyesült Államokban alkalmazott vagyonelkobzás típusai

Juan C. Marrero és David B. Smith szerint a vagyonelkobzás nem más, mint annak a vagyontárgynak a kártalanítás nélküli elvonása, melyet jogellenesen használtak.[1] A jogintézmény azt a jogalkotói akaratot fejezi ki, hogy az elkövető nem tarthatja meg azt a vagyont, melyet jogellenesen szerzett meg, mivel az állam elvonja azt a vagyonnövekményt, amely bűncselekményből származik. Az elkövető továbbá nem tarthatja meg azt az eszközt sem, melyet bűncselekmény elkövete-

* *PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola; vendégkutató, University of Wisconsin Law School*

[1] Juan C. Marrero – David B. Smith: Forfeitures, Volume I: Introduction to Civil Statutes, U.S. Department of Justice, Criminal Division, Asset Forfeiture Office, 1984, p. iii

séhez eszközként használt fel. A büntetendő cselekményből származó vagyon elvonásának az a célja, hogy az elkövetőt vagy mást elrettentsen attól, hogy a jövőben bűncselekményt kövessen el, mivel számukra a bűncselekmény nem válik kifizetődővé.

Az Amerikai Egyesült Államokban a bűnözés elleni harcban a vagyonelkobzás egészen az 1970-es évekig nem kapott komoly szerepet. Ekkor a szövetségi kormányzat felismerte, hogy több bűnszervezeti tag ellen indult nyomozás, és több ilyen elkövetőt ítéltek el a bíróságok, mint korábban. „Ugyanakkor ezeknek az elkövetőknek a szabadságvesztésre ítélése és annak végrehajtása nem akadályozta meg őket abban, hogy a bűnelkövetői tevékenységüket továbbfolytassák."[2] A szövetségi kormányzat felismerte, hogy a bűnszervezetek és a kábítószer-kereskedelemmel foglalkozó bűnszövetségek időnként folytatják a bűnöző tevékenységüket akár a büntetés-végrehajtási intézetből, akár pedig úgy, hogy más személy lép be a bűnszervezetbe annak a személynek a helyére, akit korábban szabadságvesztésre ítéltek. Mindezt annak ellenére teszik, hogy tisztában vannak azzal, őket is ugyanúgy szabadságvesztésre ítélhetik a bíróságok. Az amerikai szövetségi kormányzat álláspontja szerint az előbbiek megakadályozása és elkerülése érdekében elkerülhetetlen ezeknek a bűnszervezeteknek a – jogellenesen megszerzett vagyontárgyaik elvonásával történő – felszámolása.[3]

„1970-ben a Kongresszus elfogadta az Amerikai Egyesült Államok első, büntetőjogi vagyonelkobzásról szóló törvényét."[4, 5] A törvény megalkotásának az volt a célja, hogy a bűnüldöző szervek elvonják a szervezett bűnelkövetőktől azt a vagyont, amelyet bűncselekmények útján szereztek.

Az Amerikai Egyesült Államok 37. elnöke, Richard Nixon (elnöki ideje: 1969–1974) hivatalosan is harcot indított a kábítószerek ellen, és 1973-ban megalapította a Kábítószer-ellenes Hivatalt (Drug Enforcement Administration, DEA).[6]

„1978-ban a Kongresszus módosította a vagyonelkobzásról szóló szövetségi törvényt, és ez lehetővé tette minden olyan pénzeszköznek és egyéb vagyontárgynak az elkobzását, amelyet illegális kábítószer-kereskedelem során használtak fel, vagy az abból származott. [...] Az Amerikai Egyesült Államoknak ez volt az első olyan törvénye, amely lehetővé tette a bűncselekményből származó vagyonnak polgári jogi vagyonelkobzás útján történő elkobzását."[7]

Az 1980-as években az Amerikai Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériuma (Department of Justice) egyre inkább a vagyonelkobzásra támaszkodott egyrészt a bűnüldözés hatékonyságának növelése érdekében, másrészt pedig azért, hogy kellően elrettentsék a potenciális bűnelkövetőket bűncselekmények elkövetésétől.[8] Úgy vélték, hogy a vagyonelkobzást szabályozó törvények „gazdaságilag erőteljesen elrettentik"[9] a társadalom tagjait bűncselekmények elkövetésétől. Úgy gondolták, hogy ha az elkövetőket megfosztják a bűnözés értelmétől, azaz a bűncselekményből származó haszontól, akkor az kellő elrettentő erővel bír a jövőben bűncselekmények elkövetésétől. „A kormánynak a bűnözéstől történő elrettentés eszközei közül kevés olyan hatékony jogintézmény állt rendelkezésére, mint a bűncselekmény elkövetéséhez használt és a bűncselekményből eredő eszközök elkobzása."[10]

A vagyonelkobzásnak az Amerikai Egyesült Államokban mind szövetségi, mind pedig az egyes tagállamok szintjén két típusa van. Az egyik típus a büntetőjogi vagyonelkobzás, a másik pedig a polgári jogi vagyonelkobzás. A két típus meghatározása ellenére éles választóvonal nem húzható közéjük. Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága[11] szerint „a polgári eljárásokat lefolytathatják azért is, hogy azok büntető jellegű jogkövetkezménnyel végződjenek, illetve fordítva is, a büntetőeljárásokat gyakran inkább helyreállító jellegű, mintsem büntető jellegű jogkövetkezmény érdekében folytatják le."[12] Ezt az 1943-ban alkotott jogi véleményt megerősítette a Legfelsőbb Bíróság 1989-ben is, amikor egy másik eseti döntésében kimondta, „a polgári eljárások célja a helyreállítás mellett lehet büntető is, és fordítva, a büntetőjogi jogkövetkezmények szolgálhatnak büntető és helyreállítási célokat is."[13]

Az amerikai büntető igazságszolgáltatásban a büntetéseknek egyébként négy hagyományos célja van: a büntetés, az elrettentés, az akadályoztatás és a reszocializáció. Ezekből az elrettentés a generális prevenciót szolgálja, míg az akadályoztatás a speciális prevenciót, azaz, annak megakadályozását, hogy az elkövető ismételten bűncselekményt kövessen el.

„Az Amerikai Egyesült Államokban a vagyonelkobzás jellemzően egy kétlépcsős folyamat. Elsőként a vagyoni eszköz kerül lefoglalásra akár polgári eljárásjogi, akár büntetőeljárásjogi cselekményként. A második lépésként pedig a vagyoni eszköz elkobzásra kerül vagy eljárás, vagy büntetőeljárás keretében."[14]

A büntetőjogi vagyonelkobzás alkalmazásának ket-

[2] Marrero–Smith, p. v

[3] Marrero–Smith, p. v

[4] Harry L. Myers – Joseph P. Brzostowski: Drug Agents' Guide to Forfeiture of Assets, Drug Enforcement Administration, Washington, D.C., 1981, p. 1

[5] The Comprehensive Drug Abuse Prevention and Control Act of 1970

[6] Eric Blumenson – Eva Nilsen: Policing for Profit: The Drug War's Hidden Economic Agenda, The University of Chicago Law Review, Vol. 65, 1998, p. 36

[7] Myers–Brzostowski, p. 1

[8] Marrero–Smith, p. v

[9] Marrero–Smith, p. v

[10] Marrero–Smith, p. v

[11] Az Amerikai Egyesült Államokban legfelsőbb bíróság létezik mind szövetségi szinten (Supreme Court of the United States, az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága), mind pedig az egyes államok szintjén. Dolgozatomban a Legfelsőbb Bíróság alatt az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságát értem a továbbiakban.

[12] United States ex rel. Marcus v. Hess, 317 U.S. 537, 554 (1943)

[13] United States v. Halper, 490 U.S. 435, 447 (1989)

[14] Shaun L. Gabbidon – George E. Higgins – Favian Martin – Matthew Nelson – Jimmy Brown: An Exploratory Analysis of Federal Litigation in the United States Challenging Asset Forfeiture, Criminal Justice Policy Review 22 (1), 2011, p. 51

tős feltétele van. Az egyik, hogy az elkövetőt a bíróság bűnösnek mondja ki valamely bűncselekmény elkövetésében, és ennek a személynek a tulajdonában legyen az a vagyontárgy, amelyet vagy a bűncselekmény elkövetéséhez használták fel, vagy az a bűncselekmény elkövetéséből származzon.

„Az Amerikai Egyesült Államok Alkotmányát csak természetes személyek vonatkozásában alkalmazzák. Ez azt jelenti, hogy a büntetőjogi vagyonelkobzás során a természetes személyek részesülnek alkotmányos védelemben. Azaz a vagyontárgyaikat nem lehet elkobozni, hacsak valamely bűncselekmény elkövetésében a bíróság a bűnösségüket nem mondja ki. A büntetőjogi vagyonelkobzás alkalmazása során ezért annak a személynek, akit bűncselekmény elkövetésével vádolnak, joga van a bírósági tárgyaláshoz. A vádlottat kétséget kizáróan (beyond a reasonable doubt) bűnösnek kell találni ahhoz, hogy a vagyonelkobzást alkalmazni lehessen."[15] A bűnösség bizonyításának kötelezettsége az ügyészt terheli, és a vagyonelkobzást csak azután lehet alkalmazni, miután a vádlott bűnösségét kimondta a bíróság. Ennélfogva a büntetőjogi vagyonelkobzás szorosan összefügg a büntetőjogi bűnösség megállapításával, és az ügyésznek kell bizonyítania a bíróság előtt, hogy a vádlott a vagyontárgyat jogellenesen szerezte meg,[16] vagy azt jogellenesen használta fel. A büntetőjogi vagyonelkobzás ezért egy olyan büntetőjogi szankció, amelyet csak azután lehet alkalmazni, hogy egy természetes személyt a bíróság bűnösnek mondott ki, és vele szemben – a vagyonelkobzástól különböző, más – büntetést szabott ki.[17]

A bizonyítási küszöb azt jelenti, hogy az ügyésznek mennyi és milyen bizonyító erővel rendelkező bizonyítási eszközt kell a bíróság elé tárni ahhoz, hogy a vádlott bűnösségét eredményesen bizonyítani tudja. A bizonyítási küszöb legmagasabb szintje az Amerikai Egyesült Államokban a kétséget kizáró bűnösség (beyond a reasonable doubt), mely a vádlott büntetőjogi bűnösségének megállapításához szükséges. Az ehhez képest alacsonyabb bizonyítási küszöb a valószínű ok (probable cause), mely általában a házkutatásról szóló döntés vagy a gyanúsított őrizetbevételének megalapozottságához szükséges. „A 'valószínű ok' meghatározása nem egyszerű feladat. Habár több mint a gyanú előérzete, sőt még több az észszerű gyanúnál is, a valószínű ok mint a bizonyosság szintje nem túl magas."[18] Ez a bizonyossági szint pusztán azt jelenti, hogy a nyomozó hatóságnak vagy az ügyésznek észszerű oka van azt feltételezni, hogy valamely személy elkövetett egy bűncselekményt.[19]

A büntetőjogi vagyonelkobzás alkalmazása magasabb bizonyossági szintet követel meg, mint a polgári jogi vagyonelkobzás. Ennek az az oka, hogy az Amerikai Egyesült Államokban csak a személyeket illeti meg a jog, míg a dolgokat nem.[20] Amíg a büntetőjogi vagyonelkobzás esetén a természetes személyt tekintik a bűncselekmény elkövetéséért bűnösnek, addig a polgári jogi vagyonelkobzás esetén maga a vagyontárgy lesz ugyanezért „bűnös."[21]

A polgári jogi vagyonelkobzás alapján a nyomozó hatóságok elkobozhatják azokat a vagyontárgyakat, amelyeket bűncselekmények elkövetéséhez használtak, vagy amelyek bűncselekményből eredtek, függetlenül attól, hogy a vagyontárgy tulajdonosa bűnös, vagy vétlen. Sőt a polgári jogi vagyonelkobzás alkalmazásához az sem szükséges, hogy a vagyontárgy tulajdonosa ellen vádat emeljenek.[22] Az Amerikai Egyesült Államokban az 1990-es években például a polgári jogi vagyonelkobzások 80%-ában a vagyontárgy tulajdonosa ellen nem is került sor vádemelésre.[23]

Ez álláspontom szerint két okból aggályos. Egyrészt a polgári jogi vagyonelkobzással zárult esetekben a vádemeléstől történő eltekintés 80%-os aránya azt tükrözi, hogy a nyomozó hatóságok és az ügyész az esetek túlnyomó többségében úgy értékelték, hogy az elkövetett bűncselekmény ellenére a „bűnös vagyon" elvonásán túl nem tartották indokoltnak más, például szabadságelvonással járó büntetés kiszabását az elkövetővel szemben. A vádemelés kérdésében történő döntéshozatalra jogosultak ezekben az esetekben megelégedtek azzal, hogy a nyomozás eredményeképpen a lefoglalt dolog a nyomozó hatóság tulajdonába került, míg az állam további büntetőjogi igénye kielégítetlen maradt. Ez véleményem szerint egyfajta profitszemléletet kölcsönöz mind a nyomozó hatóságok, mind pedig az ügyész munkájának, és az eljárásukat haszonelvűvé teszik. Másrészt pedig, ha a nyomozó hatóság és az ügyész az ilyen jellegű ügyek 80%-ában azért nem döntött a vádemelés mellett, mert álláspontjuk szerint nem rendelkeztek a későbbi elítéléshez szükséges bizonyítékokkal, akkor ez azt jelenti, hogy kétséget kizáró bizonyossággal meg nem állapítható bűncselekmény és bűnösség ellenére végső soron a tulajdonost vagyoni jellegű szankcióval sújtották.

A polgári jogi vagyonelkobzás leginkább abban különbözik a büntetőjogi vagyonelkobzástól, hogy amíg ez utóbbi esetén kétséget kizáróan kell bizonyítani a vádlott tulajdonos bűnösségét, addig az előbbi vagyonelkobzásnál a bizonyossági szintek közül csupán elegendő a valószínű ok. Ez azt jelenti, hogy amíg a büntetőjogi vagyonelkobzás alkalmazásához a vagyontárgy tulajdonosának bűnösségét olyan szinten kell bizonyítani, hogy a bíróság a bűncselekmény elköve-

[15] Daniel Y. Rothschild – Walter E. Block: Don't Steal; The Government Hates Competition: The Problem with Civil Asset Forfeiture, The Journal of Private Enterprise 31 (1), 2016, p. 46

[16] Marian R. Williams – Jefferson L. Holcomb – Tomislav V. Kovandzic – Scott Bullock: Policing for Profit: The Abuse of Civil Asset Forfeiture, Institute for Justice, 2010, p. 9

[17] Gabbidon et al., p. 51

[18] Cecelia Klingele – Keith Findley: Introduction to Criminal Procedure, University of Wisconsin Law School, p. 158

[19] Williams et al., p. 20–22

[20] Greg L. Warchol – Brian R. Johnson: Guilty Property: A Quantitative Analysis of Civil Asset Forfeiture, American Journal of Criminal Justice, 21 (1), 1996, p. 62

[21] Rothschild–Block, p. 46

[22] Williams et al., p. 9–10

[23] Blumenson–Nilsen, p. 40

téséért a büntetőjogi felelősséget meg tudja állapítani, addig a polgári jogi vagyonelkobzás esetén a bizonyosság legmagasabb szintjére nincs szükség. Elegendő a bűncselekmény elkövetését és a bűnösséget csupán olyan szinten bizonyítani, amely például az őrizetbevételhez szükséges.

A másik lényeges különbség a büntetőjogi vagyonelkobzáshoz képest, hogy a polgári jogi vagyonelkobzás esetén a bizonyítási kötelezettség megfordul, és a vagyontárgy tulajdonosának kell azt bizonyítania, hogy az adott dolog nem bűncselekmény eszköze, és nem is abból származik, ahelyett, hogy ezen tények fennállását az ügyésznek kellene bizonyítania.[24] Másként megfogalmazva a polgári jogi vagyonelkobzás alkalmazása esetén a bizonyítási teher a vagyontárgy tulajdonosán nyugszik. Ennek eredményeképpen a polgári jogi vagyonelkobzás esetén kevesebb bizonyítékra van szükség a büntetőjogi vagyonelkobzáshoz képest, és kevesebb jogi garancia fűződik hozzá. Ez egyrészt számottevő előnyt jelent a nyomozó hatóságok részére, másrészt pedig ugyanekkora veszélyt jelent a vagyontárgyak tulajdonosai számára.

Meg kell jegyezni azt is, hogy a nyomozó hatóságoknak anyagi érdeke fűződik a vagyonelkobzások alkalmazásához, mivel az elkobzott javak egy részét maguk is megtarthatják. Marian R. Williams, Jefferson L. Holcomb és Tomislav V. Kovandzic rámutatott, az Amerikai Egyesült Államok 50 tagállamából csak 8 állam nem engedélyezi, hogy a bűnüldöző szervek az elkobzott vagyontárgyakat megtarthassák.[25] 16 tagállam felhatalmazta a nyomozó hatóságokat az elkobzott javak több mint 50%-ának, de kevesebb mint 95%-ának a megtartására,[26] míg 26 tagállamban az elvont vagyon teljes mértékben a hatóságok tulajdonába kerül.[27, 28] Ebből következően 8 állam kivételével a nyomozó hatóságoknak az összes tagállamban anyagi érdeke fűződik ahhoz, hogy fokozzák a vagyonelkobzás alkalmazását, mivel ezzel a saját vagyonukat tudják gyarapítani.

Következésképpen napjainkban a polgári jogi vagyonelkobzás rendszere az Amerikai Egyesült Államok büntető igazságszolgáltatásának egyik legvitatottabb jogintézménye.[29]

A polgári jogi vagyonelkobzásra irányuló eljáráshoz elegendő, ha a nyomozó hatóság tagjában felmerül a gyanú, hogy a vagyontárgy valamely bűncselekmény elkövetési eszköze volt, vagy az valamely bűncselekményből származik. Nem követelmény azonban, hogy a bűnüldöző szerv tagja konkrétan megjelölje, hogy az a bűncselekmény mikor, hol, ki által, kinek a sérelmére, milyen módon stb. került elkövetésre, elegendő, ha csak megnevezi azt a büntetőjogi törvényi tényállást, amely álláspontja szerint megvalósult az adott dologgal kapcsolatban. Ekkor a rendvédelmi dolgozó jogosult az adott vagyontárgyat lefoglalni annak birtokosától. Ezt követően a nyomozó hatóság levélben értesíti a lefoglalt jószág tulajdonosát, hogy a polgári jogi vagyonelkobzás elkerülése érdekében a bizonyítási teher rajta nyugszik. Abban az esetben, ha a lefoglalt dolog tulajdonosa a szükséges eljárási cselekményt (például a szükséges nyomtatványok kitöltése és benyújtása, a megfelelő díj lerovása stb.) a részére meghatározott határidőben nem teszi meg, vagy azt nem az előírt módon hajtja végre, a polgári jogi vagyonelkobzás automatikusan bekövetkezik, és a lefoglalt vagyontárgyat a nyomozó hatóság megtarthatja. A dolog tulajdonosa számára azonban nyitva áll még az a lehetőség, hogy az automatikusan bekövetkezett polgári jogi vagyonelkobzás ellenére keresetet nyújt be a bíróságon a vagyontárgy nyomozó hatóságtól történő visszaszerzése érdekében, azonban mivel a bizonyítási teher megfordult, őt terheli annak bizonyítása, hogy nem követte el azt – az akár konkrétan meg nem jelölt – bűncselekményt.[30] Ennek a bizonyításnak az eredményessége erősen megkérdőjelezhető, hiszen azt bebizonyítani például, hogy a lefoglalást szenvedőnél megtalált nagy összegű készpénz nem egy konkrétan meg nem határozott vagyon elleni bűncselekményből származik, amelyet valaki, valamikor, valakinek a sérelmére követett el, szinte lehetetlenség.

A polgári jogi vagyonelkobzás automatikus bekövetkezésére a jogintézmény alkalmazásának 88%-ában kerül sor. Ez tehát abban az esetben történik, ha a lefoglalt dolog tulajdonosa a nyomozó hatóság levelére nem vagy nem megfelelő módon reagál a részére nyitva álló határidőben.[31] A mulasztás egyik lehetséges oka, hogy a tulajdonos nincsen tisztában a jogaival, másik oka pedig az, hogy nem képes finanszírozni a lefoglalt dolog visszaszerzésére irányuló eljárás során felmerülő költségeket, illetve pénzhiány miatt a jogi képviseletének ellátására nem tud megbízni ügyvédet. Meg kell jegyezni, hogy mind a szövetségi, mind pedig az egyes államok bíróságai többször kifejtették, hogy a polgári jogi vagyonelkobzásokra irányuló eljárásokban nincs a dolog tulajdonosának az Amerikai Egyesült Államok Alkotmányából levezethető joga állam által biztosított jogi képviselőre. A 2000-ben elfogadott, a polgári jogi vagyonelkobzás reformjáról szóló törvény csak nagyon szigorú és elenyésző feltételek mellett teszi lehetővé az állam által biztosított jogi képviselő eljárását a polgári jogi vagyonelkobzásra irányuló ügyekben. Éppen ezért a lefoglalással érintett vagyontárgyak tulajdonosai egyrészt képtelenek önerőből finanszírozni a jogi képviselő költségét, más-

[24] Rothschild–Block, p. 46

[25] Indiana, Maine, Maryland, Missouri, North Carolina, North Dakota, Ohio, Vermont (Williams et al., p. 17)

[26] Colorado, Wisconsin, Connecticut, New York, Oregon, California, Nebraska, Louisiana, Mississippi, Florida, Illinois, Minnesota, New Hampshire, Rhode Island, Texas, South Carolina (Williams et al., p. 17)

[27] Alaska, Alabama, Arkansas, Arizona, Delaware, Georgia, Hawaii, Idaho, Iowa, Kansas, Kentucky, Massachusetts, Michigan, Montana, Nevada, New Jersey, New Mexico, Oklahoma, Pennsylvania, South Dakota, Tennessee, Utah, Virginia, Washington, West Virginia, Wyoming (Williams et al., p. 17)

[28] Williams et al., p. 17

[29] Gabbidon et al., p. 51

[30] Williams et al., p. 9

[31] Dick M. Carpenter – Lisa Knepper – Angela C. Erickson – Jennifer McDonald: Policing for Profit: The Abuse of Civil Asset Forfeiture, Institute for Justice, 2015, p. 5

részt az ilyen ügyekben eljáró ügyvédek díja jellemzően 10 000 dollártól kezdődik, így ha a lefoglalt dolog értéke nem éri el ezt az összeget, a lefoglalást szenvedőknek már nem is éri meg jogi képviselőt megbízni a dolog visszaszerzése érdekében. Polgári jogi vagyonelkobzásban jártas ügyvédet találni az Amerikai Egyesült Államokban egyébként sem könnyű feladat, tekintettel arra, hogy a területről több mint 400 jogszabály rendelkezik. Jogi képviselő nélkül eljárni a bíróság előtti eljárásban pedig eléggé bonyolult és nehéz, mivel ismerni kell, hogy milyen típusú okiratokat kell benyújtani, milyen különböző díjakat kell megfizetni, és azoknak mi a határideje, valamint legalább egy alkalommal meg is kell jelenni a bírósági tárgyaláson.[32]

Abban az esetben, ha a dolog tulajdonosa a nyomozó hatóság értesítésére a részére nyitva álló határidőn belül a megfelelő nyomtatványokat kitöltve a szükséges eljárási cselekményt megteszi, az ügyész polgári peres eljárást kezdeményez magával a lefoglalt dologgal szemben annak érdekében, hogy a polgári jogi vagyonelkobzás teljesedésbe menjen. Ebben az esetben az ügyésznek csak annyit kell bizonyítania, hogy valószínű ok áll fenn arra vonatkozóan, hogy a nyomozó hatóság által lefoglalt dolog valamely bűncselekmény elkövetési eszköze volt, vagy abból származik. Ennek az ellenbizonyítása azonban a vagyontárgy tulajdonosát terheli, akinek ha ez nem sikerül, akkor a pert elveszíti, és a polgári jogi vagyonelkobzás bekövetkezik.

Ha a dolog tulajdonosa a feltételezett bűncselekmény elkövetésében nem vett részt, de előzetesen tudott a bűncselekmény elkövetéséről, vagy arra vonatkozóan legalábbis gyanúja volt, a tulajdonát képező vagyontárgy szintén a polgári jogi vagyonelkobzás alá esik. Ilyen esetben a tulajdonost terheli annak bizonyítása, hogy előzetesen nem tudott a bűncselekmény elkövetéséről, és arra vonatkozóan még gyanúja sem volt. Ha a tulajdonos ennek a bizonyítási kötelezettségének nem tud eleget tenni, akkor a tulajdonát elveszíti. Márpedig azt bebizonyítani, hogy valakinek még gyanúja sem volt arra vonatkozóan, hogy egy másik személy a tulajdonos eszközével később bűncselekményt fog elkövetni, meglehetősen nehéz, hiszen a tulajdonos vallomásán kívül jó esetben csak az elkövető ezt alátámasztó vallomása állhat rendelkezésre bizonyítékként.

Minnesota Legfelsőbb Bíróságának egyik 2009-ben hozott ítélete[33] szerint a férj 1/2 tulajdonát képező gépkocsi is a polgári jogi vagyonelkobzás tárgya lehet, ha a feleség a közös tulajdonban lévő járművel ittas állapotban vesz részt a közúti forgalomban. A konkrét ügyben a cselekményben részt nem vevő házastársnak nem sikerült bizonyítania, hogy előzetesen nem tudott arról, hogy a felesége szeszesitaltól befolyásolt állapotban fogja vezetni a közös tulajdonukat képező gépkocsit, illetve azt sem tudta eredményesen bizonyítani, hogy erre még gyanúja sem volt. Annak ellenére, hogy a feleség a bűncselekmény elkövetését beismerte, és a vele szemben kiszabott pénzbüntetést megfizette, Minnesota Legfelsőbb Bírósága végül is elrendelte a 35 000 dollár értékű gépjármű elkobzását.[34]

Mindezek után nem meglepő, hogy például Minnesota államban 2010-ben a polgári jogi vagyonelkobzások csupán 17%-a került bírósági felülvizsgálatra. Ezek eredménytelenségét pedig jól mutatja, hogy a lefoglalásra került készpénz csupán 3%-ának visszaadásáról rendelkeztek a bíróságok.[35] Nyilvánvalóan árnyalja ez utóbbi statisztikai adatnak a képét, hogy az ügyek csak egy része került bírósági felülvizsgálatra, és a 3%-os visszakerülési arány a lefoglalásra került teljes készpénzállományra vonatkozott, beleértve azokat a lefoglalásokat is, amelyek ilyen jellegű kérelem hiányában nem kerültek bírósági felülbírálatra.

Összefoglalva tehát, az ügyésznek a polgári jogi vagyonelkobzásra irányuló eljárásban sokkal alacsonyabb a bizonyítási kötelezettsége, mint a büntetőjogi vagyonelkobzás esetén. Az ügyésznek csupán azt kell alátámasztania, hogy a valószínű ok fennáll a dolog és valamely bűncselekmény közötti kapcsolat vonatkozásában, míg a büntetőjogi vagyonelkobzás esetén azt kell bizonyítania, hogy a dolog tulajdonosa bűnös egy konkrét bűncselekmény elkövetésében. Meg kell jegyezni azt is, hogy nagyon sok esetben az ügyészek nem is emelnek vádat a vagyontárgy tulajdonosa ellen, ha polgári jogi vagyonelkobzásra kerül sor.[36] Az elkövető büntetőjogi felelősségre vonása helyett megelégednek azzal, ha a bűncselekménnyel érintett vagy legalábbis annak tartott vagyontárgy polgári jogi vagyonelkobzás alkalmazása révén az elkövetőtől vagy az annak tartott személytől elvonásra kerül.

Mivel az ügyész a polgári peres eljárást nem a lefoglalt dolog tulajdonosa, hanem maga a dolog ellen indítja meg, tehát maga a vagyontárgy lesz az alperes, ezért a konkrét peres eljárások megnevezése meglehetősen furcsán alakul. Erre példa az Egyesült Államok kontra Huszonkétezer-kétszáznyolcvanhét amerikai dollár,[37] az Egyesült Államok kontra a 6960 Miraflores Ave., Coral Gables, Florida alatt fekvő családi ház,[38] az Egyesült Államok kontra egy 1978-as évjáratú Chevrolet Impala,[39] az Egyesült Államok kontra egy Holdról származó anyagot tartalmazó (Hold kőzet) műanyag golyó és egy tíz hüvelykszer tizennégy hüvelyk nagyságú fából készült plakett,[40] valamint az

[32] Carpenter et al. (2015), p. 12

[33] Laase v. 2007 Chevrolet Tahoe, 776 N.W.2d 431 (Minn. 2009)

[34] Dick M. Carpenter – Lee McGrath – Angela C. Erickson: A stacked deck: How Minnesota's civil forfeiture laws put citizens' property at risk, Institute for Justice, 2013, p. 6

[35] Carpenter et al. (2013), p. 3

[36] Williams et al., p. 9

[37] United States v. Twenty-Two Thousand, Two Hundred Eighty-Seven Dollars ($22,287.00), United States Currency, 709 F.2d 442, 446-47 (6th Cir. 1983)

[38] United States v. One Single Family Residence Located at 6960 Miraflores Ave., Coral Gables, Florida, Case No. 88-0349-CIV-SCOTT (S.D. Fla. 1988)

[39] United States v. One 1978 Chevrolet Impala, 614 F.2d 983, 984 (5th Cir. 1980)

[40] United States v. One Lucite Ball Containing Lunar Material (One Moon Rock) and One Ten Inch by Fourteen Inch Wooden Plaque

Egyesült Államok kontra körülbelül 64 695 font tömegű cápauszony.[41]

A polgári jogi vagyonelkobzás mai változata a visszaható hatály elméletére (relation-back doctrine) épül. Ez azt jelenti, hogy ha egy vagyontárgyat bűncselekmény elkövetéséhez használnak fel, vagy az bűncselekmény elkövetéséből származik, akkor annak tulajdonjoga a bűncselekmény elkövetésekor azonnal átszáll az államra. „Annak ellenére, hogy az állam ténylegesen nem birtokolja a vagyontárgyat addig, amíg az elkobzásra nem kerül, de a tulajdonjog a bűncselekmény elkövetésének időpontjára visszamenőleges hatállyal száll át."[42] Mivel a tulajdonjog ténylegesen a bűncselekmény elkövetésének pillanatában száll át az államra, harmadik személy a bűncselekmény elkövetése után az adott vagyontárggyal összefüggésben nem tud érvényesíteni semmilyen jogot. Más szóval ez azt jelenti, hogy maga a bűncselekmény elkövetése megvonja annak a lehetőségét, hogy a későbbiek során egy harmadik személy eredményesen tudjon fellépni a tulajdonjoga védelme érdekében akkor, ha ennek a személynek a vélt tulajdonjoga a bűncselekmény elkövetése után keletkezett. Ez érvényes arra az esetre is, ha ez a harmadik személy jóhiszeműen szerezte volna meg a vagyontárgy tulajdonjogát.[43] Beszélhetünk itt csak feltételes módról, hiszen a bűncselekmény elkövetésével a dolog tulajdonjoga minden további jogcselekmény nélkül átszáll az államra, így a jóhiszemű szerző ténylegesen tulajdonjogot már nem tud szerezni.

A visszaható hatály elméletét azonban csak a polgári jogi vagyonelkobzás esetén lehet alkalmazni, míg a büntetőjogi vagyonelkobzás során nem. Ennek oka, hogy a büntetőjogi vagyonelkobzás esetén a vagyontárgy tulajdonjoga csak azt követően száll át az államra, ha a tulajdonosát a bíróság bűnösnek mondta ki. Más szóval, a büntetőjogi vagyonelkobzás esetén nem a dolog „bűnösségének" van jelentősége, hanem a személy, a vádlott bűnösségének.[44]

III. A polgári jogi vagyonelkobzás története

A vagyonelkobzás eredete az Ószövetségig vezethető vissza. „Ha egy bika a szarvával felöklel egy férfit vagy egy nőt, és az illető meghal, az állatot meg kell kövezni, s a húsát nem szabad megenni. Az állat tulajdonosa azonban büntetlen marad."[45] Mózes második könyvének rendelkezése szerint az állat tulajdonosának bűnösségétől függetlenül a bika elkobzásra került annak tulajdonosától azzal, hogy azt elpusztították. Sőt maga az állat került megbüntetésre azáltal, hogy megölték, míg a tulajdonos felelősségre vonására azonban nem kerülhetett sor. Más megközelítésben ez azt jelentette, hogy a bika által megvalósított cselekményért maga az állat volt felelős, míg annak tulajdonosa vétlen maradt. A bikával szemben alkalmazott szankcióhoz nem volt szükség arra, hogy bármely személy bűnössége megállapításra kerüljön. Ha a bika bárkinek a halálát okozta, az állat tulajdonosa elveszítette annak tulajdonjogát.[46]

Az Ószövetséghez hasonló szabályozást tartalmazott a Kr. e. 451–450-ben összeállított Tizenkét táblás törvény is azzal a különbséggel, hogy itt már megjelent a károsult kártérítésre vonatkozó joga is. „Ha a háziállat kárt okozott, keresetet adott a XII t. t. Ez a törvény azt akarta, hogy a károkozót adják ki, vagy a kár értékét térítsék meg."[47]

A polgári jogi vagyonelkobzás gondolata az angolszász jogban először a XVII. század közepén jelent meg. Az 1651-ben elfogadott Brit Hajózási Törvény (British Navigation Acts) előírta, hogy az Angliába irányuló importot és az onnan induló exportot kizárólagosan csak angol tulajdonossal és többségében angol személyzettel rendelkező hajókon teljesíthetik. Abban az esetben, ha ezt a rendelkezést megszegték, a törvény elrendelte a hajó vagy az azon lévő áru elkobzását az angol korona javára, tekintet nélkül a hajó tulajdonosának szándékára.[48] A szabályozás egyértelműen a hajó mint szállítási eszköz tulajdonosának objektív felelősségére épült, amikor annak szándékától függetlenül elkobozni rendelte a jogsértést megvalósító hajót, vagy annak rakományát.

Az Amerikai Egyesült Államok a polgári jogi vagyonelkobzás intézményét az amerikai függetlenség kikiáltását követő 27. napon, 1789. július 31-én iktatta törvénybe. Az Első Kongresszus ezen a napon fogadta el az Amerikai Egyesült Államokba irányuló áru- és termékimportra kivetett vámok beszedésének szabályozásáról szóló törvényt.[49] A Kongresszus lehetőséget teremtett arra, hogy a kormány ugyanazon jogsértés esetén az elkövető személlyel szemben büntetőeljárást indítson, míg ezzel párhuzamosan polgári jogi vagyonelkobzást kezdeményezzen a jogsértés tárgyát jelentő dologgal szemben. Ez azt jelentette például, hogy ha valamely árut vagy terméket engedély nélkül vagy éjszaka rakodtak le egy hajóról, akkor az elkövetőkkel szemben büntetést szabtak ki, míg az érintett árukat vagy termékeket pedig elkobozták.

A későbbiekben az Amerikai Egyesült Államok Kongresszusa a brit szabályozási modell alapján 1819.

[41] United States v. Approximately Not Synced 64,695 Pounds of Shark Fins

[42] Mark A. Jankowski: Tempering the Relation-Back Doctrine: A More Reasonable Approach to Civil Forfeiture in Drug Cases, Virginia Law Review 76, 1990, p. 165-166

[43] Jankowski, p. 165–177

[44] Jankowski, p. 176

[45] Kivonulás könyve, 21. fejezet, 28 (http://szentiras.hu/SZIT/Kiv21)

[46] Myers–Brzostowski, p. 2–3

[47] Zlinkszky János: A tizenkét táblás törvény töredékei, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995, p. 27

[48] Williams et al., p. 10

[49] An Act to regulate the Collection of the Duties imposed by law on the tonnage of ships or vessels, and on goods, wares and merchandises imported into the United States.

március 3-án elfogadta az Amerikai Egyesült Államok kereskedelmének védelméről és a kalózkodás büntetéséről szóló törvényt, melyet 1827-ben a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság is hatályában fenntartott.[50]

Az amerikai polgárháború idején (1861–1865) a Legfelsőbb Bíróság megengedte a kormánynak, hogy fokozza a vagyonelkobzás alkalmazását, bár a jogintézmény az 1970-es évekig a gyakorlatban nem került túl gyakran alkalmazásra egy rövid időszakot leszámítva. Ez az időszak pedig a XX. század eleji szesztilalom volt, amikor is az alkohol jogellenes szállítására felhasznált járművekkel szemben kiemelkedően magas számban alkalmazták a polgári jogi vagyonelkobzást.[51]

Harry L. Myers és Joseph P. Brzostowski szerint az amerikai elődök a polgári jogi vagyonelkobzás koncepcióját az elkövetés eszköze elleni bosszú szükségessége miatt alkották meg, nem pedig az elkövetővel szembeni megtorlás érdekében. „Ez a gondolat az évszázadok folyamán fokozatosan elhalványult, de maga a jogintézmény továbbra is fennmaradt. Napjainkban a vagyonelkobzást a társadalom védelme érdekében alkalmazzuk azért, hogy azt megvédjük az ártalmas vagyontárgyaktól, mind például a hamisított élelmiszerektől és a lefűrészelt csövű vadászpuskáktól, valamint azért, hogy elriasszunk másokat bűncselekmények elkövetésétől."[52]

A polgári jogi vagyonelkobzás gondolata abból a középkori babonából ered, miszerint az élettelen dolgok is rendelkeznek saját elmével. Következésképpen, ez a koncepció azt jelenti, hogy maga a tárgy követi el a bűncselekményt, nem pedig az a személy, aki ténylegesen a bűncselekmény elkövetéséhez használja fel ezt az eszközt. Az ezzel a gondolattal egyet nem értő Daniel Y. Rothschild és Walter E. Block szerint ez a jogi fikció oda vezethet, hogy például emberölés miatt csak azokat a személyeket lehetne elítélni, akik a saját testüket használják fel a bűncselekmény elkövetéséhez. Ha pedig az elkövető például késsel vagy lőfegyverrel öli meg az áldozatát, akkor nem őt, hanem az elkövetéshez felhasznált eszközt kellene büntetőjogi felelősségre vonni.[53] Más szóval ennek a jogi megközelítésnek a következménye az, hogy nem az elkövető bűnös a bűncselekmény elkövetésében, hanem maga az elkövetési eszköz. Kétségtelen azonban, hogy a polgári jogi vagyonelkobzás korabeli elméletét nem lehet szó szerint értelmezni.

Az 1970-ben elfogadott, a kábítószerrel visszaélés átfogó megelőzéséről és visszaszorításáról szóló törvény[54] felhatalmazást adott a bűnüldöző szerveknek arra, hogy a kábítószer-kereskedelemből származó vagyont az elkövetőktől elvonják, és azt a szövetségi kormányzaton keresztül a közösségi szolgáltatások finanszírozására fordítsák. A törvény megalkotásának nyilvánvaló célja az volt, hogy egyrészt megfosszák a kábítószer-kereskedő csoportokat a tevékenységük értelmétől, azaz a bűncselekmények hasznától, másrészt pedig, hogy ebből a vagyonból a társadalom egyfajta kárpótlást kapjon azért az ártalomért, amit ezek a bűnszervezetek elkövetnek a társadalom egyes tagjain azzal, hogy részükre kábítószert értékesítenek.

A bűncselekmények átfogó visszaszorításáról szóló 1984-ben létrejött törvény[55] az állami és helyi bűnüldöző szerveket már nem csak a kábítószer-kereskedelemből, hanem bármely más bűncselekményből származó vagyon elkobzására is felhatalmazta, továbbá azoknak a dolgoknak az elvonására is, amelyeket bűncselekmény elkövetéséhez használtak fel.[56] A polgári jogi vagyonelkobzás szövetségi szintű szabályozásának átfogó módosítására 2000-ben került sor, amikor a polgári jogi vagyonelkobzás reformjáról szóló törvény[57] elfogadásra került. A törvénymódosítás azonban nem érintette a nyomozó hatóságoknak azt a jogát, hogy az elkobzott vagyonnak legalább egy részét a szervek megtarthatják, ezzel pedig anyagi érdekük fűződik ahhoz, hogy a jogintézményt minél nagyobb számban alkalmazzák.[58] A nyomozó hatósági haszonszerzési érdeket jól mutatja az is, hogy például Minnesota államban 2010-ben a polgári jogi vagyonelkobzások 51%-a készpénz volt.[59] Tehát a bűnüldöző szervek többségében a jóval kevesebb költséggel járó és jóval nagyobb felhasználási lehetőséggel rendelkező készpénz lefoglalása mellett döntöttek.

Napjainkban az Amerikai Egyesült Államokban a szövetségi bűncselekményekhez kapcsolódó vagyonelkobzást több mint 400 törvény szabályozza, míg minden egyes államnak az adott állam által meghatározott bűncselekmények vonatkozásában saját vagyonelkobzási törvénye van.[60]

A polgári jogi vagyonelkobzás alkalmazásának száma az 1980-as évektől kezdődően jelentősen megemelkedett, melyet jól mutat például, hogy az Amerikai Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériumának az elkobzott vagyon kezeléséért felelős alapja (U.S. Department of Justice's Assets Forfeiture Fund) 1986-ban még kevesebb mint 100 millió dollárnyi vagyont kezelt, míg ez az összeg 2008-ban már meghaladta az 1 milliárd dollárt.[61] Míg azonban a szövetségi szinten elkobzás alá került vagyontárgyak összege 22 év alatt megtízszereződött, addig az ugyanezen szerv által kezelt vagyontömeg 2014-ben már meghaladta a 4,5 milliárd dollárt;[62] azaz 6 év alatt több mint a 3,5-szeresével növekedett.

Az alacsonyabb bizonyítási küszöb miatt a nyomozó hatóságok abban érdekeltek, hogy a polgári jogi vagyonelkobzás intézményét alkalmazzák a magasabb fokú bizonyosságot igénylő büntetőjogi vagyonelkob-

[50] The Palmyra, 25 U.S. (12 Wheat.) 1
[51] Williams et al., p. 10
[52] Myers–Brzostowski, p. 4
[53] Rothschild–Block, p. 47
[54] The Comprehensive Drug Abuse Prevention and Control Act of 1970
[55] The Comprehensive Crime Control Act of 1984
[56] Rothschild–Block, p. 48
[57] The Civil Asset Forfeiture Reform Act of 2000
[58] Carpenter et al. (2015), p. 10
[59] Carpenter et al. (2013), p. 3
[60] Williams et al., p. 11
[61] Williams et al., p. 6–7
[62] Carpenter et al. (2015), p. 5

zással szemben. Az Amerikai Egyesült Államokban 1987 és 2013 között az alkalmazott vagyonelkobzások 87%-a polgári jogi vagyonelkobzás volt, míg a büntetőjogi vagyonelkobzások aránya csupán 13%.[63]

Bruce Benson, Brent Mast és David Rasmussen rámutatott arra, hogy szoros összefüggés található a nyomozó hatóságok anyagi érdeke és a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények miatti őrizetbevételek száma között. A bűncselekmények átfogó visszaszorításáról szóló 1984-ben létrejött törvényt követően, 1984 és 1989 között a 100 000 lakosra vetített kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények miatt történt őrizetbevételek száma 72%-kal megnövekedett azok után, hogy ez a szám 14 évig viszonylag állandó volt. A hivatkozott kutatók szerint a nyomozó hatóságok által a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények miatt foganatosított őrizetbevételek számának drasztikus megemelkedése mögött a hatóságok anyagi érdeke húzódott meg,[64] azaz szerintük a bűnüldöző szervek energiája azért koncentrálódott a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményekre, mert az ilyen típusú bűncselekmények jellemzően nagy készpénzmozgással járnak, így azok lefoglalása a hatóságok jövedelemforrását jelentik.

Benson, Mast és Rasmussen következtetéseit alátámasztja a Szövetségi Nyomozó Iroda (Federal Bureau of Investigation) 2017. évi statisztikája is. Ebben az évben az Amerikai Egyesült Államokban 10 554 252 őrizetbevételt hajtottak végre, melyből a legnagyobb arány a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények miatti 1 632 921 személyes szabadságot korlátozó kényszerintézkedés volt.[65]

Walter E. Block és Daniel Y. Rothschild szerint a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények miatt foganatosított őrizetbevételek számának növekedése egy ún. helyettesítési hatást (substitution effect) vált ki. Ez azt jelenti, hogy amikor a nyomozó hatóságok fokozzák az őrizetbevételek és a lefoglalások számát egy területen (például a kábítószer-előállítás vagy -kereskedelem), akkor ez a terület kevésbé lesz vonzó a bűnelkövetők számára. Ennek következtében a bűnözők a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményekről átváltanak olyan bűncselekmények elkövetésére, amelyek esetén kisebb valószínűséggel számolhatnak azzal, hogy a bűnüldöző szervek lecsapnak rájuk.[66] Ez pedig az Amerikai Egyesült Államokban az erőszakos bűncselekmények számának emelkedéséhez vezet, melyeknek nyilvánvalóan több áldozata lehet, mint a kábítószeres bűncselekményeknek. A bűnelkövetők azért cselekednek ilyen módon, mert a nyomozó hatóságok több erőfeszítést tesznek a kábítószeres ügyek felderítésére, így az erőszakos bűncselekmények elkövetőin történő bűnüldözői rajtaütéseknek jóval kisebb a valószínűsége.

IV. A polgári jogi vagyonelkobzás lehetséges alkotmányellenessége

A vagyonelkobzás, mely jellegét tekintve büntető jogkövetkezmény, látszólag sérti az 5. alkotmánykiegészítésnek a kétszeres eljárás kockázatának tilalmáról szóló rendelkezését.[67] E klauzula szerint senki ellen nem lehet ugyanazon bűncselekmény miatt kétszer büntetőeljárást indítani.[68] A rendelkezés egyik célja, korlátozza a kormányt abban, hogy valakit ugyanazon bűncselekmény miatt kétszer megbüntessenek. Mivel azonban a büntetőeljárás eredményeképpen az elkövetőt nem csak szabadságvesztésre ítélhetik, hanem ugyanazon bűncselekmény miatt vele szemben vagyonelkobzást is elrendelhetnek, ez a szankció akár ugyanazon bűncselekmény miatt kiszabott második büntetésként is értékelhető.

A Legfelsőbb Bíróság, mely egyben az alkotmánybírósági funkciót is ellátja, következetesen úgy foglal állást, hogy a vagyonelkobzás nem a bűncselekmény miatt kiszabott büntetés része,[69] így a vagyonelkobzás esetleges alkotmányellenességének megítélésekor az 5. alkotmánykiegészítésnek a kétszeres eljárás kockázatának tilalmáról szóló rendelkezése nem alkalmazandó.[70] A bíróság éles különbséget tesz a dolog ellen irányuló (in rem) polgári jogi vagyonelkobzás és a személy ellen irányuló (in personam) szabadságelvonással nem járó egyéb büntetések (mint például a pénzbüntetés) között. Míg a Legfelsőbb Bíróság szerint ez utóbbi körbe tartozó szankciók bizonyos körülmények között hordozhatnak büntető jelleget, az előbbi, azaz a polgári jogi vagyonelkobzás nem. A Legfelsőbb Bíróság 1996-ban egyértelműen úgy fogalmazott, hogy a vagyonelkobzás alkalmazásának nem akadálya a 5. alkotmánykiegészítésnek a kétszeres eljárás kockázatának tilalmáról szóló rendelkezése, mivel a jogintézmény alkalmazása nem jár együtt sem két büntetőeljárással, sem pedig két büntetéssel.[71] A bíróság emellett megállapította, hogy a vagyonelkobzás alkalmazásának nem akadálya egy korábban lefolytatott büntetőeljárás.[72]

A Legfelsőbb Bíróság megerősítette, hogy önmagában az a tény, hogy a vagyonelkobzás alapjául szolgáló

[63] Carpenter et al. (2015), p. 5

[64] Brent D. Mast – Bruce L. Benson – David W. Rasmussen: Entrepreneurial Police and Drug Enforcement Policy, Public Choice, Vol. 104, No. 3/4 (2000), p. 285

[65] https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2017/crime-in-the-u.s.-2017/tables/table-29

[66] Rothschild–Block, p. 53

[67] Double Jeopardy Clause

[68] „...nor shall any person be subject for the same offense to be twice put in jeopardy of life or limb…" (senkit nem lehet ugyanazon bűncselekményért kétszer életét vagy testi épségét fenyegető eljárás alá vonni)

[69] Origet v. United States, 125 U.S. 247 (1888)

[70] Various Items of Personal Property v. United States, 282 U.S. 581 (1931)

[71] United States v. Ursery, 518 U.S. 276 (1996)

[72] United States v. Ursery, 518 U.S. 277 (1996)

cselekmény bűncselekmény volt, nem alkalmas annak megállapítására, hogy e jogintézmény olyan büntető jellegű jogkövetkezménynek számítana, amely az 5. alkotmánykiegészítésnek a kétszeres eljárás kockázatának tilalmáról szóló rendelkezése hatálya alá tartozna.[73] A bíróság álláspontja szerint a Kongresszus a polgári jogi vagyonelkobzást nem büntető jellegű szankcióként alkotta meg, amely végső soron büntetőjogi jogkövetkezmény lenne, hanem polgári jogi jogkövetkezményként. A Legfelsőbb Bíróság akként fogalmazott, hogy a polgári jogi vagyonelkobzás nem egy kiegészítő büntetés, hanem sokkal inkább egy a büntető jellegű szankcióktól elkülönülő, polgári jogi jogkövetkezmény, mely inkább a helyreállító jelleget hordozza.[74] Következésképpen a bíróság határozott jogi álláspontja szerint a polgári jogi vagyonelkobzás egy dolog ellen irányuló, eredeti állapotot helyreállító polgári jogi jogkövetkezmény, megkülönböztetve ezt a személy ellen irányuló egyéb polgári jogi szankcióktól, mint például a pénzbüntetések, ezért a jogintézmény alkalmazásakor az 5. alkotmánykiegészítésnek a kétszeres eljárás kockázatának tilalmáról szóló rendelkezése nem vehető figyelembe.[75]

A 6. alkotmánykiegészítés szerint minden büntetőügyben a vádlottnak joga van ahhoz, hogy – többek között – a védelme érdekében védőt vegyen igénybe.[76] Ez az alkotmánykiegészítés biztosítja a terheltnek azt a jogát, hogy a súlyos bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokban az ügyben eljáró hatóságok a terhelt védelme érdekében, részére védőt rendeljenek ki. Felmerül ugyanakkor a kérdés, hogy a polgári jogi vagyonelkobzásra irányuló eljárásban az érdekelt személynek van-e joga igényt tartani állam által biztosított, kötelező jogi védelemre. A kérdésre nemleges a válasz, mivel a polgári jogi vagyonelkobzás nem büntető jellegű.[77] A Legfelsőbb Bíróság szerint azok az alkotmányos jogok, melyeket az Amerikai Egyesült Államok alkotmánya a büntetőeljárás alá vont személyek részére biztosít, nem alkalmazandók a polgári jogi vagyonelkobzásra irányuló eljárásokban.[78]

A Legfelsőbb Bíróság vizsgálta azt is, hogy a polgári jogi vagyonelkobzás jogintézménye sérti-e az eltúlzott büntetések tilalmáról szóló 8. alkotmánykiegészítést. E szerint nem lehet eltúlzott mértékű óvadékot megállapítani, nem lehet eltúlzottan magas pénzbírságot kiszabni, illetve nem lehet kegyetlen és szokatlan büntetéseket kiszabni.[79] Lényegében ez a klauzula az aránytalan büntetések alkalmazásának tilalmáról rendelkezik. Maga a rendelkezés azonban nem válaszolja meg azt a kérdést, hogy mely büntetések aránytalanok, és mely pénzbírságok minősülnek eltúlzottnak. Az *Austin v. United States* ügyben a Legfelsőbb Bíróság arra a kérdésre kereste a választ, hogy egy bűncselekményhez képest a büntetésnek milyen mértékben kellene arányosnak lennie. A bíróság ebben az ügyben hozott döntésének indokolása szerint ugyan a 8. alkotmánykiegészítés tiltja az eltúlzott büntetések kiszabását, azonban azok a büntetések és bírságok, melyeknek a célja pusztán a reparáció, semmiképpen nem tekinthetők eltúlzottnak.[80] Mivel azonban a Legfelsőbb Bíróság egy korábbi ügyben úgy foglalt állást, hogy a polgári jogi vagyonelkobzás nem csupán helyreállítási, hanem represszív célt is szolgál,[81] ezért a jogintézmény alkalmazásakor vizsgálandó a 8. alkotmánykiegészítésnek való megfelelés is.[82] A Legfelsőbb Bíróság ugyanakkor nem határozta meg pontosan, hogy a vagyonelkobzás – figyelemmel az elvont vagyontárgy értékére és az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyára – mikor tekinthető eltúlzott mértékűnek; ezt ügyenként kell vizsgálni a bíróságoknak.[83] A Legfelsőbb Bíróság ugyanakkor kiemelte, hogy az elkobzásra kerülő vagyon értéke és az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlya nem lehet egymástól független. A vagyontárgy értéke és a bűncselekmény tárgyi súlya között megfelelő aránynak kell fennállnia;[84] ezt az arányt azonban a bíróság nem határozta meg. A Legfelsőbb Bíróság megjegyezte, hogy alkotmányellenes, ha a vagyonelkobzás összege durván aránytalan az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyához képest.[85] Azokban az esetben pedig, ha az alkalmazott vagyonelkobzás nem reparatív célt szolgál, hanem tisztán csak büntetés, semmiképpen nem tekinthető alkotmányosan arányosnak a vagyonelkobzás.[86]

V. Következtetések

A polgári jogi vagyonelkobzás eredeti gondolata a dolog bűnösségén alapult, de ez a XVII–XVIII. századi angolszász jogban már módosult, és a jogintézmény már az állami vámbevételek biztosításának eszközévé vált. Ez a XX. századra átalakult, és a polgári jogi vagyonelkobzás a szervezett bűnözés elleni harc egyik eszköze lett. A Kongresszus emellett felhatalmazta a bűnüldöző szerveket az általuk lefoglalt, majd vagyonelkobzás alá került vagyontárgyak megtartására, mely egyértelműen anyagi hasznot jelent a nyomozó hatóságoknak, míg jelentős anyagi visszatartó erőt a bűnelkövetők számára. Ez azonban a bűnüldöző szervek

[73] United States v. Ursery, 518 U.S. 278 (1996)
[74] United States v. Ursery, 518 U.S. 278 (1996)
[75] United States v. Ursery, 518 U.S. 278 (1996)
[76] „in all criminal prosecutions, the accused shall enjoy the right […] to have the Assistance of Counsel for his defence."
[77] Douglas Kim: Asset Forfeiture: Giving up Your Constitutional Rights, Campbell Law Review 19, 1997, p. 573
[78] United States of America, Appellee, v. One 1982 Chevrolet Crew-cab Truck Vin 1gchk33m9c143129, Appellant, 810 F.2d 178 (8th Cir. 1987)
[79] „excessive bail shall not be required, nor excessive fines imposed, nor cruel and unusual punishments inflicted."
[80] Austin v. United States, 509 U.S. 622 (1993)
[81] United States v. Halper, 490 U.S. 447 (1989)
[82] Austin v. United States, 509 U.S. 610 (1993)
[83] Austin v. United States, 509 U.S. 622 (1993)
[84] United States v. Bajakajian, 524 U.S. 334 (1998)
[85] United States v. Bajakajian, 524 U.S. 337 (1998)
[86] United States v. Bajakajian, 524 U.S. 344 (1998)

részéről túlkapásokhoz is vezethet, hiszen a köz érdekében kifejtett tevékenységük tisztán anyagi érdekűvé válhat. Abban az esetben, ha a nyomozó hatóságok a saját anyagi érdeküket a köz érdeke elé helyezik, hasonlóan az általuk üldözött bűnelkövetőkhöz, maguk is jogsértővé válnak.

A büntetőjogi vagyonelkobzás alkalmazása esetén az elkobzott dolog tulajdonjoga csak azt követően száll át az államra, vagy az azt képviselő nyomozó hatóságra, ha a vádlott bűnösségét megállapítja a bíróság. Ezzel szemben a polgári jogi vagyonelkobzás alkalmazása során a visszaható hatály elmélete alapján a vagyontárgy tulajdonjoga a bűncselekmény elkövetésekor azonnal átszáll az államra. Ennek következtében a polgári jogi vagyonelkobzás során a bűncselekmény elkövetése után harmadik, jóhiszemű személy nem tud eredményesen fellépni a vélt tulajdonjogának védelme érdekében. Mivel jogvédelemre az ilyen személy a büntetőjogi vagyonelkobzás alkalmazása esetén a bűncselekmény elkövetése ellenére is jogosult, ezért a jóhiszemű harmadik személy jogai pusztán annak függvényei, hogy a nyomozó hatóság vagy az ügyész a vagyonelkobzás melyik módját választja.

Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága szerint a polgári jogi vagyonelkobzásnak nem csupán a reparáció vagy az elrettentés a célja, hanem annak represszív funkciója is van. Ennélfogva a bűncselekménnyel érintett vagyontárgyak tulajdonjogának az állam vagy az államot képviselő nyomozó hatóság részére történő bírósági ellenőrzés vagy felülvizsgálat nélküli átszállása álláspontom szerint nem lehetne általános gyakorlat. Tanulmányomban bemutattam, hogy Minnesota államban 2010-ben az alkalmazott polgári jogi vagyonelkobzások 83%-a nem került bírósági felülvizsgálatra annak ellenére, hogy az alapul szolgáló cselekmények bűncselekményeknek minősültek, és maga a jogintézmény – a Legfelsőbb Bíróság szerint is – büntetési célokat is szolgál. Lényegében a bírósági felülvizsgálat nélkül teljesedésbe ment polgári jogi vagyonelkobzások a nyomozó hatóságok által kiszabott büntetések, melyek tömeges alkalmazása egy jogállamban véleményem szerint sérti a hatalmi ágak elválasztásának elvét.

A büntetőjogi vagyonelkobzás alkalmazásának követelménye az Egyesült Államokban, hogy a bíróság a vádlott bűnösségét kimondja az adott bűncselekményben. Ezzel szemben a polgári jogi vagyonelkobzásra akkor is sor kerülhet, ha a dolog tulajdonosa ellen soha nem emel vádat az ügyész. Míg a büntetőjogi vagyonelkobzás a kétséget kizáró bűnösséget követeli meg, addig a polgári jogi vagyonelkobzás csupán a sokkal alacsonyabb valószínűségű okot. Ez az alacsonyabb bizonyítási küszöb nagymértékben megkönnyíti az ügyész munkáját, melyet tovább fokoz a bizonyítási teher megfordulása is. Ennek következtében a dolog tulajdonosának kötelezettsége azt bizonyítani, hogy nem követte el a bűncselekményt. Ráadásul a polgári jogi vagyonelkobzást szabályozó több mint 400 jogszabályra figyelemmel a lefoglalt vagyontárgy tulajdonosának helyzetét nehezíti az a tény, hogy nem egyszerű tapasztalt ügyvédet találni ezen a területen, illetve a jogi képviselet költsége pedig igen magas, sok esetben meghaladja a lefoglalt dolog értékét is. Mindezek miatt nem meglepő, hogy a polgári jogi vagyonelkobzás az Amerikai Egyesült Államok egyik legvitatottabb jogintézménye.

A polgári jogi vagyonelkobzás szabályozásából következik, hogy a bűncselekmény és a dolog között szoros összefüggésnek kell lennie. Az adott vagyontárgy vagy valamely bűncselekmény elkövetési eszköze, vagy pedig az valamely bűncselekményből származik. Mivel az adott bűncselekmény elkövetése miatt az elkövető büntetőjogi felelősségre vonására és vele szemben büntetés kiszabására a büntetőeljárás során kerül sor, ezért a bűncselekménnyel érintett dolog elkobzásáról is álláspontom szerint főszabályként ugyanezen eljárás keretén belül kellene dönteni.

Elfogadhatónak tartom ugyanakkor a polgári jogi vagyonelkobzás alkalmazását kivételes eszközként. Ilyen eset lehet, ha a vádlott bűnösségét nem állapítja meg a bíróság, azonban a polgári jogi vagyonelkobzáshoz szükséges alacsonyabb bizonyossági szint (valószínű ok) az eljárás során bizonyításra került. Ebben az esetben álláspontom szerint indokolt lehet a polgári jogi vagyonelkobzás alkalmazása még akkor is, ha a vádlott felmentésre került. Ugyancsak indokolt lehet a polgári jogi vagyonelkobzás alkalmazása, ha a büntetőeljárás valamilyen okból (például a vádlott betegsége, tanúk nagy száma stb.) elhúzódik, vagy ha a büntetőeljárás során az ítélet hatályon kívül helyezésre kerül, és az alsóbb fokú bíróságot új eljárásra kötelezi a magasabb fokú bíróság. Ezekben az esetekben fontosnak tartom, hogy a társadalom igazságérzete legalább azzal helyreálljon, hogy az elkövetőt fosszák meg attól a vagyontárgytól, amely a bűncselekménnyel érintett. Még akkor is szükséges a vagyonelkobzás, ha a vádlottat a bíróság minden kétséget kizáróan nem találta bűnösnek, azonban kellő bizonyíték áll rendelkezésre ahhoz, hogy egy polgári peres eljárásban a pernyertességhez szükséges – azonban a büntetőeljárásban az elítéléshez szükséges bizonyossági szinthez képest mindenképpen alacsonyabb – bizonyossági szintet a bíróság megállapítsa.

Az Amerikai Egyesült Államok polgári jogi vagyonelkobzásának jelenlegi szabályozása és gyakorlata egyértelműen kedvező a bűnüldöző szerveknek, akik az elkobzott vagyontárgyak megtartásával egyfajta kompenzációban részesülnek a tevékenységükért cserébe. Ez kétségtelenül hasznos a társadalom számára, mivel így a költségvetésből kevesebb forrásra van szüksége a nyomozó hatóságoknak, azonban ezzel egyidejűleg indokolt lenne az érintett vagyontárgyak tulajdonosi jogai védelmének fokozása, és megfelelő garanciális elemeknek az eljárásba történő beépítése.■

Felhasznált irodalom

1. Brent D. Mast – Bruce L. Benson – David W. Rasmussen: Entrepreneurial Police and Drug Enforcement Policy, Public Choice, Vol. 104, No. 3/4 (2000)
2. Cecelia Klingele – Keith Findley: Introduction to Criminal Procedure, University of Wisconsin Law School
3. Daniel Y. Rothschild – Walter E. Block: Don't Steal; The Government Hates Competition: The Problem with Civil Asset Forfeiture, The Journal of Private Enterprise 31 (1), 2016
4. Dick M. Carpenter – Lee McGrath – Angela C. Erickson: A stacked deck: How Minnesota's civil forfeiture laws put citizens' property at risk, Institute for Justice, 2013
5. Dick M. Carpenter – Lisa Knepper – Angela C. Erickson – Jennifer McDonald: Policing for Profit: The Abuse of Civil Asset Forfeiture, Institute for Justice, 2015
6. Douglas Kim: Asset Forfeiture: Giving up Your Constitutional Rights, Campbell Law Review 19, 1997
7. Eric Blumenson – Eva Nilsen: Policing for Profit: The Drug War's Hidden Economic Agenda, The University of Chicago Law Review, Vol. 65, 1998
8. Greg L. Warchol – Brian R. Johnson: Guilty Property: A Quantitative Analysis of Civil Asset Forfeiture, American Journal of Criminal Justice, 21 (1), 1996
9. Harry L. Myers – Joseph P. Brzostowski: Drug Agents' Guide to Forfeiture of Assets, Drug Enforcement Administration, Washington, D.C., 1981
10. Juan C. Marrero – David B. Smith: Forfeitures, Volume I: Introduction to Civil Statutes, U.S. Department of Justice, Criminal Division, Asset Forfeiture Office, 1984
11. Marian R. Williams – Jefferson L. Holcomb – Tomislav V. Kovandzic – Scott Bullock: Policing for Profit: The Abuse of Civil Asset Forfeiture, Institute for Justice, 2010
12. Mark A. Jankowski: Tempering the Relation-Back Doctrine: A More Reasonable Approach to Civil Forfeiture in Drug Cases, Virginia Law Review 76, 1990
13. Shaun L. Gabbidon – George E. Higgins – Favian Martin – Matthew Nelson – Jimmy Brown: An Exploratory Analysis of Federal Litigation in the United States Challenging Asset Forfeiture, Criminal Justice Policy Review 22 (1), 2011
14. Zlinkszky János: A tizenkét táblás törvény töredékei, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995
15. Kivonulás könyve, 21. fejezet, 28 (http://szentiras.hu/SZIT/Kiv21)
16. British Navigation Acts
17. An Act to regulate the Collection of the Duties imposed by law on the tonnage of ships or vessels, and on goods, wares and merchandises imported into the United States
18. Fifth Amendment to the United States Constitution
19. Sixth Amendment to the United States Constitution
20. Eighth Amendment to the United States Constitution
21. The Comprehensive Drug Abuse Prevention and Control Act of 1970
22. The Comprehensive Crime Control Act of 1984
23. The Civil Asset Forfeiture Reform Act of 2000
24. The Palmyra, 25 U.S. (12 Wheat.) 1
25. Origet v. United States, 125 U.S. (1888)
26. Various Items of Personal Property v. United States, 282 U.S. (1931)
27. United States ex rel. Marcus v. Hess, 317 U.S. 537, 554 (1943)
28. United States v. Twenty-Two Thousand, Two Hundred Eighty-Seven Dollars ($22,287.00), United States Currency, 709 F.2d 442, 446-47 (6th Cir. 1983)
29. United States of America, Appellee, v. One 1982 Chevrolet Crew-cab Truck Vin 1gchk33m9c143129, Appellant, 810 F.2d 178 (8th Cir. 1987)
30. United States v. One Single Family Residence Located at 6960 Miraflores Ave., Coral Gables, Florida, Case No. 88-0349-CIV-SCOTT (S.D. Fla. 1988)
31. United States v. Halper, 490 U.S. 435,447 (1989)
32. Austin v. United States, 509 U.S. 622 (1993)
33. United States v. Ursery, 518 U.S. (1996)
34. United States v. Bajakajian, 524 U.S. 334 (1998)
35. United States v. One 1978 Chevrolet Impala, 614 F.2d 983, 984 (5th Cir. 1980) F. Supp. 2d 1367 (S.D. Fla. 2003)
36. United States v. Approximately Not Synced 64,695 Pounds of Shark Fins, 520 F.3d 976 (2008)
37. Laase v. 2007 Chevrolet Tahoe, 776 N.W.2d 431 (Minn. 2009)
38. https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2017/crime-in-the-u.s.-2017/tables/table-29

Dr. Nagy Melánia*

A vallási indíttatású terrorizmusról

Bevezető

„Bizonyos, hogy nem minden muszlim terrorista, de ugyanannyira igaz az is – és ez az igazán fájdalmas –, hogy majdnem minden terrorista muszlim." Abdel Rahman al-Rashed vallástudós szavait, azért kell megvizsgálni, mert a közel múlt eseményei nagyban megerősítik állítását.[1] A terrorcselekmények veszélyessége a váratlanságban, a kiszámíthatatlanságban és a gyors, mobil csapásmérő képességben rejlik."[2]A komoly fenyegetettség érzetét továbbá alátámasztja, hogy a szervezet nagyon gyorsan érte el a magas létszámú harcoló katonai bázisát.[3]

Az Iszlám Állam létszámának alakulása:

- 2005: 1000 fő,
- 2006: 1100 fő,
- 2011: 1000–2000 fő,
- 2014: 6–10 ezer fő,
- 2014: 11 ezer fő (6000 fő Irakban, 3000–5000 fő Szíriában),
- 2015: 20–31,5 ezer fő[4].

A terrorizmus ezen fajtájának jelentőségét mi sem hangsúlyozza jobban, mint hogy a XXI. század legnagyobb terrorszervezete, ideológiai alapját egy vallásra pontosabban az iszlám vallásra helyezi. Az Iszlám Állam nevű terrorszervezet, a terrorcselekményeinek okaként a Nyugattal való szembenállását emeli ki, amelyet az iszlám vallásból merít.

A vallási terrorizmus szinonimája az iszlám terrorizmus, napjainkban, hiszen sok ember él sztereotípiák között. A problémák már rögtön az elején kezdődnek, még pedig azzal a megállapítással, hogy egyes szerzők szerint a terrorizmus szót nem lenne szabad használni egy világvallás nevével jelzős szerkezetben, mert azonosítja az iszlám vallás mintegy másfél milliárd követőjét egyetlen ideológiával, és az ahhoz rendelt eszközzel, ami jelen esetben nem más, mint a fegyveres harc.[5]

Ezt a két jelenséget azonban nagyon nehéz elkülöníteni egymástól, mert tipikusan „magányos farkasok" többsége iszlám vallású egyén.

I. A terrorizmus fajtái

A terrorizmus tipológiája számos tényező alapján lehetséges. A legfrissebb kutatások szerint a különbséget az elkövetési eszközökre alapozzák. Az Egyesült Államokban Amy Zaldman a következőképp csoportosít:

1. Államterrorizmus: a terroristák az állam eszközeivel alkalmazzák a terrort. Példa: a jakobinus diktatúra vagy a nemzeti szocialista mozgalom Németországban.
2. Biológiai terrorizmus: a biológiai fejlesztések adta fegyverekkel támadnak, ilyenek lehetnek baktériumok, vírusok, különböző toxikus anyagok.
3. Kiberterrorizmus: egy új megjelenési formája a terrorizmusnak, kiberhadviselési eszközöket alkalmaznak.
4. Ökoterrorizmus: alapja, hogy azokkal áll szemben, akik ártanak a környezetnek. A történelem során a Greenpeace-t érték olyan vádak, hogy ökoterrorista szervezet.
5. Nukleáris terrorizmus: a nukleáris anyagokban rejlő veszélyt használják fel akcióik során. Ide sorolható a nukleáris létesítmények megtámadása.
6. Narkóterrorizmus: jellemzően drogkereskedő szervek, amelyek erőszakkal lépnek fel az állammal szemben.[6]

Hazai szakirodalomból Korinek László a következőképpen csoportosítja a terrorizmust:

- az állami és nem állami terrorizmus,
- a nemzetközi terrorizmus,
- etnikai-faji-vallási terrorizmus,
- a biológiai terrorizmust,
- cyberterrorizmus,
- városi terrorizmus,
- nukleáris terrorizmus,
- környezeti, öko-terrorizmus.[7]

* *PhD-hallgató, PTE ÁJK, Büntetőjogi Tanszék*

[1] Resperger István: Az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői. In: Hadtudomány 2010/4. 69. o.

[2] Gál István László: Új biztonságpolitikai kihívás a XXI. században: a terrorizmus finanszírozása (Szakmai Szemle 2012/1.) 5.

[3] Resperger István: Nemzetbiztonsági alapismeretek, Dialóg Campus, Budapest, 2018. 72. o.

[4] Country Reports on Terrorism. 220.; Tilghman (2007); Country Reports on Terrorism 2011.; Zahiyeh (2014); The Islamic State of Iraq and Greater Syria; Yeginsu (2014) idézi: Resperger István: Nemzetbiztonsági alapismeretek, Dialóg Campus, Budapest, 2018. 72. o

[5] Kőhalmi László: Gondolatok a vallási terrorizmus ürügyén 52–71. o. In.: Belügyi szemle 2015/7–8.

[6] Tóth Dávid: A terrorizmus típusai és a kiberterrorizmus. In: Rab, Virág (szerk.) XII. Országos Grastyán Konferencia előadásai. Pécs, Magyarország: PTE Grastyán Endre Szakkollégium, (2014) pp. 286–296., 11. p.

[7] Korinek László: A terrorizmus. In: Belügyi Szemle 2015/17–19. o.

A vallási terrorizmus kapcsán az iszlám vallásra alapított ideológiai felfogás jellemzőit a következő fejezet részletezi.

II. Iszlám vallás mint ideológiai alap

Véleményem szerint a vallás tanai nélkül, érthetetlen a napjainkban működő terrorszervezet vagyis az ISIS ideológiai alapja, hiszen ennek gyökerét nem más adja mint a vallási felfogás.

„Az iszlám konzervatív tömegeire jellemző az állandóság, a homogenitás, a tekintélytisztelet, s így a nyugat sokszínűsége, változása, szabadsága beláthatatlan számára, amit fenyegető veszélyként appercipiál. Ez utóbbiakat a létét fenyegető kihívásként éli meg, amire nem az általában vett iszlám, hanem annak sivatagi szárnya a támadó etnocentrizmusára épülő terrorakciókkal válaszol. A terrorizmusnak a hitbe integrálásával a gazdagot szegényebbé, álláspontjuk szerint ennek révén az elosztást igazságosabbá, a globalizációt az izoláció irányába, a centrumot a periféria felé fordulóvá kívánják változtatni."[8]

Minden hívő, irányzattól függetlenül hisz az alábbi hat alaptételben:

1. Hit Istenben, annak egyedüliségében, és abban, hogy csak ő méltó imádatra
2. Hit a Prófétákban és a Küldöttekben
3. Hit az Isten által leküldött könyvekben
4. Hit az angyalokban
5. Hit a Végső Napban, amikor mindenki felett ítélet mondattatik
6. Hit az elrendeltetésben[9]

Az iszlám vallás az ún. ábrahámi vallások vagy a „Könyv vallásai"-nak egyike, és mint ilyen, monoteista. Fő elterjedési területe Észak-Afrika, Közép-Ázsia, a Közel-Kelet, valamint Malajzia és Indonézia.[10]

Az iszlám szó szerinti jelentése: béke, alávetés, megadás. Az iszlám legalapvetőbb tana szerint az emberi lét értelme nem más, mint, hogy az ember elismeri Istent, mint az egész világmindenség megalkotóját és mindennek Urát, ami őt körülveszi. Ezek elismeréséből kiindulva nem törekszik másra, mint, hogy Isten tetszését elnyerje. A legfontosabb eleme a vallásnak a tauhid vagyis az egyistenhit. Egy az Isten Allah és Mohamed az ő prófétája. A kereszténység után a második legnagyobb lélekszámú hívővel rendelkező világvallás. Követői 1,6 milliárd főre tehetőek.

Négy fő forrásra épül fel a vallás. Ezek közül a legjelentősebb a Korán és az ahhoz kapcsolódó hagyományok, vagyis a Szunna, ezek mellett jelen van még a konszenzus (idzsmá) és a véleményalkotás, okfejtés (raj). A források közül az első és legfontosabb a Korán. A hívők szerint ez nem más, mint Allah utolsó kinyilatkoztatása, az iszlám törvényeinek és tanításainak alapja. A Korán foglalkozik a hittel, az erkölccsel, az emberi történelemmel, Isten imádatával, a tudással, a bölcsességgel, Isten és az emberek közötti viszonnyal. Átfogó tanítás, amelyre egészséges társadalmi igazságosság, gazdasági, politikai, törvényhozói, jogtudományi, törvényi és nemzetközi viszonyok építhetők. Ez alapján megállapítható, hogy bár az iszlám egyik legfontosabb oldala a vallás, azon jóval túlmutat, hiszen a muszlim személy teljes életére kihat. Szabályozza az etikai normákat, de a hívők gazdasági és társadalmi életben betöltött szerepére is hatással van.

Az iszlám vallás másodlagos forrásai közé tartoznak a hagyományok, amely a hadísz és a szunna. Nagyon jelentős mértékben változtak a hívők közössége és sokszor a Korán nem tudott választ adni a felmerülő kérdésekre. Ezeknek a vitás kérdéseknek a feloldására jelentettek megoldást Mohamed közlései, nyilatkozatai (hadísz), valamint Mohamed és a közvetlen kíséretének szokásai, gyakorlatai (szunna).[11]

Az iszlám alapvető hittétele, hogy a hit gyakorlati alkalmazás nélkül nem ér sokat. A hit nagyon sérülékeny, ami könnyen veszíthet erejéből és ennek az erőnek a fenntartását biztosítja az iszlám 5 alappillére.

1. **A hit tanúsítása (saháda):** hangsúlyozzák, hogy nincsen más Isten Allahon kívül és Mohamed az ő prófétája, minden ember számára egészen a Végítélet Napjáig.
2. **Napi ötszöri ima (szalát):** minden hívő naponta 5 alkalommal (napkelte előtt, nem sokkal dél után, délután, napnyugtakor és naplemente után mintegy két órával) köteles imádkozni. Azt vallják, hogy az imák megtisztítják a szívet, megóvnak a rossz cselekedetektől és a bűnök iránti kísértésektől.[12] Ez végezhető egyedül vagy akár csoportosan, a helyszín nem kötött, mert imádkozni nem csak mecsetben lehet, hanem bárhol, ahol az illető éppen tartózkodik. Az imádkozáskor kötelezően Mekka iránya felé kell fordulni. Az imádkozás formailag nagyon kötött meghatározott mozdulatsorokat tartalmaz: álló helyzet; meghajlás; felemelkedés; földre borulás, ami az ima csúcspontja; térdelve lábra ülés; másodszori földre borulás majd végül térdelve lábra ülés, kezek a térdeken. Az imát rituális mosakodás előzi meg, amely a kezet, arcot, fület, szájat, orrot, karokat és lábfejet érinti.
3. **Böjtölés (szaum):** Az iszlámok életében fontos szerep jut a naptárjuk szerinti 9. Hónapnak (ezt

[8] Sárkány István: A terrorizmus jelene és jövője In: Hadtudomány/ 2015./ 1–2.

[9] http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mFqujnzoExQJ:tortenelem.fazekas.hu/uploads/252.doc+&cd=8&hl=hu&ct=clnk&gl=hu (2019. 05. 01.)

[10] http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mFqujnzoExQJ:tortenelem.fazekas.hu/uploads/252.doc+&cd=8&hl=hu&ct=clnk&gl=hu (2019. 05. 01.)

[11] Szalontai Gábor: Az Iszlám radikalizmus Európában és nemzetbiztonsági kihívásai, In: Felderítő Szemle XIV. évfolyam 2. szám 2015. június 75. o.

[12] http://iszlam.com/iszlam-az-elet-vallasa/iszlam-alapismeretek/item/44-az-iszlam-ot-pillere (2017. 11. 30.)

hívják Ramadanak) ugyanis, 30 napos böjtölési időszakot tartanak. Napkeltétől napnyugtáig tilos az evés, ivás, dohányzás, nemi kapcsolat létesítése. A hívők szerint a böjt fejleszti az egészséges szociális érzéket, a türelmet, az önzetlenséget és az akaraterőt, tisztítja a testet és egyben a lelket is.

4. **Alamizsna (zakát):** Az iszlám vallás szorgalmazza az egyenlőtlenségek csökkentését a közösség tagjai között, ezért egy bizonyos összegű vagyon felett a gazdagok kötelesek az értékeik egy meghatározott részét adó formájában a közösség rendelkezésre bocsátani. Így redukálva a pénzügyi különbségeket.
5. **Zarándoklat (haddzs):** Minden hívőnek életében legalább egy alkalommal el kell zarándokolnia a Mekkában lévő legszentebb helyhez a Kába Kőhöz. Ennek idejét a 12. hónap 8. és 13. napja között kell megtenni, cél a hívők közötti egység és egyenlőség hirdetése.

a) Az Iszlám főbb irányzatai:

Két fő irányzatot lehet elkülöníteni az iszlámvalláson belül ez pedig nem más, mint a szunnita és a síita irányzatok. A szunniták a hívők 87–90%-át jelentik, míg a síiták a maradék 10–13% képezik. A két irányzat közötti különbség alapja, Mohamed próféta leszármazottjának kérdésében csúcsosodik. A szunniták meglátása szerint a vezető személyét a közösség dönti el, nem kötik Mohamed próféta vérségi leszármazásához. A pozíciója sokkal inkább világi jellegű, mint vallási. A síiták ezzel ellentétben vallási vezetőnek Mohamed próféta vérszerinti leszármazóját fogadják el. A közösség élén álló imám nem világi vagy politikai vezető, hanem sokkal inkább vallási vezetőnek tekinthető.

A valláson belül kialakult két tradicionális reformirányzat, melynek célja a társadalom valláson alapuló átalakítása. Az egyik a vahhábizmus amely a XVIII. században jelent meg az Arab-félszigeten, a másik pedig a szalafizmus, mely a radikális eszmék irányába mutató fundamentalista irányzat. A reformmozgalmaknak közös jellemzője, hogy nyugati világgal szembeni gazdasági lemaradás keltette őket életre. Az irányzatok közötti különbséget a változások mikéntje generálja.[13]

A szalafizmus XIX. század második felében született, azzal, hogy megvalósítja az al-nahda folyamatot, vagyis az újjászületést. Felszólította a muszlimokat, hogy térjenek vissza a vallási tisztasághoz, így megteremthető lesz az Oszmán Birodalomtól való elszakadás. Egy spirituális megtisztulást tűzött ki célul, amelylyel megszüntethető az évszázadon át tartó politikai és gazdasági elnyomás. A XIX. század végén az európai hatalmak lényegében elárulták az arab államokat azzal, hogy a modernizációt brutális gyarmatosítással párosítva exportálták. Ez eredményezte azt a folyamatot, amelynek eredményeképpen a szalafizmus egy xenofób újjászületési mozgalommá vált. Az irányzat célja ma is az iszlám vallás megtisztítása, de most már a nyugati gyarmatosítás okozta korrupciótól és stagnálástól. A probléma forrását a szalafisták, már nem az Oszmán Birodalom elnyomásában látják, hanem a külföldi európai nagy hatalmak tevékenységében.[14] Ez a radikális megközelítés azért tudott megerősödni, mert a társadalom rettenetes állapotára: szociális igazságtalanság, a hagyományos értékek elutasításának okaként a nyugati hatalmakat tették felelőssé. Ez a mozgalom, azt állítja, hogy a modern muszlim társadalmak azért nem funkcionálnak mivel letértek az „egyenes útról" (as-sirat al-mustaqim), és minden bajra a megoldás az eredeti iszlámra való visszatérés. A problémák mind társadalmi, mind politikai eredetűek: egyenlőtlenség, korrupció, és elnyomás. Az iszlám társadalom alapvető doktrínája ugyanis a „társadalmi igazságosság".[15]

Innen eredeztethető az Iszlám Állam ideológiai alapja és célja, ami nem más, mint a szalafita dzsihadizmus és síita ellenesség. Egy olyan legitim hatalomként tekint saját magára, amelynek a célja több összetevős, egyrészről idetartoznak az Iszlám Állam politikai szintű célkitűzései:

- egy egész világot uraló iszlám régió (kalifátus) kialakítása;
- a hitetlenek elpusztítása;
- a számukra nem megfelelően működő kormányok megbuktatása, leváltása.[16]

Mindemellett egy külön katonai stratégiával is rendelkezik:

- a szunnita területek ellenőrzés alá vonása, a térség városainak és kritikus erőforrásainak ellenőrzése;
- védelmi zóna létrehozása a kurd területek határain a kurd katonai támadások ellen;
- a szíriai kormányerők és az iraki biztonsági erők további pusztítása, védelmi képességeik lebontása, felőrlése;
- az iraki területek elfoglalása, a síita területekről indítható támadások elleni védelem kialakítása;
- a szíriai területen az al-Nuszra szervezet semlegesítése;
- további területek hódítása.[17]

[13] Szalontai Gábor: Az Iszlám radikalizmus Európában és nemzetbiztonsági kihívásai, In: Felderítő Szemle XIV. évfolyam 2. szám 2015. június 75. o.

[14] Loretta Napoleoni: Az Iszlamista Főnix, az Iszlám Állam születése és a Közel-Kelet újrafelosztása, HVG Kiadó, Budapest, 2015. 135. o.

[15] Fischl Vilmos: Iszlám és terrorizmus, avagy civilizációk összecsapása? In: Hadtudomány 2011/1.

[16] Resperger István: Az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői. In: Hadtudomány 2010/4. 69. o.

[17] Lewis, Jessica D. (2014): The Islamic State: a Counter-Strategy for a Counter-State. Washington, DC, Institute for the Study of War (ISW) idézi: Resperger István: Nemzetbiztonsági alapismeretek, Dialóg Campus, Budapest, 2018. 74–75. o.

III. Összegzés

Manapság a vallási indíttatású terrorizmus az európai biztonsági politika leggyakoribb problémája. Ennek az oknak a fő gyökere a vallás szélsőséges értelmezése. Az extrémisták az iszlám vallásban azok, akik nem teljes egészében értelmezik a vallási forrást, hanem kiragadnak egy-egy vallási tételt, és saját nézeteik szerint értelmezik.[18] Mark Juergensmeyer tézise azt fejezi ki, hogy: a vallási terrorizmus a modern korszak észlelési válságának kifejeződése és reakciója.[19] A megvizsgált szalafita dzsihadizmus és síita ellenesség az, amely megvilágítja a terrorszervezetek kegyetlen merényletei mögött húzódó okokat. Mindemelett azonban hangsúlyozni kell David C. Rapoport, a terrorizmus négy hullámának alapítójának megállapítását, miszerint: „Az iszlám a legfontosabb vallás, és bizonyos szempontból különös figyelmet érdemel, de emlékeznünk kell arra, hogy más vallási közösségek is termelnek terroristákat.[20] Ebben az esetben ki kell emelni a korábban Srí Lankán működő Tamil Tigrisek (LTTE) nevű terrorcsoportot, melyben a hívők, döntő többsége, hindu valláshoz tartozott.

Így összegezve megállapítható, hogy a vallási indíttatású terrorizmus kizárólag az iszlám valláshoz való kapcsolása egy egyoldalú percepció eredménye, mivel más vallások során keletkező szélsőséges értelmezések is alapját képezhetik a terrorcselekmények megvalósításának.

Irodalomjegyzék

Country Reports on Terrorism. 220.; Tilghman (2007); Country Reports on Terrorism 2011.; Zahiyeh (2014); The Islamic State of Iraq and Greater Syria; Yeginsu (2014) idézi: Resperger István: Nemzetbiztonsági alapismeretek, Dialóg Campus, Budapest, 2018. 72. o.

David C. Rapoport: The Four Waves of Rebel Terror and September 11, Anthropoetics 8, no. 1 (Spring / Summer 2002)

Fischl Vilmos: Iszlám és terrorizmus, avagy civilizációk összecsapása? In: Hadtudomány 2011/1.

Gál István László: Új biztonságpolitikai kihívás a XXI. században: a terrorizmus finanszírozása (Szakmai Szemle 2012/1.) 5.

Korinek László: A terrorizmus. In: Belügyiszemle 2015/17–19. o.

Kőhalmi László: Gondolatok a vallási terrorizmus ürügyén 52–71. o. In: Belügyi Szemle 2015/7–8.

Lewis, Jessica D. (2014): The Islamic State: a Counter-Strategy for a Counter-State. Washington, DC, Institute for the Study of War (ISW) idézi: Resperger István: Nemzetbiztonsági alapismeretek, Dialóg Campus, Budapest, 2018. 74–75. o.

Loretta Napoleoni: Az Iszlamista Főnix, az Iszlám Állam születése és a Közel-Kelet újrafelosztása, HVG Kiadó, Budapest, 2015. 135. o.

Mark Juergensmeyer, „Understanding the New Terrorism," *Current History*, Vol. 99, No. 636 (2000), pp. 158–163. See also, Mark Juergensmeyer, *Terror in the Mind of God*.

Resperger István: Az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői. In: Hadtudomány 2010/4. 69. o.

Resperger István: Nemzetbiztonsági alapismeretek, Dialóg Campus, Budapest, 2018. 72. o.

Sárkány István: A terrorizmus jelene és jövője In: Hadtudomány/ 2015/1–2.

Szalontai Gábor: Az Iszlám radikalizmus Európában és nemzetbiztonsági kihívásai, In: Felderítő Szemle XIV. évfolyam 2. szám 2015. június 75. o.

Tóth Dávid: A terrorizmus típusai és a kiberterrorizmus. In: Rab, Virág (szerk.) XII. Országos Grastyán Konferencia előadásai. Pécs, Magyarország: PTE Grastyán Endre Szakkollégium, (2014) pp. 286–296., 11. p.

http://iszlam.com/iszlam-az-elet-vallasa/iszlam-alapismeretek/item/44-az-iszlam-ot-pillere (2017. 11. 30.)

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mFqujnzoExQJ:tortenelem.fazekas.hu/uploads/252.doc+&cd=8&hl=hu&ct=clnk&gl=hu

[18] Kőhalmi László: i. m. 68. o.

[19] Mark Juergensmeyer, „Understanding the New Terrorism," *Current History*, Vol. 99, No. 636 (2000), pp. 158–163. See also, Mark Juergensmeyer, *Terror in the Mind of God*.

[20] David C. Rapoport: The Four Waves of Rebel Terror and September 11, Anthropoetics 8, no. 1 (Spring / Summer 2002)

Prof. Dr. Szilovics Csaba*

Az adócsalás elleni küzdelem új eszközéről

1. Bevezető gondolatok

Az állam működésének egyik alapfeltétele a hatékonyan és igazságosan kialakított adórendszer, ami alapvetően befolyásolja a közpénzügyi rendszer valamint az állam és a gazdaság működését továbbá az állampolgárok életminőségét. E témában is élénk diskurzus alakult ki az elmúlt évtizedben, a hazai és a nemzetközi tudományos és politikai közbeszédben.[1] A megfogalmazott szakmai kritikák és megállapítások olykor erőteljes hatást gyakoroltak a nemzeti adójogalkotásokra, az adózói jogok, adókedvezmények, adó mértékek, és az ügyfél és az adóhivatal közötti kapcsolattartás szabályozására. Ennek ellenére változatlan maradt, hogy az országok költségvetési helyzetüktől, gazdaságpolitikai céljaiktól függően alkalmazzák és alakítják ki adópolitikájukat[2] és számos alkalommal lényeges különbséget hoznak létre a természetes személyek és a gazdasági társaságok közpénzügyi kötelezettségei között.[3] Több kutatás is bizonyította, hogy olyan adózási helyzet alakult ki, Ázsia és közép-kelet Európa néhány államában, amely hátrányos a természetes személyek számára, akik ennek következtében kialakult túladóztatásuk miatt a szükségesnél nagyobb mértékben vesznek részt a közteherviselésben.[4] A vállalti szektor szereplői több országban, így Magyarországon, Horvátországban, Romániában, Vietnamban, Kínában jelentős adókedvezményben részesülnek, a beruházások és a foglalkoztatás növelése érdekében. Ezek a kedvezmények megjelenhetnek adómentességek, egyedi vagy normatív állami támogatások formájában, illetve kedvezményes telephelyhez juttatásban is. E lépések eredményeképpen sok más ország példájához hasonlóan Magyarországon is csökkent a nagyvállalati szektor fajlagos költségvetési hozzájárulása. Ebben az országban 2015-ben a 11 legnagyobb vállalat állította elő a GDP 25%-át, de a társasági adóterheknek csupán 2%-át fizették be. Ugyanakkor látnunk kell azt is, ahogy ezt a magyar adóhivatal és számos független kutatás megállapította, hogy az áfa csalások és az adóeltitkolás aránya ebben a szektorban is jelentős.[5] A hatósági tapasztalatok azt mutatják, hogy a visszaélések leggyakrabban a nagy tömegű ömlesztett, nehezen beazonosítható (cukor, étolaj, csokoládé, liszt) termékkörben eső áru, tagállamok közötti mozgatásánál következnek be. A magyar vállalati szektor számos szereplője, nem csupán az állami támogatásokat és a kedvező adózási környezetet használja ki, de a fekete gazdaság aktív szereplőjeként jogellenes tevékenységet is végez. Ennek gyakori elkövetési módja, hogy a vállalkozók egy része visszaél az uniós tagállamok közötti adómentes értékesítés szabályaival. Export tevékenységet színlelve, annak adómentességét kihasználva fiktív szállítási okmányokra támaszkodva, Magyarországon értékesítik az országból ténylegesen ki sem vitt termékeket a közterhek megfizetése nélkül. A NAV ellenőrei feltárták azt is, hogy a kereskedelemi árumozgás kizárólagosan papíralapú okmányaira támaszkodó utólagos ellenőrzése nem kellően hatékony. Az ellenőrzések során nehézséget jelentett az is, hogy a nemzetközi fuvarokmányokból a rosszhiszemű adóalanyok korlátlan számú másolati példányt állíthattak elő, és használhattak fel, hiszen ezekre nem vonatkozott szigorú számadási kötelezettség. A jól felkészült és szervezett bűnözői csoportok nagyszámban állíthattak elő és használhattak fel fiktív számlákat és nagykiterjedésű céghálózatra és alvócégekre támaszkodhattak. Ezek az elkövetők a kísérő okmányokat, számlákat tetszőlegesen cserélgethették, megtévesztették a hatóságot és gyakran változtatták meg közreműködő cégeiket, bankszámláikat, székhelyüket. A kialakított szállítói lánc egyes tagjai az ellen-

* *Tanszékvezető egyetemi tanár, PTE ÁJK, Pénzügyi Jogi Tanszék*

[1] A külföldiek közül említeném: T. Pikkety, J. Stiglitz, G. Tullock míg a hazai irodalomból Szilovics Cs., Pogátcsa Z., Erdős T., Leitner Cs. neve említhető.

[2] Lásd bővebben Elek P. és Scharle Á.: Optimális adózáselméletek és az empirikus mérés lehetőségei, Közpénzügyek adópolitika és adórendszer 2008. 3. szám, 442–450. o.

[3] Muzslay István: Gazdaság és erkölcs, Studia Theologica Budapestinensia, Márton Áron Kiadó, 1993 Erdős T.: Adóztatás, hatékonyság és gazdasági növekedés , Közgazdasági szemle, LXI. évf., 2014. január, 1–26. o.

[4] R. S. Avi. Yohan, N. Sartori, O. Marian:Global Perspectives on Income Taxation Law, Oxford University Press 2011, J. Martinez–Vazquez, M. Rider, –S. Wallace: Tax Reform in Russia, Cheltenham Uk, 2008 Pogátsa Z., A skandináv modell Magyarországi esélyeiről, 2016. Szilovics Cs., Néhány közép-európai ország adóváltozásainak tapasztalatai az elmúlt két évtizedben, Iura 2018. 1. szám, Vito Tanzi: Adóreformok a piacgazdaságba való átmenet során: a fő kérdések, Szociálpolitikai Értesítő, 1993.

[5] Az adócsalás témaköréhez lásd még R. W. McGee, The Philosophy Of taxation And Public Finance, Kluwer Academic Publishers London, 2004, 75–79. o., Semjén A.–Szántó Z.–Tóth I. J.: Adócsalás és adóigazgatás, Tárki Bp. 2001, 120. o., The Challenge of Tax Administration Until The End Of The 20th Century, International Bureau Of Fiscal Documentation Amsterdam No. 35, 1984.

őrzés során gyakran eltűntek vagy határon túli céget vontak be mind az eladói mind a vevői oldalon, megnehezítve ezzel az ellenőrzést. Ezekkel a jogellenes lépéseikkel a költségvetésnek és a társadalomnak jelentős kárt okozó rosszhiszemű vállalkozásokkal szemben olyan ellenőrzési rendszerre volt szükség, amely a gazdasági cselekményeket folyamatosan és valós idejükben képes átláthatóvá és ellenőrizhetővé tenni az adóigazgatás számára. Bár a számla nélküli értékesítésben és a szürke gazdaság működtetésében a természetes személyek is részt vesznek, de egyértelmű, hogy az eltérő adózói csoportokra, eltérő ellenőrzési technikák alkalmazására van szükség a gyakorlatban. A szegmentált, az adóalanyok adózási aktivitási jellemzőit pontosan ismerő és arra reagáló adóigazgatás lehet csak hatékony.

Ilyen jellegű célzatos a magyar gazdasági társaságokra vonatkozó jogi ellenőrzési és jogkövetést javító eszközcsomagot dolgozott ki és léptett hatályba a Magyar kormány 2012 és 2018 között. Ennek az intézkedéscsomagnak a részét képezte az online pénztárgépek alkalmazásának kötelezettsége,[6] a fordított áfa fizetésének bevezetése, az áfa kulcsok célzott körben végrehajtott csökkentése, az elektronikus árukísérő rendszer (EKÁER) bevezetése, és az online számlázás előírása.

2. Az adócsalás elleni magyar küzdelem új eszközei, céljai és működési jellegzetességük

Ennek az összetett intézkedés csomagnak egy része az adóalapot kívánta szélesíteni adóemelés nélkül, míg más elemei a feketegazdaság mértékét kívánták csökkenteni, redukálva a jogellenesen elérhető haszon mértékét. Minden változtatást célzó lépés közös jellegzetessége, hogy az adóalanyok fokozottabb együttműködésére épít, és vagy az adóadminisztrációt csökkenti, vagy az ellenőrzés adatbázisát szélesíti technikai eszközökkel az ügyfelek jelentős többlet terhelése nélkül. Másként megfogalmazva, az intézkedés csomag legtöbb elemének az volt a célja, hogy pontosabb és valós idejű képet nyújtson, új adatbázist kiépítve információkat szolgáltasson a gazdaság valós folyamatainak megismeréséhez. A jó működés alapfeltétele, hogy az adóhivatal számára az üzleti szféra tevékenysége ne váljon átláthatatlan „fekete dobozzá". Megfogalmazható, hogy minden olyan eszköz, amely az átláthatóságot javítja, azzal egy időben növeli az adóhivatal hatékonyságát is. Ennek az új szemléletnek azonban nem csupán a digitális eszközök fejlesztésére kell kiterjednie, hanem ki kell alakítania az együttműködő adóhivatali modellt. A digitalizációt az ügyfelekkel való jobb kapcsolattartásra is fel kell használni, valamint a adózói vélemények megismerésére, a média figyelésre, és a hazai és nemzetközi társszervektől kapott információk feldolgozására is. Valószínű, hogy az elektronikus fejlesztés az ellenőrzés eszközeként lehet leghatékonyabb. Bár minden adórendszer működésének fontos eleme az önkéntes jogkövetés, de legalább ilyen fontos, hogy az adózók folyamatosan érzékeljék az állam ellenőrző jelenlétét.[7] Ennek az egyik, az adózókat legkevésbé zavaró módja lehet az elektronikus kapcsolattartás, ellenőrzés és adózás folyamatába épített kötelezően teljesítendő elektronikus lépések kikényszerítése.[8] Ezek használatával csökkenhet az ellenőrzésre fordított idő, és nőhet annak hatékonysága, hiszen a rendelkezésre álló hivatalos adatbázis bizonyító ereje jelentős. Nőhet a jogkövetés szintje, hiszen az ellenőrzés folyamatos, a lebukás veszélye nagy, és a jogi lépések teljesítése nem igényel nagy szellemi vagy anyagi ráfordítást az adózótól sem. Ezek az eszközök állami közreműködéssel, és kis együttműködési hajlandósággal is segítenek kialakítani a jó adózási, közpénzkezelési gyakorlatot. Az adózók jogkövetését vizsgáló kutatások azt bizonyították, hogy az adókötelezettségek teljesítése az esetek túlnyomó részében rutin eljárássá alakult, és az adóalanyok ugyanazt a helyes vagy helytelen adózási mintát követik, amíg azt egy ellenőrzés meg nem változtatja.[9] A jó gyakorlat kialakításában segíthet, egy olyan ellenőrzési rendszer kiépítése amely a napi munkába építve működik, és folyamatosan jelzi az adózónak és a adó hivatalnak is a feladatokat, és azok teljesítését is. Mivel a legtöbb országban az áfa adja a költségvetési bevételek legnagyobb részét, húsz-huszonöt százalékát,[10] ezért célszerű volt a társaságok forgalmi adó kezelésének rendszerébe építeni az ellenőrzés új eszközeit. E tanulmányomban ezeknek az eszközöknek a legfontosabb és leghatékonyabb magyarországi elemét az EKÁER rendszer működését mutatom be.

3. Mi is valójában az Elektronikus Árukísérő és Ellenőrző Rendszer?

Az EKÁER a magyar Nemzeti Adó- és Vámhivatal által létrehozott és működtetett az árumozgást figyelő, el-

[6] Az online kasszákhoz kapcsolódó szabályozás 2017-ben, Adó Online, 2017 https://ado.hu/rovatok/ado/az-online-kasszakhoz-kapcsolodo-szabalyozas-2017-ben Bevált és tervezett eszközök az áfacsalások elleni harcban, A XVII. Európai ÁFA Konferencia anyaga https://www.kkvhaz.hu/cikk/2307-bevalt-es-tervezett-eszkozok-az-afacsalasok-elleni-harcban

[7] Adó Online, Adóelkerülés: indulnak az akciótervek https://ado.hu/rovatok/ado/adoelkerules-indulnak-az-akciotervek

[8] Kriskó Cs.– Locskai B.: Elektronikus ügyintézés az adóhivatalban. Budapest, Saldo Kiadó, 2008 Futó I.: Az elektronikus adóhivatal, Adóvilág 2002/9.

[9] Lásd még Szilovics Cs.: Csalás és jogkövetés az adójogban, Gondolat Könyvkiadó, 2003.

[10] J. Stiglitz: A kormányzati szektor gazdaságtana, KJK–KERSZÖV, 2000.

lenőrző és regisztráló technikai rendszer, amelynek elsődleges célja az áruk szállításával összefüggő visszaélések számának, az általános forgalmi adóra elkövetett csalások számának csökkentése. A rendszer kiterjed a tagállamok közötti ügyletekre valamint az első belföldi, nem végfelhasználó számára történő értékesítési célú árumozgásokra, valamint ezeknek a jogszabály által kijelölt adatoknak az előzetes elektronikus adóhatósági rögzítésére és a fuvarozás bejelentésére. Ez közvetetten a fekete gazdaság kifehérítését eredményezheti, hiszen a tényleges árumozgás megismerésével a szállított termékek jogi sorsa is ellenőrizhetővé válik a NAV és a HU-GO[11] együttes alkalmazásával. E két digitális rendszer segítségével elérhető, hogy jelentősen csökkenjen az adózatlanul forgalomba kerülő árutömeg mennyisége, hiszen csak az juthat legálisan forgalomba a közúti szállítás segítségével, amit előzetesen és szabályszerűen bejelentettek. Ez az eszköz közvetett módon védi a tisztességes piaci szereplőket, a jóhiszemű vásárlókat és javítja a közteherviselés egyenlőségét és segíti a kormányzati statisztikák és gazdaságpolitikai tervezés megalapozottságát.

4. Az ellenőrzési rendszer jogszabályi háttere

E jogterületet közvetlenül három jogi norma szabályozza. Elsőként az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény, valamint az ennek helyébe lépő 2017. évi CLI. és CLII. törvények említhetők, amely normák 2015 óta a rendszer működésének, bejelentési és biztosíték nyújtási kötelezettség teljesítésének részletes feltételeit fogalmazzák meg. Másodikként az Elektronikus Közúti Áruforgalmi Ellenőrzési Rendszer Működéséről szóló 5/2015. (II. 27.) Nemzetgazdasági Minisztériumi Rendelet említhető, amelyben az Adózás Rendjéről Szóló Törvény által nem említtet részletszabályok kerültek meghatározásra. Harmadikként említhető az 51/2014. (XII. 31.) Nemzetgazdasági Minisztériumi Rendelet, amely a kockázatos termékek körét határozta meg teljeskörűen.

5. Az EKÁER rendszer gyakorlati működése

Az új rendszer működésének legfontosabb eleme, hogy 2015. január elsejétől útdíj kötelessé vált a 3,5 tonnás vagy annál nagyobb össztömegű gépjármű által végzett közúti fuvarozás, és annak megkezdése előtt a fuvarozásért felelős személynek, vagy gazdasági társaságnak a tervezett szállítást be kell jelentenie az adóhivatalnál és úgynevezett EKÁER számot kell igényelnie. A fent meghatározott körben lévők kizárólag érvényes EKÁER számmal végezhetnek szállítási tevékenységet. Ide tartozik az Európai Unió más tagállamaiból Magyarországra irányuló termékértékesítés, valamint a Magyarországról az Európai Unió tagállamaiba irányuló termékértékesítés vagy egyéb célú kivitel, illetve a belföldre történő behozatal, ha nem közvetlenül a végfelhasználó részére történik, és a Magyarországra történő első beszállítás is, ha az áru áfa köteles. Meg kell jegyezni azt is, hogy az EU területén kívülre irányuló exporthoz, illetve az onnan bejövő importhoz kapcsolódó szállítmányozási tevékenység is engedélyköteles, tehát ezek a szabályok vonatkoznak rá.

A törvény nevesíti, hogy az úgynevezett kockázatos termékek esetében szigorúbb eljárási szabályokat kell alkalmazni. A kockázatos termékkörbe alapvetően élelmiszereket soroltak be (hús, tej, vaj, sajt, liszt, cukor, étolaj). E termékkör esetében még az egyébként nem útdíj köteles 3,5 tonna össztömeg alatti szállításokat is be kell jelenteni és engedélyeztetni kell a következő esetekben:

- Ha a szállított termék bruttó össztömege egy címzett esetén eléri a 200 kg-ot vagy az áru nettó forgalmi értéke a nettó 250 000 Ft-ot.
- Több címzett esetén az áruk össztömegének el kell érni az 500 kg-ot és a nettó értékének az 1 000 000 Ft-ot.

A rendszer működéséhez kapcsolódik a HU-GO országos kamerahálózat, amelynek működési szabályait 2013. évi LXVII. törvény határozta meg. Ennek megfelelően 2015. január 1-jétől a HU-GO rendszer által begyűjtött digitális forgalmi információkat a NAV jogosult átvenni és munkájában felhasználni. A kihelyezett közúti forgalmi utat ellenőrző kamerák segítségével a szállítmányok mozgása, a teljes belföldi közúti hálózatban, pontosan nyomon követhető és az összegyűjtött adatok egybevethetők a NAV által megszerzett adatokkal, így az EKÁER bejelentéseken alapuló információkkal is. A rendszer kiegészül a fuvarozók által nyújtott pénzügyi garancia rendszerrel is. Ennek összegét a bejelentő vállalkozás vagy egyéni vállalkozó előző 45 napos forgalmi adatai alapján határozzák meg, hasonlóan a jövedéki adók biztosítéki rendszeréhez.

6. A törvény által meghatározott mentességek köre

A jogalkotó más pénzügyi jogi normákhoz hasonlóan alanyi mentességeket is biztosított a szállítmányozást végzők egy jelentős csoportjának.

[11] A HU-GO a magyar közúti rendszerre telepített forgalom figyelő kamera rendszer, ami az út díjköteles tehergépjárművek mozgásának ellenőrzését végzi és a nyert információkból adatbázist készít 2013 óta.

Alanyi mentességet élveznek a következő jogi személyek és szállító eszközeik:

- Magyar Honvédség, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, rendvédelmi szervek, Országgyűlési Őrség;
- Magyarországon szolgálati okból átvonuló katonai egységek (NATO) valamint a Magyarországon hivatalos szolgálati tevékenységet teljesítő külföldi katonai parancsnokok hivatalos és szolgálati járművei, a nemzetközi szerződésekben foglaltak szerint, illetve ennek hiányában a viszonosság alapján;
- Katasztrófavédelem járművei;
- nemzetközi szerződések, egyezmények alapján mentes gépjárművek;
- humanitárius segélyszállítmányok;
- jövedéki termékeket, illetve hulladékot szállító járművek;
- hatályos vámtörvény alapján vámfelügyelet alatt álló termékeket szállító gépjárművek;
- postai küldeményeket, gyógyszereket, valamint a fémkereskedelemi törvény hatálya alá tartozó termékeket szállító gépjárművek.

7. A szállítmányozás bejelentésének módja és feltételei

A fuvarozás megkezdésének bejelentése az adó alanyok egyik legfontosabb kötelezettsége, annak ellenére, hogy az Adózás rendjéről szóló örvény (továbbiakban: Art.) ezt az adókötelezettségek taxatív felsorolásakor, nem nevesítette. Ennek gyakorlati megvalósítása a bevezetése óta elektronikus formában az ügyfélkapun keresztül történik, a bejelentő felhasználó nevén, és jelszavával. Ezeknek a digitális kellékeknek a beszerzése az első szállítást megelőzően, az adózó kötelezettsége. Ennek hiányában ez a kötelezettség jogszerűen nem teljesíthető. A bejelentést magának az adózónak vagy törvényes képviselőjének, vagy állandó megbízottjának kell megtennie. A törvény 22/E. § (8) részletesen szabályozza azoknak az adatoknak a körét, amelyekről az adóalanynak vagy képviselőjének, minden esetben teljeskörűen nyilatkoznia kell. A szükséges adatok közül megemlíteném a következőket: A fuvar feladójának adatai (cégnév, adó azonosító szám,) a felrakódás pontos címe, címzett adatai (cégnév, adó azonosító) a kirakodás pontos címe. Kockázatos termék esetén ez a kör kibővül. Ebben az esetben a kirakodás címén található ingatlant jogszerűen használó cégek, vállalkozások pontos adatait is meg kell adni, ha az nem azonos a címzett adataival. Ezen túlmenően a adózónak közölnie kell a kontroll adatokat is az adóhivatallal, a felrakodás-betárolás ellenőrzése érdekében (telefonszám, házszám, egyéb elérhetőségek). A bejelentés fontos eleme, hogy a számhoz tartozó tehát szállított termékek fajtáját, tömegét, értékét, származását, meghatározzák és regisztrálják a hatályos vám nomenklatúra alapján. Meg kell határozni a termék fuvarozásának jogcímét, célját, indokát is (értékesítés, bérmunka, tárolás). Nyilatkozni kell a szállítást végző gépjárműről is (rendszám, típus, szállítási kapacitás).

A bejelentés folyamatának legfontosabb eleme maga az egyedi és egy alaklomra kiadott EKÁER szám. Ez az adóhatóság által esetileg generált, digitális jel, kizárólag egyetlen szállítmányt jelöl, és a tranzakció lezárulása után hatályát veszíti. Egy szállítmány alatt, az ugyanazon gépjárművel szállított, egy feladó által indított, egy címzetthez irányuló egy útvonalon teljesülő egyszeri fuvarozási aktust értjük! Abban az esetben azonban, amikor a feladó egy címzett részére ugyanazzal az útdíj köteles gépjárművel különböző fajtájú termékeket fuvaroztat (például egy kamionnal szállíttat egy címzettnek egy időben krumplit és napraforgót is), akkor ebben az esetben a különböző termékek egyszerre is bejelenthetők, és az adóhatóság a bejelentés alapján, egy EKÁER számot állapíthat meg.

Abban az esetben, ha egy feladó több címzett részére egyetlen útdíj köteles gépjárművel fuvaroztat akár egyféle akár többféle terméket, akkor az EKÁER szám megállapítása érdekében tett bejelentések számát a címzettek száma határozza meg. Ennek értelmében, öt címzett részére történő szállítás esetén, a közúti fuvarozás megkezdése előtt öt EKÁER számot kell igényelni. A megszerzett szám a meghatározásától számított 15 napig érvényes, és ezen időtartam alatt kell bejelenteni és megvalósítani a gyakorlatban is a felrakodást (betárolást) a fuvarozást, valamint az átvételi helyre érkezés időpontját (kitárolás) is be kell jelenteni.

A bejelentést követően a NAV a fuvarozóhoz és fuvarhoz rendelet EKÁER számot és a bejelentett adatokat hozzárendeli a szállítani kívánt termékegységhez, mennyiséghez, és így egyedi és jól követhető digitális adategységet hoz létre. Ennek a mesterségesen létrehozott karakternek, a jogi és a tényleges termék pályája is jól követhetővé és ellenőrizhetővé válik.

8. A bejelentési kötelezettség ellenőrzése és elmulasztásának jogi következményei

A bejelentési szabályok megsértésének legfontosabb következménye, hogy a jogosulatlanul szállított termék igazolatlan eredetűnek minősül és értékének 40%-ig terjedő mulasztási bírsággal sújtható a termék tulajdonosa. Ezen túlmenően az illegálisan szállított termék le is foglalható, kivéve, ha az áru romlandó.

A szankciókat a hatóság 2015. január 15-től már alkalmazta is. A NAV 2018-ban közzétett egy beszámolót az EKÁER bírságolási gyakorlatáról.[12] Tapasztalataik szerint a hibák általában nem szándékos emberi mulasztásból illetve információhiányból származnak. A leggyakrabban elkövetett hibák közül megemlítik a bejelentési kötelezettség és a határidők elmulasztását, a helytelen adatok használatát, és az áru értékének helytelen meghatározását. A jelentés arról számol be, hogy az adóhatóság a kisebb hibákkal kapcsolatban méltányosan jár el és alacsony összegű 0–100 000 forint közötti bírságokat szab ki az áru értékétől függetlenül. Viszonylag ritkán szabják ki a törvény által meghatározott legfelső 40%-os bírságmértéket. Ezt csak a gazdasági társaságok gyakorlatában feltárt rendszerszintű és visszatérő jellegű, az adóigazgatási rendszer kijátszását célzó elkövetés esetén alkalmazzák. Az átlagos bírságmérték azonban még itt sem haladja meg az áru értékének 15%-át. Az egyéb esetekben alkalmazott, nem szándékos csaláson alapuló kis jelentőségű hibák feltárásakor az általános bírságmérték az áru értékének a 4–5%-át éri el.

A szállítmányozó cégek hatékony állami ellenőrzése érdekében a fuvarozó vállalkozás köteles a szállítmányt kísérő minden dokumentumot magánál tartani és a hatósági személyek kérésére azt be kell mutatnia. Jogkövető módon, kereskedelmi mennyiségű termék csak igazoló dokumentumok (fuvarlevél, számla) birtokában fuvarozható. Ezen túlmenően a fuvarozást végző természetes személyeknek vagy vállalkozóknak, nyilatkozniuk kell az álltaluk szállított termékek tulajdonosáról, és eredetéről és ezeket a tényeket, állításokat dokumentumokkal is igazolniuk kell. Amennyiben a fuvarozást végző a nyilatkozattételi kötelezettségét megtagadja, hiányosan igazolja állításait vagy hamis nyilatkozatokat tesz, akkor súlyos jogkövetkezményekre számíthat.

A rendszer gyakorlati működésének egyik legnagyobb jogi hiányossága, hogy ebből az eljárásból hiányzik az önellenőrzés lehetősége. Tehát a vállalkozás az általa észlelt hibáit nem javíthatja ki, az adóigazgatás más területének gyakorlatához hasonlóan. A jóhiszeműségének bizonyítására csak önellenőrzési jegyzőkönyvhöz hasonló feljegyzést vehet fel, amelyre az esetlegesen elinduló jogorvoslati eljárásban hivatkozhat. Az e területen végzett jogorvoslati eljárás megegyezik a más adókötelezettségek vizsgálatakor lefolytatottakhoz, és az adóhivatal dolgozói által felvett jegyzőkönyvre észrevétel tehető, és a határozat ellen fellebbezés nyújtható be.[13]

[12] 5 perc Adó: EKÁER bírságolási tapasztalatok, jogorvoslati lehetőségek, https://5percado.hu/ekaer-birsagolasi-tapasztalatok-jogorvoslati-lehetosegek/

[13] 5 perc Adó: EKÁER bírságolási tapasztalatok, jogorvoslati lehetőségek, https://5percado.hu/ekaer-birsagolasi-tapasztalatok-jogorvoslati-lehetosegek/

9. Az új eszközök alkalmazásának első eredményei

Az új jogi-technikai eszköz bevezetését megelőzően több magyarországi logisztikai és kereskedelmi szakmai szervezet képviselője is megfogalmazott negatív véleményt. A Magyar Logisztikai Szolgáltató Központok Szövetségének egyik vezetője valamint a Magyar Szállítmányozási és Logisztikai Szövetség vezetője szerint[14] jelentős károkat, és a bevezetést követő négy-öt hónapban káoszt is okozhat az áru ellenőrzés bevezetése, mert azt a gyakorlatban nem tesztelték. Azzal egyet értettek, hogy ez az eszköz képes lehet az általános forgalmi adóra elkövetett csalások felderítésére és az áruk valós idejű nyomon követelésével a gazdaság fehérítésére. Azt is megfogalmazták, hogy ez együtt járhat a magyar logisztikai ipar visszaesésével, és azzal is, hogy a szállítmányozó tevékenységet végző gazdasági társaságok és befektetők elkerülhetik az országot, és nem tudjuk kihasználni az ország logisztikailag kedvező fekvését. Ezeknek a negatív hatásoknak az eredményeként, csökkenhet az áfa és a társasági adó, valamint a vám bevételek volumene, és a foglalkoztatás is. A Magyar Zöldség-gyümölcs Szakmaközi és Terméktanács elnöke szerint[15] könnyen kijátszható az ellenőrzési rendszer a 3,5 tonna alatti járművek alkalmazásával, vagy a fuvaradatok meghamisításával.

A felmerült negatív várakozásokkal szemben a Nemzeti Adó- és Vámhivatal és a Nemzetgazdasági Minisztérium szakértői optimisták voltak. Pankucsi Zoltán a Nemzetgazdasági Minisztérium adóügyekért felelős államtitkára szerint az új rendszer növelni fogja az adó bevételeket,[16] mégpedig úgy, hogy a kormány nem új adókat vet ki, hanem a meglévőket lesz képes hatékonyabban beszedni. Sinkóné Csendes Ágnes[17] a NAV adózási főigazgatója szerint az EKÁER célja az adóbevételek növelése mellett az is, hogy javítson a jogkövető adózók pozícióján, vagyis szüntesse meg a jogellenesen eljáró vállalkozók verseny előnyeit, és segítse a jogkövető magatartást, és javítsa az adóigazgatás működésének hatékonyságát. Ez utóbbi célt a kapcsolt vállalkozások, valamint a bejelentők adatainak ellenőrzésével és az ügyfelek gazdasági tevékenységének feltérképezésével kockázati profilokat létrehozva va-

[14] További két hónapos türelmi időszakot kér az MLSZKSZ, http://www.mlszksz.hu/hireink/41-ekaer-tovabbi-ket-honapos-turelmi-idoszakot-ker-az-mlszksz, Magyar Nemzet: Meglepően könnyen kijátszható az EKÁER, https://mno.hu/gazdasag/nagyon-konnyen-kijatszhato-ez-ekaer-1307638

[15] További két hónapos türelmi időszakot kér az MLSZKSZ, http://www.mlszksz.hu/hireink/41-ekaer-tovabbi-ket-honapos-turelmi-idoszakot-ker-az-mlszksz, Magyar Nemzet: Meglepően könnyen kijátszható az EKÁER, https://mno.hu/gazdasag/nagyon-konnyen-kijatszhato-ez-ekaer-1307638

[16] Előnyös hatást gyakorol az áfabevételre az ekáer, http://elelmiszer.hu/gazdasag/cikk/elonyos_hatast_gyakorol_az_afabevetelre_az_ekaer

[17] Előnyös hatást gyakorol az áfabevételre az ekáer, http://elelmiszer.hu/gazdasag/cikk/elonyos_hatast_gyakorol_az_afabevetelre_az_ekaer

lósítsa meg. A rendszer működése során összegyűjtött információkat más adó ellenőrzési eljárásokban is sikerrel tudják majd felhasználni. Ami az intézkedés csomag tényleges költségvetési eredményeit illeti, az előzetesen pozitív várakozások következtek be. Már a bevezetés első évében jelentős eredményekről, növekvő általános forgalmi adó bevételekről és növekvő legális gazdaságról, tehát a szürke gazdaság visszaszorulásáról számolt be a NAV és a kereskedelmi szervezetek. A tisztességesen gazdálkodó társaságok már 2015-ben a forgalmuk 15–20%-os bővülését tapasztalták. Már ebben az évben az áfa rés, tehát az adó be nem fizetett hányada, 3%-kal csökkent. Ez azt eredményezte, hogy az adó elkerülés vélelmezett hányada a 25,5%-os régiós átlaghoz képest 13,7%-ra csökkent.[18] Az új magyar rendszer eredményeit az Európai Bizottság is elismerte. A Bizottság 2017-es jelentésében azt az adócsalás elleni küzdelem jó eszközének nevezte akkor, amikor a 2015-ös évben az EU-ban összesen 152 milliárd euróra becsülték az adóelkerülés miatti tagállami veszteségeket.[19, 20]

„Az EKÁER rendszerrel kapcsolatos adókötelezettségek teljesítését az első két évben mintegy 25 000 esetben vizsgálták, és ebből több mint 15 000 esetben vámszakmai szempontból is ellenőrzést végeztek. Ezek alapján a hatóság 160 millió forint mulasztási bírságot állapított meg. Igazolatlan eredetű áru szállítása miatt további 230 millió mulasztási bírságot szabtak ki."[21] Megállapítható az is, hogy már a 2016-os költségvetési évben teljesültek a megnövelt adó bevételi előirányzatok, az általános forgalmi adónemben, és csökkent az adócsalások, és a fekete gazdaság aránya. Varga Mihály Nemzetgazdasági Miniszter is hasonló tapasztalatokról számolt be „Az online pénztárgépek és a közúti áruforgalmat ellenőrző rendszer, vagyis az EKÁER üzembe állítása az elmúlt két évben 300–400 milliárd forintot hozott. Ennyivel fizettek be többet az államnak azok a gazdasági szereplők, amelyek korábban illegálisan vagy fél illegálisan működtek."[22] A rendszer működésének közvetett hatásaként jelentkezett, hogy 2017. június 30-ig több mint 5,7 milliárd forint egyéb adótartozást is kiegyenlítettek az EKÁER-t használó vállalkozások.[23]

10. Összefoglaló

Nem lehet vitás, hogy ezek a pozitív bevételi eredmények és a gazdaság fehéredése ezeknek az egyszerű és más országokban már régóta alkalmazott technikai eszközöknek köszönhetőek. Nem a jogkövetési szint belső megerősödéséről vagy jelentős adócsökkentésről beszélünk, „csupán" az adóhivatal ellenőrzésének jól átgondolt elektronikus fejlesztéséről. A pozitív magyar tapasztalatokat megismerve már két ország vezetett be hasonló elektronikus eszközt. Lengyelországban 2017. május 1-jétől működik a magyar modellt követő SENT elnevezésű közúti ellenőrző rendszer.[24] Szlovákia 2018-tól alkalmazza ezt a technikát. Ezen túlmenően több ország jelezte, hogy figyeli a magyar működés tapasztalatait, és érdeklődik annak bevezetése iránt. Ebbe a körbe tartozik Nagy Britannia, Finnország, Belgium. Szerencsére a negatív előrejelzések sem igazolódtak be, és Magyarország nem veszítette el az EKÁER miatt tőkevonzó képességét és logisztikai előnyeit sem. Úgy tűnik az EKÁER olyan technikai eszköze lett az adócsalás elleni küzdelemnek, amely ismételten igazolta, hogy az adóigazgatási ellenőrzésre fordított fejlesztési források minden egysége hatványozottan képes megtérülni a költségvetés számára, és így még az adóalanyok számára is jó befektetés lehet.■

[18] Az Európai Bizottság az EKÁER (elektronikus közúti áruforgalom – ellenőrző rendszer) szabályozási problémái miatt kötelezettségszegési eljárást indított Magyarország ellen, https://hirlevel.egov.hu/2017/10/04/az-europai-bizottsag-az-ekaer-elektronikus-kozutiaruforgalom-ellenorzo-rendszer-szabalyozasi-problemai-miatt-kotelezettsegszegesi-eljarast-inditott-magyarorszag-ellen/

[19] Meg kell jegyezni, hogy az Európai Bizottság 2017-ben a magyar EKÁER rendszer alkalmazása miatt felszólította a magyar kormányt, hogy hangolja össze a nemzeti előírásait az uniós előírásokkal a 2006/112/ EK tanácsi irányelv szabályai szerint.

[20] J. Swinkels: The Phenomeon of VAT Groups under EU Law and Their VAT – Saving Aspects in: International VAT Monitor January/ February 2010. p. 39. A. M. Jimenez: Towars a Homogeneous Theory of Abuse in EU (Direct) Tax Law, in Bulletin for International Taxation April/May 2012; p. 27.5

[21] Varga László: Az EKÁER helyszíni ellenőrzésének tapasztalatai. Adóvilág XX. 2016/7. 29–31. oldal

[22] Magyar Idők: Százmilliárdos adócsökkentés jövőre VM interjú, 2017 https://magyaridok.hu/gazdasag/szazmilliardos-adocsokkentes-jovore-2456239/

[23] Az Európai Bizottság az EKÁER (elektronikus közúti áruforgalom – ellenőrző rendszer) szabályozási problémái miatt kötelezettségszegési eljárást indított Magyarország ellen, https://hirlevel.egov.hu/2017/10/04/az-europai-bizottsag-az-ekaer-elektronikus-kozutiaruforgalom-ellenorzo-rendszer-szabalyozasi-problemai-miatt-kotelezettsegszegesi-eljarast-inditott-magyarorszag-ellen/

[24] Lengyelország bevezette a SENT nevű rendszert, a magyar EKÁER mintájára, http://www.mkfe.hu/hu/mediamenu/hirek/aktualis-hrek/148-kulfoldi-hrek/8173-lengyelorsz%C3%A1g-bevezeti-a-sent-nev%C5%B1-rendszert,-a-magyar-ekaer-mint%C3%A1j%C3%A1ra.html

Dr. Tóth Dávid*

Kockázatelemzés egyes gazdasági bűncselekmények kapcsán[1]

I. Bevezetés

A jelen tanulmány célja egyes gazdasági bűncselekmények gazdaságbiztonsági kockázatait feltárni és elemezni. Az alábbi deliktumok kerülnek a vizsgálódás középpontjába:

- a pénzhamisítás;
- a költségvetési csalás;
- a bankkártya csalások;
  - a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása és elősegítése;
  - a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés;[2]
  - információs rendszer útján elkövetett csalás.

Valamennyi bűncselekmény egy állam gazdaságának működését sérti és veszélyezteti valamilyen formában és mértékben.

II. A pénzhamisítás által okozott gazdasági károk

A pénzhamisítás régmúltra visszatekintő bűncselekmény, amely valószínűleg egyidős a pénz megjelenésével.

A pénzhamisításról általában elmondható, hogy sérti az állam pénzkibocsátási monopóliumát, a pénzforgalom biztonságát, és a pénzbe, mint fizetőeszközbe vetett bizalmat. Nagy mennyiségű hamis vagy hamisított pénz forgalomba kerülése veszélyezteti az állam gazdasági rendjét, valamint a pénzeszközök és az árualap egyensúlyát.

John F. Chant tanulmánya[3] kimutatta, hogy a pénzhamisításnak az „árát" három oldalról fizetjük meg. Ez a három a pénzhamisítás

- redisztribúciós költsége,
- prevenciós költsége,
- s végül bizalmi költsége.

A *redisztribúciós költség* a vásárlóerő csökkenésére utal, amelyet azok szenvedek el, akiknél hamis pénzt találnak. Végső soron annál keletkezik anyagi kár, akinél kiderül a pénz hamis volta, addig az kvázi eredeti pénzként cirkulál. Ez a költség magában foglalja azokat a javakat és szolgáltatásokat, amelyekkel az áldozatok kereskednek a hamis pénzért cserébe. Egy további redisztribúciós költség is ered ebből, mivel a hamis pénzek gyakorlatilag kiszoríthatják a valódi, jegybank által kibocsátott pénzeket a forgalomból. Végezetül a jegybank elveszti a pénzhamisítókkal szemben az ún. *seigniorage*-t (pénzkibocsátásából eredő profitot) is. A redisztribúciós költségek egyéni szinten okoznak kárt, s nem közösségi szinten a gazdaságnak.

A *prevenciós költségek* abból az erőfeszítésekből származnak, hogy megszabaduljanak a pénzhamisításból eredő redisztribúciós költségek viselésétől. A költségek két alanyi körnél különböző módon jelentkeznek. E két alanyi kör:

- az individuumok, illetve az üzleti élet,
- a kormányzat és a központi bank.

A vállalkozások, illetve az individuumok a hamis pénz elfogadásának elkerülése érdekében pénzellenőrző eszközöket (pl.: UV-lámpát, hamis pénz detektort) vásárolnak. Emellett kiadásként merülhet fel a személyzet pénzhamisítás megelőzése érdekében elvégzett felvilágosító tréningje is.

A kormányzat és a központi bank prevenciós törekvései közvetlen módon kívánják meggátolni a pénzhamisítást. A kormányzati oldalról ezek a költségek magában foglalják a rendészeti, és bírósági kiadásokat. A központi bankok költségei pedig a biztonsági jegyek folyamatos fejlesztéséből, illetve az elavult biztonsági jegyekkel ellátott pénzek forgalomból való kivonásából erednek. Egy többszerzős tanulmány[4] rámutatott arra, hogy az új bankjegyek kibocsátása jelentős kiadásokat okozhat, így például az Egyesült Államokban 2003 és 2013 között a bankjegyek biztonsági fejlesz-

* *Egyetemi tanársegéd; doktorjelölt, PTE ÁJK*

[1] Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-3-IV.-PTE-110 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

[2] E kettő bűncselekmény a Büntető Törvénykönyv XXXVIII. Fejezetében van szabályozva. Lásd bővebben elemzését Gál István László: A pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Polt Péter (szerk.) Új Btk. kommentár: 7. kötet, Különös rész. 224. p. Budapest: Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó Zrt., 2013. 193–224. o.

[3] John F. Chant: The Canadian experience with counterfeiting. Bank of Canada review. 2004. 42–54. o.

[4] Nathan Viles – Alexandra Rush – Thomas Rohling: The Social Costs of Currency Counterfeiting. Research Discussion Paper. Reserve Bank of Australia. 2015. p. 8.

tésére, éves szinten átlagosan 11 millió dollárt költöttek. A redisztribúciós költségekkel szemben a prevenciós költségek a társadalom egészének okoznak kárt. A pénzhamisításból eredő közvetlen károk többszörösére is ugorhat a prevenciós költségek összege. Brantingham és Easton közös tanulmánya[5] kimutatta, hogy Kanadában a vagyon elleni bűncselekmények 1996-ban 12.5 milliárd kárt okoztak, míg a prevenciós költségek ennek a 2,5 szeresét tették ki.

A pénzhamisítás bizalmi költségei *(confidence costs)* a pénz hálózati karakterisztikájából erednek. Csakúgy, mint a telefon, a pénz sem sokat érne egy személynek, ha mások nem használnák. Néhány embernek azon döntése, hogy a pénz használatáról áttérjenek más fizetőeszközre, költségeket fog keletkeztetni a pénz használóinál, mivel kevesebb tranzakciós partnerük lesz. A pénzt, mint fizetőeszközt ellehetetlenítheti, ha kritikus számú ember elveszti a bizalmát egy meghatározott címletben, vagy akár a valuta egészében.[6]

E tanulmányban foglalt megállapításokat a Magyarországi gyakorlat is alátámasztja, mivel 1999-ben ki kellett vonni a forgalomból az 5000 forintos címleteket, mert olyan jó minőségű hamisítványok kerültek a forgalomba, hogy teljes egészében megingatták az ilyen címletű fizetőeszközbe vetett bizalmat.

A fizetőeszközbe vetett bizalomnak a megingását az USA Nemzeti Kutatási Tanácsának Pénzhamisítás Elleni Technológiák nevű bizottsága egy tanulmányában[7] ezt a pénzhamisítás *pszichológiai hatásaként* írja le. Az államok felismerték, hogy a pénzhamisítás pszichológiai hatása miatt nemzetbiztonsági kockázatot jelent, s nemcsak a bűnözés szintjén jelenthet problémát, hanem akár háború eszköze is lehet. Példaként említhető erre az, amikor a brit kormányzat destabilizálni kívánta az Amerikai Kontinentális Kormányzatot a függetlenségi háború alatt hamis pénzekkel.[8] Hasonló eset volt, amikor az amerikai polgárháború alatt az északi Unionisták küldtek hamis dollárokat déli konföderációra,[9] illetve amikor a második világháború alatt a német kormányzat készített magas minőségű brit 5 fontosokat.

A hamis pénzek forgalomba kerülésének *inflációs* hatásai is lehetnek. Ennek oka, hogy hirtelen kerül nagy mennyiségű pénz a gazdaságba (több van forgalomban, mint amennyinek ideálisan kéne lennie). Megnő a vásárlóerő, és megnő a kereslet a javakra, illetve szolgáltatásokra. S mivel a kínálat nem tud megfelelni a keresletnek, a javak szűkössé válnak, s természetszerűleg megnövekednek az árak. Ezt követően a fogyasztóknak többet kell fizetniük ugyanazon mennyiségű javakért. Minél nagyobb az infláció, annál kevesebbet ér egy darab bankjegy fizetőereje. A pénz fokozatosan elértéktelenedik. A nagy mennyiségű hamis pénz által okozott kínálati szűkösségnek egy másik negatív hatása is lehet, hogy a fekete- vagy szürkegazdaságba terelheti a fogyasztást. Az infláció, a pénz elértéktelenedése, és a feketegazdaság térnyerése együttesen komoly károkat okoz a gazdaságnak. Tovább fokozhatja az infláció káros hatásait, ha más országokból alacsonyabb áron, dömping mennyiségben elárasztják javakkal a hamis pénzekkel terhelt országot, s így tovább gyengül az ország gazdaságbiztonsága. Monnet szerint[10] akkor lehet a pénzhamisításnak igazán komoly inflációs hatása, hogyha a hamis pénzek előállításának költségei jelentősen csökkennek.

III. A költségvetési csalás által okozott gazdasági károk

Hasonlóan a pénzhamisításhoz a költségvetési csalás (vagy régebbi nevén adócsalás) is egy nagyon régi bűncselekmény, feltehetőleg a fejlett civilizációk kialakulásával egyidős. Az ókori görögöknél Platón is írt e társadalmi jelenségről.[11]

2017 októberében hozott NAV tájékoztatója szerint az első félévében közel háromezer pénzügyi-gazdasági bűncselekményt tártak fel, melyek jelentős része, 40 százaléka költségvetési csalás volt. A mintegy 3000 bűncselekménnyel összesen 50 milliárd forintos kárt okoztak a bűnelkövetők. E károkozásból valószínűsíthetően 30 milliárd forint megtérül a lefoglalások miatt, de így is 20 milliárdos állami bevételkiesés jelentős érvágás a magyar költségvetésnek. A NAV tájékoztatása szerint a leggyakoribb elkövetési mód a láncolatos áfacsalás, ilyenkor az elkövetők egy cégláncolatokat hoznak létre az áfa eltüntetésére.[12]

A költségvetési csalás és az adókikerülés a legfőbb veszélye, hogy egyrészt komoly bevételkiesést okoz egy állam adott költségvetésének, másrészt hozzájárulnak az államháztartási hiány növekedéséhez, harmadrészt növelheti az államadósságot. Ennek következtében kevesebb forrás lesz olyan állami beruházásokra, amelyek növelnék a gazdaságot (GDP-t) és a foglalkoztatást.[13]

[5] Brantingham, P. and S. Easton. 1998. „The Costs of Crime: Who Pays and How Much?" 1998 Update. In: Fraser Institute Critical Issues Bulletin. Vancouver, BC. The Fraser Institute. p. 9.

[6] Ed Nosala – Neil Wallace: A model of (the threat of) counterfeiting. Journal of Monetary Economics. Volume 54, Issue 4, May 2007, pp. 994–1001.

[7] Committee on Technologies to Deter Currency Counterfeiting, National Research Council: A Path to the Next Generation of U.S. Banknotes: Keeping Them Real. National Academies Press. 2015. pp. 13–14.

[8] John W. Cooley: Currency Wars: How Forged Money is the New Weapon of Mass Destruction. Skyhorse Publishing; First Edition edition. 2008. pp. 69–99.

[9] Laurence Dwight Smith: Counterfeiting a crime against the people. W. W. Norton and Company Inc. New York. 1944. p. 82.

[10] Cyril Monnet: Counterfeiting and inflation. In: Working paper series. European Central Bank. No. 512 / August 2005. p. 5.

[11] Szilovics Csaba: Az adótervezéstől az adócsalásig. In: Magyar Jog 2013/7. 407. o.

[12] http://inforadio.hu/gazdasag/2017/10/13/elkepesztoen_sok_a_koltsegvetesi_csalas/ (letöltés ideje: 2017. 11. 01.)

[13] Jacsó Judit: Az adócsalás elleni büntetőjogi fellépés aktuális tendenciái az Európai Unióban – különös tekintettel a német, az osztrák és a magyar szabályozásra. In: Kriminológiai Közlemények 75. 181. o. https://drive.google.

A költségvetési csalás másik nagy veszélye, hogy hogy eltorzítja, sőt megszüntetheti az adórendszerek megfogalmazott szociális és igazságossági céljait, mivel az adóalanyok különböző mértékben képesek élni az adócsalás eszközeivel. E bűncselekmény növeli a jogkövető adófizetők terheit, s emellett rombolja a valóságos piaci verseny feltételeit. Az adócsalók tisztességtelen versenyelőnyökhöz juthatnak, nő a profitjuk, s csökkentik a veszteségeiket s emiatt a gazdaságon belül az erőforrások allokációja torzul. Ha pedig a kieső bevételek pótlását az adókulcsok növelésével kívánja elérni az aktuális kormányzat, akkor annak a következménye az lesz még igazságtalanabb lesz az adórendszer. Csökkenhet egyes foglalkozások vagy gazdasági szektorok hatékonysága. A költségvetési csalások további jelentős hatása, hogy nem kapunk valós képest a gazdasági statisztikákról, azt eltorzítja, és ez hibák okozhat később a monetáris és fiskális politika tervezésében. A bűncselekmény nagymértékű emelkedése pedig növelheti a feketegazdaságot is.[14]

A költségvetési csalások visszaszorításában nemcsak a büntetőjogi törvényi tényállásának van jelentős szerepe, hanem magának az adórendszernek is. Fontos, hogyha történik például egy adóreform az fokozatosan és lakosság számára érthető és átlátható módon történjék. Egy modernebb, fejlettebb adórendszeri átalakításnak lehetnek rövidtávon negatív hatásai, mint például Magyarországon svéd mintára készült 1987/88-as adóreform, amely bevezette a személyi progresszív tizenegy adókulcsot tartalmazó jövedelemadózást. Az új adórendszerre a társadalom nem volt felkészülve, túl bonyolult volt a feltételrendszer és emellett egyes társadalmi rétegeket adócsalásra motivált.[15] Szilovics Csaba szerint célszerűbb egy kevésbé sikerült adójogszabályhoz hosszú távon igazodva stabilan működni, mint egy folyamatosan javítgatott rendszerhez permanensen felzárkózni.[16]

Végezetül az adócsalások számát egy igazságos és méltányos adórendszer képes lehet lecsökkenteni.[17]

IV. A bankkártyacsalások által okozott károk

IV.1. A bankkártyacsalás fogalma

A „bankkártyacsalás" (credit card fraud) egy kriminológiai gyűjtőfogalom, mely magában foglal valamenynyi bankkártyával kapcsolatos deliktumot. A magyar Büntető Törvénykönyvben szereplő bűncselekmények közül idetartozik a

- készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása és elősegítése;
- készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés;
- információs rendszer útján elkövetett csalás.

A fenti bűncselekmények jogtárgysérelmet nézve tekinthetők gazdasági, vagyon elleni bűncselekmények egyaránt. Gazdasági deliktumnak (mint ahogy a korábbi Büntető Törvénykönyvünk is az 1978. évi IV. törvény) azért mert sértik a készpénz-helyettesítő fizetési eszközök zavartalan forgalmát, amely makro szinten nem tesz jót a gazdaságnak. Vagyoni elleni deliktumnak azért, mert az egyének szintjén is gyakran vagyoni kárt okoznak a bűnelkövetőknek. Amennyiben bankkártya csalások online térben vagy információ technológiás eszközzel történik az ún. kiberbűncselekmények (cyber crime) kategóriájába is be lehet őket sorolni, mint ahogy teszi ezt P.W. Singer és Allan Friedman is. Kiberbűnözés körébe tartozik minden olyan deliktum, amelynél az elkövetők digitális eszközöket alkalmaznak, hogy kifejtsenek illegális tevékenységeket, és lopjanak.[18] J. P. Cross a bankkártyával bűncselekményeket a személyazonosság-lopás (identity theft) körébe vonja.[19]

Újabb és újabb elkövetési módokra találhatunk példát a gyakorlatban:

- gyakori, hogy az elkövetők, bank-automaták (ATM) nyílására felszerelt ún. skimmerekkel (miniatűr adatrögzítő eszközökkel) szerzik meg a bankkártya adatainkat. A skimmer eszközök kinézetre az ATM részeit képezik, általában egy kártyaolvasóval, és egy usb-bemenettel vannak felszerelve. A gyanútlan ATM-felhasználó már azzal, hogy beteszi a bankkártyáját a skimmer eszköz nyílásába, már meg is adta annak adatait a bűnelkövetőnek. A PIN kód megszerzéséhez általában miniatűr kamerákat szoktak felszerelni, vagy a skimmer eszközre, vagy pedig az ATM-re, amely a billentyűzetre néz. Újabban 3D nyomtatóval készített billentyűzeteket is gyártanak, hogy ezzel az eszközzel PIN kódokat megszerezzék. Miután

com/file/d/0B2SNd0aaBWEnUmp0dTBraXhLc1E/view (letöltés ideje: 2017 11. 01.)

[14] Szilovics: i. m. 2013. 408–409. o.

[15] Szilovics Csaba: Stabilitás és kiszámíthatóság a természetes személyek adóztatásában 1985–2005 között. In: Jakab András, Takács Péter (szerk.) A magyar jogrendszer átalakulása, 1985/1990–2005: Jog, rendszerváltozás, EU-csatlakozás. Budapest: Gondolat; ELTE ÁJK, 2007. 814. o.

[16] Szilovics Csaba Stability and Calculability Regarding the Taxation of Natural Persons in the Period of 1998-2005. (Ercsey Zsombor (ford.); In: Jakab András, Takács Péter, Tatham Allan F (szerk.): The transformation of the Hungarian legal order 1985–2005: transition to the rule of law and accession to the European Union. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2007. 169. o.

[17] Lásd bővebben: Szilovics Csaba: Az igazságosság elveinek érvényesülése a természetes személyek adóztatásában. In: Jura 2012/1. 119–126. o.

[18] P. W. Singer – Allan Friedman: Cybersecurity and cyberwar. What everyone needs to know. Oxford University Press, New York. 2014. (elektronikus könyv)

[19] J. P. Cross: Identity theft protection. How to prevent identity theft and credit card fraud. LCPublifish, New York, 2014. (elektronikus könyv)

a felhasználó eltávozott az ATM-től, a bűnelkövető csak leszereli a skimmer eszközt, hazaviszi, rákötí egy számítógépre egy usb-kábellel és lementi a bankkártya adatainkat, a PIN kóddal együtt.
- Phising (adathalászat), online történő csalás útján. Tipikus példa, ha a bank nevében küldenek e-mailt, azzal az üzenettel, hogy probléma merült fel, és a hiba elhárítása érdekében adja meg személyes adatait.[20]
- A technika fejlődésének eredményeként ma már egyre kényelmesebb fizetési megoldásokkal találkozhatunk, erre egyik példa a paypass kártya. Paypass kártyával történő fizetés esetén már érintés nélkül is tudunk fizetni, azzal, hogy csak oda tartjuk kártyánkat a POS terminálhoz, és a két eszköz rádiófrekvenciás jelek útján kommunikál egymással. A bűnelkövetők ezeket a rádiófrekvenciás jeleket képesek rögzíteni újabb skimmer eszközökkel. Az ilyen módon szerzett adatokkal vagy az interneten vásárolnak, vagy pedig a paypass kártyát zsebtolvajokkal lopatják el.[21]
- Az interneten keresztül történő fizetés esetén minden bankkártya adatot meg kell adni (a kártyán szereplő név, kártyaszám, lejárat, biztonsági kód) így a kiberbűnözők is igyekeznek megszerezni ezeket az adatokat a hálózaton átmenő adatok kifürkészésével, célzott szerverek feltörésével.[22]

Különösen veszélyesek e bűncselekmények, ha bűnszervezetek vagy terrorista csoportok követik el, fejlett eszközökkel. Az államok közötti hadviselésről sem feledkezhetünk meg, amely egyre gyakrabban a kibertérben történik és nem a szárazföldi vagy tengeri frontokon. 2008-ban Oroszországból érkezett terhelés (DDOS) támadás Grúzia ellen, ahol a teljes bankszektor lebénult ennek következtében.[23] Az ilyen támadások ellen már nem büntetőjogi, hanem nemzetbiztonsági eszközöket szükségesek.

IV.2. A bankkártyacsalások által okozott károk számokban

A világ pénzügyi rendszerét elemző Nilson Report 2017 októberében kiadott jelentésében[24] kimutatta, hogy bankkártya csalások világszerte összesen 22,8 milliárd dollár kárt okoztak 2016-ban, amely 4,4%-os emelkedést hozott. Ez a statisztika magában foglalja a bűnelkövetők által okozott károkat a
- bankkártya kibocsátóknak;
- bankkártya tranzakciót lebonyolító kereskedőknek;
- bankautomatát üzemeltetőknek;
- bankkártya-tulajdonosoknak.

2015-ben ez a szám 21,84 milliárd dollár volt, amely 2014-hez képest még szignifikánsabb, 20,6%-os emelkedés volt.

Az alábbi diagram[25] azt mutatja, hogy 100 dollár kártyaforgalomra, hány cent kár jutott éves szinten világszerte:

Az ACI Universal payments felmérése[26] szerint, ahol bankkártya-használókat kérdeztek meg arról, hogy 2016-ban érte-e őket bankkártyacsalás.

Magyarország, Thaiföld, Spanyolország vonatkozásában azért nem mutatható ki változás, mert 2014-ben még ezekben az országokban nem volt erre vonatkozó felmérés.

A táblázat érdekessége, hogy majdnem valamennyi országban nőt a bankkártyacsalások aránya az elmúlt években. Riasztó szám, hogy Mexikóban több mint az ügyfelek fele, Brazíliában és az Egyesült Államokban pedig közel az ügyfelek 50%-a vált már bankkártya csalások áldozatává.

Az ACI felmérése szerint majdnem minden harmadik banki ügyfél vált bankkártyacsalások áldozatává az elmúlt öt évben. A bankkártya és hitelkártya tulajdonosok közel 17%-a nem csak egy, hanem több alkalommal is bűncselekmények áldozatává vált az elmúlt 5 évben.[27]

Akár egyedi ügyek is jelentős károkat tudnak okozni. 2011-ben Rogelio Hackett Jr.-t ítélték el az Egyesült Államokban, mivel bankkártyák ellopásán keresztül 36 millió dollár értékben okozott vagyoni károkat.[28]

[20] Jen Grondahl Lee – Gini Graham Scott: Preventing credit card fraud. A complete guide from everyone from merchants to consumers. Rowman & Littlefield. Lanham – Boulder – New York – London. 2017. (elektronikus könyv).

[21] Nagy Zoltán: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.): *Magyar Büntetőjog Különös rész*. Osiris Kiadó, Budapest. 2014. 501–502. o.

[22] Nagy: i. m. 502. o.

[23] Richard A. Clarke – Robert K. Knake: Cyber war.The next threat to national security and what to do about it. HarperCollins e-book. New York. 2012. (elektronikus könyv)

[24] The Nilson Report 2017 october / issue 1118. HSN Consultants Inc. 2017. 1. o.

[25] The Nilson Report 2017 october / issue 1118. HSN Consultants Inc. 2017. 1–6. o.

[26] https://www.aciworldwide.com/lp/fraud-survey/results (letöltés ideje: 2017. 10. 15.)

[27] https://www.aciworldwide.com/-/media/files/collateral/trends/2016-global-consumer-card-fraud-where-card-fraud-is-coming-from.pdf (letöltés ideje: 2017. 10. 15.)

[28] P. W. Singer – Friedman: i. m. (elektronikus könyv, oldalszám nélkül).

	Ország	Összes bankkártya- használók hány százaléka vált áldozattá	Százalékos változás 2014–2016 között
1.	Mexikó	56%	+23%
2.	Brazília	49%	+19%
3.	USA	47%	+6%
4.	Ausztrália	40%	+9%
5.	India	37%	4%
6.	Szingapúr	36%	+8%
7.	Kanada	35%	+14%
8.	Dél-Afrika	33%	+3%
9.	Franciaország	29%	+3%
10.	Egyesült Királyság	29%	+1%
11.	Olaszország	27%	+7%
12.	Dubai	27%	–17%
13.	Spanyolország	26%	nincs teljes adat
14.	Indonézia	26%	+4%
15.	Thaiföld	23%	nincs teljes adat
16.	Új-Zéland	20%	+3%
17.	Németország	18%	+2%
18.	Svédország	14%	+4%
19.	Hollandia	14%	+1%
20.	Magyarország	9%	nincs teljes adat

IV.3. A bankkártyával kapcsolatos bűncselekményekre vonatkozó statisztika Magyarországon

Az alábbi statisztikát összefoglaló táblázat[29] mutatja éves szinten regisztrált készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatos bűncselekményeket. Ez a statisztika nem kizárólag a bankkártyával kapcsolatos bűncselekményeket foglalja össze, mivel a deliktumok elkövetési tárgya bővebb és kiterjed egyéb készpénz-helyettesítő fizetési eszközökre is (pl.: váltók, Széchenyi Pihenőkártya, Erzsébet utalvány stb.) de feltételezhetően jelentős részüket bankkártyákkal összefüggésben követték el.

[29] *Forrás:* Egységes nyomozóhatósági és ügyészségi bűnügyi statisztika (Enyübs).

Bűncselekmény neve / év	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása	65	202	130	425
A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése	3	1	3	3
A készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés	5804	1186	870	23 064
információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás	250	1398	2176	3409

E bűncselekményeknél

- Lehetőség szerint mindig ugyanannál a megszokott vagy ismert típusú bank-automatát vegyünk fel készpénzt.
- Biztonságosabb, ha olyan bank-automatát veszünk igénybe, amelyik épületben vagy banki előtérben található.
- Ha a készülék váratlan és indokolatlan „hibajelenséget" produkál a bank-automata megadott telefonszámon üzemeltetővel, a bankkal, a rendőrséggel lépjünk kapcsolatba!
- Hibajelenség esetén óvakodni kell az idegen látszólag jó szándékú segítőkész emberektől, a bankkártyát, illetve a PIN kódot átadni még véletlenül sem szabad, kizárólag pénzintézeti dolgozótól szabad elfogadni segítséget.
- A tranzakcióról kiadott bizonylatot tegyük el![30]

V. Összegzés

Konklúzióként levonható, hogy a tanulmányban tárgyalt gazdasági bűncselekmény komoly veszélyforrást jelenthetnek és jelentenek egy-egy állam gazdaságának. A terroristák, vagy államok által elkövetett kibertámadások esetén már nemzetbiztonsági kockázatokat is hordoznak e deliktumok.

A pénzhamisítás legfőbb veszélye, hogy sérti az állam pénzkibocsátási monopóliumát, a pénzbe mint fizetőeszközbe vetett bizalmat, és nagy mennyiségű hamis pénzek forgalomba kerülése esetén nőhet az infláció és a feketegazdaság felé tereli a forgalmat.

A költségvetési csalás bevételkiesést okoz az állam költségvetésének, közvetve sérti a közteherviselési kötelezettséget teljesítő embereknek a költségvetések megfelelő működéséhez fűződő érdekét.[31]

A készpénzkímélő fizetési megoldások elterjedése egy Janus-arcú jelenség, mert miközben megkönnyítik a hétköznapjainkban, sok esetben a bűnelkövetők dolgát is megkönnyítik, és könnyebben válhatunk a bűncselekmények áldozatává.■

Felhasznált irodalom jegyzéke

1. Brantingham, P. and S. Easton. „The Costs of Crime: Who Pays and How Much?" 1998 Update. In: Fraser Institute Critical Issues Bulletin. Vancouver, BC. The Fraser Institute. 1998.
2. Committee on Technologies to Deter Currency Counterfeiting, National Research Council: A Path to the Next Generation of U.S. Banknotes: Keeping Them Real. National Academies Press. 2015.
3. Cyril MONNET: Counterfeiting and inflation. In: Working paper series. European Central Bank. No. 512 / August 2005.
4. Ed NOSALA – Neil WALLACE: A model of (the threat of) counterfeiting. Journal of Monetary Economics. Volume 54, Issue 4, 2007.
5. Gál István László: A pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények In: Polt Péter (szerk.) Új Btk. kommentár: 7. kötet, Különös rész. 224 p. Budapest: Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó Zrt., 2013. 193–224. o.
6. J. P. Cross: Identity theft protection. How to prevent identity theft and credit card fraud. LCPublifish, New York, 2014.
7. Jacsó Judit: A költségvetési csalás. In: Hollán Miklós – Barabás A. Tünde (Szerk.): A Negyedik magyar büntetőkódex régi és újabb vitakérdései. Kiadó az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont és az Országos Kriminológiai Intézet. 2017.
8. Jacsó Judit: Az adócsalás elleni büntetőjogi fellépés aktuális tendenciái az Európai Unióban – különös tekintettel a német, az osztrák és a magyar szabályozásra. In: Kriminológiai Közlemények 75. 181. o. https://drive.google.com/file/d/0B2SNd0aaBWEnUmp0dTBraXhLc1E/view (letöltés ideje: 2017 11. 01.)
9. Jen Grondahl Lee – Gini Graham Scott: Preventing credit card fraud. A complete guide from everyone from merchants to consumers. Rowman & Littlefield. Lanham – Boulder – New York–London. 2017.
10. John F. Chant: The Canadian experience with counterfeiting. Bank of Canada review. 2004.
11. John W. COOLEY: Currency Wars: How Forged Money is the New Weapon of Mass Destruction. Skyhorse Publishing; First Edition edition. 2008.
12. Laurence Dwight SMITH: Counterfeiting a crime against the people. W. W. Norton and Company Inc. New York. 1944.
13. Nagy Zoltán: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.): Magyar Büntetőjog Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest. 2014.
14. Nathan Viles – Alexandra Rush – Thomas Rohling: The Social Costs of Currency Counterfeiting. Research Discussion Paper. Reserve Bank of Australia. 2015.
15. P.W. Singer – Allan Friedman: Cybersecurity and cyberwar. What everyone needs to know. Oxford University Press, New York. 2014.
16. Richard A. Clarke – Robert K. Knake: Cyber war. The next threat to national security and what to do about it. HarperCollins e-book. 2012.
17. Szilovics Csaba Stability and Calculability Regarding the Taxation of Natural Persons in the

[30] Jen Grondahl Lee – Gini Graham Scott: i. m. (elektronikus könyv, oldalszám nélkül).

[31] Jacsó Judit: A költségvetési csalás. In: Hollán Miklós – Barabás A. Tünde (Szerk.): A Negyedik magyar büntetőkódex régi és újabb vitakérdései. Kiadó az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont és az Országos Kriminológiai Intézet. 2017. 277. o.

Period of 1998–2005. (Ercsey Zsombor (ford.); In: Jakab András, Takács Péter, Tatham Allan F. (szerk.): The transformation of the Hungarian legal order 1985–2005: transition to the rule of law and accession to the European Union. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2007.
18. Szilovics Csaba: Az adótervezéstől az adócsalásig. In: Magyar Jog 2013/7. 407. o.
19. Szilovics Csaba: Az igazságosság elveinek érvényesülése a természetes személyek adóztatásában. In: Jura 2012/1.
20. Szilovics Csaba: Stabilitás és kiszámíthatóság a természetes személyek adóztatásában 1985–2005 között. In: Jakab András, Takács Péter (szerk.) A magyar jogrendszer átalakulása, 1985/1990–2005: Jog, rendszerváltozás, EU-csatlakozás. Budapest: Gondolat; ELTE ÁJK, 2007.
21. The Nilson Report 2017 october / issue 1118. HSN Consultants Inc. 2017.

Felhasznált internetes források

1. http://inforadio.hu/gazdasag/2017/10/13/elkepesztoen_sok_a_koltsegvetesi_csalas/ (letöltés ideje: 2017. 11. 01.)
2. https://www.aciworldwide.com/-/media/files/collateral/trends/2016-global-consumer-card-fraud-where-card-fraud-is-coming-from.pdf (letöltés ideje: 2017. 10. 15.)
3. https://www.aciworldwide.com/lp/fraud-survey/results (letöltés ideje: 2017. 10. 15.)

A BÜNTETŐELJÁRÁSI TÖRVÉNY MAGYARÁZATA

Az új, 2017. évi büntetőeljárási törvény magyarázata a kodifikációs bizottság korábbi tagjaitól

SZERZŐK: **Bánáti János, Belovics Ervin, Erdei Árpád, Farkas Ákos, Kónya István**

SZERKESZTŐK: **Belovics Ervin, Erdei Árpád**

Ára: 15 000 Ft

A büntető anyagi jog és a büntetés-végrehajtási jog megújítását követően az azokat összekötő láncszem, a büntetőeljárási jog új alapokra helyezése is szükségessé vált. Az eljárások időszerű befejezése, valamint a büntető igazságszolgáltatás hatékony működése iránti társadalmi igény mellett az újrakodifikálást az is indokolta, hogy az elfogadása óta több mint száz módosításon átesett 1998. évi XIX. törvény időközben jelentős mértékben inkoherenssé vált.

A 2017. június 13-án elfogadott új büntetőeljárási törvény (2017. évi XC. törvény) magyarázatára vállalkoztak a kodifikáció indulásakor meghatározó szerepet betöltő Kodifikációs Bizottság elnöke és tagjai: Bánáti János büntetőügyvéd, a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke; Belovics Ervin, a legfőbb ügyész büntetőjogi helyettese, tanszékvezető egyetemi tanár; Erdei Árpád professor emeritus; Farkas Ákos intézetigazgató egyetemi tanár; valamint Kónya István büntetőbíró, a Kúria elnökhelyettese. A szerzői csapat további tagja Belegi József, a Kúria nyugalmazott tanácselnöke.

Az új kódex a büntetőeljárás minden szakaszában, valamint számos jogintézménye vonatkozásában lényeges, több esetben koncepcionális újdonságokat vezet be. A kézikönyv gyakorlati útmutatást nyújt a jövőbeni szabályozásról a tárgyalótermekben megforduló valamennyi jogászi hivatásrend tagjai számára, ugyanakkor szerzői kiemelt hangsúlyt fektetnek a magyarázatok tudományos megalapozottságára is.

WEBES VÁSÁRLÁS –5%

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo utca 14. **FAX:** (36-1) 349-7600 **TELEFON:** (36-1) 340-2304 • info@hvgorac.hu **www.hvgorac.hu**

Dr. Zsiros Bettina*

Recenzió Tóth Andrea Noémi: A távoltartás jogintézménye című monográfiájáról[1]

A távoltartás jogintézménye, mint kényszerintézkedés, 2006-ban került a büntetőeljárási törvénybe, közvetlen eljárásjogi előzmények nélkül, az előzetes letartóztatás alternatívájaként.[2]

A távoltartásról, mint büntető eljárásjogi jogintézményről, az azt beemelő 2006. évi LI. törvény indokolása a következőképpen rendelkezik: „a lakhelyelhagyási tilalom szabályait alapul véve, a távoltartás büntetőeljárási kényszerintézkedésként kerül meghatározásra. E kényszerintézkedésnek alapvetően az a célja, hogy az eljárások elhúzódása mellett is megfelelő és gyors védelmi eszközt biztosítson a sértett részére az eljárás jogerős befejezése előtt azzal, hogy a bizonyítási eljárás sikerét elősegíti. Erre a célra a távoltartás, mint kényszerintézkedés lehet alkalmas."[3]

Tekintettel arra, hogy mennyire összetett és jogi eszközökkel nehezen kezelhető társadalmi jelenségként kell értékelnünk a családon belüli erőszakot – amellyel szemben tehát elsődlegesen a távoltartás jogintézménye kíván gyors és hatékony segítséget nyújtani –, már a törvényi rendelkezések megalkotása sem volt zökkenőmentes. Az Országgyűlés 2003. április 14-én elfogadott egy országgyűlési határozatot, „felismerve azt, hogy a családon belüli erőszak visszaszorítása érdekében a jelenleginél hatékonyabb intézkedésekre, az egyes állami szervek közötti, valamint az állami szervek és a társadalmi szervezetek közötti együttműködés formáinak kiépítésére van szükség"[4] 2004 áprilisában benyújtotta a Kormány a családon belüli erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló T/9837. számú törvényjavaslatot, mely azonban pusztán a részletes vitáig jutott el, végül azt a Kormány átdolgozásra visszszakérte. Ennek jellemzője eredetileg az lett volna, hogy egységesen – a monográfia Szerzője által pilléreknek nevezett egységekként – szabályozza a távoltartás jogintézményét, így a közigazgatási határozattal elrendelhető távoltartást, a polgári és a büntetőeljárásban igénybe vehető távoltartást is. Végül a 2005. év végén benyújtásra került a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosítására vonatkozó T/18090. számú törvényjavaslat, majd ennek alapján 2006-ban a távoltartás, mint büntető-eljárásjogi intézményének bevezetésére a 2006. évi LI. törvénnyel. Az eredeti előterjesztői szándékkal szemben azonban nem került sor arra, hogy a törvényhozás a büntetőeljáráson kívül is kezelje a családon belüli erőszak eseteit, így távoltartásra csak a büntetőeljárás során adott lehetőséget a törvény.[5]

A gyakorlati tapasztalatok – elsősorban civil szervezetek visszajelzése alapján – azonban azt mutatták, hogy a távoltartás e formájában nem lehetett képes arra, hogy az előzetes várakozásoknak megfeleljen, így nem volt alkalmas a családon belüli erőszak, mint rendkívül bonyolult és legtöbbször azonnali – ám nem feltétlenül büntetőjogi – beavatkozást igénylő visszás társadalmi jelenség megfelelő kezelésére. Tóth Andrea Noémi is hasonló álláspontot képvisel, amikor rögzíti: „a családon belüli erőszak összetett problémaköre legtöbbször azonnali beavatkozást igényel, és e helyzetben a sértett nem várhat a büntetőeljárási távoltartás garanciákkal övezett jogintézményére."[6]

Éppen ezért, a jelenleg hatályos szabályozást létrehozó 2009. évi LXXII. törvény visszatér a 2004-ben benyújtott törvényjavaslat elgondolásaihoz, és az ma főként az osztrák jogszabályra, illetve a gyakorlati tapasztalatokra támaszkodik.[7]

Tóth Andrea Noémi a távoltartás jogintézményének feldolgozása során eredeti módon közelíti meg e kérdéskört. Azt nem csak mint büntető eljárásjogi kényszerintézkedést vizsgálja, hanem sajátos nézőpontként azon komplex élethelyzetből indul ki, amely esetben a távoltartás elrendelésre kerülhet, nem csak büntetőeljárás keretében, hanem akár a rendőrség, akár a

* *PhD-hallgató, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola*

[1] A monográfia elérhető a Debreceni Egyetem elektronikus Archívumában „Publikációk" fül alatt a dea.lib.unideb.hu oldalon.

[2] Tóth Andrea Noémi: A távoltartás jogintézménye. Debreceni Egyetem, Debrecen, 2018, 9. oldal.

[3] 2006. évi LI. törvény a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról. III. pont 3. alpont.

[4] 45/2003. (IV. 16.) OGY határozat a családon belüli erőszak megelőzésére és hatékony kezelésére irányuló nemzeti stratégia kialakításáról.

[5] 2006. évi LI. törvény indokolása.

[6] Tóth Andrea Noémi: i. m. 55. oldal.

[7] 2009. évi LXXII. törvény indokolása.

polgári bíróság által is elrendelhető ideiglenes megelőző-, és megelőző távoltartásként is. Ebből kifolyólag a művet a téma rendszerszemléletű, komplex megközelítése jellemzi a teljesség igényét tükrözve.

A Szerző témával kapcsolatos széles körű ismereteit támasztja alá a távoltartás jogintézményének interdiszciplináris vizsgálata. Külön fejezetekben tér ki ugyanis a távoltartás jogintézményének az alapjogokkal való kollíziójára, de a távoltartásra okot adó helyzetben a bántalmazott/sértett, illetve a terhelt lélektanával is foglalkozik, az ilyen helyzetek pszichológiai hátterét is vizsgálja. A távoltartáshoz hasonló logikát követ a Büntető Törvénykönyv (a továbbiakban: Btk.) Általános részében, a büntetések között elhelyezkedő kitiltás, kiutasítás, illetve sportrendezvények látogatásától való eltiltás, valamint az intézkedések között fellelhető pártfogó felügyelet keretében is előírhatók a távoltartáshoz hasonló magatartási szabályok[8], így ezek ugyancsak megjelennek a monográfiában, szintén önálló fejezetként.

A mű struktúrájára jellemző, hogy az összesen tíz fejezet szigorú logikai rendben követi egymást. E logikai ívbe illeszkedően, a nemzetközi és uniós rendelkezésekről szóló fejezetet követően a Szerző az USA, mint a távoltartás bölcsőjeként aposztrofált fejezetben szól néhány oldalon keresztül, vázlatosan az ún. Duluth modellről, amely valóban több európai állam számára[9] mintaként szolgált a távoltartás tekintetében. Jóllehet, a Szerző széles látóköréről, a témával kapcsolatos jártasságáról és alaposságáról tesz tanúbizonyságot, azonban e fejezetben megfogalmazott néhány gondolat nélkül is teljes volna a mű, tekintettel arra is, hogy a távoltartás vizsgálata az USA-ban önálló tudományos kutatás tárgyát képezhetné.

A mű leghosszabb fejezetében kerül sor a távoltartásra vonatkozó magyar szabályozás elemzésére, mégpedig a már említett három „pillér" osztrák mintával való párhuzamba állítása révén. A Szerző folyamatosan reflektál a vizsgált pontok kapcsán az osztrák szabályozásra, és az egyes pillérek tekintetében is levonja az összehasonlítás tanulságait, majd ezek alapján egy további fejezetet szentel a magyar szabályozás anomáliáinak csokorba gyűjtésére. Az összehasonlítás tanulságaként azt a megállapítást teszi, hogy az osztrák mintakövetés hazánkban csak részben sikerült, így megfontolásra érdemesnek tartja bizonyos rendelkezések átvételét.[10]

Keretbe foglalva a textust, a Szerző teljesíti, amit műve elején deklarált célkitűzésként fogalmaz meg, így „a megalapozott elméleti és gyakorlati következtetések levonása, ezek révén a távoltartás szabályanyagával kapcsolatos tudományos ajánlások megfogalmazása, és a jogalkotás számára is hasznosítható javaslatok kimunkálásáról" a mű zárásaként ad számot, csaknem 20 oldalon keresztül.[11]

A monográfia „magvát" a következő gondolatok alkotják: azzal, hogy 2006-ban kizárólag büntető eljárásjogi kényszerintézkedésként került beemelésre a magyar jogba a távoltartás jogintézménye, az meglehetősen eltávolodott a korábban felállított célkitűzésektől, azaz, hogy a sértettek számára azonnali, gyors és hatékony segítséget nyújthasson. Nem elegendő ugyanis a megindult büntetőeljárás, a távoltartás elrendeléséhez az is szükséges, hogy az indítványban megjelölt személy a nyomozási bíró üléséig, vagy az ügyben eljáró bíróság döntéséig gyanúsított pozícióba kerüljön, amely időben legtöbbször már távol esik attól a cselekménytől, amire tekintettel az indítványozó kéri a távoltartás elrendelését. A 2009-ben megszületett szabályozás már törekedett a felmerült problémák kiküszöbölésére, azonban meglátása szerint számos olyan hiányosság fennmaradt e törvény hatályba lépését követően is, amelyek jogértelmezéssel nem, kizárólag jogalkalmazással orvosolhatók.[12] Feltétlennek tehát semmiképp nem tekinthető a segítség, ahogyan gyorsnak és hosszú távúnak sem, tekintettel arra, hogy a törvényi rendelkezések értelmében – a büntetőeljárások időtartamához képest – az 1998. évi Be.-ben rövid időtartamra, maximum 60 napra volt elrendelhető. Megjegyzendő, hogy az új büntetőeljárási törvény rendezni kívánta a távoltartás maximális időtartamával kapcsolatos problémát[13], azonban ennek tükrében is érvényes lehet a Szerző azon megállapítása, hogy a távoltartás a büntetőeljárási törvényben a terhelt számára biztosítandó garanciák miatt nem garantálja és nem is garantálhatja a gyors, hatékony és hosszú távú segítséget a sértett számára, az nem jelent megoldást a családon belüli erőszak problémakörére, így megkérdőjelezi egyáltalán a büntetőeljárási kényszerintézkedések közötti elhelyezésének létjogosultságát is. Meglátása szerint továbbá e jogintézmény legnagyobb problémája a hozzátartozók közötti viszonyban az, hogy a segítségnyújtó rendszer nem koherens, azaz a különböző hatóságok által elrendelhető távoltartások között aligha lelhetők fel kapcsolódási pontok, hivatalból történő értesítések, vizsgálati kötelezettségek.[14]

A távoltartás kapcsán a jogalkotó is észlelve a jogintézmény kapcsán felmerült anomáliákat, a 2018 júliusában hatályba lépett 2017. évi XC. törvény – az új büntetőeljárási törvényünk – indokolásából kiderül, hogy „számos újonnan bevezetett jogintézmény – legalábbis a hatályos formájában – nem váltotta be az eredetileg hozzá fűzött várakozásokat (például óvadék, távoltartás, tárgyalásról lemondás, kiemelt jelentőségű ügyek külön eljárása), ezért ezek átfogó, egységes szempontok szerinti rendszerezése elengedhetetlen." A távoltartás jogintézményével kapcsolatban

[8] Tóth Andrea Noémi: i. m. 12. oldal.
[9] Például Spanyolország, Ausztria (Forrás: Tóth Andrea Noémi: i. m. 35. oldal).
[10] Tóth Andrea Noémi: i. m. 196. oldal.
[11] Tóth Andrea Noémi: i. m. 10. oldal.
[12] Tóth Andrea Noémi: i. m. 195. oldal.
[13] 2017. évi XC. törvény 289. §
[14] Tóth Andrea Noémi: i. m. 9–17. oldal.

azonban egyértelműen rögzíti az indokolás, hogy az koncepcionális újítást nem tartalmaz: „annak jellegén nem kívánt érdemben változtatni."[15] Ebből kiindulva – a Szerző szerint – megállapítható, hogy továbbra sem a sértett érdeke fogja vezérelni az elrendelést, hanem a bizonyítási eljárás sikere. Azonnali segítségnyújtást meglátása szerint már a büntetőeljárási kényszerintézkedés volta miatt sem lehet vizionálni, hiszen alanya ezt követően is csak a terhelt lehet, amely viszont ugyanúgy magával hordozza a Szerző aggályait.[16]

Közhelynek tűnhet egy könyvajánlóban a hiánypótló kifejezést használni, Tóth Andrea Noémi monográfiáját azonban mindenképp megilleti e jelző, tekintettel arra, hogy a távoltartás jogintézményének hasonlóan átfogó módon, kritikai szemlélettel történő feldolgozására korábban nem került sor. A könyv alapos kutatómunka eredménye, mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a Szerző munkája során számos színvonalas publikációban megfogalmazott kutatási részeredményei. Különösen értékessé teszi a művet, hogy nem csak elméleti síkon vizsgálja és értékeli a távoltartás jogintézményét, hanem kitér az esetjog tanulmányozásán keresztül a joggyakorlatban történő érvényesülésének feltérképezésére is.

Mindezekre tekintettel Tóth Andrea Noémi monográfiáját jelen helyzetben különösen értékesnek tartom a távoltartás jogintézményének vonatkozásában, az új kódex nyomán megvalósuló törvényi és rendeleti jogalkotás ugyanis még várhatóan hosszabb ideig folyik, vagyis a Szerző kezdeményezései a jövőben akár a kodifikációban[17] is testet ölthetnek.■

[15] 2017. évi XC. törvény indokolása: általános indokolás és 280–295. §

[16] Tóth Andrea Noémi: i. m. 122. oldal.

[17] A kodifikáció/rendeleti jogalkotás új Be. hatására megjelenő eredményei például: 15/2018. (VI. 15.) IM rendelet a bűnügyi felügyelet és a távoltartás végrehajtásáról; 471/2017. (XII. 28.) Korm. rendelet az ideiglenes megelőző távoltartó határozat meghozatalának részletes szabályairól; 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól 166–168. §.

MUNKÁVAL KAPCSOLATOS SZANKCIÓK A MAGYAR BÜNTETŐJOGBAN

SZERZŐ: **Sípos Ferenc**

Ára: 4500 Ft

A munkával kapcsolatos szankciók – mint a közérdekű munka és a jóvátételi munka – folyamatosan növekvő arányban vannak jelen a kiszabott büntetések között, ezért elméleti és gyakorlati vizsgálatuk rendkívül időszerű, de az idáig vezető, sokszor rögös úton is számos olyan értékes tapasztalat halmozódott fel, melynek bemutatásával a hazai jogirodalom ez ideig adós maradt.

Erre tekintettel mutatja be a szerző a munkabüntetések történeti formáit, a kodifikáció előtt és után, így például a rabszolgaság, a gályarabság, a dologház, a szigorított dologház, a javító-nevelő munka és a szigorított javító-nevelő munka történetét. Lajstromba szedi a modern munkabüntetések alapjául szolgáló nemzetközi dokumentumokat, továbbá részletesen bemutatja a skandináv államok, valamint Hollandia, Belgium és Franciaország vonatkozó rendelkezéseit, külön hangsúlyt fektetve a felhalmozódott és a hazai szakemberek számára is tanulságos gyakorlati tapasztalatokra.

A hazai szabályozás részletes, kritikus, gyakorlati szempontú bemutatására tekintettel pedig kijelenthető, hogy a kötet nemcsak az elméleti szakemberek számára hasznos, de a gyakorló jogászok könyvtárából sem hiányozhat.

WEBES VÁSÁRLÁS –5%

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo utca 14. **FAX:** (36-1) 349-7600 **TELEFON:** (36-1) 340-2304 • info@hvgorac.hu **www.hvgorac.hu**

Dr. habil Bárándy Gergely*

Emberkereskedelem vagy gyermek sérelmére elkövetett kerítés?

Egy legfőbb ügyészségi iránymutatás értelmezéséről

A Legfőbb Ügyészség Nyomozás Felügyeleti és Vádelőkészítési Főosztályának, valamint a Kiemelt Korrupciós és Szervezett Bűnözés Elleni Ügyek Főosztályának vezetői levélben arról tájékoztatták a fellebbviteli főügyészeket, valamint a megyei főügyészeket, hogy felülvizsgálták az emberkereskedelem bűntette tárgyában korábban született legfőbb ügyészségi iránymutatást[1], azt a továbbiakban nem tartják fenn, s ügyintézési tapasztalataik alapján annak helyébe új iránymutatás lép.[2] Az új iránymutatás I. pontja alapján országszerte minősítik át a kerítés kiskorú sérelmére elkövetett minősített esetének bűntettét emberkereskedelem bűntettének minősített eseteire, amelyek lényegesen súlyosabb megítélésű bűncselekmények. A Legfőbb Ügyészség álláspontja szerint erre alapvetően a konszumpció elve alapján nyílik lehetőség.[3]

Az ügyészségi irányelv alapvetően három nemzetközi jogforrásra hivatkozik:

- Az Egyesült Nemzetek keretében Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezménynek az emberkereskedelem, különösen a nők és gyermekek kereskedelme megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről szóló Jegyzőkönyve kihirdetéséről szóló 2006. évi CII. törvényre (a továbbiakban Palermói Egyezmény)
- Az Európai Parlament és a Tanács 2011/36/EU irányelvére az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról. (a továbbiakban: európai parlamenti és tanácsi irányelv)
- Az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Fellépéséről szóló Egyezményének kihirdetéséről szóló 2013. évi XVIII. törvényre (a továbbiakban: Egyezmény)

1. Konszumpció vagy specialitás?

Nem vitatható a legfőbb ügyészségi vélemény megállapítása, amely szerint az emberkereskedelem törvényi tényállásának egyes minősített esetei [Btk. 192. § (2) bekezdése alapján a (4) és (5) bekezdései] látszólagos (heterogén) alaki halmazatban állhatnak a kerítés minősített esetével. A vélemény szerint – amely alapján országszerte minősítik át a 18. életévüket be nem töltött sértettek sérelmére elkövetett prostitúciós bűncselekményt emberkereskedelemmé – ez a látszólagos halmazat a konszumpció elve alapján állapítható meg. Míg a látszólagos halmazat ténye nem, a következtetés, amely szerint emiatt az emberkereskedelem elnyeli a nála enyhébben büntethető kerítés bűntettét már vitatható.

Alaki halmazat esetén, három elvet szoktunk nevesíteni, ami a halmazatot látszólagos halmazattá teszi: a specialitás elvét, a szubszidiaritás elvét és a konszumpció elvét.

Utóbbi, a konszumpció elve akkor alkalmazható, akkor állapítható meg ez alapján látszólagos halmazat, ha *„az átfogó (és súlyosabb büntetési tétellel fenyegetett) törvényi tényállás mintegy elnyeli, felemészti az enyhébbet…”*[4] Feltéve, hogy a tényállások találkozása in abstracto (szükségképpeni), ami 100%-os együttes előfordulást jelent, vagy gyakori (Ambrus – helyesen ezzel a szóval foglalja össze a bírói gyakorlatban kialakult rendszerinti és tipikus kifejezéseket), ami 70-80%-osat. Azaz a bűncselekmények kapcsolata már a törvényi tényállások szintjén kimutatható, azokat általánosságban meglévő előfordulás jellemzi. Nem egy véletlenszerű összetalálkozásról van szó, hanem olyan gyakori életbeli összefüggésről, amelyet vélelmezhetően a jogalkotó is figyelembe vehetett.[5] A konszumpció csak kiegészítő szabály lehet a specialitás mellett. Van, hogy konszumpció érvényesül a specialitás elvével

*Ügyvéd

[1] NF. 3889/2014/7-I. számú legfőbb ügyészségi iránymutatás.

[2] KSB. 3771/2018/5-I. és NF. 3889/2014/11. számú legfőbb ügyészségi iránymutatás.

[3] Uo. I./A. pont.

[4] Berkes György, Julis Mihály, Kiss Zsigmond, Kónya István, Rabóczki Ede: Magyar Büntetőjog Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó.

[5] Ambrus István: Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben. Szegedi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kar Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszék. 2014. 245–246. old.

„együttesen". Akkor, amikor a súlyosabb megítélésű törvényi tényállás a speciális, és az enyhébb megítélésű a generálisabb, az átfogóbb. Fordított esetben azonban nem. Azaz a különös bűncselekmény, a több ismérvet tartalmazó rendelkezés, a *lex specialis derogat legi generali* elv alapján megelőzi az általánost, akkor is, ha az enyhébben ítélendő meg. Attól függetlenül, hogy a jogalkotó melyik törvényi tényálláshoz rendelt súlyosabb büntetési tételt.[6] E vonatkozásban a tudományos megítélés és a joggyakorlat is konzekvens.

Az emberkereskedelem klasszikus fordulata (Btk. 192. § (1) bekezdés) esetében, amennyiben az elkövetett cselekmény a kerítés törvényi tényállásába is ütközik, álláspontom szerint is a konszumpció elve érvényesül. A (2) bekezdés szerinti fordulatnál, amelyről az ügyészségi iránymutatás ír, nem. A legegyszerűbb nyelvtani értelmezést alapul véve is kijelenthető, hogy a szexuális kizsákmányolás, melynek egyik formája a kerítés, speciális a kizsákmányoláshoz képest. Az ügyészségi irányelv a Palermói Egyezményre, valamint az európai parlamenti és tanácsi irányelvre hivatkozással – helyesen – állapítja meg, hogy e két jogforrás *„egyezően határozza meg, hogy a kizsákmányolás magában foglalja legalább a prostitúció révén történő kizsákmányolást vagy a szexuális kizsákmányolás más formáit."*[7] Az ügyészségi irányelv ugyanezen jogforrásokra hivatkozva idézi fel, hogy azok alapján az emberkereskedelem – egyebek mellett – a kiszolgáltatott helyzettel való visszaélés révén, kizsákmányolás céljából megvalósított cselekményeket foglalja magában.

A jogirodalomban nincs egységes álláspont azt illetően, hogy az egymással specialitás viszonyában álló bűncselekmények megalkotásának jogpolitikai indoka csupán az általános törvényi tényálláshoz képest egy súlyosabb vagy enyhébb megítélésű cselekmény sui generis bűncselekménnyé nyilvánítása lehet vagy esetleg más is. Hajlok arra, hogy több ok is lehet, hiszen e látszólagos halmazat létrejöhet akár úgy is, hogy ezt – éppen, mint a tanulmány tárgyát képező esetben – a jogfejlődés egyes bűncselekmények újradefiniálásával, mintegy véletlenül eredményezi.

A két törvényi tényállás, az emberkereskedelem és a kerítés tárgyalt esetei nincsenek pontos átfedésben. A speciális tényállás nem foglalja teljes egészében magában a generális diszpozíció valamennyi tényállási elemét. A bírói gyakorlat azonban a specialitás elvének alkalmazásánál ezt nem is követeli meg.[8] De a prostitúciós bűncselekmények körében is erre hívja fel a figyelmet Ambrus István és Szomora Zsolt, amikor álláspontjuk szerint *„a kiskorú veszélyeztetésének Btk. 208. § (2) bekezdés a) pontja szerinti alakzata helyett a 18 év alatti személy prostitúcióra való felhívásával megvalósuló kerítés bűntette [Btk. 200. § (2) bekezdés] a specialitás viszonyában áll."*[9] Ambrus levezeti, hogy a szorosabb, illetve a tágabb értelemben használt specialitási elvekből a magyar jogalkalmazó egyértelműen a tágabbat alkalmazza, gyakorlatnak tekinthető, hogy a bíróságok olyan bűncselekmények találkozásakor is megállapítják e látszólagos halmazatot, amikor a speciálisnak tekintett tényállás a generális diszpozíció valamely tényállási elemét vagy elemeit nem tartalmazza, teljes egészében nem fedi le a generális tényállást, avagy csak bizonyos konkrét életbeli szituációkban fedi le.[10]

2. A kitartottság minősített esetének értelmezése

A gyermek passzív alanyokkal kapcsolatban a jogi szabályozás kaotikus és ellentmondásos.[11] Az értelmezési anomáliákat szinte kódoló voltára egy doktori értekezés már 10 évvel ezelőtt felhívta a figyelmet.[12] A 2013-ban hatályba lépett új büntető törvénykönyv pozitív változásokat hozott.[13] Azonban az új szabályozás számos ponton további értelmezési nehézségeket generált – sok más mellett a látszólagos alaki halmazatok, valamint a Btk. belső arányosságának körében is.[14] A bírói gyakorlat már évekkel ezelőtt is ellentmondásos volt a prostitúciós bűncselekmények esetében, egy 2013-ban megjelent tanulmány például éppen a 18. életévét be nem töltött sértett sérelmére elkövetett kerítés és más prostitúciós bűncselekmények ugyanabban az ügyben meghozott, három, merőben eltérő bírói ítéletét elemzi.[15] A tanulmányban elemzett probléma egy részére – ami a kitartottság és a kerítés halmazati megítélését illeti – Kúria 7/2016. számú büntető elvi határozata iránymutatást adott, de számos kérdés azóta is nyitott. Az emberkereskedelemmel

[6] Erről lásd: Ambrus, 241. old.

[7] KSB. 3771/2018/5-I. és NF. 3889/2014/11. számú legfőbb ügyészségi állásfoglalás. I./A. pont.

[8] Lásd pl. 3/2007. BJD, BH 1980.152., BH 2001.413., BH 2009.169., BH 2010.207. BH 2010. 236., EBH 2008.1854., EBH 2010.2119.

[9] Szomora Zsolt: Néhány gondolat a nemi erkölcs elleni bűncselekmények szabályozása kapcsán. Keresztmetszet. Tanulmányok fiatal büntetőjogászok tollából. Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára 7. Szeged, 2005.
Ambrus, 244. old.

[10] Ambrus, 241–243. old.

[11] Gál István László: Szempontok a nemi erkölcs elleni bűncselekmények új szabályozásához. Büntetőjogi Kodifikáció 2/2002. szám. 29–33. old.

[12] Szomora Zsolt: A nemi bűncselekmények egyes dogmatikai alapkérdéseiről. Doktori értekezés. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. 2008.

[13] Lásd: Gál, István László: A szexuális bűncselekmények az új magyar büntetőjogban. Elek, Balázs; Háger, Tamás; Tóth, Andrea Noémi (szerk.) Igazság, ideál és valóság: Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére Debrecen: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, 2014. 115–151. old.

[14] Lásd pl.: Gál István László: A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények. Polt, Péter (szerk.) Új Btk. kommentár: 4. kötet, Különös rész Budapest. Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt., 2013. 7–45. old. Szomora Zsolt: Megjegyzések az új Büntető Törvénykönyv nemi bűncselekményekről szóló XIX. fejezetéhez. Magyar Jog, 2013. 11. szám. 656–657. old.

[15] Gál Andor: A Debreceni Ítélőtábla harmadfokú döntése a kerítésről. A gyermekprostitúció kizsákmányolásának büntetőjogi megítélése a gyakorlatban. JeMa, 2013. különszám.

kapcsolatban keletkezett nemzetközi és a magyar jogrendszerbe beépült viszonylag új szabályok kétségkívül új kihívásokat tartogatnak a mind a jogértelmezés, mind pedig a jogalkotás területén.

Érdemes egészen röviden kitérni konkrétan a 18. életévét be nem töltött sértett sérelmére elkövetett kitartottság minősített eseteinek értelmezésére. A sértett esetleges kiszolgáltatott helyzetét – legalábbis a kiszolgáltatottság egy meglehetősen tág körét – kihasználó elkövetési módot a jogalkotó a kerítés törvényi tényállásán belül – a (4) bekezdésben – értékelte. A jogalkotási cél láthatóan az, hogy ezt a körülményt a jogalkalmazó e tényálláson belül értékelje. Abból, hogy a 18. életévét be nem töltött sértett sérelmére elkövetett kerítést e minősítő körülménnyel egy szinten – szintén a (4) bekezdésben – szabályozza, levonható az a következtetés is, hogy a 18. életévét be nem töltött sértett esetében eleve vélelmezi a kiszolgáltatottságot, ahogy, megjegyzem, a Btk.-ban más bűncselekmények esetében is. Ez a következtetés még tényálláson belül, az (5) bekezdésben írt kétszeresen minősített eset megfogalmazásából is levonható, hiszen a 18. életévét be nem töltött sértett sérelmére elkövetett kerítést csak akkor szankcionálja súlyosabban, ha azt megtévesztéssel, erőszakkal vagy fenyegetéssel követik el, s nem csupán az elkövetőnek való kiszolgáltatott helyzetét kihasználva. Ellentmondana az arányosság elvének, ha a jogalkalmazó súlyosabban – vagy akár ugyanúgy – ítélné meg azt az esetet, amikor a 18. életévét betöltött be nem töltött sértett kiszolgáltatott helyzetével visszaélve veszik rá a szexuális cselekmény végzésére, mintha ugyanezt erőszakkal teszik.

Az emberkereskedelem vonatkozásában a gyermekek védelme érdekében a sértetti oldalon érthető jogpolitikai cél az, hogy a 18. életévüket betöltött sértettek esetében vélelmezi a jogalkotó a kiszolgáltatottságot. Ekkor azonban némi ellentmondás mutatkozik azzal a hazánkban is érzékelhető tendenciával, hogy a vétőképesség, a büntethetőség korhatára inkább lefelé mozdul. Némely bűncselekmény elkövetése esetén 12 éves kortól vélelmezi a jogalkotó azt a belátási képességet, ami a büntethetőséget megalapozza.[16] Ha a két jelenséget egy példában összehozzuk, disszonancia érzékelhető abban a most már Magyarországon is tetten érhető nemzetközi jogalkotási trendben, hogy mondjuk egy 17 éves prostituáltat futtató 16 éves tettes büntethető, meghozzá nem is kerítés, hanem emberkereskedelem miatt, ugyanis a nála egy évvel idősebb prostituált esetében a belátási képesség hiánya miatt törvényi vélelem feltételezi a neki való kiszolgáltatottságot.

[16] Bárándy Gergely – Bárándy Aliz: Gondolatok az új Büntető törvénykönyv elvi jelentőségű rendelkezéseiről. Büntetőjogi Szemle, 2013/3. szám.

3. A jogalkalmazói jogértelmezés határairól

a) alkotmánybírósági megközelítésben

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint, *„a »bírói jogalkotás«, amíg az kizárólag a jogszabályok értelmezésén alapul (amíg a bírói-ítélkezési hatalom nem veszi át alapvetően és közvetlenül a jogalkotás funkcióját), nem kerül ellentétbe a hatalommegosztás elvével.”*[17]

A testület egy másik, a tizenkettedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett szexuális erőszak értelmezéséről szóló 2/2016. Büntető jogegységi határozatot alaptörvény-ellenessé nyilvánító határozatában azonban rögzíti azt az axiómát is, hogy *„a jogszabály-értelmezés természetszerűen visel magán olyan jegyeket, melyeken keresztül e tevékenység* – különösen a Kúria esetében – *a jogalkotás határán járhat, de ez a jogszabályoknak való alárendeltségen nem változtat. A jogértelmezésre – akár az adott jogvitához kötődően, akár, mint jelen esetben a tartós jogalkalmazási gyakorlat egységének biztosítására irányulóan – csak a jogi szabályozás keretei között kerülhet sor. A bírói hatalom tehát alapvetően és közvetlenül nem veheti át a jogalkotás funkcióját egyik – a hatalommegosztás rendjében erre feljogosított – szervtől sem.”*[18]

Jakab András helyesen mutat rá arra, hogy *„az Alaptörvény bírói jogértelmezésre vonatkozó legfontosabb újítása az objektív teleologikus értelmezés előírása.”*[19] Sőt, osztom azt az álláspontját is, hogy helyes volna, ha a sablonos és futószalag-szerű jogalkalmazás helyett a társadalmi problémákon való gondolkodás és az arra való válaszkeresés egyre inkább a magyar bírák mentalitásává válna, s kevésbé idegenkednének e kreatív lehetőségtől. Mindazonáltal a teleologikus jogértelmezésnek is vannak alkotmányos határai.

„Márpedig abban az esetben, ha a teleologikus értelmezést az adott jogág normáinak értelmezése során elfogadott egyetlen más interpretációs módszerrel sem lehet igazolni, úgy a jogegység biztosítására irányuló jogalkalmazói döntés szinte szükségképpen átveszi a jogalkotó jogkörét”.[20]

Jakab emellett felhívja a figyelmet a szubjektív teleologikus értelmezés veszélyeire is, amikor a jogalkalmazó nem valamely rendelkezés vagy az egész jogrendszer objektív céljára, hanem a konkrét jogalkotó konkrét céljára hivatkozik.[21] E körben – Jakab is hivatkozik rá – e jogértelmezési mód komoly kritikáját ol-

[17] ABH 2004, 551, 571., ABH 11/2015. (V. 14.) Indokolás [27]
[18] ABH 19/2017 (VII. 18.) Indokolás [28–29]
[19] Jakab András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. JeMa, 2011/4. 93–94. old.
[20] ABH 19/2017 (VII. 18.) Indokolás [25]
[21] Jakab, 89–90. old.

vashatjuk Kiss László alkotmánybíró különvéleményében is.[22] De a szubjektív teleologikus jogértelmezés további alkotmányos kritikájára e különvéleményben Kiss László is felhívja a figyelmet egy közvetlenül a rendszerváltozáskor meghozott alkotmánybírósági határozat kapcsán, melyben a párhuzamos indokolást megfogalmazó alkotmánybíró ezt az értelmezési módot kifejezetten elvetendőnek ítéli. Így e néhány példa kapcsán is jól látható, hogy az Alkotmánybíróság fennállása óta mennyire óvatos e jogértelmezési mód alkalmazását illetően.[23] Különösen érdemes minderre odafigyelni akkor, amikor a teleologikus – főképpen a szubjektív teleologikus – értelmezést egyidejűleg más értelmezési módszer nem igazolja.

Esetünkben – az ügyészségi érveléssel ellentétben a fentiekben kifejtettek miatt – nem lehet sem nyelvtani, sem logikai, sem pedig rendszertani értelmezéssel az iránymutatásban foglalt következtetésre jutni. Ahogyan, megjegyzem, történeti értelmezéssel sem. Sőt, jelen esetben az iránymutatásban foglaltakat még a teleologikus értelmezési módszerrel sem lehet igazolni.

b) a nemzetközi egyezmények tükrében

Az ügyészségi iránymutatásban idézett összes nemzetközi jogforrás az emberkereskedelem részeként határozza meg a prostitúció révén megvalósuló szexuális kizsákmányolást. A gyermek fogalma a 18. életévét be nem töltött sértettet jelenti, akinek a kizsákmányolásba való beleegyezése nem vehető figyelembe, akárcsak a kiszolgáltatott helyzetben lévő sértett beleegyezése.[24] Az európai parlamenti és tanácsi irányelv kiszolgáltatott helyzetnek azt tekinti, amelyben *„az adott személy tényleges vagy elfogadható választási lehetőség hiányában kénytelen alávetni magát az adott visszaélésnek."*[25]

Az ügyészségi irányelv által hivatkozott Egyezmény előírja a tagállamok számára az emberkereskedelem büntetőjogi szankcionálását, így ezen belül a szexuális kizsákmányolás büntetendőségének megteremtését is.[26] Nem írja elő azonban sem az egyezményben definiált büntetendő magatartások kötelező megnevezését a tagállami büntető törvényben, sem a szankció mértékét, csupán a szankcionálandó magatartások körét, valamint a minősített esetek körét.[27] A Palermói Egyezmény hasonlóképpen rendelkezik, de még a minősített esetek körét sem említi.[28] Az európai parlamenti és tanácsi irányelv azt határozza meg, hogy a tagállamok az irányelvben részletezett magatartásokat legalább 5 évig terjedő, kiszolgáltatott személy és gyermek sérelmére elkövetett cselekmény esetében pedig legalább 10 évig terjedő szabadságvesztéssel szankcionálják.[29] Ennek a magyar szabályozás jórészt megfelel, hiszen a kerítés bűntettének alapesete 5 évig, a minősített esete pedig 2–8, illetve 5–10 évig terjedő szabadságvesztés. Kétségtelen, hogy nem minden, a kiszolgáltatott és gyermekkorú személyek sérelmére elkövetett kerítés esik a 10 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett minősített eseti körbe, azonban ennek korrigálása jogalkotói hatáskör.

A magyar jogalkotó – megjegyzem, az idézett nemzetközi jogforrások elfogadását követően hatályba lépett büntető törvénykönyvben – úgy döntött, hogy a szexuális kizsákmányolás egyes eseteit nem az emberkereskedelem törvényi tényállásán belül rendeli büntetni, hanem speciális törvényi tényállást alkot – bár talán szerencsésebb úgy fogalmazni, hogy őriz meg – ezekre az esetekre. S ezt teheti is, hiszen az ügyészségi irányelv által hivatkozott nemzetközi jogforrások egyike sem tartalmaz olyan rendelkezést, hogy az ott emberkereskedelemként definiált elkövetési magatartások bármelyikét is emberkereskedelem alcím alatt kell vagy ajánlott pönalizálni a tagállami jogrendszerben.

E körben kell kiemelni még, hogy ha az ügyészségi iránymutatás a nemzetközi jogforrások logikáját követné, minden 18. életévét betöltött sértett sérelmére megvalósított kerítést emberkereskedelemként kellene definiálnia. Tekintettel arra, hogy a gyermek sértettek sérelmére elkövetett prostitúciós cselekmények mindegyike esetében a kiszolgáltatott helyzetet vélelmezi mind az Egyezmény, mind a Palermói Egyezmény, mind az európai parlamenti és tanácsi irányelv, méghozzá megdönthetetlen vélelemként. Ekkor azonban egyértelműen kiüresítené a Btk. 200. § (4) bekezdésének a) pontját, amivel jogalkotói hatáskört sértene. Ebből viszont az Alkotmánybíróság a 2/2016-os büntető jogegységi döntését hatályon kívül helyező döntését is figyelembe véve az a következtetés vonható le, hogy akár egy kimondottan rossz, ellentmondásos és igazságtalan jogi szabályozás esetében is alkotmánysértő az ilyen jogértelmezés.

[22] 675/B/2001. AB hat., ABH 2002. 1320, 1344–1345.

[23] Lásd: ABH 23/1990. Sólyom László párhuzamos indokolása.

[24] Az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Fellépéséről szóló Egyezményének kihirdetéséről szóló 2013. évi XVIII. törvény. 4. cikk. Az Európai Parlament és a Tanács 2011/36/EU irányelvére az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról. 2. cikk (3), (4), (5) és (6) bekezdés. Az Egyesült Nemzetek keretében Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezménynek az emberkereskedelem, különösen a nők és gyermekek kereskedelme megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről szóló Jegyzőkönyve kihirdetéséről szóló 2006. évi CII. törvény. 3. cikk.

[25] Az Európai Parlament és a Tanács 2011/36/EU irányelvére az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról. 2. cikk (2) bekezdés.

[26] Az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Fellépéséről szóló Egyezményének kihirdetéséről szóló 2013. évi XVIII. törvény. 18. és 19. cikk.

[27] Uo. 23. és 24. cikk.

[28] Az Egyesült Nemzetek keretében Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezménynek az emberkereskedelem, különösen a nők és gyermekek kereskedelme megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről szóló Jegyzőkönyve kihirdetéséről szóló 2006. évi CII. törvény. 5. cikk.

[29] Az Európai Parlament és a Tanács 2011/36/EU Irányelve az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról. 4. cikk (1) és (2) bekezdés.

Méltányolható az ügyészség törekvése, hiszen valóban indokolatlan, hogy általában a kizsákmányolások között éppen a szexuális kizsákmányolás legyen az enyhébben büntethető elkövetési alakzat. Kiemelném azonban, hogy ez nem az egyetlen olyan eset, ahol a specialitás elve kvázi privilegizációhoz vezet, mégis az enyhébb törvényi tényállás megállapítása a törvényes. Így például a Btk. 181. § (1) bekezdésének b) pontja szerinti kóros szenvedélykeltés tényállása egy az egyben beleillik a kiskorú veszélyeztetésének a Btk. 208. § (2) bekezdés a) pontjában foglalt tényállásába. Utóbbi elvileg szubszidiárius bűncselekmény, a kóros szenvedélykeltés büntetési tétele azonban alacsonyabb, így a BKv 34.-ben kifejtett elvek szerint valóságos alaki halmazatban állhatnának, csakhogy ennek a specialitás útját állja. Ennek révén tehát nem 5 évig, hanem csupán 2 évig tartó szabadságvesztés a kiszabható büntetés.

A megoldás az, hogy amint az a hatályon kívül helyezett jogegységi döntés után is történt, a jogalkalmazó egyeztet a jogalkotóval, s a gyakorlatban felmerült probléma jogalkotás útján való megoldását kéri. Tóth Mihály egy másik, hasonló szituáció kapcsán rámutatott arra, hogy az elkövető indokolatlan előnyben részesül, ha a specialitás elve alapján a befolyással üzérkedés a helyes minősítés, és nem csalás. A megoldási javaslata azonban alkotmányos, álláspontja szerint, de lege ferenda szubszidiárius bűncselekményként kellene meghatározni a befolyással üzérkedést.[30] Az alkotmányossági érveken túl, kiemelést érdemel, hogy amennyiben jogértelmezés útján és egyes elkövetési magatartások körére szűkítve, nem koherens módon minősítenek emberkereskedelemmé korábban kerítésnek értékelt elkövetési magatartásokat, sérülni fog a Btk. belső arányosságának elve. Ahogy példaként fentebb kifejtettem, súlyosabb szankcióval sújtják majd azt, aki a gyermek kiszolgáltatott helyzetét kihasználva húz hasznot annak prostitúciós tevékenységéből, mint aki erőszakkal kényszeríti ugyanerre.

A jogalkotónak a 18. életévüket be nem töltött passzív alanyok sérelmére elkövetett prostitúciós és más nemi bűncselekmények anomáliáinak kiküszöbölésével egyidejűleg, esetleg érdemes lehet fontolóra vennie az emberkereskedelem törvényi tényállásának revízióját. Annak érdekében, hogy maradéktalanul megfeleljünk a nemzetközi kötelezettségeinknek, hogy a hazai büntetőjogi terminológia és struktúra közelítsen a nemzetközi jogfejlődés eredményeihez, s hogy a gyermekek sérelmére elkövetett emberkereskedelem, és e bűncselekmény speciális esetének tekinthető prostitúciós célból történő kizsákmányolás büntetési tételkeretei a törvénykönyv belső arányossági elveinek is megfeleljenek; ezt azonban helyette a jogalkalmazó nem teheti meg. ■

[30] Tóth Mihály: A befolyással üzérkedés a vagyon elleni bűnözés, a korrupció és a lobbizás határán. In Nagy Ferenc (szerk.): Bűnügyi mozaik. Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapjára. Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2006. 201–202. old.